

Vogels in het Land van Cuijk

Vogels in het Land van Cuijk

Onder redactie van:

Rob Hendriks
Menno Hornman
Raymond Pahlplatz
Michiel van der Weide

Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken

Redactie	Rob Hendriks Menno Hornman Raymond Pahlplatz Michiel van der Weide
Teksten	Rob Hendriks Menno Hornman Raymond Pahlplatz Michiel van der Weide Ronald Zollinger
Bijdragen soortteksten	Ton van den Berg Leon Engels Leon Peters
Kaarten	Raymond Pahlplatz Ronald Zollinger
Figuren	Rob Hendriks
Illustraties	Rob Felix (pagina 34) Leon Luiten (pagina 2, 9, 68, 132, 166, 168, 180, 188 en 212)
Foto's omslag	Harvey van Diek (Geelgors) Peter Eekelder (Kleine Zwaan) Menno Hornman (Maasheggen) Jan Jacobs (Steenuil)
Omslagontwerp	Henk Wals, Lauwers-C Vormgeving, Nijmegen
Vormgeving en zetwerk	Marc Regenboog, Fontline, Nijmegen

Dit boek kon worden uitgeven dankzij financiële steun van

Brabants Landschap
Fontline, vertalingen en grafische producties
Gemeente Cuijk
Gemeente Boxmeer
Provincie Noord-Brabant
Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken

Dit boek kan worden besteld bij

Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o. p/a Gerard Noodtstraat 121 6511 ST Nijmegen	Girorekening 44 63 052 Tegen betaling van f 32,50 (€ 14,75) Onder vermelding van 'Vogels in het Land van Cuijk'
---	--

ISBN 90-901-4480-3

© 2001 Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken, Nijmegen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s).

Inhoud

Voorwoord	1
Leeswijzer	2
1 Het project 'Vogels in het Land van Cuijk'	3
Inleiding	3
Onderzoeksmethoden, bronnen en verantwoording	3
Volledigheid van het materiaal	5
Medewerkers en waarnemers	5
Bij de soortteksten	5
2 Het onderzoeksgebied	9
Inleiding	9
Geologie en geomorfologie	12
Ontwikkeling van het landschap	14
Het huidige landschap en zijn vogelbevolking	17
3 Broedvogels	21
Inleiding	21
Bronnen: Voormalige broedvogels	21
Bronnen: Schaarse broedvogels	22
Bij de soortbeschrijvingen	24
Voormalige broedvogels	25
Schaarse broedvogels	35
Aantalschatting algemene broedvogels	66
4 Vogels in de winter	69
Inleiding	69
Bronnen	69
Resultaten van de wintervogeltelling	71
Bij de soortbeschrijvingen	74
Soortbeschrijvingen	75
5 Uit het waarnemingenarchief	133
Inleiding	133
Fenologie	133
Doortrek	136
Onregelmatige en zeldzame gasten	152
Slaapplaatsen	164
Exoten	166

6	Vogels in een dynamisch landschap: van ruilverkaveling naar Groene Hoofdstructuur	169
	Landschap en vogelgemeenschappen	169
	Veranderend landschap: de gevolgen van ruilverkavelingen, herindelingen en agrarische bedrijfsvoering	171
	Toekomstperspectieven: realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur en Natuurontwikkeling	172
	Ontwikkelingen in het bebouwd gebied: de situatie van de Gierzwaluw	180
	Literatuur	181
	Bijlagen	
	Weersomstandigheden in de onderzoeksperiode	189
	Afkortingen van waarnemers	190
	Vlakdekkend onderzochte broedvogels	191
	Algemene broedvogels	192
	Index	209

Voorwoord

In het midden van de jaren tachtig was de sectie Land van Cuijk van de Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken een actieve club. Regelmatig werden er bijeenkomsten en excursies gehouden. Ook was er een flinke groep van jonge, beginnende vogelaars. Hoewel afkomstig uit verschillende delen van het Land van Cuijk, wisten ze elkaar toch met grote regelmaat te vinden om samen op vogelzwerftocht te gaan. Omdat de meesten nog op de middelbare school zaten was daar gelukkig ook voldoende tijd voor. Enthousiast geworden door het in 1985 verschenen 'Vogels van de Ooypolder' besloot deze groep jonge actievelingen op initiatief van Edward Jans om te beginnen met een avifaunaproject in het Land van Cuijk. De geleerden werden versterkt met enkele routiniers, en het werk kon beginnen.

Toen op 30 augustus 1986 in de woonkamer in het ouderlijk huis van ondergetekende de eerste bijeenkomst werd gehouden van 'de Werkgroep Avifauna Land van Cuijk', kon niemand van de negen aanwezigen vermoeden dat het doel pas ruim 14 jaar later gerealiseerd zou worden. Toch is het dan nu eindelijk zover dat 'Vogels in het Land van Cuijk' gereed is en hier voor u ligt.

In de loop van de jaren zijn er medewerkers gekomen en gegaan, en zijn er vele, vele uren besteed. Niet alleen aan het tellen van de vogels in het veld, maar ook aan het uitpluizen van archieven en andere bronnen en aan het verwerken en opschrijven van al deze informatie. Dit laatste bleek een behoorlijke klus. Toen volgens planning in 1992 het laatste veldwerk was afgerond, waren de middelbare scholieren die in 1986 zo enthousiast van start waren gegaan, inmiddels gaan studeren en/of nu aan het werk. Het werd dus gaandeweg moeilijker om tijd voor het werk aan het boek vrij te maken. De gedachte dat alle resultaten zomaar in de kast zouden blijven liggen, was echter onverteerbaar en gaf uiteindelijk voldoende stimulans om tot een afronding te komen.

Allen die aan het project hebben meegewerkt mogen tevreden zijn met het verschijnen van dit boek. Het betekent dat hun inzet niet voor niets geweest is: de verzamelde gegevens zijn nu beschikbaar voor eenieder die erin geïnteresseerd is. We hopen dat deze interesse met name ook aanwezig is bij diegenen die verantwoordelijk zijn voor het beheer van natuur en landschap in het Land van Cuijk en dat dit werk mag bijdragen aan het behoud daarvan.

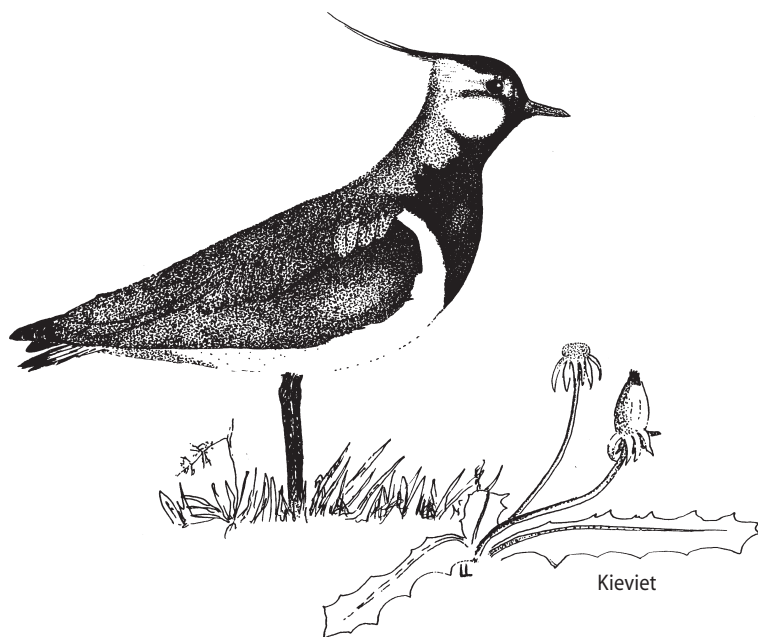
Herfst 2000, Rob Hendriks

Leeswijzer

De kern van dit boek wordt gevormd door de soortbeschrijvingen in de hoofdstukken drie ('Broedvogels'), vier ('Vogels in de winter') en vijf ('Uit het waarnemingenarchief'). Hierin komen per soort alle beschikbare gegevens aan de orde.

Daaraan voorafgaand wordt eerst een algemene inleiding gegeven. Het inleidende hoofdstuk over het project 'Vogels in het Land van Cuijk' vermeldt de aanleiding van het onderzoek en geeft een overzicht van de herkomst van de diverse gegevens. In het tweede hoofdstuk wordt het onderzoeksgebied beschreven. Tot slot hebben we in hoofdstuk zes een aantal algemene opmerkingen en conclusies bij elkaar gebracht. Dit hoofdstuk 'Vogels in een dynamisch landschap: van ruilverkaveling naar Groene Hoofdstructuur' is met name gericht op de vraag hoe de gegevens in dit boek gebruikt kunnen worden ten behoeve van het natuur- en landschapsbehoud en -beleid in het Land van Cuijk.

Dit boek is geen klassieke avifauna, waarbij de waargenomen soorten op wetenschappelijke volgorde worden besproken. Het materiaal leende zich daartoe niet, met name door beperkt onderzoek aan bepaalde groepen vogels. Deze publicatie is een bundeling van het gedane onderzoek en de verzamelde gegevens in het Land van Cuijk. Voor het gericht zoeken naar teksten over bepaalde soorten dient de index geraadpleegd te worden.

Het project 'Vogels in het Land van Cuijk'

1

Rob Hendriks

INLEIDING

Toen het project 'Vogels in het Land van Cuijk' zo'n 14 jaar geleden van start ging, was het Land van Cuijk een witte vlek op de kaart als het gaat om kennis van de vogelbevolking. Om in deze leemte te voorzien werden er plannen gemaakt om de informatie te verzamelen die nodig is om van de vogels in het gebied een beschrijving van de verspreiding en de aantallen te kunnen geven. Er werd daarvoor een aantal methoden gekozen, die in de volgende paragraaf beschreven worden.

ONDERZOEKSMETHODEN, BRONNEN EN VERANTWOORDING

De gegevens in dit boek zijn het resultaat van vele jaren veldonderzoek, speurwerk in verschillende archieven en literatuuronderzoek. Er kan daarbij onderscheid gemaakt worden in drie soorten bronnen: systematisch onderzoek dat speciaal voor dit project is opgezet, systematisch onderzoek dat al door anderen werd uitgevoerd, aanvullend materiaal uit archieven en literatuur.

Systematisch onderzoek dat speciaal voor dit onderzoek is opgezet

Het onderzoek is in 1987 gestart met twee activiteiten, die de belangrijkste bronnen zijn voor de informatie in dit boek:

- Broedvogelkartering, 1987-1992. Gebiedsdekkende inventarisatie van schaarse en zeldzame broedvogels volgens de methode van het Bijzondere Soorten Project (BSP) van SOVON (SOVON/CBS, 1986).
- Wintervogeltellingen, 1987-1997. Jaarlijkse telling van een beperkt aantal soorten, gebiedsdekkend geteld, met uitzondering van aaneengesloten bos en bebouwing.

Deze beide onderzoeken vormen de basis van respectievelijk de hoofdstukken drie ('Broedvogels') en vier ('Vogels in de winter').

Systematisch onderzoek dat al door anderen werd uitgevoerd

- Algemene broedvogelinventarisaties, 1967-1996. Alle broedvogels, geïnventariseerd in steekproefgebieden volgens de methode van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van SOVON (van Dijk, 1985).
- Rivierentellingen, 1975-1992. Alle soorten exclusief Huismus en Fazant, 8 maal per jaar geteld langs de Maas (van den Bergh *et al.*, 1979).

Inventarisaties van algemene broedvogels werden al sinds 1967 in het Land van Cuijk uitgevoerd in diverse terreinen. Na de start van het project in 1987 is er in aanvulling op de al lopen-

de onderzoeken nog een serie inventarisaties opgestart. De resultaten van deze onderzoeken zijn opgenomen in bijlage 4 ('Algemene broedvogels').

De rivierentellingen leverden twee soorten informatie op. Ten eerste over de aantalsontwikkeling van vogels in de winter langs de Maas over de periode 1975-1992 en ten tweede over de gemiddelde aantalsfluctuaties in de loop van de winter. Deze zaken zijn terug te vinden in het hoofdstuk 'Vogels in de winter'.

Aanvullend materiaal uit archieven en literatuur

Uit diverse bronnen zijn aanvullende gegevens verzameld:

- Archief van Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o., 1965-1999. Niet-systematisch verzamelde waarnemingen.
- Avifauna Noord-Brabant, periode vóór 1967. Alle broedvogels, niet-systematischverzamelde waarnemingen aangevuld met inventarisatieweekenden. Het Land van Cuijk is weinig intensief en niet gebiedsdekkend onderzocht (Van Erve, 1967).
- Archief RIN, tegenwoordig ondergebracht bij het natuurinformatiecentrum van Naturalis. Niet-systematisch verzamelde waarnemingen.
- Atlas van de Nederlandse Broedvogels, 1973-1977. Alle broedvogels, kwalitatief gebiedsdekkend geïnventariseerd in hokken van 5x5km, Archief SOVON.
- Vogels van de Grote Rivieren, 1975 & 1976. Alle broedvogels in een deel van het Land van Cuijk (Maasheggen en de Vilt) geïnventariseerd (Visser, 1977).
- Atlas van de Nederlandse Vogels, 1978-1983. Alle vogels kwalitatief gebiedsdekkend geteld in hokken van 5x5km, Archief SOVON.
- Bekentellingen Oostbrabantse beekdalen, Samenwerkingsverband Oostbrabantse Vogelwerkgroepen, 1983 - 1986 (Busink & Nas, 1996).
- Roofvogelwintertellingen, 1977-1985. Enkele deelgebieden in het Land van Cuijk geteld.
- Broedvogelonderzoek provincie Noord-Brabant, 1984-1986. Alle broedvogels in het agrarische gebied, gebiedsdekkend gekarteerd in drie bezoekreizen (Poelmans & Van Diermen, 1997).
- Wintervogeltelling Provincie Noord-Brabant, januari 1985. Deel van Land van Cuijk geteld (Heijnen *et al.*, 1986).
- Bijzondere Soorten Project (BSP) niet-broedvogels, 1989-1991 (archief SOVON).
- Tijdschriften: Vogeljaar, Limosa, Ardea.

Het weer in de onderzoeksperiode

De weersomstandigheden beïnvloeden de aantallen waarin vogels in een bepaald gebied aangetroffen kunnen worden. Bij het analyseren van de gevonden patronen worden daarom op diverse plaatsen in dit boek relaties gelegd met het weer. Daarbij wordt gebruik gemaakt van het overzicht in bijlage 1.

VOLLEDIGHEID VAN HET MATERIAAL

De gebiedsdekkende en systematische onderzoeken zijn in de jaren tachtig en negentig uitgevoerd. Ook het merendeel van de waarnemingen uit het archief van de VWG Rijk van Nijmegen e.o. komt uit deze periode. Historisch materiaal is in beperkter mate voorhanden. Indien een soort in een van de systematische tellingen is onderzocht, is er meestal een betrouwbaar beeld te schetsen van de huidige verspreiding en aantallen in de periode waarop de telling betrekking heeft. De systematische tellingen hebben echter steeds betrekking op een deel van alle vogelsoorten die in het Land van Cuijk zijn waargenomen. Met name voor de beschrijving van de algemeen voorkomende vogelsoorten uit bebouwing en bossen is het beschikbare materiaal beperkt.

Concluderend kan worden gezegd dat het materiaal dat beschikbaar was voor de beschrijvingen van de vogelsoorten sterk wisselt per soort. De waarde van dit werk ligt met name in het feit dat alle beschikbare informatie die over de vogels in het Land van Cuijk voorhanden is, bijeen is gebracht en overzichtelijk gerubriceerd.

MEDEWERKERS EN WAARNEMERS

Naast de auteurs van dit boek hebben nog vele anderen zich ingezet voor dit project. Zoals in het voorwoord al is vermeld, startten we met een groep van negen mensen. Later zijn er nog diverse personen bijgekomen. De volgende personen hebben sinds 1986 meegewerkt aan de organisatie, de inventarisaties van de steekproefgebieden, de broedvogelkartering, de wintervogeltellingen of het verwerken van alle gegevens: Mark Aarts, Floor Arts, Theo van de Berg, Ton van de Berg, Rein Böhmer, Peter Brouwer, Jeroen Bultjes, Frans van der Cruisen, Corry Douwes, Niek Ebben, Leon Engels, Kell Eradus, Jos Geraets, Louis Geraets, Rob Gorissen, Dik Heg, Henk Hendriks, Rob Hendriks, John Hermans, Pieter Hermens, Dio Hornman, Menno Hornman, Wil van Hout, IVN Maasvallei, Jan Jacobs, Edward Jans, Frank van Kalleveen, Henk Klaassen, Gerard Kolman, Ab van Lith, Gerard Müskens, Raymond Pahlplatz, Leon Peters, Jan Post, Fons Reyerse, Hein Rovers, Kamiel Spoelstra, Arie Stolk, Ronald Stolk, Johan Thissen, Gerrit Toonen, William Verpoort, Mischa van Vonderen, Henk de Vries, Michiel van der Weide, Sjef de Wild en Ronald Zollinger.

Deze personen zijn veelal ook degenen die de waarnemingen hebben gedaan die in dit boek zijn opgenomen. Bij al deze waarnemingen staat de waarnemer vermeld door middel van een afkorting. Een overzicht van de gebruikte afkortingen is weergegeven in bijlage 2.

BIJ DE SOORTTEKSTEN

In de volgende paragrafen staan een aantal zaken vermeld die van algemeen belang zijn voor de teksten in de rest van dit boek.

Naamgeving en statusaanduiding van de vogelsoorten en statusaanduiding van de vogelsoorten

De naamgeving van de vogelsoorten is gebaseerd op het Ornithologisch Basisregister van het CBS. In de soortteksten volgt na de soortnamen steeds een aantal regels waarin kort en bondig staan vermeld: de status in het Land van Cuijk (tabel 1.1), een aantallindicatie in de vorm van

een klassenaanduiding (tabel 1.2), en eventueel het voorkomen van de soort in de Rode Lijst van Nederland (Osieck & Hustings, 1994).

Tabel 1.1 Status, afgeleid van de Avifauna van Nederland (1970).

Jaarvogel	regelmatige (ieder jaar als zodanig voorkomende) broedvogel, die als soort gedurende het gehele jaar hier voorkomt
Zomervogel	regelmatige broedvogel, die in de winter niet of slechts incidenteel hier voorkomt
Jaargast	regelmatige, gedurende het gehele jaar voorkomende vogel, die niet of slechts incidenteel hier broedt
Wintergast	regelmatig doortrekkende en overwinterende vogel, die buiten zijn trektijden niet of slechts incidenteel voorkomt
Doortrekker	regelmatig doortrekkende vogel, die buiten zijn trektijden in de zomer en de winter niet of slechts incidenteel voorkomt
Onregelmatige gast	een soort die na 1900 meer dan vijf keer is waargenomen in het Land van Cuijk
Zeldzame gast	gast die vijf of minder keer is waargenomen na 1900
Toevallige broedvogel	een soort die na 1900 vijf of minder keer heeft gebroed
Onregelmatige broedvogel	een soort die na 1900 meer dan vijf keer heeft gebroed, doch niet jaarlijks
Voormalige broedvogel	een soort die voor 1986 heeft gebroed, doch hierna niet meer

Tabel 1.2 Aantalsklassen voor broedvogels en niet-broedvogels.

Aantal broedparen	Klasse
1-5	zeer schaars
6-15	schaars
16-50	vrij schaars
51-250	vrij talrijk
251-1000	talrijk
> 1000	zeer talrijk

Aantal niet-broedvogels	Klasse
1-5	zeer klein aantal
6-25	klein aantal
26-100	vrij klein aantal
101-500	vrij groot aantal
501-2500	groot aantal
> 2500	zeer groot aantal

Afkortingen

Naast de aanduidingen van de waarnemers (bijlage 2), wordt er nog een aantal afkortingen gebruikt bij het weergeven van waarnemingen:

ad.	adult exemplaar	→	in de richting
juv.	juveniel exemplaar	NW	noordwest
onv.	onvolwassen exemplaar	NO	noordoost
subad.	subadult	ZO	zuidoost
mn.	mannetje	ZW	zuidwest
vr.	vrouwtje	zkl.	zomerkleed
ovl.	overvliegend	wkl.	winterkleed

Kaarten en figuren

De resultaten van de tellingen en inventarisaties zijn waar mogelijk samengevat in kaartjes en figuren. Voor het maken van de verspreidingskaartjes is gebruik gemaakt van het programma STIPT (Frigge, 2000). Gemeentegrenzen, contouren van de Maas, ligging van de dorpskernen zijn speciaal voor deze uitgave aangepast door Ronald Zollinger.

Van de rivierentellingen zijn twee typen grafieken opgenomen. In het eerste type zijn de wintermaxima over de periode 1975 tot en met 1992 weergegeven. De winterseizoenen zijn hierbij aangegeven met het beginjaar van een winter, dus bijvoorbeeld 'seizoen 75' betekent de periode van september 1975 tot en met april 1976. In het tweede type zijn per telmaand de gemiddelde en de maximale waarden uitgezet. Deze waarden zijn gebaseerd op de periode 1977 tot en met 1988. In de jaren buiten deze periode zijn de trajecten in het Land van Cuijk minder consequent geteld.

De grafieken met waarnemingsverdelingen zijn gebaseerd op het bestand van niet-systematisch verzamelde waarnemingen. Uiteraard zijn alleen voor soorten met voldoende waarnemingen dergelijke grafieken gemaakt. Per decade is steeds het cumulatieve aantal waarnemingen en exemplaren uitgezet. De periode waarover is gesommeerd, verschilt per soort en is afhankelijk van de beschikbare gegevens.

Literatuurgebruik

De resultaten van ons onderzoek zijn in een breder perspectief geplaatst door ze te vergelijken met de landelijke of internationale situatie. Onder iedere soorttekst is de gebruikte literatuur vermeld. Een aantal bronnen zijn bij alle soortbeschrijvingen standaard geraadpleegd: Atlas van de Nederlandse Broedvogels (Teixeira, 1979), Atlas van de Nederlandse Vogels (SOVON, 1987), SOVON broedvogelindexen (Van Dijk *et al.* 1997a), Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland (Osieck & Hustings, 1994), Vogels van de Grote Rivieren (Van den Bergh *et al.*, 1979) en Vogels van de Ooypolder (Brouwer *et al.*, 1985). Omdat deze literatuur voor alle soortteksten is geraadpleegd, is er niet telkens aan gerefereerd.

Dankwoord

Op deze plaats willen we graag diegenen bedanken die een bijdrage aan de totstandkoming van dit boek hebben geleverd. In de eerste plaats zijn dit natuurlijk de waarnemers en tellers. Zonder jullie zou dit boek nooit geschreven kunnen zijn.

De volgende personen hebben de tekst kritisch doorgenomen: Fred Hustings, Rob Lensink, Leon Peters, Hans Wegman, Ronald Zollinger en een anonieme referent. Floor Arts heeft de database op orde gemaakt.

De fraaie tekeningen zijn gemaakt door Leon Luiten en Rob Felix.

Waardevolle informatie voor hoofdstuk 6 werd verstrekt door: Ingrid van Westerlaak en Jeroen Bultjes (SBB Maasdal, Afferden), dhr. A. Van Rosmalen en dhr. W. Arts (Arcadis, Heidemij Advies, 's Hertogenbosch), dhr. Ploegmakers (Dienst Landelijk Gebied, Tilburg), Ferdinand ter Schure en Theo Mol (Stichting Noordbrabants Landschap, Haaren) en Wiel Poelmans, Paul van Oeffelt, Rob Brinkhof e.a. (Provincie Noord-Brabant).

Ook dank aan Marc Regenboog voor de mooie opmaak en zijn geduld en begrip.

Het onderzoeksgebied

Menno Hornman

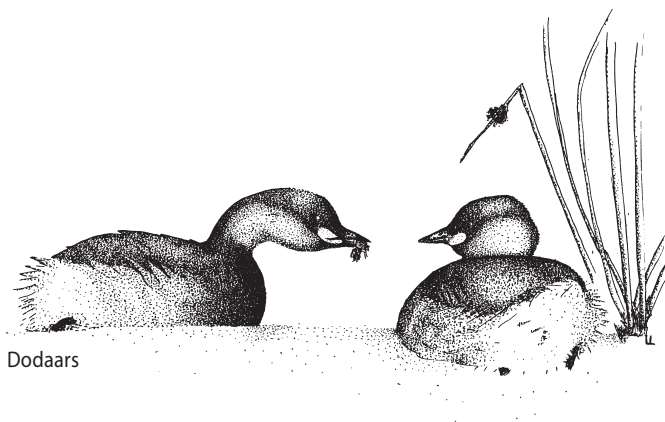
2

INLEIDING

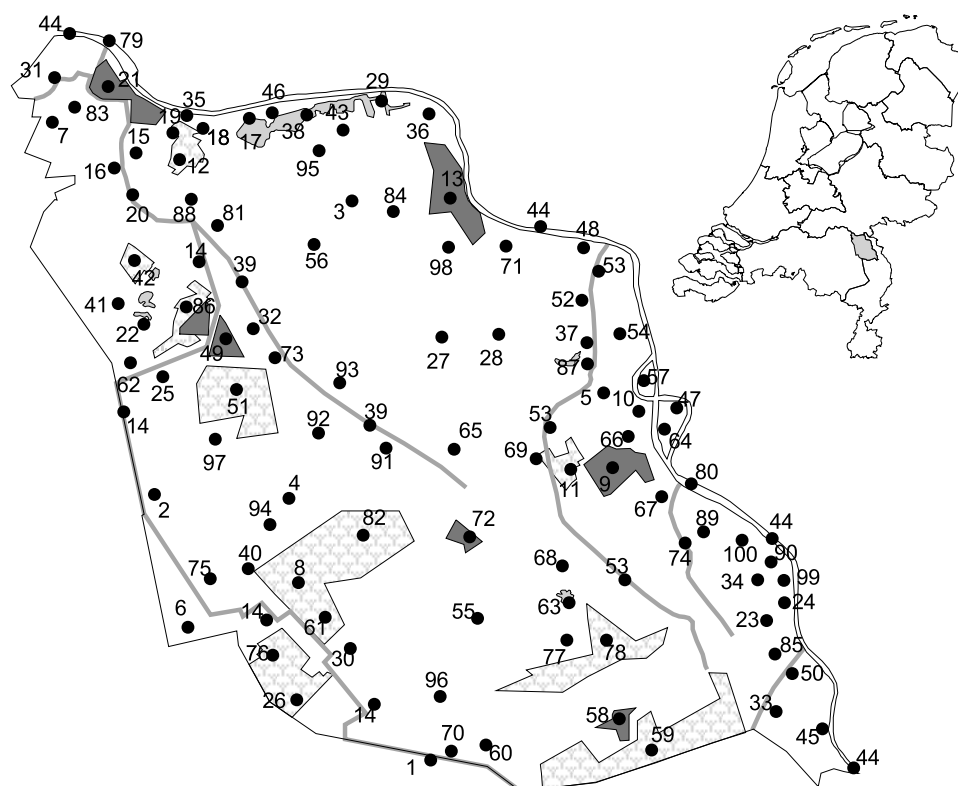
Het Land van Cuijk ligt in het noordoosten van de provincie Noord-Brabant (figuur 2.1). Het wordt, sinds de gemeentelijke herindelingen van 1993 en 1998, gevormd door de gemeenten Grave, Cuijk, Boxmeer, St Anthonis en Mill en heeft een oppervlakte van ongeveer 35.000 hectare. In het noorden en oosten wordt het Land van Cuijk begrensd door de Maas. De zuidgrens wordt gevormd door de provinciegrens met Limburg. De westgrens loopt langs de Midden-peelweg (N277), het Defensiekanaal, de Peelloop, ten oosten van de Reeksche Heide en de Keent naar de Maas.

Het Land van Cuijk heeft grotendeels een agrarisch karakter. De meest grootschalige landbouw is te vinden in de Peelontginningen in het zuidwesten. Op veel plaatsen komen houtwallen en kleine bosjes voor. Verder is een aantal grotere boscomplexen aanwezig. Veelal zijn dat naaldboscomplexen, die aangelegd zijn op stuifzand. Plaatselijk zijn ook vochtigere elzen- en populierenbossen aanwezig, die in laagtes zijn aangelegd of ontstaan. Heide is alleen op grotere schaal te vinden op de Ullingsche Bergen. Verder zijn alleen kleine restanten aanwezig. In het gebied liggen twee grote zand- en grindplassen, de Grindkuilen in het westen, de Kraaijenbergse Plassen in het noorden. De grotere woonkernen Grave, Cuijk en Boxmeer liggen (op de hoogste delen) langs de Maas. Een gordel van minder grote dorpen ligt in noordwest-zuidoostelijke richting op de rand van de hogere gronden.

Het Land van Cuijk kent enig reliëf, maar de hoogteverschillen zijn beperkt. De meest opvallende reliëfverschillen (1 á 3 meter) zijn te zien op de overgang van de hoger gelegen Peelhorst en het Maasdal. Vooral bij Mill en op de overgang tussen de oude en de jonge rivierklei, zoals tussen Boxmeer en Vierlingsbeek is dat goed zichtbaar. Andere reliëfverschillen zijn veroorzaakt door verstuiving van zand. De hoogteligging varieert van acht meter boven NAP in het noordwesten tot net iets meer dan 25 meter ten zuidwesten van Oploo.

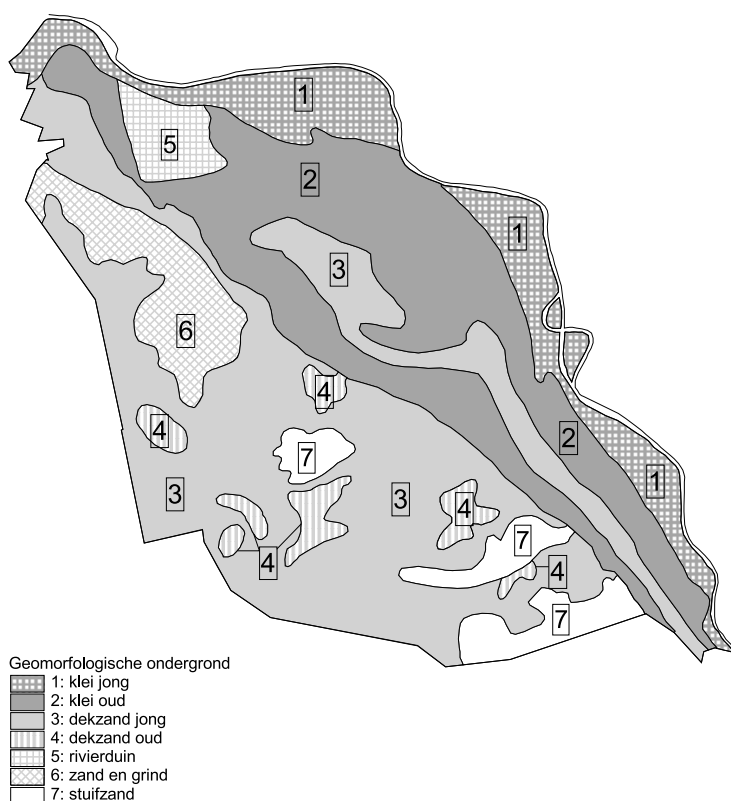
Dodaars

Figuur 2.1 Toponiemenkaart. De namen die het meest frequent in de tekst voorkomen, zijn opgenomen. Namen van woonkernen zijn in vetgedrukte letter opgenomen. Inzet: Ligging van het Land van Cuijk in Nederland.

1. Afleidingskanaal	14. Defensiekanaal (=Peelkanaal)
2. Ammanspeel	15. Escharen
3. Beers	16. Estersbroek
4. de Bergen	17. Ganzenorgel
5. Beugen	18. Gassel
6. Beugensche Peel	19. Gasselse Bos
7. Binckhof	20. Graafsche Raam
8. Boswachterij St Anthonis	21. Grave
9. Boxmeer	22. Grindkuilen
10. Boxmeersche Veld (Maasheggen)	23. Groeningen
11. Brestbosch	24. Groeningsche Bergjes
12. Broekse Wielen	25. Groespeel
13. Cuijk	26. Groote Slink-Bunthorst

27. **Haps**
28. Hapse Polder
29. Haven Cuijk
30. Heerenpeel
31. Hertogswetering
32. Hollander Broek
33. **Holthees**
34. Horddonken
35. de Kampen
36. **Katwijk**
37. Kleine Vilt
38. Kraaijenbergse Plassen
39. Lage Raam
40. **Landhorst**
41. **Langenboom**
42. Langenboomse Bos
43. **Linden**
44. Maas
45. **Maashees**
46. Maaskampen
47. Mazenburg
48. Meerkampen
49. **Mill**
50. Molenbeek
51. Molenheide
52. **Oeffelt**
53. Oeffeltsche Raam
54. Oeffeltsche Weiden (Maasheggen)
55. **Oploo**
56. Ossenbroek
57. Oude Maas
58. **Overloon**
59. Overloonsche Duinen
60. Overloonsche Vlak
61. Peelven
62. Princepeel
63. Radioplassen
64. Regtersteegsche Weiden (Maasheggen)
65. **Rijkevoort**
66. Roekenbos
67. **Sambeek**
68. Sambeeksche Broek
69. Sassenkamp
70. Siberië
71. **St Agatha**
72. **St Anthonis**
73. **St Hubert**
74. St Jansbeek
75. Staartjesche Peel
76. de Stichting
77. **Stevensbeek**
78. Stevensbeekse Bos
79. Stuw Grave
80. Stuw Sambeek
81. de Tongelaar
82. Ullingsche Bergen
83. **Velp**
84. **Vianen**
85. **Vierlingsbeek**
86. Vilheide
87. de Vilt
88. Vogelshoek
89. **Vortum-Mullem**
90. Vortumsche Bergjes
91. Waltsertsche Broek
92. **Wanroij**
93. Wanroijsche Broek
94. Wanroijsche Peel
95. 't Westen
96. **Westerbeek**
97. **Wilbertoord**
98. Zevenhutten
99. Zoetepasweiden (Maasheggen)
100. Zurepasweiden (Maasheggen)

Figuur 2.2 Geomorfologische kaart van het Land van Cuijk

GEOLOGIE EN GEOMORFOLOGIE

Het Land van Cuijk bestaat uit twee geologische eenheden: de zogenaamde Slenk van Venlo of het Maasdal en de Peelhorst. Het Maasdal is het door de Maas beïnvloede rivierkleigebied, de Peelhorst is een nog steeds oprijzende plaat, waarvan de oostgrens min of meer diagonaal door het Land van Cuijk loopt.

Bij het ontstaan van het huidige landschap hebben vooral de Maas en de Rijn een hoofdrol gespeeld. Zij hebben gezorgd voor erosie en sedimentatie van grind, zand en klei. Door het steeds weer veranderen van de stroombedding en van de stroomsnelheid vonden op verschillende plaatsen afzettingen of afkavelingen plaats. Voordat de Maas, slechts zo'n tweeduizend jaar geleden, de huidige loop kreeg, is de rivierbedding de laatste 150.000 jaar tientallen kilometers naar het oosten geschoven.

In het Land van Cuijk zijn de geologische afzettingen die aan of vlak onder de oppervlakte worden aangetroffen gevormd in het Pleistoceen en het Holoceen. Het Pleistoceen, van 2 miljoen jaar tot 10.000 jaar geleden, werd gekenmerkt door grote schommelingen in de temperatuur. In deze periode vonden vier ijstijden plaats. In het laatste deel van het Midden-Pleistoceen werd door de vlechtende rivieren grof fluviatiel materiaal afgezet (Formatie van Veghel). Aan het einde van het Midden-Pleistoceen en in een groot deel van het Laat-Pleistoceen heerste een toendraklimaat. Delen van het land waren toen bedekt met een ijskap. In deze droge perio-

den voerden de rivieren slechts weinig water af en er werd fijn zand en löss afgezet (Formatie van Twente). Deze dekzanden komen in grote delen van Noord-Brabant aan de oppervlakte voor. Zo'n 10.000 jaar geleden, het begin van het Holoceen, ging de temperatuur stijgen en eindigde de laatste ijstijd. Door de stijging van de temperatuur smolten de ijskappen en steeg de zeespiegel. De snelstromende eroderende rivieren veranderden in relatief langzaam stromende (klei)sedimenterende rivieren. In het Holoceen vond door droogte aanvankelijk nog verstuing van fijn zand plaats (oud stuifzand). Zandverstuivingen vonden in een latere periode ook door menselijk toedoen plaats (jong stuifzand).

Het Maasdal (Slenk van Venlo)

De eerste geologische eenheid is het Maasdal. De bodem bestaat hier uit jonge rivierklei, oude rivierklei, dekzand en enkele rivierduinen (figuur 2.2). Het gebied met jonge Holocene rivierklei is het huidige uiterwaardengebied van de Maas. Bij overstromingen wordt hier nog steeds fijne klei afgezet. Vanwege het overstromingsgevaar is het gebied met jonge rivierklei van oudsher in gebruik als grasland. Tegenwoordig worden ook maïs en andere gewassen verbouwd. Het gebied met de oude rivierklei is in het Laat-Pleistoceen ontstaan door klei-afzetting op grof zand en grind. Dit grind en zand is in het Midden-Pleistoceen afgezet toen de rivier een groter verval had dan nu, waardoor sedimentatie van grover materiaal plaatsvond. Uit deze tijd stammen de talrijke stroomruggen en -dalen, die tegenwoordig plaatselijk nog in het landschap zijn terug te vinden. Een restant van een voormalige Maasmeander in de oude rivierklei is het moerasgebied de Vilt bij Beugen. De grens tussen het gebied met jonge rivierklei en het hoger gelegen gebied met oude rivierklei is zichtbaar aan een steilrand van ongeveer één á twee meter. Dit abrupte verschil is ontstaan door uitslijting van de snelstromende Maas. Delen van de steilrand, die door normalisering en dijkaanleg deels is verdwenen, zijn nog aan te treffen langs de lijn Vierlingsbeek-Boxmeer-Oeffelt. Ook de grens van de oude rivierklei naar de Peelhorst wordt plaatselijk gevormd door een steilrand. Vooral bij Mill is deze nog goed zichtbaar (2 á 3 meter). Deze steilrand is eveneens ontstaan door uitslijting van de daar vroeger stromende Maas. Mogelijk is de steilrand vergroot door de oprijzende Peelhorst.

Ruim 6000 jaar geleden zijn in het Boreaal dekzandgebieden in het Maasdal ontstaan door opstuiving van rivierzand. Dit rivierzand werd gedeponeerd op de oude rivierklei. Het zandgebied ten zuiden van Gassel en de Vortumsche en Groeningsche Bergjes in het Maasheggengebied zijn dergelijke rivierduinen. Het zand was afkomstig uit het drooggevalle Maasdal en werd door de overheersende westenwinden oostelijk hiervan afgezet. De ligging van de stuifduingebieden in het Land van Cuijk - dus ten zuiden en ten westen van de huidige Maas - is daarom opvallend. Waarschijnlijk heeft de Maas destijds een wat westelijker en zuidelijker gelegen bedding gehad. De rivierduinen werden vroeger door het arme karakter van de bodem (zand) alleen gebruikt voor begrazing. Tegenwoordig zijn er vooral bossen te vinden. In de gebieden met oude rivierklei en dekzand zijn vooral bebouwing en akkers te vinden. Hier liggen de oudste bebouwde plaatsen in het Land van Cuijk, zoals Cuijk en Boxmeer. Sinds de Romeinse tijd is hier bewoning bekend.

De Peelhorst

De tweede geologische eenheid in het Land van Cuijk is de Peelhorst (figuur 2.2). De Peelhorst is een plaat die door tectonische bewegingen reeds miljoenen jaren in wisselend tempo omhoog wordt gedrukt. Door deze oprijzing is de loop van de Maas langzaam naar het oosten opgeschoven. De bodem van de Peelhorst bestaat ten noorden van Mill vooral uit grindhoudend

grof zand, dat ten tijde van het Midden-Pleistoceen door een vlechtend rivierenstelsel is afgezet. Ten zuiden van Mill is de bodem jonger. Hier is op de grindhoudende zandbodem in het Laat-Pleistoceen een dekzandlaag gekomen. De Bergen, de Ullingsche Bergen en het Stevensbeekse Bos zijn latere, vooral door de mens veroorzaakte holocene stuifzanden die vervolgens bebost zijn. De randen van de Peelhorst waren al vroeg bewoond. Voorlopers van de dorpen Mill, Wanroij, Ledeacker, St Anthonis en Oploo moeten al vanaf de vroege Middeleeuwen hebben bestaan. Dit is onder andere af te leiden uit oude bouwlandcomplexen, zogenaamde essen.

ONTWIKKELING VAN HET LANDSCHAP

14

Zo'n 10.000 jaar geleden, na de laatste ijstijd, werd het klimaat zachter en vochtiger. In deze periode ontwikkelde zich hoogveen in het Peelgebied dat toentertijd het gehele westelijke deel van het Land van Cuijk tot Mill besloeg. Dekzandruggen op de Peelhorst zorgden voor stagnatie van het oppervlaktewater, waardoor veenvorming optrad. In deze periode ontstonden verder climax-vegetaties als Eiken-Beukenbossen en Eiken-Berkenbossen op de arme zandgronden en Elzenbroekbossen in de lager gelegen beekdalen. Op dit ongerepte landschap begon de mens langzaam maar zeker zijn invloed uit te oefenen. Dit begon ver voor onze jaartelling toen de mens zich vestigde en landbouw begon te bedrijven. Voor en tijdens de Romeinse tijd was er al behoorlijk wat natuurlijk bos verdwenen. Door ontvolking na de Romeinse tijd kon het bos zich enigszins herstellen. Vanaf deze tijd werden de bossen gebruikt voor beweiding, terwijl zich rondom de woonplaatsen kleine akkers bevonden. In de uiterwaarden van de Maas werden zowel in de Romeinse tijd als daarna alleen de hoogste stroom- en dekzandruggen bewoond. Uit de Romeinse tijd worden in de uiterwaarden bij Cuijk (Ceulcum) een fort en een steenen brug over de Maas vermeld. Akkerbouw werd vooral op de hogere ruggen rondom de dorpen bedreven. In de lager gelegen kommen werd in de zomer, wanneer de waterstand op zijn laagst was, het vee geweid.

Na 1000 n. Chr. werd door de groeiende bevolking het landbouwareaal langzaam maar zeker uitgebreid. In deze tijd ontstonden de grotere akkerbouwcomplexen, de zogenaamde essen. In het begin waren deze essen nog in gebruik als wisselland. Dit betekent dat het land ieder jaar afwisselend gebruikt werd als wei-, akker- of braakland. Deze cyclus zorgde voor een blijvende vruchtbaarheid van het land. Omdat de steeds verder groeiende bevolking gevoed moest worden, werden de essen in toenemende mate exclusief als akker gebruikt. Hiervoor was wel veel meer mest nodig. De technieken om goede mest te produceren werden steeds verfijnder. Aanvankelijk werd de mest op het land vermengd met gras- en heideplaggen, zand en bosstrooisel; later werd dit proces efficiënter in zogenaamde potstallen. Een potstal was een uitgegraven stal waar het vee dagelijks in verbleef. Tijdens het buitenverblijf van het vee werden er gras- en heideplaggen op de mest gebracht, dat later weer door het vee werd omgewoeld tot een homogene substantie ontstond. Deze substantie werd op de mestvaalt gereden, waarna het proces weer opnieuw kon plaatsvinden. Door het steeds opbrengen van mest werden de essen langzaam hoger. Tegenwoordig zijn sommige oude essen nog als bolle akkers te herkennen.

Ook in het rivierengebied was behoefte aan uitbreiding van landbouwgrond. Hier was de oppervlaktewinst te boeken in de lager gelegen kommen. Vanaf 1000 n. Chr. werd begonnen met het aanleggen van dijken zodat ook de laagste gedeelten intensiever als landbouwgrond gebruikt konden worden. Rond 1300 was het dijkensysteem geheel gesloten. Aanleg van wateringen en sloten zorgden voor de ontwatering van de kommen. Van bewoning in de kommen was

echter nog geen sprake. Dijkdoorbraken zorgden ervoor dat de komgronden nog wel eens overstromden. Naast het ophogen en het verstevigen van de dijken werd daarom de Beerse Overlaat of Beerse Traverse aangelegd. De Beerse Overlaat was een verlaging in de dijk waarover het water bij een dreigende overstromingen in een niet bewoond binnendijs gebied kon stromen, waarna het verder naar het westen werd afgevoerd. Hierdoor bleef het voor overstromingen gevoelige en dichter bevolkte, westelijke rivierengebied gevrijwaard van overstromingen. Bij 's Hertogenbosch kwam het water van de overlaat via de Dieze weer in de Maas. Het water dat via het traject van de overlaat stroomde deed er 8 dagen over om van Beers naar 's Hertogenbosch te komen. Via de Maas duurde dat normaal slechts twee dagen. In het Land van Cuijk kwam bij een overstroming het gebied tussen het vierkant Cuijk-Haps-Mill-Grave onder water te staan. Enkele hogere delen zoals de dorpen (Linden, Beers, Gassel, Vianen) het Gasselse bos en het hogere gebied tussen Cuijk en Beers bleven watervrij. De duur van de wateroverlast probeerde men wel te beperken. Zo werd in 1827 het bos van landgoed De Tongelaar gekapt om het water minder weerstand te bieden. Verder was het gebied van de Beerse Overlaat altijd een open gebied. Door het weinig vergraven karakter zijn in het gebied nog stroomgeulen en kommen uit de IJstijd zichtbaar. De Beerse Overlaat is tot 1942 in gebruik geweest.

Het ontginnen van de zandgronden had logischerwijs grote gevolgen voor het natuurlijk bos. Eerst verdween het Eiken-Beukenbos omdat Beuken als brandhout werden gebruikt. Als gevolg van het verdwijnen van dit type bos ontstond Eiken-Berkenbos. Ook de Eiken verdwenen omdat de eikels en de jonge aanplant werden opgevreten door het vee, dat in die tijd nog in het bos werd geweid. Tenslotte verdwenen ook de Berken, waardoor uitgestrekte heidevelden overbleven. Sommige heidevelden veranderden zelfs door continuering van plaggenstekerij en overbegrazing in stuifzandgebieden. Toen veel heidegebieden dit lot hadden ondergaan, werden de nattere Elzenbroekbossen ontgonnen tot grasland als alternatief om het vee op te weiden. Door het natte karakter waren deze gebieden moeilijk te ontginnen, en waren daarom als laatste aan de beurt.

Ondanks het feit dat in de loop der eeuwen door de groeiende bevolking veel natuur was verdwenen, vonden de ontginningen tot ongeveer 1880 op een relatief kleine schaal plaats. Tussen Boxmeer en St Anthonis kwamen in 1853 nog vele kwelindicatieve en zeldzame heideplantensoorten voor, die tegenwoordig al lang niet meer worden aangetroffen. Rond 1900 was Noord-Brabant nog de provincie met de meeste perceelsrandbegroeiingen. Tot deze tijd was de mens afhankelijk van het natuurlijke milieu. Na deze periode werd deze band verbroken en trad een grote verandering in de landbouw op. Aanvankelijk waren het alleen de arme, kleine boeren die aan de rand van het veen of de heide een bestaan probeerden op te bouwen en kleinschalig ontgonnen. Na 1880 werden bijna alle "onbruikbare" heiden, veengebieden en zandverstuivingen (de "woeste gronden"), op grote schaal ontgonnen. Deze arme gebieden konden door de uitvinding van kunstmest, rond 1860, omgezet worden in grote vruchtbare landbouwgebieden. De uitvoering hiervan was in handen van grote kapitaalkrachtige cultuurmaatschappijen als de Nederlandsche Heidemaatschappij en de Grontmij. Zo werd in deze periode het Peelgebied en de omliggende heidecomplex in het westen van Land van Cuijk geheel ontgonnen. Verder werden ook de vochtige natuurlijke broekgraslanden tussen Mill, Gassel, Haps en St Anthonis door goede ontwatering geschikt gemaakt voor gecontroleerde landbouw. De armste gebieden waren alleen geschikt voor bosbouw of bleven heide. Bosbouw betekende aanplant van Grove Den ten behoeve van hout dat nodig was in de mijnbouw. Nog steeds bestaat een groot deel van het in het Land van Cuijk aanwezige bos uit monotone op-

standen van Grove Den. De ontginningen gingen ook na de Tweede Wereldoorlog nog door. Als laatste grote heideveld werd in 1960 de Vredepeel ontgonnen.

In de jaren zestig was alle woeste grond, op de meest schrale delen na, ontgonnen. Op de overgebleven delen restten alleen nog monotone dennenaakkers. Het landbouwgebied was plaatselijk echter nog relatief kleinschalig en op veel plaatsen waren er nog heggen, houtwallen, (hakhout)bosjes en rommelhoekjes. Dit cultuurlandschap herbergde relatief gezien nog redelijk wat biodiversiteit. Soorten als Grutto en Grauwe Gors kwamen nog op kleine schaal voor. Vanaf de jaren zestig werd ook in dit landschap de schop gezet. Ten bate van de ruilverkaveling werden veel kleinschalige elementen opgeofferd aan efficiëntere grootschalige graslanden of akkers. In dit moderne landschap was weinig plaats voor de onderhoud vergende houtwallen. Mede door het steeds meer verbouwen van monocultures ontstond een monotoon agrarisch landschap. In deze tijd kwam ook de bio-industrie op, die tegenwoordig zo'n grote mesthoeveelheid produceert dat overbemesting van landbouwgrond en vervuiling van het oppervlakte- en grondwater het leefmilieu bedreigen. Bovendien werden in deze tijd veel persistente gifstoffen gebruikt in de landbouw. Doordat de gifstoffen in de voedselketen terecht kwamen hoopte het zich op bij de soorten aan de top van de voedselpiramide. Het aantal roofvogels was eind jaren zestig daarom dramatisch afgenomen.

Andere grote ingrepen die in de jaren zestig en zeventig plaatsvonden waren de grootschalige ontgrindingen bij Linden en Mill en de enorme uitbreiding van dorpen en de daarbij behorende infrastructuur. De ontgrindingen die vanaf 1971 zijn gestart bij Linden (Kraaijenbergse Plas-sen) hebben een deel van een uniek, reliëfrijk, oud rivierkleilandschap (Beerse Overlaat) vernietigd en gezorgd voor een grondwaterstandverlaging in de omgeving. Bovendien zijn gebiedjes met een hoge natuurwetenschappelijke waarde (Hogendijk, Ganzenorgel en Geesterbos) die gespaard zijn gebleven, sterk geïsoleerd geraakt. Hierdoor hebben de aanwezige natuurwaarden zich niet kunnen handhaven. Bij de huidige verdere uitbreiding zal het foerageergebied van Kolgans, Rietgans en Kleine Zwaan geheel verdwijnen. Van de andere kant is de toename van open water de afgelopen dertig jaar gunstig geweest voor water- en moerasvogels.

De uitbreiding van dorpen en infrastructuur zorgen, in combinatie met de teloorgang van het agrarisch landschap, ervoor dat gebieden met nog resterende ecologische waarde verder van elkaar geïsoleerd raken. Door deze isolatie is de kans op overleven van veel populaties van planten en dieren ernstig verkleind. Hier komt nog bij dat veel natuurgebieden vermesten, verzuren en verdrogen. Deze processen die grotendeels door menselijk toedoen ontstaan, zorgen met name in de arme systemen op zandgrond als heides en bossen voor een sterk veranderende vegetatiesamenstelling en waterkwaliteit. Dit heeft meestal indirect invloed op vogels doordat hun prooien afnemen, maar kunnen ook direct invloed hebben bijvoorbeeld door kalkgebrek of door verdwijnen van voedselplanten. Veel soorten worden beïnvloed door vermesting en verzuring, waardoor voorheen open of weinig begroeide plekken dicht groeien. Hierdoor verdwijnt structuur die juist voor vogels of voor prooien van vogels (insecten) belangrijk is. Verdroging leidt tot een afname van moeras- en oeverplanten en soorten van vochtig grasland.

Ondanks of dankzij al deze ingrepen is tegenwoordig het natuurbesef groter dan ooit. Overheden en natuurbeschermingsorganisaties zijn momenteel hard bezig om natuurwaarden te herstellen. In het beleid is tegenwoordig een plaats voor natuurbehoud en -herstel gereserveerd. Tal van maatregelen worden getroffen om dit te realiseren. Een aantal voorbeelden: het

creëren van een ecologische infrastructuur, het verminderen van bemesting, het verbeteren van de kwaliteit van het oppervlaktewater, het verwijderen van de verrijkte toplaag in voorheen schrale systemen als heiden en vennen, het weer natuurlijk laten stromen van een beek, het verhogen van de grondwaterstand, het begrazen van natuurgebieden en zelfs het ontwikkelen en aanleggen van nieuwe natuurgebieden. Dergelijke ingrepen moeten ervoor zorgen dat er in de toekomst voldoende ruimte is voor natuur. In het laatste hoofdstuk wordt hier verder op ingegaan.

HET HUIDIGE LANDSCHAP EN ZIJN VOGELBEVOLKING

De landschapstypen die in de paragraaf over geologie en geomorfologie zijn beschreven, kunnen ook in het huidige landschap nog worden teruggevonden. Op landschapsniveau bestaat het grootste onderscheid echter niet tussen de Peelhorst en het oude Maasdal, maar tussen de hogere gronden en de huidige Maasuitewaarden. De hogere gronden worden gevormd door de Peelhorst, de oude rivierklei en dekzandgronden (figuur 2.2). Deze twee laatste typen behoren dus tot de landschappelijke eenheid van de hogere gronden, terwijl ze hun geomorfologische oorsprong vinden in het oude Maasdal of de Slenk van Venlo. De hogere gronden bestaan voornamelijk uit zand. Zandgrond heeft een arm en droog karakter, waardoor het landschap verschilt van het veel vochtiger en rijkere uiterwaardengebied. De drogere zandgronden zijn veel geschikter en veiliger voor akker- en bosbouw, dan de (vroeger) jaarlijks overstromende uiterwaarden. De uiterwaarden worden van oudsher gebruikt als weidegrond, omdat het vee tijdig verhuisd kan worden bij overstroming en omdat de rijke kleigrond erg geschikt is voor grasland.

Qua vogels kan het landschap ingedeeld worden volgens de verschillende vormen van landgebruik en waterhuishouding: agrarisch gebied, bos, veen en heide, water en moeras, bebouwing. In tabel 2.1 staan de oppervlakten van deze landschappen vermeld. Ieder landschapstype kent zijn eigen vogelbevolking. In de volgende paragrafen worden de voor de in het Land van Cuijk voorkomende landschapstypen kenmerkende vogelsoorten besproken.

Tabel 2.1 Landschapstypen in het Land van Cuijk in 1992 (bron: LGN bestand Provincie Noord-Brabant).

Landschapstype	Oppervlakte (ha)	Oppervlakte (%)
Agrarisch gebied	25.538	72,6
Grasland	13.752	39,1
Mais	7.712	21,9
Overig akkerland	4.074	11,6
Bos	4.768	13,6
Loof	1.965	5,6
Naald	2.416	6,9
Overig	378	1,1
Heide en open natuurgebied	450	1,3
Water en moeras	<773	<2,2
Bebouwing en infrastructuur	3.502	10,0
Overig	157	0,4
Totaal	35.188	100

Agrarisch gebied

Het Land van Cuijk bestaat voor ongeveer driekwart uit agrarisch gebied. De verhouding grasland-akkerland is bijna gelijk (tabel 2.1). Plaatselijk zijn, ondanks de ruilverkavelingen in de jaren zeventig, nog redelijk wat hagen, houtwallen en hakhoutbosjes aanwezig. Het meest bekende en ornithologisch gezien het meest belangrijke agrarische gebied is het Maasheggengebied. Dat is een aaneengesloten uiterwaardengebied (ongeveer 1400 ha) van kleinschalige graslanden waarbij de kavels gescheiden worden door mei- en sleedoornhagen. De totale lengte van de heggen bedraagt zo'n 75 km. In de Maasheggen groeien zeer veel houtige soorten. Bijna alle plantensoorten, die in een hardhoutoibos thuishoren komen er voor. Langs de, meest onverharde, wegen en in de heggen komen veel solitaire bomen voor, waaronder veel knobomen als Wilg en Es.

18

Door intensivering van de landbouw en achterstallig onderhoud zijn echter veel heggen zowel in kwaliteit als in kwantiteit sterk achteruit gegaan. In 1824 was de totale heglengte 210 km, in 1964 was dat nog 164 km. Na dat jaar is het, door de sterk veranderende landbouw, hard gegaan. In 1977 was de lengte nog maar 87 km en begin jaren negentig nog maar zo'n 75 km. Tot in de jaren zestig maakten ook kruiden deel uit van de heggen(randen). In de moderne landbouw was daar geen plaats meer voor. In 1967 was de hegbreedte gemiddeld zo'n 5 meter. In 1977 was een hegbreedte van 3 meter uitzonderlijk. Dit alles heeft zijn weerslag op de broedvogels. Uit onderzoek is gebleken dat juist de oude, goed ontwikkelde heggen de meeste soorten herbergen en in de hoogste dichtheid. In slechtere heggen, met minder of geen kruidlaag (zaden/insecten: voedsel) of meer doorkijk (dekking/nestplaats) is zowel het aantal soorten als de dichtheid aanzienlijk lager.

Nog steeds bereiken in dit unieke, maar vrijwel onbeschermd landschap soorten als Patrijs, Steenuil, Braamsluiper en Grasmus een dichtheid die zowel regionaal als landelijk opvallend hoog zijn. Andere kenmerkende soorten van het gebied zijn Gekraagde Roodstaart, Spotvogel en Kneu. Verder is er een grote verscheidenheid aan water- en bosvogels te vinden.

Buiten de uiterwaarden zijn ook op de hogere gronden op verscheidene plaatsen nog hagen, houtwallen en hakhoutbosjes in het agrarische landschap te vinden. Karakteristieke soorten voor dergelijke plaatsen zijn Patrijs, Steenuil, Geelgors en Grasmus. Nagenoeg alle graslanden in het Land van Cuijk worden intensief agrarisch gebruikt. Ze worden zwaar bemest waardoor ze soortenarm zijn. Verder zijn de graslanden erg droog door sterke ontwatering. Dit heeft zijn weerslag op de vogelbevolking. Van de weidevogels komt alleen de Kievit verspreid voor. Grutto's zijn alleen in de vochtiger Peelontginning de Princepeel gevonden. Verder komen Graspieper, Wulp, Gele Kwikstaart en soms Kwartel hier voor.

De akkerbouwgebieden zijn nog vogelarmer dan de graslanden. Ze zijn voornamelijk groot-schalig en worden intensief gebruikt. Tegenwoordig bestaat bijna tweederde van het oppervlak aan bouwland uit maïs. Dit voor de vogels oninteressante gewas heeft een groot deel de meer traditionelere gewassen, als tarwe, rogge e.d., verdrongen. De akkerbouwgebieden bieden slechts plaats aan Scholekster, Kievit en Veldleeuwerik.

Bos

Zoals in de paragraaf over het ontstaan van het landschap is beschreven, was een aantal eeuwen geleden een groot deel van het Land van Cuijk bebost. Zelf langs de rivieren moeten bossen hebben gestaan. Op topografische kaarten van rond 1840 is nog een oibos bij Katwijk aanwezig. Van al dit natuurlijk bos is nu niets meer terug te vinden. De huidige bossen, die ruim

een achtste deel van het oppervlak beslaan, zijn, op een aantal Elzenbroekbossen na, aangeplant. De meeste aanplant stamt uit de jaren twintig tot vijftig. Weinig bos is ouder dan honderd jaar. Een deel van het bos is in handen van Staatsbosbeheer en het Noordbrabants Landschap. Het grootste deel is echter in bezit van gemeenten en particulieren. Vooral de natuurbeherende instanties streven de laatste tien jaar naar een meer natuurlijk bos met inheemse (loof)boomsoorten en liggend en staand dood hout.

Het merendeel van de huidige bossen bestaat uit productienaaldbos van Grove Den. Dit is aangeplant op de armste delen van de zandgronden. Voorbeelden van grote (enkele honderden hectares) naaldboscomplexen zijn de bossen bij Langenboom, de Molenheide, de Boswachterij St Anthonis, de Stichting en Groote Slink-Bunthorst, de Overloonsche Duinen en het Stevensbeekse Bos. In de Overloonsche Duinen en op de Ullingsche Bergen bevindt zich overigens één van belangrijkste Zuid-Nederlandse groeiplaatsen van de Jeneverbes. De oppervlakte aan loofbossen is kleiner. Wat grotere Eiken(hakhout)bossen en Eiken-Berkenbossen zijn te vinden in een gordel van landgoederen die op de grens van de hogere gronden en de uiterwaarden ligt. Van noordwest naar zuidoost liggen hier de Tongelaar, Ossenbroek, Zevenhutten en het Brestbosch. Ook in het Gasselse Bos komt veel loofbos voor. De loofbossen in het Land van Cuijk herbergen kleine populaties van specifieke soorten als Appelvink, Bonte Vliegenvanger, Boomklever, Fluiters, Kleine Bonte Specht en Wespindief. Verder zijn er verspreid over het hele Land van Cuijk vele kleinere hakhoutbosjes te vinden.

Populierenbossen zijn de Sassenkamp en het Roekenbos bij Boxmeer. Dit laatste bos wordt zo genoemd omdat het een grote Roekenkolonie herbergt. Rond Mill, Haps en Beers zijn veel lanen beplant met Populieren. Hier komt de Boomvalk en incidenteel in de jaren tachtig de Kramsvogel tot broeden. In het zuidelijke gedeelte van het Land van Cuijk bestaan aanbeplantingen meer uit Eiken. Elzenbroekbossen zijn te vinden op vochtige, laag gelegen plaatsen zoals in beekdalen, bijvoorbeeld langs de St Jansbeek en de Graafsche Raam. Verder zijn ze te vinden op de landgoederen de Tongelaar en Ossenbroek, bij St Agatha, ten zuiden van Beugen en in De Vilt.

Veen en heide

In precies honderd jaar tijd (1860-1960) is het hoogveen in het Land van Cuijk, dat zo'n 4000 tot 5000 ha besloeg, geheel ontgonnen. Er is tegenwoordig niets meer aanwezig, zelfs geen afgegraven restant. Rond 1800 broedden in het Peelgebied Goudplevier, Wulp, Kievit, Grutto, Kemphaan, Tureluur, Korhoen, Hop, Kokmeeuw, Visdief en Zwarte Stern.

Tegelijkertijd met de ontginning van het hoogveen zijn ook de op de drogere delen aanwezige heidevelden grotendeels getransformeerd tot productiegrond (deels landbouwgrond, deels bosaanplant). Het grootst overgebleven (droge) heide- (en stuifzand)gebied is het natuurgebied de Ullingsche Bergen (ca 200 ha heide). Om vergrassing tegen te gaan wordt het gebied tegenwoordig begraaasd met schapen en Schotse Hooglanders. Tot in de jaren tachtig herbergde dit gebied Duinpieper. Tegenwoordig is nog steeds Tapuit als broedvogel aanwezig. Verder komen soorten als Wulp, Boomleeuwerik, Veldleeuwerik en Graspieper hier nog voor. In de winter is de Klapekster vaak aanwezig. Kleinere heiderestanten (< 10 ha) zijn te vinden in de Overloonsche Duinen, Stevensbeekse Bos, Groote Slink-Bunthorst, Brestbos, Langenboomse bos en bij de Gagel ten noorden van Mill. Hier zijn Boompieper, Geelgors en in mindere mate Boomleeuwerik kenmerkende soorten.

Water en moeras

Het Land van Cuijk is geen uitgesproken waterrijk gebied. Toch zijn er een aantal watergebieden aanwezig zoals de Maas, een aantal riviertjes en kanalen, grindwinningsplassen, visvijvers, vennen, wielen en moerasjes. De Maas is door normalisatie voor de scheepvaart een relatief snelstromende rivier geworden, die alleen in strenge winters vrij rijk aan vogels is. Dit geldt merendeels ook voor de beken, die allemaal gekanaliseerd zijn. De belangrijkste grote beken of afwateringskanalen zijn de Graafsche en Lage Raam, het Peel- of Defensiekanaal, De Sambeeksche Uitwatering en de Strijpsche beek, de Molenbeek/Afleidingskanaal en de Hertogswetering. Het gebied kent ook vele kleinere beken en sloten waarvan de Oeffeltsche Raam, de St Jansbeek, de Tochtsloot, de Biestgraaf, de Hooge Raam, de Ottersgraaf, de Tovensche Beek en de Oploosche Molenbeek de bekendste zijn. Geen van de beken heeft nog een natuurlijke loop. Ze zijn vooral in de winter voor vogels interessant. Er overwinteren Dodaars, Witgatje, Watersnip, Waterpieper, diverse soorten eenden, Meerkoet, Blauwe Reiger en IJsvogel.

20

Er zijn twee grote grindwinplassen in het gebied aanwezig: de Kraaijenbergse Plassen en de Grindkuilen (figuur 2.1). Vooral de eerste zijn binnen het Land van Cuijk een belangrijk overwinteringsgebied voor eenden, futen, zwanen en Meerkoeten. In de trektijd kunnen de Kraaijenbergse Plassen, indien er slikken zijn, als enige plaats in het Land van Cuijk grotere aantallen steltlopers herbergen. In de broedtijd zijn deze plassen vooral belangrijk als broedplaats voor eenden en Oeverzwaluwen. Van enkele aanwezige visvijvers zijn de Radioplassen de belangrijkste omdat ze een kolonie Blauwe Reigers herbergen.

In tegenstelling tot de rest van Noord-Brabant, waar veel vennen voorkomen, is in het Land van Cuijk slechts één ven aanwezig: de Maurik tussen Langenboom en Escharen. Vroeger was er ook nog het nu verdroogde Peelven bij St Anthonis. In het onderzoeksgebied zijn diverse dijkdoorbraakkolken of wielen aanwezig. De belangrijkste, vooral op botanisch gebied, zijn de zacht water bevattende Broekse Wielen. In het Land van Cuijk ligt een aantal kleine moerasgebieden. Dit zijn de Ganzenorgel, de Hapse Polder en de Vilt. Dit laatste gebied is veruit de belangrijkste. Deze uitgetichelde maar tegenwoordig dichtgeslibde oude Maasmeander herbergde tot de jaren zeventig soorten als Woudaapje, Blauwborst en Grote Karekiet. Tegenwoordig is het gebied belangrijk voor Nachtegaal en Rietgors. In de Ganzenorgel is recent Buidelmees aangetroffen. In de Hapse Polder broeden al enige jaren Grauwe Ganzen.

Bebouwd gebied

Met bebouwd gebied worden alle dorpen, stadjes en industriegebieden bedoeld. Door het arme karakter van de bodem en het daarbij behorende zware agrarische bestaan is het Land van Cuijk altijd tamelijk dun bevolkt geweest. De grootste plaatsen zijn Cuijk en Boxmeer, ieder met zo'n 20.000 inwoners. Evenals bij het vestingstadje Grave is bij deze plaatsen ook de meeste industrie te vinden. In de oudere delen van deze plaatsen zijn Zwarte Roodstaart en Gierzwaluw te vinden. In de dorpen, die voor het grootste deel uit vrijstaande huizen bestaan, komt op verscheidene plaatsen de Huiszwaluw voor. Karakteristiek in de wat oudere (boerderij) dorpjes als Oploo en Vortum-Mullem zijn de boerentuinen met boomgaarden, oude vrijstaande bomen en dichte struiken. Hier komen soorten als Turkse Tortel, Merel, Kauw, Koolmees en Huismus in hoge dichtheid voor.

Literatuur: Barends *et al.* (1986), Bink *et al.* (1994), Caspers & Post (1996), Kraal & Havermans (1983), Natuurwetenschappelijke commissie (1975), Provincie Noord-Brabant (1995), STIBOKA (1968), STIBOKA (1976), Topografische Dienst (1990), Thissen (1993), Visser (1979), De Vrieze (1979), De Vrieze (1981).

Broedvogels

3

Michiel van der Weide & Raymond Pahlplatz

INLEIDING

Dit hoofdstuk beschrijft uitgebreid het voorkomen van schaarse en verdwenen broedvogelsoorten. In de laatste paragraaf is tevens een schatting gemaakt van de talrijkheid van de algemene broedvogelsoorten. De beschrijvingen van de schaarse en verdwenen soorten illustreren enerzijds de landschappelijke veranderingen in het Land van Cuijk en geven anderzijds de huidige waarde van het gebied aan. De voormalige broedvogels (veelal soorten van de Rode Lijst) hebben het Land van Cuijk de rug toegekeerd; hun broedbiotoop is in de loop der tijd verloren gegaan. De schaarse broedvogels zijn de minder algemene broedvogels die in de periode 1987-1992 in het Land van Cuijk zijn vastgesteld. Een integrale kartering (figuur 3.1) levert de informatie over deze groep van broedvogels. Onder de schaarse broedvogels bevinden zich soorten die in aantal toenemen (bijvoorbeeld de Zwarte Specht), maar ook soorten die zonder maatregelen binnenkort komen te vallen in de categorie voormalige broedvogel (bijvoorbeeld de Grutto). Herhaling van het verspreidingsonderzoek is dan ook zeer zinvol om een vinger aan de pols te houden en vooral om tijdig maatregelen te nemen om negatieve ontwikkelingen te keren.

De schattingen van de talrijkheid van de algemene broedvogelsoorten zijn onder andere gebaseerd op zo'n 24 algemene broedvogelinventarisaties die zijn opgenomen in bijlage 4.

BRONNEN: VOORMALIGE BROEDVOGELS

Voormalige broedvogels zijn die soorten welke in de onderzoeksperiode 1987-92 niet broedend zijn vastgesteld maar waarvan uit de twintigste eeuw wel broedgevallen bekend zijn. De lijst met vogelsoorten die als voormalig te boek staan, wordt in tabel 3.1 gegeven. Deze lijst is als gevolg van het beperkte historische materiaal zeker niet compleet. Het is echter ook niet uit te sluiten dat er soorten ten onrechte in de tabel staan doordat een recent broedgeval over het hoofd is gezien.

Belangrijke bronnen voor de beschrijvingen van de voormalige broedvogels zijn: de Avifauna van Noord-Brabant (Van Erve 1967), de reeks artikelen 'Enige broedvogels in Noord-Brabant' (Braaksma *et al.* 1956-63), excursieverslagen uit het NatuurWetenschappelijk Archief (veelal van Braaksma, Staatsbosbeheer), de broedvogelinventarisaties die zijn uitgevoerd in het kader van de Vogels van de Grote Rivieren (Visser 1977), het archief van de Vogelwerkgroep Rijk van Nij-

Tabel 3.1 Voormalige broedvogels van het Land van Cuijk.

Roerdomp	Bruine Kiekendief	Tureluur	Paapje
Woudaapje	Grauwe Kiekendief	Kokmeeuw	Snor
Wintertaling	Korhoen	Zwarte Stern	Rietzanger
Zomertaling	Kwartelkoning	Hop	Grote Karekiet
Slobeend	Kemphaan	Duinpieper	Klapekster
Krooneend	Watersnip	Blauwborst	Ortolaan

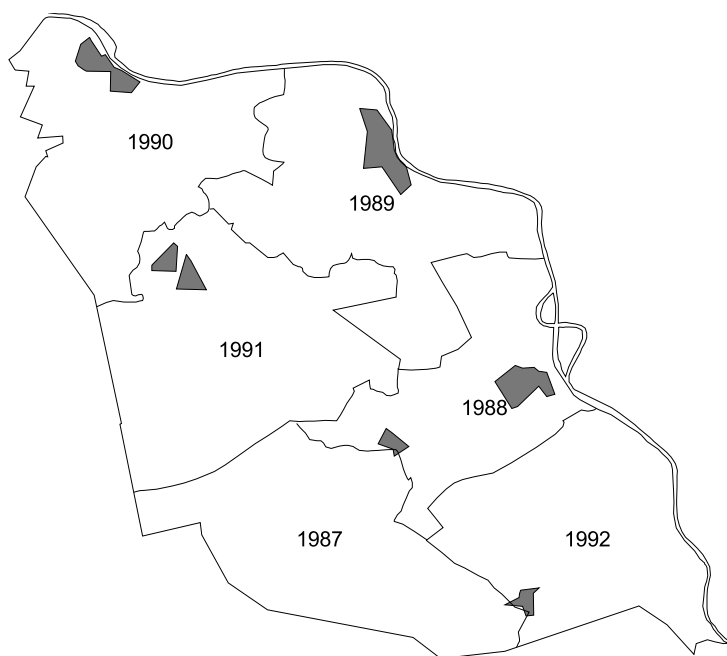
megen e.o. (1965-85) en het SOVON-archief van de Atlas van de Nederlandse broedvogels (1973-77, Teixeira 1979).

BRONNEN: SCHAARSE BROEDVOGELS

Kern van de activiteiten van de Werkgroep Avifauna Land van Cuijk was de gebiedsdekkende kartering van alle zeldzame, schaarse en kolonievogels. Deze soorten vormen samengevat de schaarse broedvogels. De selectie van soorten die zijn onderzocht, is analoog aan het Bijzondere Soorten Project (BSP) zoals dat door SOVON werd georganiseerd (SOVON/CBS 1986). Aan de standaardlijst (zie bijlage 3) is een aantal landelijk algemene soorten die in het Land van Cuijk echter schaarser zijn, toegevoegd (Scholekster, Grutto, Huiszwaluw, Bonte Vliegenvanger en Goudvink).

22

Het Land van Cuijk is ten behoeve van de gebiedsdekkende kartering in zes deelgebieden verdeeld (zie figuur 3.1). Ieder deelgebied is in één veldseizoen in de jaren 1987-92 onderzocht. De deelgebieden zijn verder verdeeld in telgebieden. Het veldonderzoek vond plaats volgens de territoriumkartering. Deze methode houdt in dat tijdens het veldseizoen het onderzoeksgebied meerdere malen bezocht wordt en alle waarnemingen die duiden op een territorium ingetekend worden op een kaart. Deze waarnemingen zijn vervolgens geïnterpreteerd volgens de handleiding van het BSP-project (SOVON/CBS 1986). Aan ieder telgebied zijn minstens vier bezoeken gebracht, hoofdzakelijk vlak na zonsopkomst. Tevens zijn de telgebieden minimaal één keer in de avondschemering of vroege nacht bezocht. Gemiddeld zijn er zes bezoeken gebracht. Deze onderzoeksintensiteit is voor makkelijk te inventariseren soorten voldoende. Voor soorten die maar korte tijd actief zijn, hun aanwezig niet opvallend kenbaar maken of nachtac-

Figuur 3.1 De zes deelgebieden die zijn gehanteerd bij de broedvogelkartering van het Land van Cuijk met jaartal waarin het deelgebied is onderzocht.

tieve soorten is het onderzoek onvoldoende geweest. De resultaten dienen dan ook als minimum te worden beschouwd. Bij de soortteksten wordt hier nader op ingegaan en worden schattingen van het werkelijke aantal broedparen gegeven. De Groes- en Princepeel is in het kader van de gebiedsdekkende inventarisatie niet onderzocht. Hiervoor zijn de resultaten van het onderzoek van de Provincie Noord-Brabant (1984-87) gebruikt (Poelmans & Van Diermen 1997). Het archief van de Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen is geraadpleegd voor aanvullende territoriumindicerende waarnemingen. Deze waarnemingen kwamen niet altijd uit het jaar waarin het betreffende deelgebied is onderzocht. In tabel 3.2 staan de resultaten van de gebiedsdekkende inventarisatie.

Tabel 3.2 Resultaten van de gebiedsdekkende inventarisatie van zeldzame, schaarse en kolonievogels in het Land van Cuijk (1987-92).

Broedvogelsoort	Geteld aantal territoria	Schatting aantal territoria
Dodaars	11	5-15
Fuut	22	20-25
Blauwe Reiger	20	20
Knobbelzwaan	5	5-8
Grauwe Gans	2	2-4
Tafeleend	1	1-2
Kuifeend	4	4-6
Wespendief	3	3-6
Havik	16	30-45
Sperwer	17	40-70
Buizerd	32	50-80
Torenvalk	51	70-90
Boomvalk	2	10-15
Patrijs	317	320-360
Kwartel	12	5-20
Waterral	2	2-5
Porseleinhoen	1	0-3
Scholekster	62	60-75
Kleine Plevier	5	5-8
Houtsnip	1	1-5
Grutto	71	70-75
Wulp	77	75-80
Kerkuil	1	5-10
Steenuil	261	260-280
Bosuil	10	10-25
Ransuil	57	50-70
Velduil	1	1
Nachtzwaluw	5	5
IJsvogel	2	0-5
Groene Specht	28	30-35
Zwarte Specht	10	10-15

Tabel 3.2 *vervolg*

Broedvogelsoort	Geteld aantal territoria	Schatting aantal territoria
Kleine Bonte Specht	13	15-25
Kuifleeuwerik	1	1-5
Boomleeuwerik	11	10-15
Oeverzwaluw	133	130-150
Huiszwaluw	303	300-350
Nachtegaal	144	140-155
Roodborsttapuit	5	5-10
Tapuit	4	4-5
Kramsvogel	2	2-5
Sprinkhaanzanger	2	2-5
Fluiter	13	15-25
Vuurgoudhaantje	4	5-20
Bonte Vliegenvanger	19	50-100
Boomklever	9	10-15
Wielewaal	35	35-50
Grauwe Klauwier	1	0-1
Roek	398	400
Goudvink	2	2-5
Appelvink	1	1-5
Geelgors	380	380-390
Grauwe Gors	4	4-5

In de soortteksten worden, naast bovenstaande getallen, ook de resultaten van onderzoek uit het verleden gegeven. Deze getallen zijn niet zonder meer te vergelijken doordat de onderzoeksintensiteit en de interpretatie van de veldgegevens anders plaatsvonden. In zijn algemeenheid kan gesteld worden dat de oude gegevens als minimumopgave beschouwd dienen te worden.

BIJ DE SOORTBESCHRIJVINGEN

De soortteksten zijn volgens een vast patroon opgebouwd. Na de Nederlandse en Latijnse naam volgt bij de paragraaf Schaarse broedvogels een regel met de status en indicatie van de talrijkheid. De status is volgens de Avifauna van Nederland (Commissie voor de Nederlandse Avifauna 1970):

- Jaarvogel
- regelmatige (ieder jaar als zodanig voorkomende) broedvogel, die als soort gedurende het gehele jaar hier voorkomt;
- Zomervogel
- regelmatige broedvogel, die in de winter niet of slechts incidenteel hier voorkomt.
- Jaargast
- regelmatige, gedurende het gehele jaar voorkomende vogel, die niet of slechts incidenteel hier broedt
- Toevallige broedvogel
- een soort die na 1900 vijf of minder keer heeft gebroed

De indicatie van de talrijkheid is afgeleid van de volgende aantalsklassen:

1-5	zeer schaars
6-15	schaars
16-50	vrij schaars
51-250	vrij talrijk
251-1000	talrijk

Vervolgens wordt aangegeven of de soort op de Rode Lijst (Osieck & Hustings 1994) staat en wat het motief is voor deze plaatsing. De tekst begint met een omschrijving van de broedbiotoop. Veelal is deze ontleend aan Teixeira (1979) of SOVON (1987). De status in Nederland en de trend van de populatie komt daarna aan bod en is ontleend aan Osieck & Hustings (1994). Vervolgens wordt kort ingegaan op de situatie in Midden- en Oost-Brabant. Deze informatie is ontleend aan Poelmans & van Diermen (1997). Deze korte inleiding op de soort geeft een kader voor het voorkomen in het Land van Cuijk die in het tweede deel van de tekst gegeven wordt. Hierin worden eerst de resultaten en de volledigheid van de gebiedsdekkende inventarisatie besproken. Daarna worden de bekende gegevens uit het verleden gepresenteerd. De bronnen hiervan staan beschreven bij Methode en Materiaal Voormalige broedvogels. De literatuurverwijzingen staan onder de tekst. De bovengenoemde literatuur is standaard voor iedere soort geraadpleegd en wordt dan ook niet meer onder de tekst vermeld.

De verspreidingskaarten geven de tijdens de gebiedsdekkende inventarisatie (1987-92) vastgestelde territoria weer op hectareniveau.

De gebruikte aantalsklassen zijn:

∴: 1; ●: 2-9; ●: 10-99; ●: 100-999

VOORMALIGE BROEDVOGELS

Roerdomp (*Botaurus stellaris*)

Rode Lijst: sterk bedreigd, kwetsbaar

De Roerdomp is een uitgesproken soort van rietmoerassen met overjarig riet. De soort kent een sterke landelijke afname; 75% ten opzichte van de jaren zestig. Oorzaken van de achteruitgang zijn biotoopvernietiging en kwaliteitverlies van de biotoop (ontwatering, verstoring door recreatie) samen met de invloed van strenge winters. De Roerdomp is met name een viseter en deze voedselbron is in winters met strenge vorst onbereikbaar waardoor een grote sterfte kan optreden. In de rest van Midden- en Oost-Brabant is de Roerdomp nog aanwezig als broedvogel, echter zeer schaars (10 tot 15 broedparen).

Tot in de jaren zeventig werden jaarlijks enkele broedparen vastgesteld in het Land van Cuijk. Het laatste broedgeval dateert waarschijnlijk uit 1976. Door ontginning van de broeklanden tussen Beers en Mill en bij Escharen (Estersbroek) waren de Roerdompen, die hier in de eerste helft van deze eeuw nog broedden, reeds in 1957 verdwenen. Voor het jaar 1957 worden nog wel broedgevallen gemeld in de gemeenten Beers, Boxmeer en Grave. In De Vilt en de Kleine Vilt heeft de Roerdomp het langer volgehouden. In 1975 en 1976 broedden er nog twee paren; één paar in de Kleine Vilt en één paar in De Vilt. Tijdens de inventarisaties van hetzelfde gebied

in 1984, 1985 en in 1988 werd ook hier de Roerdomp niet meer aangetroffen. De Vilt is door biotoopverslechtering en de toegenomen activiteiten van vissers ongeschikt geworden als broedplaats. Behalve in de genoemde gebieden werd de Roerdomp in 1975 waargenomen in de Ganzenorgel. Het is niet duidelijk of het een broedgeval betrof.

Woudaapje (*Ixobrychus minutus*)

Rode Lijst: sterk bedreigd, kwetsbaar

Het Woudaapje is een broedvogel van waterrijke moerassen met verspreide opslag van bomen. De landelijke populatie is, ten opzichte van de jaren zestig, met bijna 90% achteruitgegaan. Voor 1992 is de Nederlandse populatie geschat op maximaal 15 broedparen. Een oorzaak van de achteruitgang is biotoopvernietiging, maar ook problemen in het Afrikaanse overwinteringsgebied spelen een rol. In Midden- en Oost-Brabant is het Woudaapje nog een uiterst schaarse broedvogel.

Het Woudaapje is in het Land van Cuijk alleen bekend als broedvogel van De Vilt. De eerste meldingen zijn van Braaksma in 1948 en 1951, maar het is aannemelijk dat de soort er al eerder voorkwam. Voor de periode 1961-65 wordt voor de gemeente Boxmeer het Woudaapje als broedvogel genoemd. Voor De Vilt worden twee of drie broedparen opgegeven (1962). Het laatste broedgeval is hier in 1976 vastgesteld.

Literatuur: Bekhuis (1990), Braaksma (1968), van Dijk *et al.* (1994)

Wintertaling (*Anas crecca*)

De broedbiotoop van de Wintertaling bestaat uit ondiep water met een rijke oevervegetatie. De landelijke trend is onduidelijk. In Midden- en Oost-Brabant is de trend negatief en behoort de soort tot de vrij schaarse broedvogels.

Over het voorkomen van de Wintertaling in het Land van Cuijk is weinig informatie. De volgende broedgevallen zijn bekend:

De Vilt: 1975 (2 broedparen), 1984 (1), 1985 (1)

Oeffeltse Weiden: 1975 (1)

Zoetepasweiden: 1985 (1)

In 1984-85 werden nog minimaal tien territoria vastgesteld in het Land van Cuijk. Naast minimaal twee territoria in het Maasheggengebied ten zuiden van Boxmeer, werden in en rond De Vilt zeker acht territoria geteld. De Wintertaling heeft in de zomer een nogal verborgen levenswijze, zodat het niet geheel is uitgesloten dat de soort toch nog in het Land van Cuijk broedt.

Zomertaling (*Anas querquedula*)

Rode Lijst: bedreigd

De Zomertaling is broedvogel van kleine, beschutte en ondiepe wateren met een overvloedige plantengroei die in de nabijheid liggen van grazige vegetaties. Door een sterke achteruitgang staat de soort op de Rode Lijst. De achteruitgang is veroorzaakt door intensivering van het graslandgebruik en door droogte in het Afrikaanse overwinteringsgebied. De Zomertaling is tegenwoordig in Midden- en Oost-Brabant een schaarse broedvogel.

Gegevens uit het verleden over broedgevallen van de Zomertaling in het Land van Cuijk zijn schaars. De volgende broedgevallen zijn bekend:

De Vilt: 1961-65 (1 broedpaar), 1975 (1), 1984 (1)

Oeffeltsche Weiden: 1967 (?), 1975 (2)

Boxmeerse Weiden: 1976 (1)

In de jaren 1983-84 werden in de omgeving van Beugen/Oeffelt nog vier territoria vastgesteld. Het is opmerkelijk dat hier enkele jaren later niets van kon worden vastgesteld. De Zomertaling is lastig te inventariseren en het is dan ook waarschijnlijk dat een enkel broedpaar over het hoofd is gezien.

Literatuur: Beintema *et al.* (1995)

Slobeend (*Anas clypeata*)

27

De ideale broedbiotoop voor de Slobeend bestaat uit plasjes en sloten met een rijke oeverbegroeiing. De populatietrend is voor heel Nederland licht negatief. In Midden- en Oost-Brabant is het een vrij schaarse broedvogel.

De Slobeend is vanaf de jaren zeventig als broedvogel in het Land van Cuijk bekend. Het is zeer aannemelijk dat de soort er ook al voor deze tijd broedde. Voor 1967 wordt de soort als broedvogel van de Oeffeltse Weiden genoemd. In zowel 1975, 1976 en 1985 werden twee paar broedend aangetroffen in het zuidelijke Maasheggengebied. Verder was er in 1976 één broedpaar in De Vilt. Hier waren in 1984 nog twee broedparen. Na 1985 werden geen territoria meer vastgesteld in De Vilt en de rest van het Land van Cuijk.

Literatuur: Tanis & Mörzer Bruijns (1971)

Krooneend (*Netta rufina*)

Rode Lijst: sterk bedreigd

De Krooneend is een soort van heldere wateren met kranswieren en komt in Nederland vooral tot broeden in de Vechtplassen (Botshol en Vinkeveense Plassen). De soort staat als sterk bedreigd op de Rode Lijst.

In de onderzoeksperiode voor de broedvogelatlas (1973-77) werd in de omgeving van Boxmeer (atlasblok 46-43) een mogelijk broedgeval geconstateerd. Exacte informatie ontbreekt verder.

Bruine Kiekendief (*Circus aeruginosus*)

De Bruine Kiekendief broedt in het binnenland van Nederland in kleine moerassen, vennen en tichelgaten. De soort neemt in Nederland geleidelijk toe. In Midden- en Oost-Brabant blijft het evenwel een schaarse broedvogel.

In het Land van Cuijk zijn slechts twee locaties met broedgevallen bekend. Halverwege de jaren zeventig werd een zeker broedgeval vastgesteld in de omgeving van Overloon. De andere locatie is De Vilt. Verder wordt melding gemaakt van een broedplaats in de gemeente Boxmeer voor de periode 1948-54, wat zeer waarschijnlijk betrekking heeft op De Vilt. In 1983 en 1984 was er één territorium aanwezig in De Vilt. De broedpoging in 1984 is mislukt doordat het nest

verlaten werd, nadat het als gevolg van een verhoogde waterstand overspoeld was. In 1985 werden hier wederom Bruine Kiekendieven waargenomen, maar er was geen sprake van een broedgeval. De Vilt is met zijn rietvelden, open water en moerasbos in het Land van Cuijk veruit de meest geschikte broedlocatie voor de Bruine Kiekendief. Door het geringe oppervlak en de frequente aanwezigheid van vissers is er echter een grote kans op verstoring.

Literatuur: Bijlsma (1993)

Grauwe Kiekendief (*Circus pygargus*)

Rode Lijst: sterk bedreigd

In het verleden was de Grauwe Kiekendief een broedvogel van verruigde overjarige rietvelden, vochtige graslanden, lage moerasvegetaties, vochtige heide en hoogveen. Tegenwoordig komt deze sterk bedreigde soort vrijwel alleen nog tot broeden in braak gelegde akkers. In Midden- en Oost-Brabant komt de Grauwe Kiekendief als broedvogel niet meer voor. Ooit was het één van Nederlands talrijkste roofvogels, maar als gevolg van habitatvernietiging zijn er nog slechts enige tientallen broedparen over.

Uit het Land van Cuijk is slechts één melding bekend van een broedgeval. Voor de jaren 1951-56 wordt de gemeente Boxmeer als broedplaats genoemd. Zeer waarschijnlijk heeft de Grauwe Kiekendief in het verleden in de hoogveenrestanten van het Land van Cuijk gebroed. Zo wordt de soort als broedvogel van de Ullingsche Bergen genoemd. In Midden-Brabant en in het Brabants-Limburgs Peelgebied was de soort voor de jaren vijftig een reguliere broedvogel in hoogveengebieden, heidevelden en grootschalige jonge bosaanplant.

Literatuur: Bijlsma (1993), Zijlstra & Hustings (1992)

Korhoen (*Tetrao tetrix*)

Rode Lijst: sterk bedreigd, kwetsbaar

Het Korhoen is vanouds een broedvogel van heidegebieden die grenzen aan kruidenrijke cultuurgronden. De soort is in Nederland zeer sterk achteruitgegaan. In 1992 werden in heel Nederland nog slechts 36 hanen geteld, waarvan 11 in Noord-Brabant. Zeer veel heidegebieden zijn in het verleden ontgonnen of zijn ongeschikt geworden als broedplaats vanwege recreatie. Vergrassing van de heidevelden heeft een daling van de insectenrijkdom tot gevolg gehad. Daarnaast is het aan de heide grenzende cultuurland niet meer aantrekkelijk als voedselgebied. In Midden- en Oost-Brabant is de Korhoen in de loop van de jaren negentig uitgestorven.

Het Land van Cuijk kende in het verleden diverse heidevelden en het is aannemelijk dat de soort verspreid voorkwam. Helaas ontbreken nauwkeurige gegevens over de aantallen Korhoenders. Er zijn drie zekere voormalige broedplaatsen in het Land van Cuijk: de Ullingsche Bergen, de Lage Heide bij Langenboom en een heideterrein nabij Overloon. Uit de omgeving van Overloon komen uit juni 1979 de laatste waarnemingen van het Land van Cuijk (AtINV).

Van het voorkomen op de Lage Heide is slechts bekend dat er in 1948 een gering aantal aanwezig was. De eerste melding van de Korhoen op de Ullingsche Bergen komt uit 1949 (SBr), in die tijd werden regelmatig 20-30 exemplaren waargenomen. In 1951 zijn hier drie hanen en drie hennen geteld. Waarschijnlijk is de populatie in de jaren zestig sterk achteruitgegaan. In een SBB-verslag wordt nog melding gemaakt van een broedgeval in 1968. In 1969 waren nog

wel enkele hanen aanwezig maar broeden werd niet vermoed. Als oorzaak voor de achteruitgang wordt in het SBB-verslag de bebossing van de heide genoemd. Op de Ullingsche Bergen werden na 1977 geen Korhoenders gezien.

Het verdwijnen van het Korhoen uit het Land van Cuijk sluit aan op de ontwikkeling in de rest van Noord-Brabant. De vogel verdween het eerst van de kleine heideterreinen.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1957), Braam (1990), Van Dijk *et al.* (1994)

Kwartelkoning (*Crex crex*)

Rode Lijst: sterk bedreigd, kwetsbaar, internationale betekenis

De Kwartelkoning is een soort die traditioneel broedt in kruidenrijk grasland, met een voorkeur voor hooiland in uiterwaarden. Tegenwoordig worden in Groningen ook vele territoria vastgesteld in bouwland. De Nederlandse populatie kent jaarlijkse fluctuaties. Ten opzichte van de jaren zestig bedraagt de achteruitgang 75%. In Midden- en Oost-Brabant is de soort alleen in de uiterwaarden van de Maas aangetroffen en is het een uiterst schaarse broedvogel (tot 5 paren).

De soort is in het Land van Cuijk tot halverwege de jaren tachtig bekend uit de uiterwaarden langs de Maas. De broedbiotoop (hooiland) was hier in het verleden ruim voorhanden en het is zeer aannemelijk dat de soort hier jaarlijks met tientallen broedparen voorkwam. Er zijn verschillende waarnemingen uit de zestiger en zeventiger jaren die duiden op broedgevallen:

1967	Zurepasweiden	1 roepend ex.	Tanis & Mörzer Bruijns
1967	Oeffeltsche Weiden	verscheidene roepende exemplaren	Tanis
1969	Maasheggen ten zuiden v. Boxmeer	2 ex.	LBe
1975	Oeffeltsche Weiden	2 exemplaren	CRé
1974-77	Omgeving Overloon	1 ex.	BrVAtl
1975	Maaskampen	2 ex.	BrVAtl
1984	Zoetepasweiden	1 roepende ex.	DHe
1984	Maaskampen	mogelijke broedgeval	EJa

Met vrij grote zekerheid kan gesteld worden dat er in de jaren na 1984 geen broedgevallen hebben plaatsgevonden. De veranderingen in het beheer van de uiterwaarden hebben de verdwijning van de soort tot gevolg gehad. Het is zeker mogelijk de Kwartelkoning als broedvogel terug te krijgen door in de uiterwaarden het graslandbeheer te extensiveren.

Kemphaan (*Philomachus pugnax*)

Rode Lijst: sterk bedreigd

De Kemphaan is één van de meest kritische weidevogels. De soort broedt het liefst in schrale graslanden met veel water in de vorm van ondiepe poelen en sloten. De Nederlandse populatie is ten opzichte van de jaren vijftig met minimaal 90% achteruitgegaan. In de jaren zeventig is de soort als broedvogel uit Midden- en Oost-Brabant verdwenen. Uit het Land van Cuijk is slechts bekend dat de soort wellicht tot 1935 heeft gebroed. Jac. P. Thijssse, als kind woonachtig in Grave, kende de soort ook nog van het Land van Cuijk.

Literatuur: Beintema *et al.* (1995), Thijssse (1969)

Watersnip (*Gallinago gallinago*)

Rode Lijst: bedreigd

De broedbiotoop van de Watersnip bestaat uit verlandingszones in moerasgebieden, vochtige hooilanden, extensief beweidde graslanden en vochtige heidevelden. Ook deze soort is in Nederland sterk achteruitgegaan, zeker 70% ten opzichte van de jaren zestig. In Midden- en Oost-Brabant behoort de soort tegenwoordig tot de schaarse broedvogels.

In het verleden zal de Watersnip een talrijke broedvogel zijn geweest in het Land van Cuijk, de broedbiotoop was immers ruim voorhanden. Ontwatering en intensivering van het graslandgebruik hebben het verdwijnen van de soort tot gevolg gehad. De schaarse gegevens omtrent het voorkomen van de Watersnip hebben betrekking op de Boxmeersche Weiden en De Vilt. In 1975 en 1976 werden nog respectievelijk tien en vier paren vastgesteld. In De Vilt is in 1944 ook een baltsend exemplaar waargenomen (SBr).

Literatuur: Beintema *et al.* (1995)

Tureluur (*Tringa totanus*)

Rode Lijst: bedreigd

De Tureluur broedt in gebieden met een hoge waterstand en een korte vegetatie. Net zoals andere kritische weidevogelsoorten is ook de Tureluur in Nederland hard achteruitgegaan. In Midden- en Oost-Brabant is het ook een schaarse broedvogel geworden die merendeels broedt op natte heide.

Tureluurs konden zich tot 1976 handhaven in de uiterwaarden rond Boxmeer, waar destijds nog vochtige en extensieve graslanden voorkwamen. Door schaalvergroting en intensiever gebruik van de uiterwaarden is de soort als broedvogel verdwenen.

Literatuur: Beintema *et al.* (1995)

Kokmeeuw (*Larus ridibundus*)

De Kokmeeuw behoort tot de algemene broedvogels van Nederland en broedt altijd in de buurt van ondiep water. Voorbeelden van de broedbiotoop zijn moerassen en vennen. In Midden- en Oost-Brabant is het een zeer talrijke broedvogel. Recent gaat de soort echter in Nederland achteruit; broedplaatsen worden verlaten of het broedsucces is laag.

De Kokmeeuw heeft in het verleden ongetwijfeld op enkele plaatsen in het Land van Cuijk kunnen broeden, maar daarvan ontbreken de gegevens. De enige melding van een kolonie komt uit De Vilt, in 1949 zijn hier 15 broedparen geteld. Excursieverslagen van later jaren maken voor De Vilt slechts melding van enkele foeragerende exemplaren. Voor 1963 wordt er gesproken van 'mogelijk enkele' broedparen.

Zwarte Stern (*Chlidonias niger*)

Rode Lijst: sterk bedreigd, internationale betekenis

De Zwarte Stern is een broedvogel van moerassen, plassen en vennen met een goed ontwikkelde oevervegetatie. Voorwaarde is dat er veel drijvende waterplanten zijn om een nest op te bouwen. De Nederlandse populatie is ten opzichte van de jaren vijftig met meer dan 75% ach-

teruitgegaan. De afname is waarschijnlijk grotendeels het gevolg van verslechtering van de nestplaatsen en het voedsel. De huidige status van de Zwarte Stern in Midden- en Oost-Brabant is die van schaarse broedvogel.

De Zwarte Stern kwam vroeger in het Land van Cuijk als broedvogel voor bij de Broekse Wielen; hier was in 1940 een kleine kolonie. Een andere kolonie bevond zich in De Vilt. In 1944 werd deze kolonie omschreven als 'fraai'. In 1948 waren er acht broedparen. In 1976 is de Zwarte Stern er nog wel waargenomen, maar broedgevallen zijn niet meer geconstateerd.

Literatuur: Van der Winden *et al.* (1996)

Hop (*Upupa epops*)

Rode Lijst: verdwenen of bijna verdwenen

De Hop is een soort van open landschappen met verspreide oude bomen, boomgaarden en randen van oude loofbossen grenzend aan kleinschalige weilanden. De soort is in Nederland als regelmatige broedvogel medio jaren zeventig uitgestorven. Tegenwoordig zijn er slechts sporadische broedgevallen.

Uit het Land van Cuijk is een zeker broedgeval bekend uit de omgeving van Langenboom (omstreeks 1959).

Literatuur: Van Dijk *et al.* (1997)

Duinpieper (*Anthus campestris*)

Rode Lijst: sterk bedreigd, kwetsbaar

De Duinpieper is een soort van zandverstuivingen en schrale heidevelden. Met name de overgangen van stuivend naar vastgelegd zand zijn belangrijk. De schatting voor de Nederlandse populatie (1989-91) bedraagt 60-80 broedparen, die met name op de Veluwe voorkomen. De achteruitgang van de populatie is meer dan 50% ten opzichte van de jaren zestig. In Midden- en Oost-Brabant is het tegenwoordig een uiterst schaarse (incidentele) broedvogel.

De enige bekende broedplaats in het Land van Cuijk is een kleine zandverstuiving in het noorden van het heideterrein van de Ullingsche Bergen. In de jaren zestig waren hier ongeveer drie broedparen aanwezig (mond. med. F. van Kalleveen). Uit de jaren 1974 t/m 1976 is hier minimaal één broedpaar bekend (BrVAtI). In 1977 waren hier zelfs nog drie broedparen, in 1978 twee en in 1980, 1982 en 1983 één broedpaar. Na 1983 zijn er geen waarnemingen van de Duinpieper meer gedaan. Een verklaring hiervoor kan o.a. het verruigen en dichtgroeien van de broedlocatie zijn. Deze ontwikkeling is een gevolg van de stikstofbemesting (bioindustrie) uit de neerslag.

Blauwborst (*Luscinia svecica*)

Rode Lijst: kwetsbaar, internationale betekenis

De Blauwborst is een soort van moerassige ruigtes, bestaande uit lage vegetaties met opgaan-de elementen en stukken kale bodem. De Nederlandse populatie heeft zich de laatste decennia behoorlijk uitgebreid en is van internationaal belang. In Midden- en Oost-Brabant is het een vrij schaarse broedvogel.

In het verleden vormden de toen aanwezige broekbossen in de natte delen van het Land van Cuijk geschikte broedbiotoop. Zo wordt de Blauwborst als broedvogel genoemd van de broekbossen langs de Tovenschke beek.

De oudste waarnemingen komen uit de jaren veertig. Een waarneming uit juni 1944 (SBr) laat zien dat De Vilt een vanouds bekende broedplaats is. In 1948 wordt melding gedaan van de Blauwborst in 'drassig loofbos' bij Beugen (waarschijnlijk De Vilt) en Wanroij (SBr). Voor de periode 1962 tot 1965 zijn vijf broedgevallen bekend: één in de gemeente Cuijk, drie in de gemeente Boxmeer en één in de gemeente Mill. Dit beeld zal vermoedelijk onvolledig zijn. Halverwege de jaren zeventig waren er in De Vilt twee broedparen en één in de Ganzenorgel bij Gassel. In de jaren tachtig kwamen in De Vilt tot 1986 (met uitzondering van 1985) jaarlijks twee territoria voor. Buiten De Vilt kwam de Blauwborst voor in de Hulsdonk bij Beers (in 1983 en 1984 één paartje). In 1985 werd er in de Oeffeltsche Weiden ter hoogte van Beugen een mogelijk broedgeval vastgesteld (13 juni 1985, een zingend mannetje, DHe). Na 1986 zijn er geen broedgevallen meer bekend in het Land van Cuijk en is de soort ook niet meer waargenomen. In andere delen van het oostelijk rivierengebied is de soort na een achteruitgang, recent weer terug gekomen. Nabij gelegen grote populaties zijn die van de Gelderse Poort en de Peel. Vanuit hier kan bij een gunstige populatie-ontwikkeling het Land van Cuijk weer bezet worden.

Literatuur: Erhart & Bekhuis (1996), Hustings *et al.* (1995)

Paapje (*Saxicola rubetra*)

Rode Lijst: sterk bedreigd

Het Paapje is één van de vele soorten die op de Rode Lijst terecht zijn gekomen door de intensivering van de landbouw. De soort is in Nederland achteruitgegaan doordat de biotoop, voornamelijk bestaande uit kruidenrijke hooi- en weilanden, is verdwenen. De status in Midden- en Oost-Brabant is schaarse, mogelijk zeer schaarse broedvogel.

Het Paapje heeft in het Land van Cuijk waarschijnlijk nooit talrijk gebroed. De hooilanden in de uiterwaarden van de Maas zullen de beste broedplaatsen zijn geweest. De oudste melding komt uit 1944 en geeft aan dat het Paapje waarschijnlijk broedt in de omgeving van De Vilt. Voor de jaren 1963 tot 1965 worden drie mogelijke broedgevallen genoemd in de Maasuiterswaarden tussen Linden en Gassel, maar dit beeld is ongetwijfeld zeer incompleet. De enige bekende broedgevallen uit de jaren zeventig zijn uit de omgeving van Overloon (1974, 1976, 1977, 1979; AtINBr), omgeving De Vilt (1976) en bij Beers/Mill (1971 waarschijnlijk broedpaar, FHu). Uit de jaren tachtig zijn twee broedparen bekend in de graslanden langs de Maas: 1980 één paar Zoetepasweiden en 1985 één paar Vortumse Uiterwaard.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1961)

Snor (*Locustella luscinioides*)

Rode Lijst: bedreigd

De Snor is broedvogel van moerassen met riet, lisdodde, galigaan en moeraszeggen en komt in Nederland met name in het westen van het land voor. Buiten de kerngebieden is de Snor hard achteruit gegaan. Omstandigheden in het overwinteringsgebied zijn hier waarschijnlijk debet aan. In Midden- en Oost-Brabant is de Snor achteruitgegaan en is het een zeer schaarse broedvogel.

Door het nagenoeg ontbreken van geschikte broedbiotoop is de Snor in het Land van Cuijk waarschijnlijk nooit met meer dan enkele broedparen voorgekomen. Er zijn slechts twee waarnemingen die betrekking hebben op mogelijk broedgevallen. De eerste waarneming betreft territoria uit de gemeente Boxmeer (1963-65) wat betrekking zal hebben op De Vilt. De tweede waarneming komt uit 1971. Op 25 juli werd een zingend mannetje gehoord in een met riet begroeide kleiput te Oeffelt (FHu).

Rietzanger (*Acrocephalus schoenobaenus*)

Rode Lijst: bedreigd

De Rietzanger broedt in moerassen met een voorkeur voor verruigde delen. Door droogte in het Afrikaanse overwinteringsgebied is de Nederlandse populatie achteruit gegaan. Deze achteruitgang vond, net zoals bij de Snor, vooral plaats buiten de in West-Nederland gelegen kerngebieden. In Midden- en Oost-Brabant is het een vrij schaarse tot schaarse broedvogel.

De Vilt is de oudste bekende broedplaats van de Rietzanger in het Land van Cuijk. In 1944 wordt de soort er als broedvogel gemeld (SBr) en voor 1948 worden vier broedparen genoemd (SBr). Begin jaren zestig waren er in De Vilt zes broedparen. In 1971 broedde de soort hier waarschijnlijk nog steeds (FHu). Uit 1967 is er een broedgeval bekend in het Broek bij St Anthonis en wordt de soort gemeld als broedvogel van de Oeffeltse Weiden. In de periode 1973 - 1977 wordt de soort slechts in twee atlasblokken als zekere broedvogel vastgesteld (bij Grave en Oeffelt) en in twee blokken als mogelijk broedend (bij Oeffelt en Groeningen). Er is hierna nog slechts één waarneming bekend, die duidt op een territorium: 6 mei 1979 een zingend mannetje in De Vilt (DVi).

Literatuur: Tanis & Mörzer Bruijns (1971)

Grote Karekiet (*Acrocephalus arundinaceus*)

Rode Lijst: sterk bedreigd, kwetsbaar

De vroeger in Nederland vrij talrijke Grote Karekiet heeft een sterke voorkeur voor riet dat in het water groeit. De achteruitgang van dit type riet, in combinatie met een verminderd voedselaanbod, heeft tot een forse afname van de Nederlandse populatie geleid. De status in Midden- en Oost-Brabant is die van zeer schaarse broedvogel.

De Vilt is het bekendste broedgebied voor de soort in het Land van Cuijk. Uit 1948 werd een broedgeval gemeld en in 1962 een mogelijk broedgeval. Het is aannemelijk dat de Grote Karekiet in De Vilt gedurende langere tijd een regelmatige verschijning was. In 1970 werden hier op 1 juli drie tot vier zingende mannetjes gehoord (FHu). De Ganzenorgel was in 1975, samen met De Vilt, de laatste broedplaats van de Grote Karekiet. Het territorium in De Vilt werd geconstateerd in overjarig riet. Na 1975 zijn er geen waarnemingen meer bekend van de soort. Nieuwe vestiging is niet waarschijnlijk aangezien de ontwikkeling in de meest nabij gelegen populatie (Gelderse Poort) negatief is.

Literatuur: Erhart & Bekhuis (1996), Graveland (1996)

Klapekster (*Lanius excubitor*)

Rode Lijst: sterk bedreigd, kwetsbaar

De broedbiotoop van de Klapekster omvat zowel droge als natte heidevelden met opslag. Het is in Nederland een zeer schaarse broedvogel geworden die vrijwel alleen nog op de Veluwe broedt. De soort is als broedvogel ook uit Midden- en Oost-Brabant verdwenen.

Over de Klapekster als broedvogel in het Land van Cuijk is slechts de volgende opmerking bekend: '1948, sporadische broedvogel van de Lage Heide (Langenboom)'. Mogelijk was de Klap-ekster tot 1948 broedvogel op de Ullingsche Bergen.

Ortolaan (*Emberiza hortulana*)

Rode Lijst: sterk bedreigd

De Ortolaan is een broedvogel van akkerbouwgebieden (hakvruchten en granen) op de zandgronden met veel opgaande elementen zoals houtwallen (liefst met eiken). De soort is in de jaren negentig in Nederland nog maar zeer sporadisch als broedvogel vastgesteld. In Midden- en Oost-Brabant staat de soort als incidentele broedvogel te boek.

De eerste en enige bekende waarneming van de Ortolaan als broedvogel gaat terug naar de zomer van 1910. In dat jaar werden verscheidene zingende mannetjes langs de Maas bij Boxmeer gehoord.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1962a)

Grauwe Gors

SCHAARSE BROEDVOGELS

Dodaars (*Tachybaptus ruficollis*)

Jaarvogel, schaarse broedvogel

Rode Lijst: bedreigd

De Dodaars is een broedvogel van wateren met een goed ontwikkelde oevervegetatie, zoals zoetwatermoerassen, vennen en sloten. De soort is in grote delen van Nederland sterk in aantal achteruitgegaan. In Midden- en Oost-Brabant is het momenteel een vrij schaarse broedvogel.

In het Land van Cuijk zijn in totaal elf territoria vastgesteld, de schatting is 5 tot 15 broedparen. Het is een lastig te inventariseren soort en de aantallen kunnen fluctueren door schommelingen in de waterstand. De soort broedt geclusterd in de Hapse Polder, De Vilt en bij de Grindkuilen (figuur 3.2).

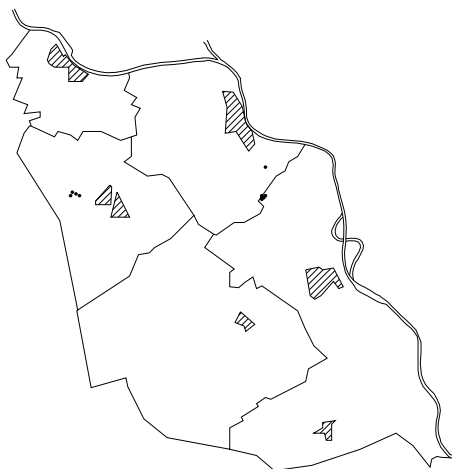
Oude gegevens zijn schaars. In 1975 is de soort ook vastgesteld in De Vilt (twee paren) en in de Boxmeersche Weiden (één paar). De Vilt is echter geen jaarlijks bezette broedplaats aangezien in 1970, 1971, 1984 en 1985 geen broedgevallen vastgesteld zijn. Bij de Grindkuilen is ook in 1984 een broedgeval geconstateerd. In de Boxmeersche Weiden is de soort verdwenen. Dit geldt eveneens voor de noordelijke Maasuiterswaarden, waar in de jaren zeventig mogelijke broedgevallen zijn vastgesteld. Het aantal broedplaatsen in het Land van Cuijk is in de loop der jaren verminderd en daarmee zal het aantal broedparen ook achteruit zijn gegaan.

Literatuur: Heg (1992)

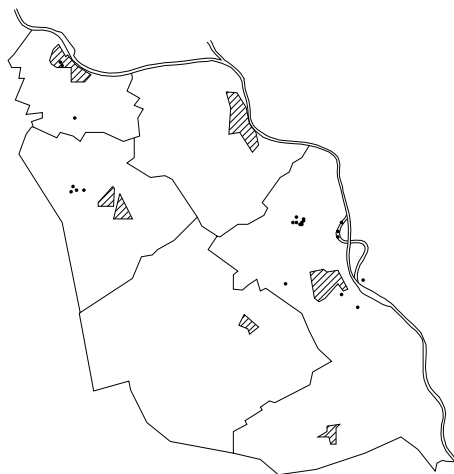
Fuut (*Podiceps cristatus*)

Jaarvogel, vrij schaarse broedvogel

De Fuut is een broedvogel van open, stilstaande wateren met enige oeverbegroeiing. Het is in Nederland een vrij talrijke soort die in aantal toeneemt. In Midden- en Oost-Brabant is de Fuut een schaarse broedvogel.

Figuur 3.2 Verspreiding van territoria van de Dodaars (1987-92).

Figuur 3.3 Verspreiding van territoria van de Fuut (1987-92).

In het Land van Cuijk is de Fuut als broedvogel vastgesteld langs de Maas, in de Grindkuilen en in De Vilt (figuur 3.3). Van deze eenvoudig te inventariseren soort zijn 22 territoria geteld. De schatting bedraagt 20 tot 25 broedparen. De soort zal in de nabije toekomst in aantal kunnen toenemen doordat het niet-recreatieve deel van de Kraaijbergse Plassen een geschikte broedbiotoop kan gaan vormen. De Vilt is het gebied met de meeste broedparen en een vrij stabiele populatie; in 1975 en 1976 acht broedparen, in 1984 zes, in 1985 vijf en in 1988 weer acht broedparen. Begin jaren negentig zijn in De Vilt 10-15 broedparen vastgesteld en 3-4 in de Kleine Vilt (FAR). De landelijke toename lijkt zich ook in het Land van Cuijk voor te doen.

Literatuur: Heg (1992)

Blauwe Reiger (*Ardea cinerea*)

Jaarvogel, vrij schaarse broedvogel

De Blauwe Reiger is in Nederland een vrij talrijke broedvogel die gebonden is aan waterrijke gebieden. De soort nestelt in kolonies en bouwt nesten in bomen. De Blauwe Reiger is in Midden- en Oost-Brabant een vrij schaarse tot vrij talrijke broedvogel. Strengere winters kunnen grote sterfte tot gevolg hebben omdat deze viseter grotendeels een standvogel is.

Er zijn twee plaatsen in het Land van Cuijk waar recent broedende Blauwe Reigers zijn vastgesteld. De eerste plaats is de Ossenbroek waar in 1975 43 nesten en in 1976 18 nesten geteld werden. Over het verdere lot van deze kolonie is niets bekend, in de jaren 1970-73 bestond deze kolonie in ieder geval nog niet (FHu). Vast staat wel dat er in de jaren na 1984 geen broedende reigers meer aanwezig waren. De tweede kolonie in het Land van Cuijk bevindt zich in de Radioplassen. Deze is in 1978 ontstaan en was in de eerste jaren klein (een tot drie nesten). In 1985 werden er vijf nesten geteld en in 1987 twaalf. Daarna vond nog verdere groei plaats via 22 nesten in 1988, 44 in 1989 tot 69 in 1990. In 1992 werden 20 nesten geteld. Een afname dus ten opzichte van 1990. De drie weken strenge vorst in februari 1991 hebben waarschijnlijk deze afname tot gevolg gehad.

Knobbelzwaan (*Cygnus olor*)

Jaarvogel, schaarse broedvogel

De Knobbelzwaan broedt aan de oevers van plassen, rivieren en andere open wateren met een rijke oeverbegroeiing. Het is in Nederland een vrij talrijke broedvogel die in aantal toeneemt. De status in Midden- en Oost-Brabant is vrij schaarse broedvogel.

De Knobbelzwaan is als broedvogel alleen in het Maasdal aangetroffen. Drie van de vijf territoria bevonden zich nabij de Kraaijbergse Plassen. Daarnaast was er een territorium bij Vierlingsbeek. In 1988 werd een succesvol broedgeval vastgesteld in de Hapse Polder. Hierbij werd een paar met zes jongen waargenomen. In de Hapse Polder wordt jaarlijks gebroed. De schatting voor het aantal broedparen in het land van Cuijk is vijf tot acht broedpaar.

De Knobbelzwaan is altijd al een schaarse broedvogel geweest in het Land van Cuijk. In 1975 en 1976 was een paar, zonder succesvol te broeden, in De Vilt aanwezig. In 1984 heeft in de Kleine Vilt wel een paar succesvol gebroed. In de Regtersteegse Weiden was in 1976 een paar aanwezig. Dit paar kwam niet tot een succesvol broedsel. Andere broedplaatsen zijn de Ganzenorgel (1985), Hapse Polder (1985: paartje met 3 pullen).

Grauwe Gans (*Anser anser*)

Jaarvogel, zeer schaarse broedvogel

De Grauwe Gans broedt in moerassen of ondiepe plassen met begroeiing die voldoende dekking biedt. De soort is bezig Nederland vanuit kerngebieden te veroveren. Voor het Land van Cuijk is de populatie in het kerngebied de Gelderse Poort van belang. In 1992 werden in dit gebied reeds 250 broedparen vastgesteld. In Midden- en Oost-Brabant is het nog een zeer schaarse broedvogel.

De Grauwe Gans is in 1990 voor het eerst als broedvogel in het Land van Cuijk vastgesteld. In De Vilt zijn toen twee paren succesvol tot broeden gekomen. Zij werden met respectievelijk drie en zes pulli waargenomen. Waarschijnlijk broeden er twee tot vier paren in het Land van Cuijk. Voor de Grauwe Gans zijn nog kansen in het Land van Cuijk aangezien de Kraaijbergse Plassen steeds geschikter worden als broedplaats.

Literatuur: Pahlplatz (1990), Erhart & Bekhuis (1996)

Tafeleend (*Aythya ferina*)

Jaarvogel, zeer schaarse broedvogel

De Tafelend heeft een voorkeur voor wateren met een diepte van 1 tot 1,5 meter, omzoomd door een dichte rietkraag of andere begroeiing. Het is in Nederland een vrij schaarse broedvogel met een positieve populatie-ontwikkeling. De status in Midden- en Oost-Brabant is een schaarse broedvogel.

De Tafelend is vanaf de jaren zeventig bekend als broedvogel in het Land van Cuijk. De eerste aanwijzingen voor het broeden komen uit 1971, juli-waarnemingen bij Oeffelt wijzen op een mogelijk broedgeval (FHu). In 1976 was er een broedgeval in de Boxmeersche Weiden. Hier werd een paartje met vijf pulli waargenomen. Tussen 1978 en 1983 werd een territorium vastgesteld in de Oude Maas. In 1988 werd wederom een territorium vastgesteld in de Oude Maas. Dit is het enige tijdens de gebiedsdekkende inventarisatie vastgestelde territorium. In 1984 werden in de omgeving van Oeffelt minimaal twee territoria vastgesteld.

In de toekomst kan de Tafelend in aantal toenemen aangezien de Kraaijbergse Plassen geschikt worden als broedplaats.

Kuifeend (*Aythya fuligula*)

Jaarvogel, zeer schaarse broedvogel

De Kuifeend is een broedvogel van plassen, vennen, zand- en kleiputten en sloten. Het is een vrij talrijke vogel in Nederland. Ook in Midden- en Oost-Brabant is het een vrij talrijke broedvogel.

In het Land van Cuijk is het een zeer schaarse broedvogel, slechts in drie gebieden is de Kuifeend als broedvogel vastgesteld (figuur 3.4): de Grindkuilen, het Peelkanaal ter hoogte van Landhorst en de Oude Maas. De schatting voor het werkelijk aantal broedparen is vier tot zes.

In de jaren zeventig kwam de Kuifeend in ongeveer dezelfde aantallen voor. Toen werden territoria en broedgevallen vastgesteld in de Boxmeersche Weiden, De Vilt en de Lage Raam.

Wespendief (*Pernis apivorus*)

Zomervogel, zeer schaarse tot schaarse broedvogel

De Wespendief is de meest strikte bosvogel onder de boombroedende roofvogels en heeft een voorkeur voor ouder, gemengd bos of loofbos op zandgrond. De Nederlandse populatie is waarschijnlijk stabiel. Het broedsucces varieert jaarlijks echter sterk als gevolg van de weersomstandigheden en de beschikbaarheid van zijn voedsel (poppen van Wespen, kikkers of vogels). Het is in Midden- en Oost-Brabant een schaarse broedvogel.

In het Land van Cuijk zijn drie territoria aangetroffen. Gezien het heimelijk gedrag van de soort (korte baltsperiode en verre voedselvluchten) is het een moeilijk te inventariseren soort en zal het werkelijke aantal broedparen dicht bij zes liggen.

Bekende broedplaatsen zijn de Ossenbroek (1987, nest in Eik), het Stevensbeekse Bos (1992), de Overloonsche Duinen (dicht sparrenbos) en tussen Cuijk en Vianen in een gebied met kleine eikenbosjes.

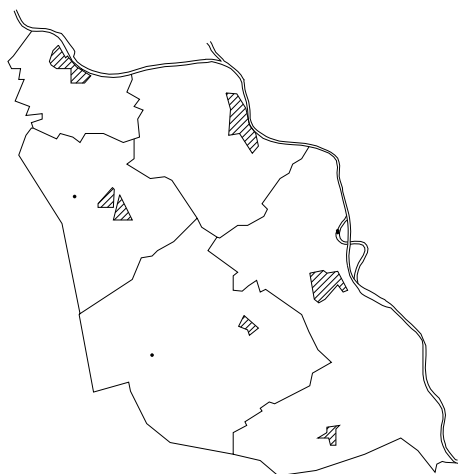
Literatuur: Bijlsma (1993)

Havik (*Accipiter gentilis*)

Jaarvogel, vrij schaarse broedvogel

De Havik is een broedvogel van ouder bos. Het is in Nederland een vrij schaarse broedvogel die in aantal toeneemt. Ook in Midden- en Oost-Brabant is het een vrij schaarse broedvogel.

De vroegste bekende broedgevallen van de Havik in het Land van Cuijk dateren uit de jaren vijftig. Op de Binckhof en de Groote Slink-Bunthorst waren 4 tot 6 broedparen aanwezig in 1957. In de jaren zestig verdween de Havik vrijwel geheel als gevolg van (secundaire) vergiftiging door landbouwpesticiden. Alleen op de Groote Slink-Bunthorst bleef de Havik broeden: in 1963 was er één geslaagd broedpaar met drie jongen, in 1969, 1973, 1974 en 1976 ook steeds één paar (GMü & JTh). In 1976 werd het eerste broedgeval bekend uit de Boswachterij St

Figuur 3.4 Verspreiding van territoria van de Kuifeend (1987-92).

Figuur 3.5 Verspreiding van territoria van de Havik (1987-92).

Anthonis. Nadien breidde de soort zich vrij snel uit over de rest van het Land van Cuijk. Dispersie vanuit de sterk toegenomen populatie Haviken in het Rijk van Nijmegen en het Reichswald zal daarbij zeker een rol hebben gespeeld. Opvallend is de kolonisatie van Populierenbosjes in de Princepeel en langs de Lage Raam vanaf 1984. Dat dit een geschikte biotoop is, blijkt uit het feit dat deze territoria vrijwel elk jaar worden gebruikt en dat er meestal succesvol wordt gebroed. Rond 1987 bereikt de Havikstand een piek, waarna stabilisatie van de populatie optreedt. Het geschatte aantal broedparen schommelt sindsdien tussen de 30 en 45. De broedvogelkartering leverde slechts 16 broedparen op (figuur 3.5). Het grote verschil is een gevolg van het niet gericht zoeken naar nesten van de Havik en het beperkt aantal inventarisatieronden voor de bosgebieden.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1959)

Sperwer (*Accipiter nisus*)

39

Jaarvogel, vrij schaarse tot vrij talrijke broedvogel territoria

De Sperwer kan broeden in allerlei bossen, houtwallen en singels. In tegenstelling tot de Havik heeft de Sperwer een voorkeur voor jong en dicht naaldbos. Het is in Nederland en Midden- en Oost-Brabant een vrij schaarse broedvogel die in aantal toeneemt.

De Sperwer werd als broedvogel in het Land van Cuijk voor het eerst gemeld in de Ossenbroek in 1952, namelijk een nest met twee grote jongen. Andere broedgevallen zijn vastgesteld op landgoed de Groote Slink-Bunthorst (1957: minstens twee paar), en in St Anthonis (1948: waarschijnlijk broedend). In 1964 en voorgaande jaren broedde de soort in gemeente Oploo. Waarschijnlijk was de Sperwer eind jaren zestig geheel verdwenen uit het gebied door pesticiden-gebruik in de landbouw. Het herstel zette zich in vanaf 1972 toen de eerste broedgevallen weer werden ontdekt, eerst nabij Boxmeer en later ook bij Stevensbeek en Landhorst (GMü & JTh). Momenteel broedt de Sperwer overal in het gebied waar bos te vinden is. Territoria bevinden zich in uitgestrekte bossen als de Ullingsche Bergen, dat grotendeels uit naaldbos bestaat, maar ook in kleine eikenbosjes op rivierduinen bij Cuijk (Zevenhutten). Zelfs in zeer kleine bosjes van amper een hectare groot midden in cultuurland broeden Sperwers jarenlang succesvol. Meestal bevindt zich het nest in een Fijnspar, Douglas of Grove Den. Soms bouwen Sperwers hun nest echter in loofhout (Eik, Berk en Meidoorn). De broedvogelkartering leverde in totaal 17 broedparen op (figuur 3.6). Het werkelijke aantal moet veel hoger worden geschat, namelijk variërend tussen de 40 en 70 broedpaar. Deze schatting is gebaseerd op nestonderzoek door soortspecialisten, waarbij tevens broedbiologische gegevens worden verzameld en de nestjongen geringd (GMü, WVe & RZo). De terugmeldingen (vijf vrouwtjes en zeven mannetjes) van deze geringde nestjongen kwamen voor tweederde van de gevallen uit het Land van Cuijk. Een mannetje Sperwer dat in Mill was geringd werd vijf jaar en tien maanden later op een afstand van tien km teruggevonden bij Velp. De meeste werden echter al binnen een jaar dood teruggemeld.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1959)

Buizerd (*Buteo buteo*)

Jaarvogel, vrij schaarse tot vrij talrijke broedvogel

De Buizerd broedt in door andere soorten gebouwde nesten die zich bevinden in hoog opgaand naald- of loofbos, veelal in de nabijheid van de bosrand. Het voedsel wordt bij voorkeur gezocht in kleinschalig cultuurland, langs bosranden en op heide. De Buizerd is in Nederland, en ook in Midden- en Oost-Brabant, een vrij schaarse broedvogel die in aantal toeneemt.

De Buizerd is in het Land van Cuijk territoriumhoudend en broedend aangetroffen in zowel grotere boscomplexen (Boswachterij St. Anthonis, Stevensbeekse Bos, Overloonsche Duinen) als in middelgrote bossen (bv. Brestbosch, De Tongelaar, Ossenbroek en Gasselse bos) en zelfs kleine bosjes die ingesloten zijn door agrarisch landschap (bijvoorbeeld bij Landhorst, Groeningen en Beers; figuur 3.7). Het betreft voornamelijk naaldbos en gemengd bos. Er zijn 32 territoria vastgesteld. De schatting voor het werkelijke aantal broedparen is 50-80.

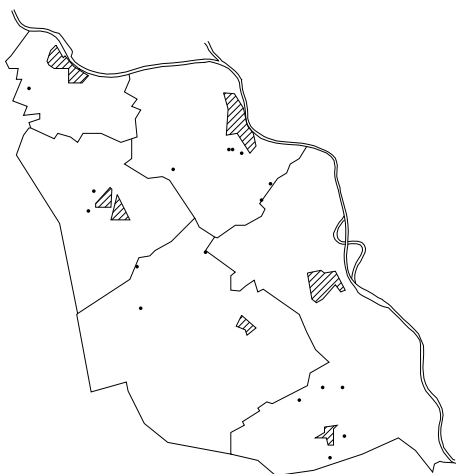
Opvallend is het ontbreken van deze opportunist in ogenschijnlijk geschikte bossen als de Groote Slink-Bunthorst en de Molenheide. In het verleden zijn wel broedgevallen op de Bunthorst geconstateerd; in 1948 en tussen 1953 en 1957 zelfs gemiddeld met vier à vijf paren. In 1976 zijn hier drie succesvolle broedparen vastgesteld (GMü & JTh). Andere meldingen uit het verleden zijn: Oploo 1964 één, Vierlingsbeek waarschijnlijk broedgeval in 1962 en 1963.

Literatuur: Bijlsma (1993), Braaksma et al. (1959a)

Torenvalk (*Falco tinnunculus*)

Jaarvogel, vrij talrijke broedvogel

De Torenvalk zoekt zijn voedsel in open gebieden en broedt in allerlei kleine bosjes, houtwallen en in bosranden. Het hoofdvoedsel bestaat uit veldmuizen en de aantallen van de Torenvalk fluctueren met de muizencyclus met top- en daljaren. In zowel Nederland als Midden- en Oost-Brabant is het een vrij talrijke broedvogel met een stabiele tot licht positieve populatieontwikkeling.

Figuur 3.6 Verspreiding van territoria van de Sperwer (1987-92).

Figuur 3.7 Verspreiding van territoria van de Buizerd (1987-92).

De Torenvalk komt regelmatig verspreid in het Land van Cuijk voor (figuur 3.8) en wordt vooral in open en half-open landschappen aangetroffen. Er is echter een opmerkelijke afwezigheid in het zuidwestelijke deel (Landhorst en Oploo) en in de omgeving van Boxmeer. Deze onderzoeksgebieden werden geïnventariseerd in 1987 en 1988, na enkele jaren met strenge winters. Het aantal territoria was in deze jaren ook landelijk gezien laag. Het onderzoek van de Provincie Noord-Brabant stelde in het zuidwesten echter ook slechts een enkel broedgeval vast. Waarschijnlijk ontbreken hier geschikte broedplaatsen en is er als gevolg van de intensieve landbouw onvoldoende voedsel beschikbaar. De veldwaarnemingen van een Torenvalk zijn niet makkelijk tot een territorium te interpreteren, tenzij er een nest is gevonden. De getelde 51 territoria zijn dan waarschijnlijk een ondertelling. Een reële schatting van het aantal broedparen is 70-90.

Veel historisch materiaal is niet voorhanden over de Torenvalk. Begin jaren vijftig zijn broedgevallen bekend nabij Beers, Ullingsche Bergen en Vierlingsbeek. Voor het jaar 1965 werd de soort als broedvogel gemeld uit de gemeente Grave.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1960)

Boomvalk (*Falco subbuteo*)

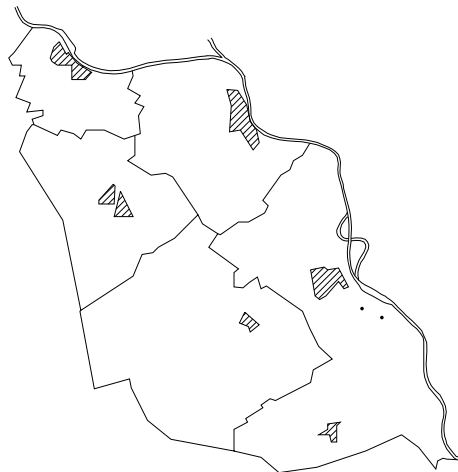
Zomervogel, schaarse broedvogel

De Boomvalk broedt in bossen en in het agrarisch gebied en maakt meestal gebruik van oude kraaiennesten. Het voedsel bestaat grotendeels uit insecten en kleine vogels. De Boomvalk is in Nederland en in Midden- en Oost-Brabant een vrij schaarse broedvogel. Het is onduidelijk wat de populatie-ontwikkeling is.

Figuur 3.9 laat slechts twee broedgevallen zien nabij Sambeek en Vortum-Mullem. Dit aantal is een onderschatting, het werkelijke aantal broedparen zal tussen de 10 en 15 liggen. De onderschatting komt doordat het een lastig te inventariseren soort is: ze kennen een korte baltsperiode en zijn verder onopvallend, de beste inventarisatieperiode is juli en dan is het meeste

Figuur 3.8 Verspreiding van territoria van de Torenvalk (1987-92).

Figuur 3.9 Verspreiding van territoria van de Boomvalk (1987-92).

veldwerk al gestopt. Provinciaal onderzoek (1984-86) laat een duidelijke concentratie van territoria zien nabij de landgoederen.

Broedgevallen uit het verleden zijn bekend uit de gemeente Mill en de gemeente Oploo (1963-65). Halverwege de jaren zeventig werden in diverse atlasblokken aan de rand van het Land van Cuijk waarschijnlijke en zekere broedgevallen vastgesteld.

Patrijs (*Perdix perdix*)

Jaarvogel, talrijke broedvogel

Rode Lijst: bedreigd

De Patrijs is een karakteristieke soort van het agrarisch gebied. Een belangrijke levensvoorwaarde is de aanwezigheid van ruigten en overhoekjes, die bescherming en voldoende aanbod van insecten voor de jongen kunnen bieden. Het huidige agrarisch grondgebruik heeft dit allemaal in steeds mindere mate te bieden. Het is dan ook een bedreigde soort met zowel landelijke als regionale een negatieve populatie-ontwikkeling. In Nederland is het een talrijke broedvogel, in Midden- en Oost-Nederland een vrij talrijke broedvogel.

In het Land van Cuijk is de Patrijs een talrijke broedvogel (317 territoria geteld). Mogelijk ligt het werkelijke aantal nog wat hoger (320-360 paren) aangezien de soort lastig te inventariseren is: de Patrijs is maar gedurende een korte periode gemakkelijk vast te stellen. De verspreidingskaart (figuur 3.10) laat zien dat de soort in het gehele Land van Cuijk broedt, al zijn er een aantal concentraties: 't Westen, de Staartjesche Peel, de Oeffeltsche Weiden en het gebied even ten westen van Haps. Blijkbaar zijn hier nog voldoende ruige stukjes te vinden in het intensief gebruikte agrarische gebied.

Helaas ontbreken oude gegevens grotendeels om de zeer waarschijnlijke achteruitgang te illustreren. De inventarisaties van halverwege de jaren zeventig van de Maasheggen geven een wisselend beeld. De dichtheid in de Oeffeltsche Weiden is met 5 paar/ 100 ha onveranderd gebleven. Een dichtheid van 18 paar/ 100 ha zoals die in 1976 in Koude Oord, Oeffelt werd vastgesteld, is nu niet meer te vinden in dit gebied. Hierbij moet in gedachte worden gehouden dat de inventarisatiemethoden in de jaren zeventig minder intensief waren zodat de opgegeven dichtheden zeer waarschijnlijk te laag zijn.

Kwartel (*Coturnix coturnix*)

Zomervogel, schaarse tot vrij schaarse broedvogel

De Kwartel broedt in open akker- en graslandgebieden. De soort komt jaarlijks, door het optreden van invasies, in sterk wisselende aantallen tot broeden. In Nederland is het een schaarse tot vrij talrijke broedvogel. De status in Midden- en Oost-Brabant is gelijk aan de landelijke. Door de schommelingen in de aantallen is het moeilijk een trend vast te stellen. Waarschijnlijk is de Kwartel als gevolg van intensivering van de landbouw en de afname van de oppervlakte met graan achteruitgegaan.

Het kaartje met de verspreiding in het Land van Cuijk laat met vijf territoria in de Princepeel (1986) en drie bij Tongelaar (1991) een geclusterd voorkomen zien (figuur 3.11). De soort is lastig te inventariseren en het beeld zal dan ook niet compleet zijn. De schatting van het aantal broedparen is 5 tot 20 paren. Alle vastgestelde territoria lagen in het agrarisch gebied, met een voorkeur voor graanpercelen (Tongelaar).

In 1948 werd de Kwartel regelmatig in de bouwlanden rond St. Anthonis gehoord. De opmerking 'wordt vrij veel weggevangen' doet vermoeden dat de soort in het verleden talrijker was dan tegenwoordig. Een andere oude melding komt uit het goede kwarteljaar 1964 toen de soort bij Oploo werd waargenomen. De Oeffeltse Weiden wordt voor 1967 als broedgebied genoemd. Uit de jaren zeventig en tachtig zijn ook enkele territoria uit het Maasheggengebied bekend. Vanwege het besloten karakter is het Maasheggengebied minder geschikt als broedbiotoop.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1957), Tanis & Mörzer Bruijns (1971)

Waterral (*Rallus aquaticus*)

Jaarvogel, zeer schaarse broedvogel

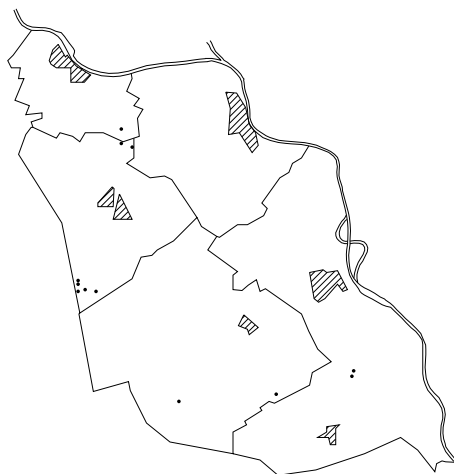
De Waterral is een soort die verborgen in moerassen leeft en een voorkeur heeft voor overgangen van dichte vegetatie naar ondiep water. Het is in Nederland een vrij schaarse broedvogel. Mogelijk gaat de populatie van de Waterral achteruit, maar doordat de soort lastig is te inventariseren, is hier geen duidelijkheid over. De status in Midden- en Oost-Brabant is vrij schaarse broedvogel.

De Vilt is de plaats in het Land van Cuijk waar Waterrallen kunnen worden aangetroffen. Jaarlijks komen hier één à twee broedparen voor. Buiten De Vilt zijn er mogelijke broedgevallen bekend uit de Ganzenorgel (1983, 1984 en 1985) en uit de Hapse Polder (1986). De schatting van het aantal broedparen is twee tot vijf.

Uit het verleden zijn voor De Vilt ook territoria bekend. Voor de jaren 1963 tot 1965 werden er één tot vier paren opgegeven voor de gemeente Boxmeer, die zeer waarschijnlijk betrekking hebben op De Vilt. In 1975 werden er in De Vilt en de Kleine Vilt samen zeven territoria vastgesteld. Ook werden er in dat jaar twee territoria vastgesteld in de Oeffeltsche Weiden.

Figuur 3.10 Verspreiding van territoria van de Patrijs (1987-92).

Figuur 3.11 Verspreiding van territoria van de Kwartel (1987-92).

Porseleinhoen (*Porzana porzana*)

Zomervogel, zeer schaarse broedvogel
Rode Lijst: kwetsbaar

De Porseleinhoen is een soort die gebonden is aan rietmoerassen met een ondiepe waterstand en dichte vegetatie en vochtige, ruige graslanden. Overstromingen van uiterwaarden gedurende het late voorjaar, kunnen een gunstig effect hebben op het aantal broedparen. In Nederland behoort de Porseleinhoen tot de zeer schaarse tot schaarse broedvogels. De soort is op de Rode Lijst geplaatst als kwetsbaar, een mogelijke afname is moeilijk hard te maken. De status van de Porseleinhoen in Midden- en Oost-Brabant is gelijk aan de landelijke.

De enige waarneming uit het Land van Cuijk die duidt op een mogelijk territorium komt uit 1986. Op 14 juni in dat jaar werd één roepend exemplaar waargenomen in een pitrusvegetatie bij de Ullingsche Bergen (Boswachterij St Anthonis, RPa, RHe, EJa). Door de nachtelijke levenswijze is de soort moeilijk vast te stellen waardoor het niet uitgesloten is dat de Porseleinhoen ook recent nog incidenteel tot broeden komt zodat de schatting van het aantal broedparen nul tot drie bedraagt. Geschikte broedbiotoop is tegenwoordig echter zeer schaars als gevolg van ontwatering en het intensieve gebruik van de graslanden.

Historische meldingen ontbreken geheel. Gezien de biotoopvoorkeur zal de soort in het verleden wel tot broeden zijn gekomen in het Land van Cuijk.

Scholekster (*Haematopus ostralegus*)

Jaarvogel, vrij talrijke broedvogel
Rode Lijst: internationale betekenis

De Scholekster behoort tot de minder kritische weidevogels. De laatste jaren is de populatie in Nederland groter geworden en komt de soort op meer plaatsen tot broeden. De Scholekster is van oorsprong een kustbewoner maar heeft zijn areaal uitgebreid naar het binnenland. De status in Nederland en in Midden- en Oost-Brabant is talrijke broedvogel met een positieve trend.

De kaart met de territoria (figuur 3.12) laat zien dat de Scholekster redelijk verspreid in lage dichtheid over het gehele Land van Cuijk voorkomt. In de Wanroijse Peel, het Sambeeksche Broek en het gebied onder Oploo zijn clusters van territoria vastgesteld. De soort is vooral op graslanden aangetroffen. In de meer besloten gebieden zoals Tongelaar-Ossenbroek en de Maasheggen komt de soort niet als broedvogel voor. Opvallend is het beperkte voorkomen in de meer open delen van de uiterwaarden van de Maas. De Scholekster is redelijk eenvoudig te inventariseren zodat het getelde aantal territoria van 72 dicht bij de schatting van 60-75 broedparen ligt.

In het binnenland van Noord-Brabant vond de eerste vestiging plaats in 1947 bij Helmond. Het is niet bekend wanneer de Scholekster zich gevestigd heeft in het Land van Cuijk. In de Avifauna van Noord-Brabant wordt voor de periode tot 1962 nog geen melding gemaakt van broedgevallen in het Land van Cuijk. Halverwege de jaren zeventig zijn er territoria vastgesteld in het Maasheggengebied zodat de vestiging waarschijnlijk begin jaren zeventig heeft plaats gevonden.

Kleine Plevier (*Charadrius dubius*)

Zomervogel, schaarse broedvogel

De Kleine Plevier is een broedvogel van spaarzaam begroeide plekken langs zoet water. Zandwinnings kunnen bijvoorbeeld tijdelijk geschikte broedgebieden vormen. In het binnenland van Nederland broedt de soort vooral langs de grote rivieren. Het is landelijk een schaarse broedvogel en in Midden- en Oost-Brabant een zeer schaarse broedvogel. De populatie is waarschijnlijk licht achteruit gegaan.

In het Land van Cuijk is weinig geschikte biotoop aanwezig. De Kleine Plevier is dan ook een schaarse (vastgesteld vijf, geschat vijf tot acht broedparen) maar wel een regelmatige broedvogel. De soort is broedend vastgesteld bij de Grindkuilen (drie paar) en op het industrieterrein van Boxmeer (twee paar; figuur 3.13).

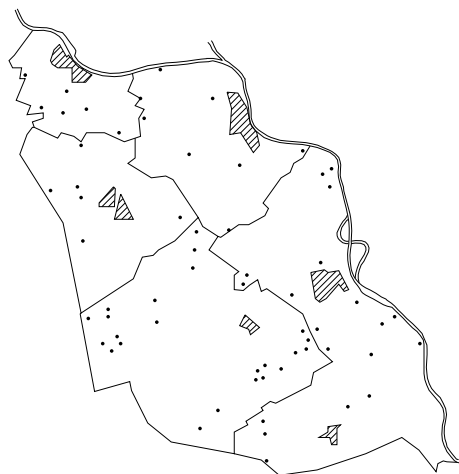
Uit 1964, 1965 en 1975 tot en met 1977 zijn er broedgevallen bekend van de zandgroeve bij Mill (de Grindkuilen). Vanaf 1984 zijn bij de Grindkuilen jaarlijks broedgevallen vastgesteld. Incidenteel wordt er ook op andere plaatsen gebroed. Zo zijn er mogelijke broedgevallen bekend uit De Vilt (een paar, 1976), de Ullingsche Bergen (een paar, 1982), Oude Maas (een paar, 1984), Kraaijenbergse Plassen (een paar, 1985), Hapse Polder (een paar, 1986) en de Geest, Gassel (1987). In 1985 heeft een paartje succesvol gebroed op het dijklichaam van de A73 ter hoogte van de afrit Haps.

45

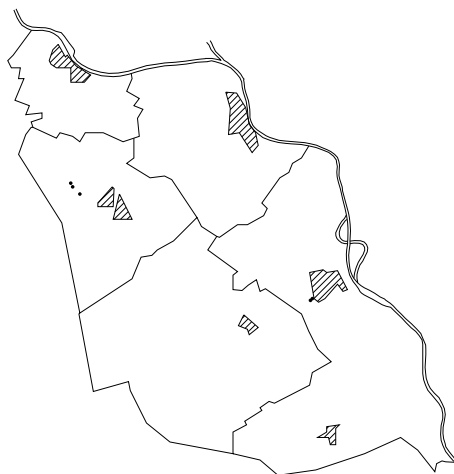
Houtsnip (*Scolopax rusticola*)

Jaarvogel, zeer schaarse broedvogel

De Houtsnip heeft een voorkeur voor bossen met open plekken en een flinke humuslaag. De soort heeft een nachtelijke levenswijze en is lastig te inventariseren. Het is in Nederland een vrij schaarse broedvogel met waarschijnlijk een stabiele trend. In Midden- en Oost-Brabant is het een vrij schaarse tot vrij talrijke broedvogel.

Figuur 3.12 Verspreiding van territoria van de Scholekster (1987-92).

Figuur 3.13 Verspreiding van territoria van de Kleine Plevier (1987-92).

Recent is slechts één broedgeval vastgesteld in het Land van Cuijk. Het territorium werd gevonden in een vochtig loofbos bij de Molenbeek. De soort is echter niet adequaat onderzocht gezien het geringe aantal nachtbezoeken zodat een schatting van één tot vijf broedparen meer op zijn plaats lijkt.

In 1961 werden broedende Houtsnippen vastgesteld in Oploo (1-5 paar) en Wanroij (1-5 paar). In de jaren 1973-77 zijn jaarlijks in drie tot vier atlasblokken broedgevallen geconstateerd. Andere mogelijke broedgevallen zijn bekend uit 1985 en 1986 uit onder andere het Groeningse Veld bij Groeningen, Mazenburg, Groote Slink-Bunthorst en Kleine Vilt. Het is zeer goed mogelijk dat de soort achteruit is gegaan als gevolg van de algemene daling van de grondwaterspiegel.

Grutto (*Limosa limosa*)

46

Zomervogel, vrij talrijke broedvogel

Rode Lijst: bedreigd, internationale betekenis

De Grutto is een broedvogel van open vochtige graslanden, natte heide en moerassen. De dichtheden zijn in Nederland het hoogst in de veenweidegebieden in het westen en noorden. Ongeveer de helft van de Europese populatie broedt in Nederland. Toch is de Grutto ten opzichte van de jaren zestig met minstens 50% achteruit gegaan. In Midden- en Oost-Brabant is de Grutto nog een vrij talrijke broedvogel, alhoewel de achteruitgang in de afgelopen jaren op ca. 40% wordt geschat.

De Grutto is in het Land van Cuijk vastgesteld in de volgende gebieden: Kraaijbergse Plassen (twee paar), Meerkampen (vier paar), Beugensche Peel (14 paar), omgeving Oploo (twaalf paar) en de omgeving van het Laageindse Broek bij Rijkevoort (zes paar), Groes- en Princepeel (30 paar; figuur 3.14). De paren werden allen gevonden in agrarisch gebied, met name in de graslanden van de voormalige peelgebieden en de uiterwaarden. Het zijn de meer vochtige en open delen. Het vastgestelde aantal van 71 territoria geeft een vrij goed beeld van de situatie in de periode 1986-1992. De schatting van het werkelijke aantal is dan ook 70-75 broedparen. De ontwikkelingen van de afgelopen jaren in het agrarisch gebied (omzetten van grasland in maïsakker, verdroging) in ogenschouw genomen, zal het aantal broedparen inmiddels lager liggen.

Voor de gemeenten Beers en Mill worden voor de jaren 1963-65 1-10 broedparen gemeld. Andere historische gegevens ontbreken.

Literatuur: Beintema *et al.* (1995)

Wulp (*Numenius arquata*)

Jaarvogel, vrij talrijke broedvogel

In Nederland kwam de Wulp in het verleden vooral voor op heide, hoogvenen en in de duinen. Later is de soort ook op grasland en akkers gaan broeden. De Wulp is in Nederland een vrij talrijke broedvogel. Ondanks lokale afname zijn er geen aanwijzingen voor een afname op landelijke schaal. In Midden- en Oost-Brabant is het een vrij talrijke broedvogel met een negatieve trend.

De Wulp is een van de weinige soorten in het Land van Cuijk die zich in de afgelopen decennia goed hebben kunnen aanpassen aan de ontwikkelingen in het agrarische landschap. In totaal

zijn er 77 territoria gekarteerd. De schatting van het aantal broedparen is 75-80. De Wulp komt in het hele Land van Cuijk als broedvogel voor (figuur 3.15). Zwaartepunt in de verspreiding vormen de grotere graslandgebieden zoals het Peelgebied, de uiterwaarden en de voormalige broekgebieden langs de Lage Raam.

De Wulp was een aantal decennia geleden nog geen broedvogel in het agrarisch gebied van het Land van Cuijk. Omstreeks 1950 broedde de Wulp uitsluitend op heideterreinen, zoals de Lage Heide bij Langenboom (1949: tien paar, 1951: twee paar), de heiderestanten bij het Peelven van St Anthonis (aantal onbekend), de Ullingsche Bergen (1948: 24 paar, 1969 talrijke broedvogel) en de restanten van de Vierlingsbeeksche heide (1944: drie paar, 1949: een paar). Tegenwoordig komt de Wulp niet meer voor op bovengenoemde locaties, met uitzondering van de Ullingsche bergen, waar jaarlijks één tot twee territoria worden vastgesteld.

In de jaren 1973-77 werd de Wulp in het hele Land van Cuijk als broedvogel vastgesteld behalve in het noordelijk deel, de Beerse Overlaat. Hier werden in 1984 de eerst twee broedgevallen vastgesteld; in 1985 waren dat er vijf. Mogelijke redenen die hiervoor zijn aangevoerd zijn de ontgrondingswerkzaamheden. Hierdoor ontstonden er ruige graslanden en werd de omgeving vochtiger zodat het gebied aantrekkelijk werd voor de Wulp.

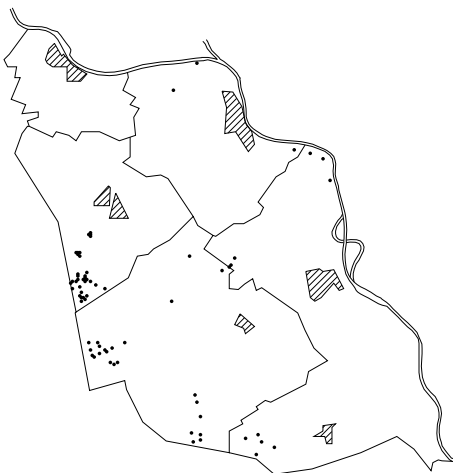
Literatuur: Braaksma (1960), Jans (1985a)

Kerkuil (*Tyto alba*)

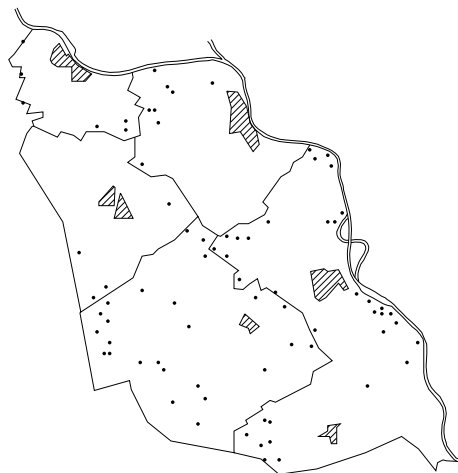
Jaarvogel, schaarse broedvogel

Rode Lijst: bedreigd

De Kerkuil is een cultuurvolger, die vooral broedt in kleinschalige agrarische landschappen. Meestal wordt gebroed in nestkasten, die in boerderijen zijn opgehangen. In Nederland is de Kerkuil in de jaren tachtig sterk toegenomen zodat het nu tot de vrij schaarse broedvogels behoort. In Midden- en Oost-Brabant wordt de soort met uitzondering van de Maaspolders bijna overal aangetroffen en is het een vrij schaarse broedvogel.

Figuur 3.14 Verspreiding van territoria van de Grutto (1987-92).

Figuur 3.15 Verspreiding van territoria van de Wulp (1987-92).

De Kerkuil is een moeilijk te inventariseren soort hetgeen uit de kartering blijkt toen slechts één territorium (Broekkant bij Beers) werd vastgesteld. Uit gericht onderzoek van de Kerkuilenwerkgroep Land van Cuijk blijkt dat het werkelijke aantal broedparen hoger ligt, zo tussen de vijf en tien (figuur 3.16). Er is één broedgeval bekend in een holle boom (Mill, 1990); dit is zowel regionaal als landelijk een zeldzaamheid.

Omdat het hoofdvoedsel van de Kerkuil in het Land van Cuijk vooral bestaat uit bosspitsmuis (30%), veldmuis (25%) en huisspitsmuis (9%), is de kerkuilenstand sterk afhankelijk van de meerjarige cycli die deze muizensoorten vertonen. Vooral in combinatie met sneeuwrijke winters of slecht weer treden hierdoor sterke schommelingen op. De voornoemde muizensoorten komen vooral voor in kleinschalige gebieden zoals het Maasheggengebied (tussen Vierlingsbeek en Oeffelt), het noord-westelijke deel van de gemeente Oploo en het gebied rond Mill. De verspreidingskaart vertoont een beeld dat hiermee duidelijk in overeenstemming is. Ook bestaat er minder voorkeur voor de alluviale (klei)gronden dan tot voor kort werd aangenomen; wel wordt in vochtige terreinen met ruige rietbegroeiing gejaagd. Resten van aardmuizen in braakballen afkomstig van Kerkuilen uit Mill wijzen in die richting.

Uit de periode voor 1961 zijn twee broedparen bekend, uit de periode 1961-1965 zijn vijf broedparen bekend. Deze hebben betrekking op de gemeente Grave, Beers, Mill en Vierlingsbeek (twee paar). Rond 1977 werd het aantal Kerkuilen geschat op 6 tot 8 broedparen.

Onlangs het enigszins optimistische beeld van de Kerkuil als broedvogel, moet toch opgemerkt worden dat een verdere nivellering van het landschap en het toenemende verkeer een ernstige bedreiging vormen voor de populatie. Het geringere prooiaanbod zal er vermoedelijk voor zorgen dat de Kerkuil zich na een strenge winter slechter kan herstellen.

Steenuil (*Athene noctua*)

Jaarvogel, talrijke broedvogel
Rode Lijst: bedreigd

De Steenuil is een karakteristieke soort van coulissenlandschappen met veel houtwallen, knotwilgen, hoogstamboomgaarden en verspreid staande boerderijen met erfbeplanting. Een groot deel van de Nederlandse populatie komt voor in het rivierengebied. De populatie is de afgelopen decennia met 50% achteruitgegaan. In Midden- en Oost-Brabant is de verspreiding niet goed in te schatten, maar er is wel een duidelijke concentratie in het Maasheggengebied.

Met 261 getelde territoria en een geschat aantal broedparen van 260-280 is de Steenuil in het Land van Cuijk nog een talrijke broedvogel. Figuur 3.17 laat zien dat het Maasheggengebied en het noordelijk deel van het Land van Cuijk de meeste Steenuilen huisvestten. In het open, agrarisch intensieve Peelgebied in het zuidwesten ontbreekt de soort vrijwel volledig. Het noordelijk deel is landschappelijk kleinschaliger en biedt nog voedsel en broedgelegenheid in de vorm van knotwilgen en oude bomen. Een concentratie van territoria is te vinden in het zuidelijk Maasheggengebied, waar van oudsher hoge dichtheden voorkomen (zie onder).

Onlangs het feit dat de Steenuil in het Land van Cuijk nog steeds talrijk is, is de dichtheid wel degelijk achteruitgegaan. Dit is aangetoond in het Maasheggengebied tussen Cuijk en Vierlingsbeek. In de jaren 1975-1977 werden er 124 territoria vastgesteld. Gezien de geringe onderzoeksintensiteit zal het werkelijke aantal zelfs nog hoger hebben gelegen. In die jaren was de dichtheid aan territoria in de Zurepasweiden 7,3 paar per 100 ha. In de Boxmeerse Weiden was

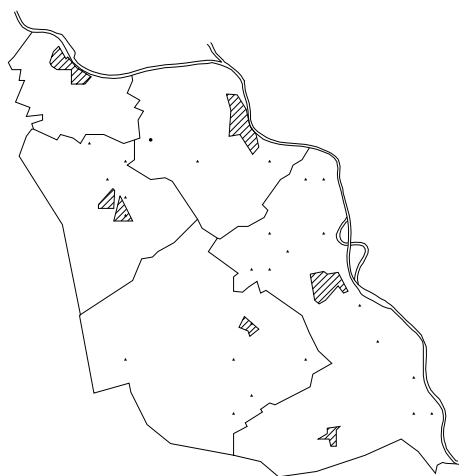
dit 6,5 paar per 100 ha., terwijl in de Meerkampen de zeer hoge dichtheid van 11,4 paar per 100 ha. werd vastgesteld. Een inventarisatie in 1985 stelde in het gebied tussen Cuijk en Vierlingsbeek 85 territoria vast: een achteruitgang van 31,5%. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de winter van 1984/85 koud was met vrij veel sneeuw waardoor deze afname groter lijkt dan werkelijk het geval is. Dit stuk van de Maasheggen is in delen in 1988, 1989 en 1992 weer onderzocht. Deze inventarisatie leverde bij elkaar 81 territoria op. Ten opzichte van 1985 is de achteruitgang dus gering. Mogelijk is de populatie nu stabiel doordat het heggenlandschap niet verder op grote schaal aangetast wordt. Vergelijking van een drietal deelgebieden laat een wisselend beeld van de achteruitgang zien:

	1975-77	1985	1988/1992
Boxmeersche Veld	14	10	6
Middelsteegsche- en Oeffeltsche Weiden	24	16	3
Oeffelt - St Agatha	51	13	18

Vooral de forse afname in de Middelsteegsche- en Oeffeltsche Weiden is opvallend. Waarschijnlijk ligt het werkelijke aantal territoria voor dit gebied in 1988/1992 toch wel wat hoger, omdat de inventarisatie van de Steenuil tijdens dit onderzoek niet optimaal verlopen is. In de Vortumse Uiterwaard werden in de jaren 1984 tot en met 1990 jaarlijks dichtheden van 3,6 of 5,4 paar per 100 ha vastgesteld. In het gebied van de Kraaijenbergse Plassen en het aangrenzende deel daaronder is de stand de laatste jaren ook stabiel: 30 territoria in 1985 en 27 territoria in 1989/1990.

Hopelijk gaat deze karakteristieke soort van het kleinschalige agrarische landschap in de toekomst niet verder achteruit. Veel zal daarbij afhangen van de ontwikkelingen in het landgebruik. De stand van de populatie van de Steenuil is een goede graadmeter voor de kwaliteit van het Maasheggengebied.

Literatuur: Heg & Jans (1986)

Figuur 3.16 Verspreiding van de Kerkuil:

●: broedvogelonderzoek (1987-92)

▲: gegevens Kerkuilenwerkgroep (1985-96)

Figuur 3.17 Verspreiding van territoria van de

Steenuil (1987-92).

Bosuil (*Strix aluco*)

Jaarvogel, vrij schaarse broedvogel

De Bosuil heeft een voorkeur voor loofbossen, gemengde bossen met oude loofbomen en oude parken. In Nederland is de Bosuil een vrij talrijke broedvogel die in aantal toeneemt. In Midden- en Oost-Brabant is het een vrij schaarse broedvogel; het aantal broedparen neemt echter wel toe.

De Bosuil werd in het Land van Cuijk vastgesteld (figuur 3.18) in bosrijke gebieden zoals: Stevensbeekse Bos (Stevensbeek), Vliegenberg (Vierlingsbeek), Overloonsche duinen (Overloon-Holthees), Boswachterij St Anthonis, Schraalzand (Boxmeer), Tongelaar (Mill), Ossenbroek (Beers), Groote Slink-Bunthorst (Westerbeek) en Maasveld (Gassel).

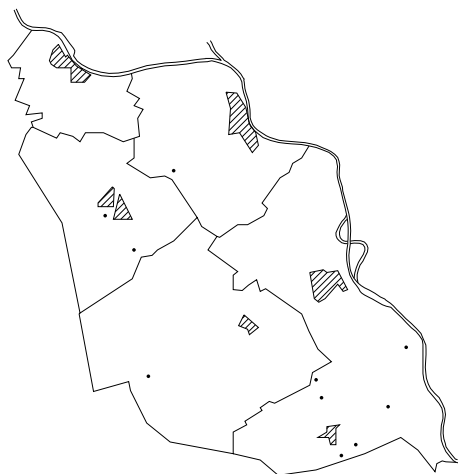
Buiten de bossen en parken broedt de Bosuil ook in hoogstamboomgaarden en solitaire bomen in open landschap zoals bijvoorbeeld in Vierlingsbeek (Dokterskuul). De Bosuil gebruikt verschillende broedgelegenheden, waaronder een oude schuur (Mill, Tongelaar), bosarbeiders-container (Boxmeer, Schraalzand), holle bomen en nestkasten (Mill, Vierlingsbeek en Stevensbeek). Omdat de laatste jaren veel nestkasten opgehangen zijn is het aantal broedgevallen van de Bosuil sterk gestegen. Deze nestkasten bevorderen zeer waarschijnlijk ook de kolonisatie van nieuwe gebieden zoals naaldbossen.

De tien in de broedvogelkartering vastgestelde territoria (figuur 3.18) vormen zeer waarschijnlijk een onderschatting van het werkelijke aantal (schatting 10-25 paren).

Ransuil (*Asio otus*)

Jaarvogel, vrij talrijke broedvogel

De Ransuil komt met name voor in gebieden waar bossen (zowel naald- als loofbos) afgewisseld worden met open terreinen. In Nederland en Midden- en Oost-Brabant is het een vrij talrijke broedvogel.

Figuur 3.18 Verspreiding van territoria van de Bosuil (1987-92).

Figuur 3.19 Verspreiding van territoria van de Ransuil (1987-92).

In het Land van Cuijk is de Ransuil ongetwijfeld al van oudsher een vaste broedvogel. Kwantitatieve gegevens hierover ontbreken echter. Tijdens de broedvogelkartering werden 53 territoria vastgesteld. De verspreiding volgt in grote lijnen de aanwezigheid van bossen op de hogere dekzandgebieden en de rivierduinen (figuur 3.19). Vooral in het gebied tussen Grave en Mill zitten veel broedparen. Een kleiner aantal is te vinden rond Oeffelt, Beugen, Vierlingsbeek, St Anthonis, Stevensbeek en Overloon. De voorkeur gaat vooral uit naar naaldbos, gemengd bos en landbouwgebieden met verspreid staande bosjes. Ransuilen broeden bij voorkeur in oude nesten van de Ekster en de Zwarte Kraai. De nesten bevinden zich met name op donkere, beschutte plaatsen, dus meer in naaldbomen dan in bladverliezende bomen.

Het inventariseren van Ransuilen is lastig zodat de 53 getelde territoria een minimum zijn. Waarschijnlijk broeden er 50 tot 70 paren. De stand kan, in samenhang met fluctuaties in de prooidierstand, echter van jaar tot jaar sterk wisselen.

Velduil (*Asio flammeus*)

Jaargast, zeer schaarse broedvogel

Rode Lijst: bedreigd, kwetsbaar

De Velduil is een broedvogel van laagbegroeide, open landschappen. In Nederland is de soort als broedvogel hoofdzakelijk beperkt tot de Waddeneilanden. In Midden- en Oost-Brabant is het een zeer schaarse broedvogel. Het voedsel bestaat voornamelijk uit veldmuizen. Door de wisselende veldmuizenstand kan het aantal broedparen en de legselgrootte van jaar tot jaar flink schommelen.

Uit mondelinge mededelingen is bekend dat er vóór 1980 regelmatig een Velduil nabij de Groeningsche Bergjes gebroed heeft. Er is slechts één zeker broedgeval nabij Vortum-Mullem (Maasheggen) vastgesteld. Dit broedpaar heeft in 1989 twee jongen grootgebracht. Twee zeer waarschijnlijke broedgevallen werden vastgesteld nabij Vierlingsbeek (Warmeer) in 1990 en nabij Vortum-Mullem in 1993.

Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*)

Zomervogel, schaarse broedvogel

Rode Lijst: sterk bedreigd, kwetsbaar

De belangrijkste broedbiotoop van de Nachtzwaluw bestaat uit zandverstuivingen, zandige heidevelden en jonge naalddoutaanplantingen. In Nederland komen de meeste broedparen voor op de Veluwe en in Zuidoost-Brabant. De soort is in Nederland sterk achteruitgegaan als gevolg van onder andere recreatiedruk, habitatvernietiging en -verandering en het gebruik van bestrijdingsmiddelen. In Midden- en Oost-Brabant is het een vrij schaarse broedvogel.

Geschikte broedbiotoop is op beperkte schaal aanwezig in het Land van Cuijk zodat er slechts vijf territoria zijn vastgesteld, vier op de Ullingsche Bergen en één in het Stevensbeekse Bos (figuur 3.20). Het Stevensbeekse Bos was een onbekende broedplaats. Het voorkomen op de Ullingsche Bergen is al vanaf 1948 bekend: dit is het belangrijkste broedgebied voor de soort in het onderzoeksgebied. De volgende territoriumaantallen zijn bekend: minimaal 1 (1948), minimaal 2 (1952), 3 (1959), 3 (1969), minimaal 1 (1974), minimaal 1 (1975), minimaal 1 (1976), 2 (1977), 1 (1979), 4 (1981), 3 (1982), 1 (1983), 2 (1984), 2 (1985), 3 (1986), 4 (1987) en 2 (1988). De wisselende aantallen kunnen onder andere veroorzaakt zijn door de variërende onderzoeksin-

tensiteit. In de jaren negentig is in 1994 één territorium vastgesteld. Mogelijk het laatste broed-geval want in 1996 en 1997 kon de soort niet worden vastgesteld.

Een andere broedplaats die jarenlang bezet was, is het gebied van de Groeningsche Bergjes. De eerste waarneming is van 1967 (één territorium), in 1975 en 1976 waren hier twee territoria. Deze broedplaats is verloren gegaan. In 1952 is de soort ook bij Mill waargenomen.

Om deze karakteristieke en intrigerende soort te behouden is het belangrijk de recreatiedruk beperkt te houden en de structuurrijkdom van de broedplaatsen te bewaren.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1956a), Maréchal (1989), Timmerman (1989)

IJsvogel (*Alcedo atthis*)

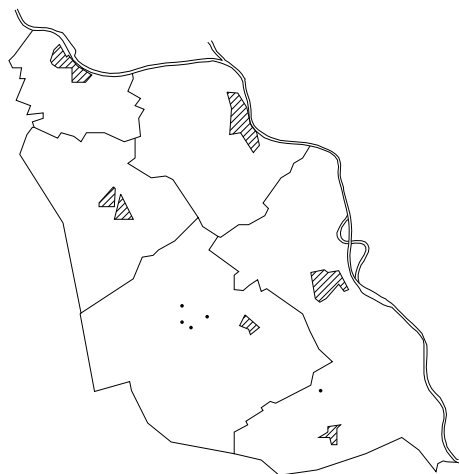
Jaarvogel, zeer schaarse broedvogel

Rode Lijst: bedreigd

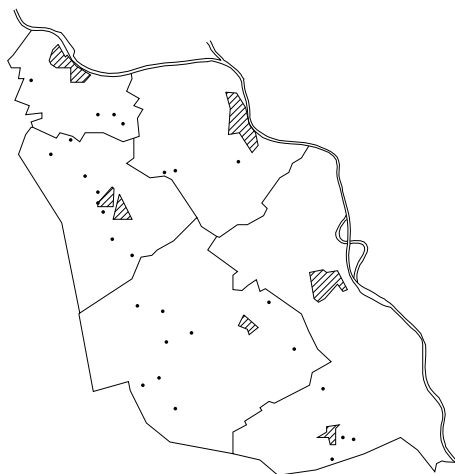
De IJsvogel heeft een zeer specifieke broedbiotoop nodig om het nest in te maken; schone stromende wateren met steile oevers of zandwallen. Deze broedbiotoop is door watervervuiling en beeknormalisatie aangetast. De populatie kan als gevolg van strenge winters sterk afnemen. De IJsvogel is in Midden- en Oost-Brabant een zeer schaarse tot schaarse broedvogel.

In natuurlijke vorm zijn geschikte broedplaatsen tegenwoordig in het Land van Cuijk slechts zeer sporadisch voorhanden. Incidenteel zijn er wel broedmogelijkheden langs genormaliseerde wateren. Het gaat dan om kleine stukjes met afgekalfde oevers of oevers met omgevallen bomen. Zekere broedgevallen zijn vastgesteld in 1989 & 1990 bij de Hooge Raam en in 1992 nabij Vierlingsbeek. Het aantal broedparen wordt geschat op nul tot vijf.

Over het broedvoorkomen in het verleden is weinig bekend. Bij Boxmeer heeft er een paartje gebroed in de jaren 1975 en 1976. Deze vogels hebben destijds gebroed in de steile oevers van de oude maasarmen. Waarschijnlijk kwam de soort langs de Maas vroeger meer als broedvogel voor. Mogelijke broedgevallen zijn bekend van de Lage Raam ter hoogte van De Tongelaar

Figuur 3.20 Verspreiding van territoria van de Nachtswaluw (1987-92).

Figuur 3.21 Verspreiding van territoria van de Groene Specht (1987-92).

(1982) en de Oude Maas (1984). Voor 1952 wordt een broedgeval gemeld voor de omgeving van Mill.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1956b), Jans (1986)

Groene Specht (*Picus viridis*)

Jaarvogel, vrij schaarse broedvogel

Rode Lijst: bedreigd

De Groene Specht is een broedvogel van halfopen, boomrijke landschappen en bossen. Landelijk is het een vrij schaarse broedvogel maar in Midden- en Oost-Brabant een vrij talrijke broedvogel.

De Groene Specht komt voor in nagenoeg het hele Land van Cuijk, met uitzondering van de strook langs de Maas. Het verspreidingsbeeld (figuur 3.21) is vermoedelijk nagenoeg compleet, aangezien de soort eenvoudig te inventariseren is door de opvallende roep. De schatting van 30 tot 35 broedparen wijkt dan ook weinig af van de 28 getelde territoria.

Grotere bossen, zoals bijvoorbeeld de Overloonsche Duinen, De Stichting en de Ossenbroek, hebben twee of drie territoria. In de kleinere bossen zoals de Radioplassen en De Bergen, werd steeds maximaal één territorium gevonden. Aaneengesloten naaldbossen worden gemeden. Dit is bijvoorbeeld te zien in de Boswachterij St Anthonis, waar slechts één territorium is vastgesteld. Buiten de onderzoeksjaren zijn er mogelijke broedgevallen bekend uit de Binckhof en de Maurik bij Langenboom.

Zwarte Specht (*Dryocopus martius*)

Jaarvogel, schaarse broedvogel

De Zwarte Specht is een soort van oudere bossen, met een voorkeur voor beukenbos of beukenlanen boven dennenbos. In Nederland broedt de Zwarte Specht voornamelijk op de hogere zandgronden, maar komt ook voor in de duinstreek. In Midden- en Oost-Brabant is het een vrij talrijke broedvogel.

In het Land van Cuijk komen beukenbossen en oude naaldbossen in beperkte mate voor, waardoor de soort schaars te noemen is. Figuur 3.22 laat zien dat de Zwarte Specht in de wat grotere bosgebieden broedt. Het verspreidingsbeeld is waarschijnlijk niet compleet. Potentiële broedplaatsen zijn De Tongelaar en de Binckhof. Op basis van het getelde aantal territoria van 10 is een schatting van 10 tot 15 paren gemaakt.

De Zwarte Specht werd in 1931 voor het eerst met zekerheid in Noord-Brabant vastgesteld en is daarna met een opmars begonnen. Zo was de soort in Midden-Brabant in 1965 nog zeldzaam maar in 1990 algemeen geworden. In het land van Cuijk is de Zwarte Specht al lange tijd aanwezig. Het oudst bekende broedgeval is uit 1948 in de Boswachterij St Anthonis. Vermoedelijk heeft de soort hier sindsdien gebroed. Begin jaren zestig was er één territorium in de gemeente Boxmeer en één territorium in Vierlingsbeek.

Literatuur: Post & Ongenae (1990)

Kleine Bonte Specht (*Dendrocopos minor*)

Jaarvogel, schaarse broedvogel

De Kleine Bonte Specht is in Nederland een karakteristieke broedvogel van goed ontwikkelde loofbossen en bossen langs beekdalen. In Nederland liggen de bolwerken van de soort op de Veluwe en in de Achterhoek. In Midden- en Oost-Brabant is wordt het aantal territoria geschat op 340-460, waarvan het overgrote deel voorkomt in natuurgebieden.

Goed ontwikkelde loofbossen komen slechts op kleine schaal in het Land van Cuijk voor. Het territoriumkaartje geeft vier territoria aan op het landgoed Tongelaar en twee nabij St. Agatha, het Brestbosch en op de Groote Slink-Bunthorst (figuur 3.23). Het Gasselse bos en de Boswachterij St Anthonis zijn ook broedplaatsen van de Kleine Bonte Specht, zij het ieder met maar één territorium. Deze broedplaatsen zijn al langer bekend. Daarnaast zijn er broedgevallen gemeld in het landgoed de Ossenbroek, De Vilt, de Groeningsche Bergjes, Vierlingsbeek en Cuijk.

De Kleine Bonte Specht heeft verspreid liggende territoria, gerelateerd aan het schaarse voorkomen van de broedbiotoop. Niet alle territoria zullen zijn vastgesteld zodat de schatting van het aantal broedparen bedraagt 15-25.

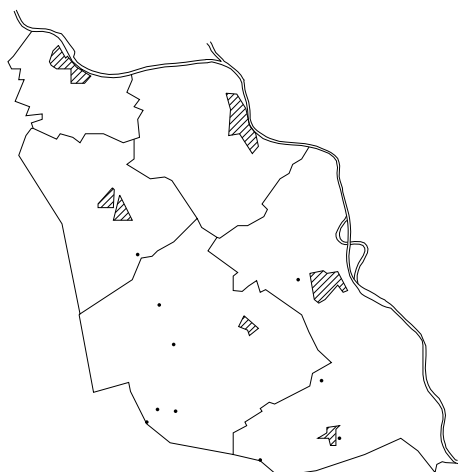
Kuifleeuwerik (*Galerida cristata*)

Jaarvogel, zeer schaarse broedvogel

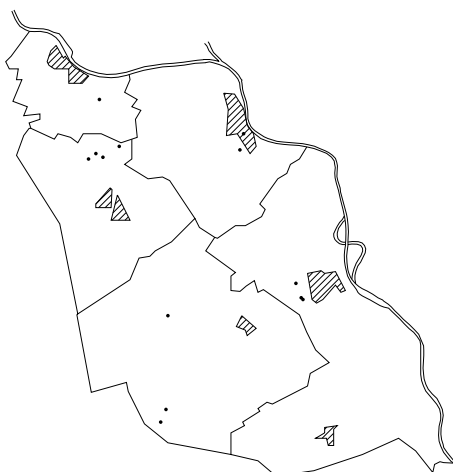
Rode Lijst: sterk bedreigd

De Kuifleeuwerik is in Nederland tegenwoordig een zeldzame broedvogel van het duingebied en nieuwbouwwijken. In Midden- en Oost-Brabant wordt het aantal in 1991 geschat op 100-125 territoria. De Kuifleeuwerik is in Nederland in aantal sterk achteruitgegaan. De laatste tien jaar werd in heel Nederland een achteruitgang van bijna 90% geconstateerd.

De landelijke afname heeft zich ook in het Land van Cuijk gemanifesteerd. In de periode 1973-1977 werd de Kuifleeuwerik nog in diverse atlasblokken als broedvogel geregistreerd. Voor die periode zal de soort zeker algemener zijn geweest. Recent is er slechts één zeker broedpaar vastgesteld: in de omgeving van Oeffelt (1989). Daarnaast zijn er in 1985 en 1987 in Grave nog

Figuur 3.22 Verspreiding van territoria van de Zwarte Specht (1987-92).

Figuur 3.23 Verspreiding van territoria van de Kleine Bonte Specht (1987-92).

twee territoria aanwezig geweest. Eind jaren tachtig/begin jaren negentig werden er jaarlijks broedgevallen vastgesteld in Boxmeer. De schatting voor het aantal broedparen is één tot vijf.

Boomleeuwerik (*Lullula arborea*)

Zomervogel, schaarse broedvogel

De Boomleeuwerik is in Nederland vooral een broedvogel van schrale terreinen zoals heidevelen, randen van zandverstuivingen en brandvlaktes. Landelijk is de Boomleeuwerik een schaarse tot vrij schaarse broedvogel, in Midden- en Oost-Brabant een vrij schaarse tot vrij talrijke broedvogel.

In het Land van Cuijk zijn er slechts enkele plaatsen met geschikte biotoop voor de Boomleeuwerik. Broedgevallen zijn vastgesteld op de Ullingsche Bergen (acht territoria), Stevensbeekse Bos (twee territoria) en de omgeving van Mill (één territorium; figuur 3.24). De biotoop bestaat vooral uit schrale, droge heideterreinen. Het Stevensbeekse Bos was in 1983 ook goed voor twee territoria. De elf getelde territoria liggen dicht bij de geschatte populatie van 10-15.

De oudste meldingen komen uit 1952. In dat jaar werden in de boswachterij St. Anthonis 14 exemplaren en twee nesten gemeld. Op de Ullingsche Bergen werden acht exemplaren geteld. Dat de soort in die jaren talrijker was dan tegenwoordig blijkt uit de melding van 50 exemplaren uit het gebied Boxmeer, Wanroy, St. Anthonis en Vierlingsbeek. In Mill werd in 1952 ook een mannetje waargenomen.

Uit de periode 1963-1965 zijn er drie mogelijke broedgevallen vastgesteld in Zuid Carolina bij Langenboom. Uit de jaren zeventig zijn er ook broedgevallen bekend van de Ullingsche Bergen en van de Overloonsche Duinen.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1958)

Oeverzwaluw (*Riparia riparia*)

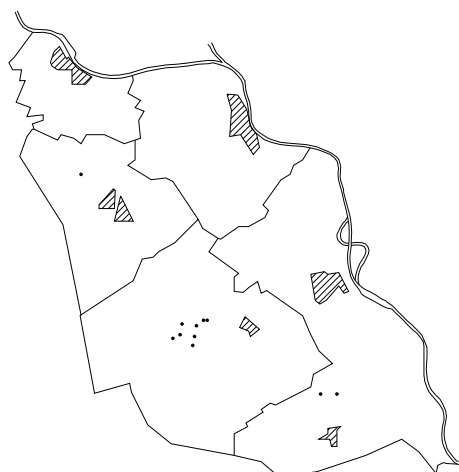
Zomervogel, vrij talrijke broedvogel

Rode Lijst: bedreigd

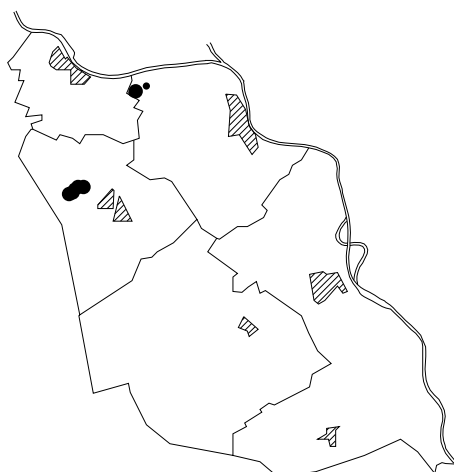
De broedplaatsen van de Oeverzwaluw zijn te vinden in afgekalfde oevers langs rivieren en beken en bij zandwinningen en -depots. De Nederlandse populatie is in de afgelopen decennia fors afgenomen. In Midden- en Oost-Brabant werd het aantal broedparen in de periode 1989 geschat op 360-500 en is het een vrij schaarse broedvogel.

In het Land van Cuijk werden twee grote kolonies gevonden: bij de Kraaijenbergse Plassen en de Grindkuilen (figuur 3.25). De broedende vogels zijn te vinden in de steile oevers die ontstaan bij de graafwerkzaamheden of in de zandopslagdepots. De aantallen verschillen van jaar tot jaar, mogelijk door het wisselend aanbod van geschikte broedgelegenheid.

De zandafgraving bij Mill is al lange tijd een geschikte broedplaats. In 1952 zaten hier zes paar, in 1953 tien en in 1954 minimaal zes paar. Ook langs de Maas bij Beugen en Boxmeer waren in die tijd enkele kleine kolonies. De melding tussen 1963 en 1965 van een broedkolonie in Mill en Boxmeer hebben zeer waarschijnlijk betrekking op de kolonies uit de jaren vijftig. In de periode 1973-1977 werd de Oeverzwaluw in een groot aantal atlasblokken als broedvogel langs de Maas aangetroffen. De Maas had destijds plaatselijk nog steile oevers. Het tegengaan van de eroderende werking van de Maas, door het bekleden van de oevers met basaltblokken, heeft

Figuur 3.24 Verspreiding van territoria van de Boomleeuwerik (1987-92).

Figuur 3.25 Nesten van de Oeverwaluw (1987-92). Voor stipdijkt zie pagina 25.

geleid tot het verdwijnen van steile oevers. Geschikte broedgelegenheid is tussen Vierlingsbeek en Grave niet meer aanwezig, met uitzondering van een kleine locatie bij de Oude Maas.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1956a)

Huiszwaluw (*Delichon urbica*)

Zomervogel, vrij talrijke broedvogel

In Nederland is de Huiszwaluw een echte cultuurvolger, die broedt onder overhangende daken, onder bruggen en in gebouwen. Ondanks het feit dat de soort landelijk een talrijke tot zeer talrijke broedvogel is, gaat de populatie achteruit. In Midden- en Oost-Brabant is de soort een talrijke broedvogel.

In het Land van Cuijk werden 26 kolonies gevonden en enkele losse paren, vaak in de directe omgeving van de kolonies (zie figuur 3.26). Bij de verspreiding van de Huiszwaluw in het Land van Cuijk valt onmiddellijk op dat veel kolonies in de nabije omgeving van de Maas te vinden zijn. Grotere kolonies (meer dan 25 paar) zijn gevonden in Grave, St Agatha en Stevensbeek. De kolonies in St Agatha en Stevensbeek zijn gevestigd bij oude kloosters.

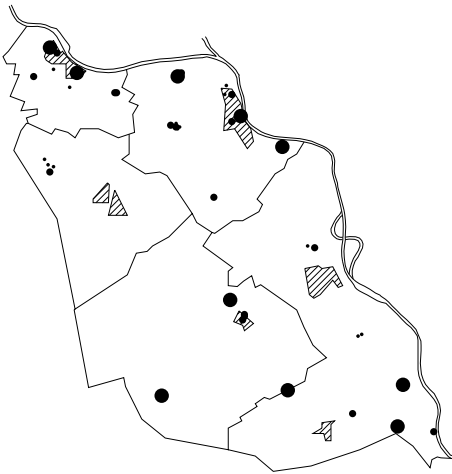
In het gebied ten zuiden van Mill, Wilbertoord, Wanroij en Landhorst zijn geen kolonies gevonden. Mogelijk dat de daar aanwezige bio-industrie en de daarmee gepaard gaande plaatselijke luchtverontreiniging (ammoniak) een oorzaak van de afwezigheid is.

De nesten van de Huiszwaluw zijn niet altijd zichtbaar vanaf de weg zodat de 303 getelde territoria een minimum zijn. Het werkelijke aantal zal tussen de 300 en 350 paren liggen.

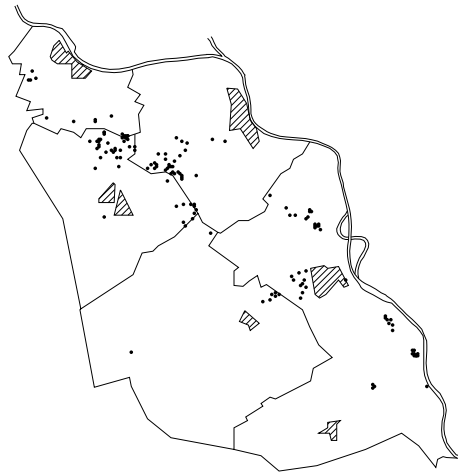
Nachtegaal (*Luscinia megarhynchos*)

Zomervogel, vrij talrijke broedvogel

De Nachtegaal heeft een voorkeur voor gemengde loofbossen met een rijke ondergroei, en een vochtige en humusrijke bodem. In het binnenland gaat de soort achteruit terwijl in de duinen de populatie toeneemt. Zowel landelijk als in Midden- en Oost-Brabant is de Nachtegaal een vrij talrijke broedvogel.

Figuur 3.26 Nesten van de Huiszwaluw (1987-92).
Voor stipdikte zie pagina 25.

Figuur 3.27 Verspreiding van territoria van de
Nachtegaal (1987-92).

De verspreiding in het Land van Cuijk laat een aantal concentratiegebieden zien (figuur 3.27). De landgoederen Tongelaar en Ossenbroek, het Wanroijse Broek, De Vilt, het Brestbosch, de Sassenkamp en de Vortumsche en Groeningsche Bergjes zijn de gebieden waar de soort in het Land van Cuijk voorkomt. De inventarisatie leverde 144 territoria op. Waarschijnlijk ligt het aantal broedparen iets hoger, 140 tot 155.

De dichtheden kunnen aanzienlijk zijn. In het landgoed Tongelaar is in 1988 een dichtheid van 27,4 territoria per 100 ha vastgesteld en in 1985 kende de Ossenbroek een dichtheid van 25,8 territoria per 100 ha. De dichtheid is in dit laatste gebied echter teruggelopen tot 8,6 territoria per 100 ha in 1990. Deze trend wordt in veel andere plaatsen in Oost-Nederland ook vastgesteld. Buiten de concentraties worden nauwelijks broedgevallen opgemerkt.

Opmerkelijk is de beperkte achteruitgang van de Nachtegaal in het gebied van de Groeningsche & Vortumsche Bergjes zien. In 1992 werden hier 16 territoria vastgesteld, terwijl er voor 1967 17 zangposten werden opgegeven.

Literatuur: Tanis & Mörzer Bruijns (1971)

Roodborsttapuit (*Saxicola torquata*)

Zomervogel, zeer schaarse broedvogel
Rode Lijst: bedreigd

De Roodborsttapuit is een soort van het kleinschalige cultuurlandschap en van natuurterreinen zoals duinen en heide met opslag. In Nederland is de soort sterk achteruitgegaan door de intensivering van het agrarisch grondgebruik. Hierdoor kwamen er ondermeer monocultures van maïs in plaats van grasland en verdwenen ruige overhoekjes en akkerranden. In Midden- en Oost-Brabant is de Roodborsttapuit een vrij schaarse broedvogel.

De broedvogelkartering geeft een triest beeld weer. Slechts vijf territoria zijn vastgesteld. Deze zijn over het hele werkgebied verspreid: één nabij Escharen, één in de Meerkampen, twee in de Ammanspeel en één in de Gater, Overloon. Aanvullende gegevens wijzen op een territorium in De Tongelaar en een territorium in het Broek bij St Anthonis. Daarmee blijft het een schaarse soort in het Land van Cuijk met een geschat aantal broedparen van vijf tot tien.

Het broedvogelonderzoek van de provincie Noord-Brabant (1984-87) leverde nog 19 territoria op voor het Land van Cuijk. Er was zelfs een concentratie van zes territoria even ten noorden van Oeffelt. Dit is een drastische achteruitgang in een paar jaar.

Halverwege de jaren zeventig was de Roodborsttapuit nóg algemener aangezien ze toen in ieder atlasblok werd vastgesteld. In de jaren 1970/1971 wordt de Roodborsttapuit nog omschreven als vrij algemeen (FHu). Merkwaardig genoeg wordt er voor het jaar 1965 maar één territorium vermeld voor het Land van Cuijk (gemeente Oploo). Dit zal zonder enige twijfel op onvolledig onderzoek berusten. Uit de periode 1949-51 zijn er 19 waarnemingen bekend uit de omgeving van Grave, Mill, Haps, Beers, Beugen en Vierlingsbeek. In 1967 is een broedgeval vastgesteld op de Groeningsche Bergjes.

Literatuur: Braaksma *et al.* (1962), Hustings (1986), Tanis & Mörzer Bruijns (1971)

Tapuit (*Oenanthe oenanthe*)

Zomervogel, zeer schaarse broedvogel

Rode Lijst: bedreigd

De Tapuit is een karakteristieke bewoner van zandgronden met een spaarzame begroeiing. In Nederland liggen de bolwerken in de duinen, op de Waddeneilanden, in Drenthe en op de Veluwe. In Midden- en Oost-Brabant werd de Tapuit in lage aantallen als broedvogel vastgesteld op vrijwel alle heidevelden. De status is schaarse broedvogel.

De Tapuit is op twee plaatsen in het Land van Cuijk als broedvogel aangetroffen. Drie territoria werden gevonden in de Ullingsche Bergen en één territorium werd vastgesteld in de Vierlingsbeekse Maasuitewaarden. De schatting van het aantal broedparen is vier of vijf.

Van de Ullingsche Bergen is bekend dat de Tapuit hier in ieder geval vanaf de zeventiger jaren jaarlijks als broedvogel voorkomt. Eind jaren zeventig waren er volgens medewerkers van Staatsbosbeheer nog ongeveer tien territoria aanwezig. In ieder geval tot 1992 werden er jaarlijks nog twee tot vier territoria vastgesteld. De achtergrond van deze achteruitgang is niet met zekerheid aan te geven. Mogelijk zijn de toegenomen recreatiedruk en het dichtgroeien van de open zandvlakten de belangrijkste oorzaken van de achteruitgang. De territoria in de Ullingsche Bergen zijn gevonden in de licht geaccidenteerde, zandige stukken met geringe vegetatie. Deze biotoop geniet ook in andere terreinen de voorkeur boven vlakke en meer begroeide heide. Het territorium bij Vierlingsbeek werd gevonden op een oud rivierduin in een gebied met ruige graslandjes en enige heggen.

Literatuur: Hornman (1989)

Kramsvogel (*Turdus pilarus*)

Jaarvogel, zeer schaarse broedvogel

De broedbiotoop van de Kramsvogel in Nederland bestaat uit de combinatie van hoogstamboomgaarden of populieren met kort grasland. In Nederland is alleen in Zuid-Limburg een duidelijke concentratie te vinden. In Midden- en Oost-Brabant is het een zeer schaarse tot schaarse broedvogel.

In het Land van Cuijk zijn twee territoria vastgesteld: in 1989 in het Broek tussen Mill en Haps en in 1991 in het Peelgebied ten westen van Landhorst. Daarnaast is nog een succesvol broedgeval bekend uit 1988 in de Broekkant bij Beers. De Kramsvogel broedt in het Land van Cuijk in

eiken of populieren langs wegen in tamelijk open graslandgebieden. Het werkelijke aantal broedparen wordt geschat op twee tot vijf.

De Kramsvogel heeft in de loop van de jaren zeventig Nederland gekoloniseerd. Het is niet bekend in welk jaar de soort voor het eerst in het Land van Cuijk tot broeden is gekomen. In de jaren 1973-77 zijn in drie atlasblokken mogelijke broedgevallen vastgesteld.

Sprinkhaanzanger (*Locustella naevia*)

Zomervogel, zeer schaarse broedvogel

De broedbiotoop van de Sprinkhaanzanger bestaat uit lage vegetaties in meestal vochtige gebieden. In Nederland komt de Sprinkhaanzanger verspreid voor in deze biotopen met concentraties in de Noord-Hollandse duinen en het Waddengebied. In Midden- en Oost-Brabant is het een vrij schaarse broedvogel.

Van de Sprinkhaanzanger zijn in het Land van Cuijk twee territoria vastgesteld in het Maasheggebied (één nabij Oeffelt en één bij Boxmeer/Sambeek). Ook uit het verleden is de Sprinkhaanzanger bekend van de Maasheggen. In 1975 werden twee territoria gevonden in de Oeffeltsche Weiden. Deze laatste territoria werden vastgesteld in ruige overhoeken met drinkpoelen. Later werden vele poelen dichtgestort met puin, waardoor na 1975 op deze plaatsen geen territoria meer werden gevonden. Buiten het Maasheggebied is de Sprinkhaanzanger in het Land van Cuijk een zeldzame niet-jaarlijkse broedvogel. Van De Vilt zijn er mogelijke broedgevallen bekend uit 1944, 1962, 1975, 1976, 1982 en 1985. Vermoedelijke broedgevallen werden verder geconstateerd langs de Lage Raam ter hoogte van het Hollander Broek (1983), op het landgoed De Tongelaar (1984), in de Ossenbroek (1985) en bij de Oude Maas (1985). Waarschijnlijk broeden er twee tot vijf paren per jaar in het Land van Cuijk.

Fluiter (*Phylloscopus sibilatrix*)

Zomervogel, schaarse broedvogel

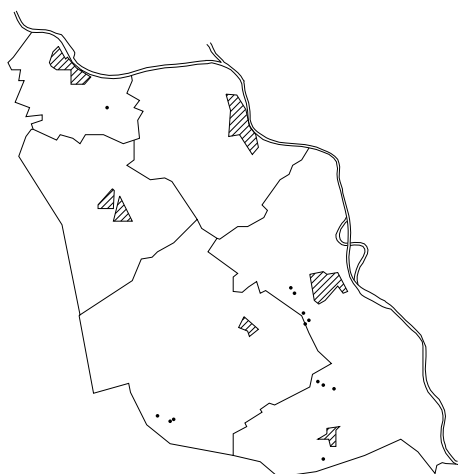
De Fluiter is een broedvogel van Beuken- en Eiken/Berkenbossen met een geringe ondergroei. In Nederland komt de Fluiter verspreid voor in het oosten en zuiden, met concentraties op de Veluwe en in Zuid-Limburg. In Midden- en Oost-Brabant is de soort niet algemeen en beperken broedgevallen zich tot landgoed- en loofbosjes.

De plaatsen waar de 13 territoria van de Fluiter in het Land van Cuijk werden vastgesteld zijn het Gasselse Bos, het Brestbosch en Schraalzand, de Overloonsche Duinen en de Groote Slink-Bunthorst (figuur 3.28). De aantallen van de Fluiter kunnen echter van jaar tot jaar sterk verschillen. Dit blijkt ook uit de niet-systematisch verzamelde waarnemingen. Territoriale Fluiters werden ook op de Ossenbroek, Hapse Polder, Ullingsche Bergen en de Binckhof aangetroffen. De schatting voor het aantal broedparen bedraagt 15 tot 25.

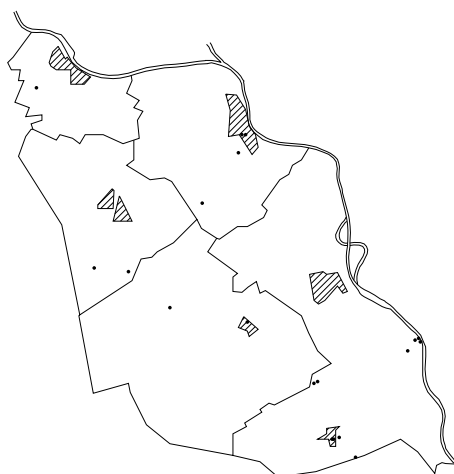
Vuurgoudhaantje (*Regulus ignicapillus*)

Jaarvogel, zeer schaarse tot vrij schaarse broedvogel

Het Vuurgoudhaantje is een broedvogel van oudere gemengde bossen met sparren. Concentraties van Vuurgoudhaantjes worden vastgesteld op de Veluwe, in de oostelijke Achterhoek en in Zuid-Limburg. In Midden- en Oost-Brabant is het een zeldzame broedvogel die verspreid voorkomt.

Figuur 3.28 Verspreiding van territoria van de Fluiter (1987-92).

Figuur 3.29 Verspreiding van territoria van de Bonte Vliegenvanger (1987-92).

Territoria van Vuurgoudhaantjes zijn in de broedvogelkartering enkel aangetroffen in het zuiden van het Land van Cuijk. Er is een kleine concentratie (drie territoria) op het landgoed Groote Slink-Bunthorst. Één territorium werd gevonden tussen Vierlingsbeek en Holthees.

Vuurgoudhaantjes zijn weinig opvallend en de zang is niet iedereen voldoende bekend. Ze zullen dan ook talrijker zijn dan uit de broedvogelkartering naar voren komt. Zo zijn er ook territoria gevonden in gebieden als de Ullingsche Bergen, het landgoed De Tongelaar, de Ossenbroek en het Langenboomse bos. De schatting van het werkelijke aantal broedparen komt daarmee op 5 tot 20 paar.

Bonte Vliegenvanger (*Ficedula hypoleuca*)

Zomervogel, vrij schaarse broedvogel

De broedbiotoop van de Bonte Vliegenvanger wordt gevormd door oud loofbos en opgaand gemengd bos. Op de zandgronden van Oost- en Midden-Nederland is er een aaneengesloten verspreidingsgebied. In Midden- en Oost-Brabant is het een vrij talrijke broedvogel.

Bonte Vliegenvangers broeden verspreid in het Land van Cuijk (figuur 3.29). Ook kleinere bossen in ogenschijnlijk ongeschikt gebied kunnen door Bonte Vliegenvangers als broedplaats worden gebruikt.

In totaal werden 19 territoria gevonden. Het werkelijke aantal territoria zal waarschijnlijk veel hoger zijn (50 tot 100 paren). Uit nestkastonderzoek rond Mill in 1984 blijkt dat alleen hier al negen paar in nestkasten zijn gevonden. In de broedvogelkartering komt deze omgeving er met één territorium bekaaid vanaf.

Literatuur: Van der Cruysen (1984)

Boomklever (*Sitta europaea*)

Jaarvogel, schaarse tot vrij schaarse broedvogel

De Boomklever is een typische broedvogel van oudere opgaande loofbossen en rijk gemengde bossen. In Nederland liggen de bolwerken van de soort in het midden en het oosten. In Midden- en Oost-Brabant is de soort als broedvogel grotendeels afwezig (vrij schaarse broedvogel).

Het verspreidingsgebied van de Boomklever in het Land van Cuijk bleef in de periode 1986 tot 1992 beperkt tot het noordelijke deel. Territoria werden vastgesteld in de oudere loofbossen zoals: de Binckhof, Russendaal bij Langenboom, De Tongelaar, Ossenbroek en Zevenhutten (figuur 3.30) en in de Nieuwenhof bij Mill en de Hapsche Polder. Hiermee zijn de aanwezige geschikte biotopen in het noorden van het Land van Cuijk bezet. In het zuidelijke deel ontbreekt de soort in gebieden als de Boswachterij St Anthonis en de Groote Slink-Bunthorst. Mogelijk zijn hier enkele solitaire paren gemist. Uit de jaren 1983 tot en met 1985 zijn van deze terreinen wel waarnemingen uit de broedtijd bekend. De schatting van het werkelijke aantal broedparen is 10 tot 15.

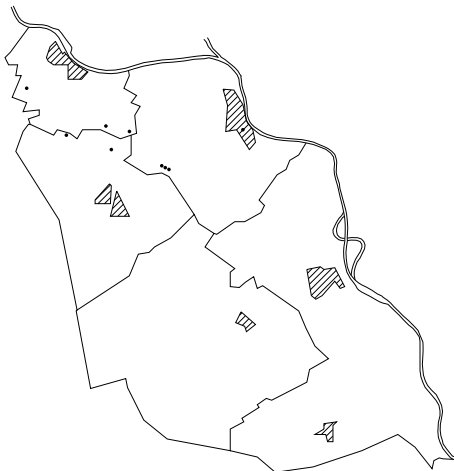
Het grotendeels ontbreken van Boomklevers is typerend voor de bossen in Noordoost-Brabant, die voornamelijk bestaan uit naaldbos en/of jonge loofbossen. Deze zijn (nog) niet door Boomklevers gekoloniseerd vanuit bolwerken elders.

Literatuur: Schols & Schepers (1991)

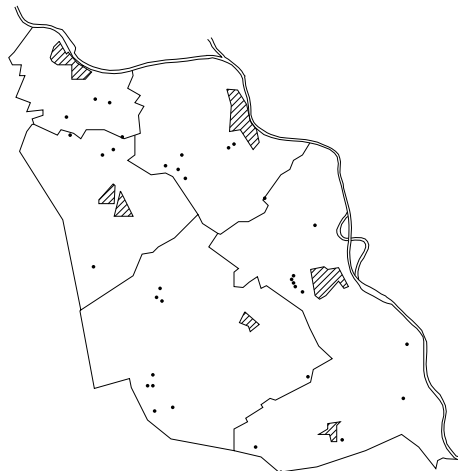
Wielewaal (*Oriolus oriolus*)

Zomervogel, vrij schaarse broedvogel

De Wielewaal is een broedvogel van loofbossen en gemengde bossen, bij voorkeur met een vochtig karakter. In Nederland komt de soort bijna overal voor, met uitzondering van de open polders en veenweidegebieden. In Midden- en Oost-Brabant is de Wielewaal een talrijke broed-

Figuur 3.30 Verspreiding van territoria van de Boomklever (1987-92).

Figuur 3.31 Verspreiding van territoria van de Wielewaal (1987-92).

vogel. De provincie Noord-Brabant is een bolwerk voor deze soort, maar er is wel een achteruitgang vastgesteld.

De Wielewaal is in het Land van Cuijk een vrij schaarse broedvogel. Er zijn 35 territoria geteld (figuur 3.31) maar het werkelijke aantal zal tussen de 35 en 50 broedparen liggen. De soort maakt zijn aanwezigheid maar korte tijd kenbaar en kan dus makkelijk gemist worden bij een inventarisatie. De territoria zijn vastgesteld in de oudere loofbossen (De Tongelaar, Ossenbroek, Zevenhutten), in populierenopstanden in de omgeving van Mill en in bossen als de Stichting, de Bergen en het Brestbosch.

In de uitgestrekte dennenakkers van de Boswachterijen St Anthonis en het Langenboomse Bos werden slechts enkele territoria vastgesteld in de kleine stukjes loofbos die ertussen lagen.

Grauwe klauwier (*Lanius collurio*)

Toevallige broedvogel, zeer schaarse broedvogel
Rode Lijst: sterk bedreigd

De Grauwe Klauwier is een broedvogel van onder andere kleinschalig cultuurlandschap en vochtige heidevelden. In Nederland komt de soort nog hoofdzakelijk voor in het Bargerveen en op de Veluwe. In Midden- en Oost-Brabant is het een incidentele broedvogel in het cultuurlandschap.

In de onderzoeksperiode zijn twee broedgevallen bekend: in De Gater bij Overloon in 1987 en bij de Kammerberg bij De Tongelaar in 1988. Oude gegevens over broedgevallen zijn schaars. De gemeente Boxmeer wordt opgegeven als voormalige broedplaats (voor 1960). Uit 1948 is een broedgeval bekend van het gebied langs de Maas, in 1976 zijn twee waarnemingen verricht van een zingend mannetje in de Zurepasweiden.

Het Maasheggengebied is een potentieel broedgebied voor de Grauwe Klauwier indien het beheer gericht wordt op het herstel van de oorspronkelijke landschapsstructuur met heggen, kleine bosjes en Sleedoorstruwelen.

Literatuur: Pahlplatz (1988), Kwak & Stronks (1993).

Roek (*Corvus frugilegus*)

Jaarvogel, talrijke broedvogel

De Roek is een broedvogel van het half-open agrarisch cultuurlandschap, die doorgaans broedt in loofbos (populierenbosjes). In de jaren zestig is de stand hard achteruitgegaan maar de afgelopen vijftien jaar groeit de populatie weer. In Midden- en Oost-Brabant is het lokaal een talrijke broedvogel.

De Roek werd op drie locaties in het Land van Cuijk als broedvogel vastgesteld (figuur 3.32). In 1988 werden er 380 nesten geteld in het Roekenbos in Boxmeer. Er was een kleine kolonie met 13 nesten (satellietkolonie) op geringe afstand van de grote kolonie. Tevens werd een kleine kolonie in Haps (vijf nesten) gevonden.

De kolonie in het Roekenbos in Boxmeer bevindt zich in een populierenopstand, waarin gefa-seerde kap plaatsvindt. Op de plaats van de gekapte populieren worden zwarte populieren aangeplant (oa. in 1989) om de broedgelegenheid in de toekomst te waarborgen.

De Roek is al lang als broedvogel in het Land van Cuijk bekend. In 1936 was er een enorme kolonie van meer dan 1000 nesten aanwezig te Vierlingsbeek. Waarschijnlijk was dit destijds niet de enige broedplaats in het Land van Cuijk.

De Roek heeft zwaar te lijden gehad van vervolging en pesticidengebruik in de landbouw. Ook in het Land van Cuijk is dit merkbaar geweest. Zo werden er in 1954 in Vierlingsbeek nog slechts 250 nesten geteld en waren dit er in 1966 42. In dat jaar werden kolonies gemeld bij Boxmeer (15 nesten), Vierlingsbeek (42 nesten), Grave (15 nesten) en Sambeek (12 nesten).

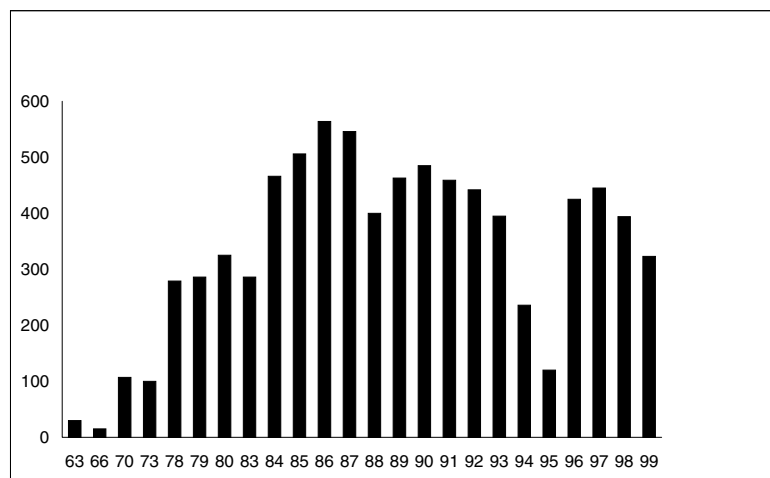
Na het verbod op bepaalde bestrijdingsmiddelen en het afschaffen van de vervolging op de Roek is de stand in het Roekenbos spectaculair toegenomen wat geïllustreerd wordt door figuur 3.33.

Literatuur: Van Poppel (1981), Nuijten & van Gils (1983), Visser (1985a), Van Dijk *et al.* (1994)

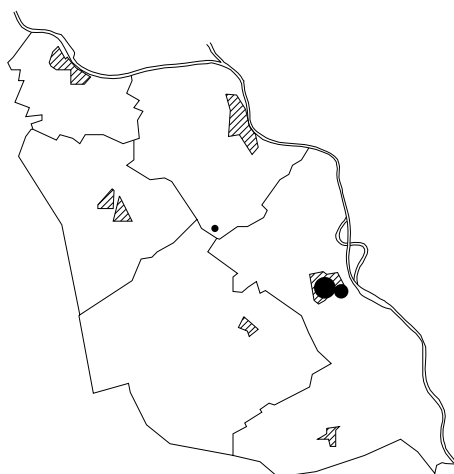
Goudvink (*Pyrrhula pyrrhula*)

Jaarvogel, zeer schaarse broedvogel

De Goudvink is een broedvogel van bossen, met een voorkeur voor vochtige loofbossen en jonge sparrenaanplantingen. Het is een broedvogel die met name in het oosten van Nederland voorkomt, met concentraties in Drenthe en op de Veluwe. In Midden- en Oost-Brabant komt de soort verspreid voor en is het een vrij talrijke broedvogel.

Figuur 3.33 Aantalsontwikkeling van de Roek in de kolonie Roekenbos in Boxmeer (1963-99).

Figuur 3.32 Verspreiding van territoria van de Roek (1987-92). Voor stipdijkt zie pagina 25.

Op slechts twee plaatsen in het zuiden van het Land van Cuijk werd een territorium vastgesteld. Één territorium bevond zich in de Boswachterij St Anthonis. Het andere territorium bevond zich op het landgoed de Groote Slink-Bunthorst bij Westerbeek. Uit het verleden zijn er verschillende broedgevallen bekend uit de Boswachterij St Anthonis, Ossenbroek en eenmaal van De Tongelaar.

Het schaarse voorkomen van de Goudvink is niet terug te voeren op het ontbreken van geschikte broedbiotoop. Mogelijk zijn er Goudvinken gemist omdat de soort moeilijk te inventariseren is. Het is waarschijnlijk dat het aantal broedparen in werkelijkheid hoger ligt dan is vastgesteld (2 tot 5 broedparen).

Literatuur: Braaksma *et al.* (1963)

Appelvink (*Coccothraustes coccothraustes*)

Jaarvogel, zeer schaarse broedvogel

De Appelvink is een broedvogel van oude loof- en gemengde bossen. In Nederland liggen de concentraties vooral op de Veluwe, Achterhoek, Twente en Zuid-Limburg. In Midden- en Oost-Brabant is de Appelvink opmerkelijk schaars.

In het Land van Cuijk is er één broedgeval vastgesteld. Dit bevond zich in een weinig voor de hand liggende omgeving, namelijk een klein broekbosje in de Maasheggen nabij Oeffelt. Verder zijn er nog twee broedgevallen bekend uit 1977. Er werden toen op 16 juni 1977 twee paartjes met juvenielen waargenomen in de Groeningsche Bergjes (DVi, JBe).

Het is niet uitgesloten dat andere broedgevallen over het hoofd gezien zijn. Het werkelijke aantal broedparen zal tussen de 1 en 5 liggen.

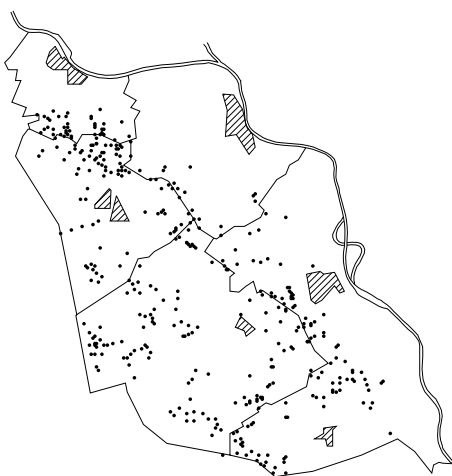
Geelgors (*Emberiza citrinella*)

Jaarvogel, talrijke broedvogel

Rode Lijst: bedreigd

De Geelgors wordt aangetroffen op plaatsen waar in het agrarisch gebied nog enige houtwallen, hagen, lanen of kleine bosjes aanwezig zijn. Echter ook op kapvlakten en langs bosranden komt de Geelgors tot broeden. In Nederland is het een vrij talrijke tot talrijke broedvogel, met name in het oosten en zuiden. De status in Midden- en Oost-Brabant is die van een talrijke broedvogel.

In het Land van Cuijk is de verspreiding van de territoria beperkt tot de hoge zandgronden (figuur 3.34). De landgoederen de Tongelaar en Ossenbroek, de omgeving van Tuuthees nabij Vierlingsbeek, de Staartjesche Peel en het Overloonsche Vlak zijn concentratiegebieden. De hoge dichtheden worden mogelijk gemaakt door het kleinschalige landschap.

Figuur 3.34 Verspreiding van territoria van de Geelgors (1987-92).

Opvallend is het ontbreken van de soort in een strook langs de Maas. In 1967 zijn in enkele Maasheggenlandschappen rond Boxmeer 37 territoria geteld. Halverwege de jaren zeventig werden er nog 50 paar aangetroffen in de Maasheggen tussen St Agatha en Vierlingsbeek. Ook in De Vilt broedden toen twee paar. In de periode 1986-1992 werden in deze gebieden geen territoria meer vastgesteld. Dit kan veroorzaakt zijn door het rooien van heggen en de intensivering van de landbouw waardoor de broed- en voedselcondities sterk zijn verslechterd.

Literatuur: Tanis & Mörzer Bruijns (1971)

Grauwe Gors (*Miliaria calandra*)

Zomervogel, zeer schaarse broedvogel

Rode Lijst: sterk bedreigd

De Grauwe Gors is een karakteristieke broedvogel van extensief bewerkte (half)open cultuurlandschappen. Vaak is er in de broedgebieden een grote mate van reliëf of is er een structuurrijke vegetatie aanwezig. Vanouds komt de soort als broedvogel voor in het rivierengebied. In Nederland is de soort sterk achteruitgegaan en behoort tot de zeer schaarse broedvogels. In Midden- en Oost-Brabant is deze achteruitgang ook geconstateerd; in de periode 1983-1987 werd het aantal paar op 50 à 55 geschat en voor de periode 1989-1991 wordt het aantal nog slechts op 0-10 paar geschat.

Deze negatieve ontwikkeling is niet aan het Land van Cuijk voorbijgegaan; er zijn na 1986 geen territoriale Grauwe Gorzen meer vastgesteld. Tijdens het broedvogelonderzoek werden territoria gevonden in de Princepeel en Groespeel, Mill (vier territoria) en in de Maasuiterswaarden van het Sambeeksche Broek (één territorium). Daarnaast zijn er uit de jaren tachtig nog drie territoria opgetekend: in 1985 in de Zoetepasweiden nabij Groeningen, in 1984 in de Grote Geest bij Linden en in 1982 bij de Stuw Grave.

In de jaren zeventig waren er jaarlijks meerdere (mogelijke) broedgevallen van de Grauwe Gors langs de Maas. Van daarvoor is de beschikbare informatie slechts beperkt. Voor de jaren 1963-1965 wordt één mogelijk broedgeval in de gemeente Boxmeer vermeld en in 1967 waren er territoria in het Broek, St Anthonis en twee territoria in de Zurepasweiden. Uit 1952 is nog een waarneming van een zingend mannetje bij Grave bekend.

De achteruitgang is waarschijnlijk veroorzaakt door de intensivering van de landbouw en het veranderen van het grondgebruik. De diverse ruilverkavelingen hebben een belangrijke (negatieve) rol gespeeld bij het verdwijnen van de kruidenrijke graslanden.

Literatuur: Braaksma (1956), Hustings *et al.* (1990), Hustings *et al.* (1995a)

AANTALSCHATTING ALGEMENE BROEDVOGELS

Van de algemene broedvogels is geen gebiedsdekkende inventarisatie beschikbaar. Op basis van de algemene broedvogelinventarisaties (zie bijlage 4) is een schatting gemaakt van het aantal broedparen (tabel 3.3). Deze schattingen zijn behalve op de bovenstaande inventarisaties ook gebaseerd op de veldervaring van de auteurs betreffende de onderzoeksperiode 1984-1992. Voor een aantal soorten is verder gebruikgemaakt van de resultaten van de broedvogelinventarisatie van de Provincie Noord-Brabant: Graspieper, Gele Kwikstaart, Bosrietzanger, Kleine Karekiet, Grasmus, Tuinfluiter, Zwartkop, Rietgors. Het betreft hierbij in alle gevallen soorten waarvoor door de provincie kwantitatieve gegevens zijn verzameld (Poelmans & Van Diermen, 1997).

Tabel 3.3 Aantalschatting algemene broedvogels

Vrij talrijke broedvogels (51-250 broedparen)

Wilde Eend (*Anas platyrhynchos*)
Waterhoen (*Gallinula chloropus*)
Meerkoet (*Fulica atra*)
Holenduif (*Columba oenas*)
Grote Bonte Specht (*Dendrocopus major*)
Veldleeuwerik (*Alauda Arvensis*)
Boompieper (*Anthus trivialis*)
Graspieper (*Anthus pratensis*)
Gele Kwikstaart (*Motacilla flava flava*)
Grote Lijster (*Turdus viscivorus*)
Bosrietzanger (*Acrocephalus palustris*)
Kleine Karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*)
Braamsluiper (*Sylvia curruca*)
Goudhaantje (*Regulus regulus*)
Matkop (*Parus montanus*)
Kuifmees (*Parus cristatus*)
Groenling (*Carduelis chloris*)
Kneu (*Carduelis cannabina*)
Rietgors (*Emberiza schoeniclus*)

Talrijke broedvogels (251-1000 broedparen)

Turkse Tortel (*Streptopelia decaocto*)
Zomertortel (*Streptopelia turtur*)
Koekoek (*Cuculus canorus*)
Gierzwaluw (*Apus apus*)
Boerenzwaluw (*Hirundo rustica*)
Zwarte Roodstaart (*Phoenicurus ochruros*)
Zanglijster (*Turdus philomelos*)
Spotvogel (*Hippolais icterina*)
Tuinfluiter (*Sylvia borin*)

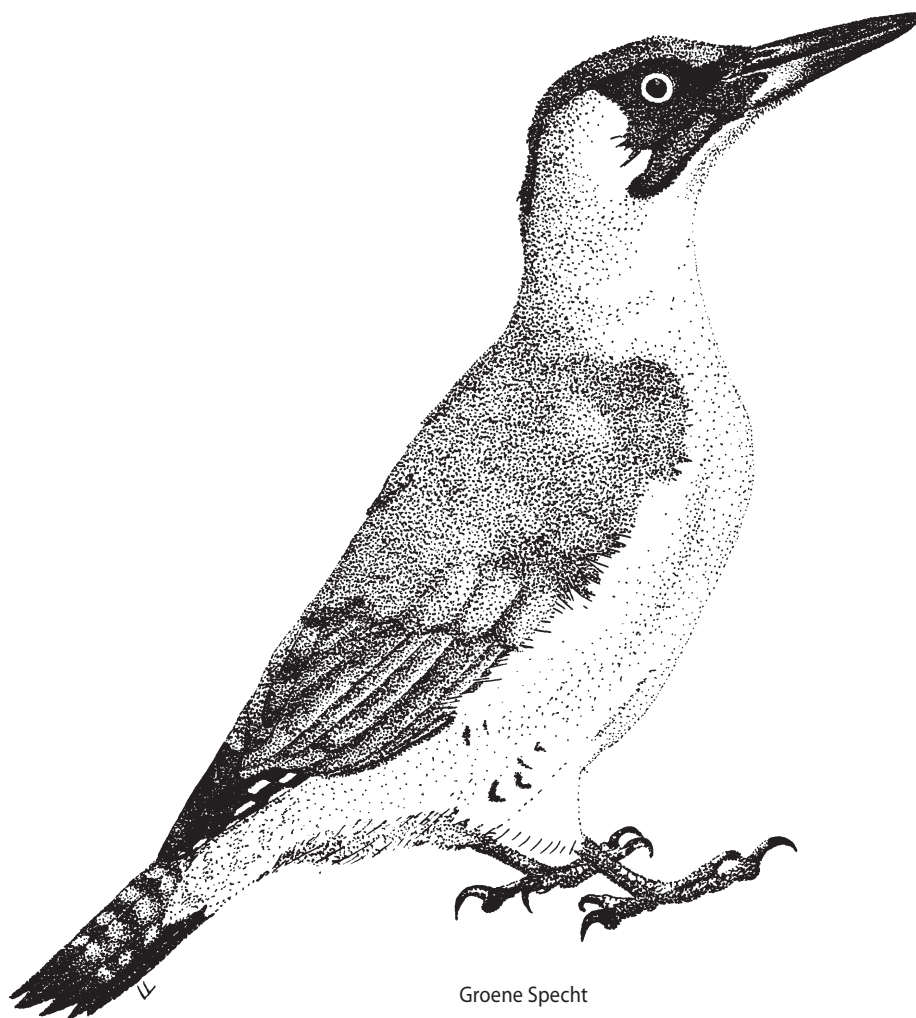
Tabel 3.3 Aantalschatting algemene broedvogels (vervolg)

Talrijke broedvogels (251-1000 broedparen)

Grauwe Vliegenvanger (*Muscipapa striata*)
Staartmees (*Aegithalos caudatus*)
Zwarte Mees (*Parus ater*)
Boomkruiper (*Certhia brachydactyla*)
Vlaamse Gaai (*Garrulus glandarius*)
Kauw (*Corvus monedula*)
Ringmus (*Passer montanus*)

Zeer talrijke broedvogels (> 1000 broedparen)

Fazant (*Phasianus colchicus*)
Kievit (*Vanellus vanellus*)
Houtduif (*Columba palumbus*)
Witte Kwikstaart (*Motacilla alba*)
Winterkoning (*Troglodytes troglodytes*)
Heggemus (*Prunella modularis*)
Roodborst (*Erithacus rubecula*)
Merel (*Turdus merula*)
Grasmus (*Sylvia communis*)
Zwartkop (*Sylvia atricapilla*)
Tjiftjaf (*Phylloscopus collybita*)
Fitis (*Phylloscopus trochilus*)
Pimpelmees (*Parus caeruleus*)
Koolmees (*Parus major*)
Ekster (*Pica pica*)
Zwarte Kraai (*Corvus corone*)
Spreeuw (*Sturnus vulgaris*)
Huismus (*Passer domesticus*)
Vink (*Fringilla coelebs*)

Groene Specht

Vogels in de winter

Menno Hornman

4

INLEIDING

In dit hoofdstuk worden die wintervogels in het Land van Cuijk besproken waarvan een (vrij) volledig beeld kan worden gegeven. Dit zijn met name de soorten van open landschappen en wateren. Een volledig overzicht van een vogelsoort is ontstaan door goed dekkende systematische tellingen of door een combinatie van tellingen en de niet-systematische waarnemingen uit het waarnemingenarchief. Vooral door de gegevens van de wintervogeltellingen te combineren met die van rivierentellingen is een goed beeld van de verspreiding en de aantalsontwikkeling over verschillende jaren van een groot aantal soorten ontstaan. De resultaten van de rivierentelling en de niet-systematisch verzamelde waarnemingen geven een goed inzicht in het aantals- en verspreidingsverloop in de loop van de winter. De resultaten van de bekentellingen en de roofvogeltellingen geven van een klein deel van de soorten een (vaak onvolledig) beeld, maar dragen wel bij het algemene beeld van die soorten.

Van de vogels die 's winters wel voorkomen, maar waarover onvoldoende informatie beschikbaar is, wordt in dit hoofdstuk geen aparte soortbeschrijving gegeven. Het gaat hierbij enerzijds om jaarvogels van meer besloten landschappen als bossen of jaarvogels met een verborgen levenswijze en anderzijds om soorten die niet zijn geteld in de wintervogeltelling.

BRONNEN

De wintervogeltelling

De wintervogeltelling vindt één keer per jaar rond de jaarwisseling plaats en betreft dan het gehele onderzoeksgebied, met uitzondering van grote aaneengesloten stukken bos en bebouwing. De eerste telling werd gehouden in de winter van 1986/1987 en de laatste die hier verwerkt is, in 1996/1997. Door een technische oorzaak konden alleen de tellingen van 1986/1987 tot en met 1992/1993 in de verspreidingskaarten in dit boek verwerkt worden.

Voor de wintervogeltelling is het onderzoeksgebied verdeeld in 103 teleenheden van ieder ongeveer 400 ha. Deze telgebieden werden door de waarnemers zo goed mogelijk doorkruist en afgespeurd. Hierbij werd een deel van de aanwezige telsoorten op een kaartje ingetekend en het totaal aantal opgeschreven. Van een aantal andere soorten werd alleen het totaal aantal per telgebied genoteerd. De intekensoorten waren: Fuut, Dodaars, Blauwe Reiger, Aalscholver, alle ganzen, zwanen, eenden, roofvogels en uilen, Patrijs, Waterhoen, Meerkoe, Watersnip, Witgatje, Goudplevier, Veldleeuwerik, Graspieper, Witte Kwikstaart, Kramsvogel, Koperwiek, Boomklever, Boomkruiper, Bonte Kraai, Keep, Putter, Sijs, Frater, Barmsijs, Geelgors en alle schaarse en zeldzame soorten. De soorten waarvan alleen de aantallen per telgebied verzameld werden zijn: Kievit, Kokmeeuw, Zilvermeeuw, Stormmeeuw, Holenduif, Zwarte Kraai, Roek, Kauw, Ekster en Vlaamse Gaai. Er werd geteld van een uur na zonsopgang tot maximaal een uur voor zonsondergang. Een waarnemer kon op een dag (ca. 5 uur effectieve teltijd) ongeveer 1600 ha. tellen, wat neerkomt op 3 tot 4 teleenheden. Een hele telling vergt dus zo'n 25 tot 30 waarnemersda-

gen. In de eerste drie teljaren was het aantal tellers lager dan dit aantal en werd om deze reden op meerdere dagen geteld. Dit levert een iets grotere telfout op vanwege migratie, terwijl de telresultaten van de afzonderlijke telgebieden wat minder goed te vergelijken zijn indien de weersomstandigheden sterk veranderden. In tabel 4.1 staan de teldata vermeld met de weersomstandigheden waaronder de tellingen plaatsvonden (Jans 1987 en 1989; Van der Weide & Pahlplatz 1990; Jacobs 1990; Van der Weide 1991 en 1993; Peters 1995 en 1996).

Omdat grote stukken bos en bebouwing niet geteld zijn, geven de wintervogeltellingen van de soorten die hier aan gebonden zijn nauwelijks een beeld van het wintervoorkomen.

Tabel 4.1 Overzicht wintervogeltellingen

Telling	Teldata	Bewolking	Wind	Temp.	Zicht
1986/1987	2, 3 en 4 januari 1987	Half tot zwaar	WNW 4	3° C	Matig tot Goed
1987/1988	30 december t/m 2 januari	Half tot zwaar	ZW 4-5	10°C	Goed
1988/1989	28 en 29 december 1988	Zwaar	ZW 3	9° C	Matig
1989/1990	27 december 1989	Licht	ZO 2	3° C	Matig tot Goed
1990/1991	29 december 1990	Zwaar	ZW 4	6° C	Matig
1991/1992	27 december 1991	Zwaar	NW 5	7 °C	Goed
1992/1993	2 januari 1993	Onbewolkt	ZO 3	-2°C	Goed
1994/1995	7 januari 1995	Half tot zwaar	Z2	-2°C	Goed
1995/1996	30 december 1995	Onbewolkt	O4	-5°C	Goed
1996/1997	4 januari 1997	Zwaar	NO4	-5°C	Goed

Rivierentellingen

Samen met de wintervogeltellingen vormen de rivierentellingen de belangrijkste systematische waarnemingsbron. De rivierentelling werd gecoördineerd door Werkgroep Vogels van De Grote Rivieren/IBN-DLO. Bij de rivierentellingen in het Land van Cuijk werd het traject van de gehele Maas geteld. Behalve de Maas zelf werden ook de aangrenzende uiterwaarden, inclusief de grindgaten, op de aanwezige vogels geteld. Tijdens de telling werden alle vogels behalve Huismus en Fazant geteld. De rivierentellingen werden maandelijks gehouden in de periode september tot en met april. Met name de watervogels en andere gemakkelijk telbare soorten zijn hierbij goed onderzocht. De beperking is dat de telling niet gebiedsdekkend was. In deze avifauna zijn de tellingen van de jaren 1975/1976 tot en met 1992/1993 verwerkt.

Overige bronnen

De bekentelling is ook een systematische telling die zes maal in de periode november 1983 tot en met februari 1986 (drie herfst- en drie wintertellingen) is gehouden. Tijdens de bekentelling zijn alle vogels die op en langs de beek zaten geteld. De trajecten die geteld werden zijn: de Graafsche Raam, de Lage Raam, het Peelkanaal, het Afleidingskanaal, de Sambeeksche Uitwatering, de St Jansbeek, de St Anthonisloop en de Hertogswetering. Voor enkele typische beekvogels (m.n. Dodaars, Witgatje, IJsvogel, Grote Gele Kwikstaart, Waterpieper) is dit systematische materiaal gebruikt als aanvulling op de bestaande tellingen en het niet-systematische waarnemingenarchief (Visser & De Vries 1984; Visser 1985; Heg 1987a).

In de periode van 1977 tot en met 1985 zijn er in enkele deelgebieden in het Land van Cuijk (rondom Grave, Beers en Linden, in de gehele Maasheggen en in de broekgebieden tussen Mill,

Haps, Rijkevoort en Sint Anthonis) roofvogelwintertellingen uitgevoerd. De tellingen vonden plaats begin december, begin januari en begin februari en betroffen vooral open agrarische gebieden. Niet iedere winter werd er drie maal geteld. Tijdens de telling werden alle roofvogels geteld en verder ook Dodaars, Blauwe Reiger, zwanen, ganzen, steltlopers en enkele zangvogels (met name lijsters en kraaiachtigen). De resultaten hiervan zijn alleen als aanvullingen opgenomen bij de niet-systematisch verzamelde waarnemingen (Visser 1976, 1977a, 1978a, 1979, 1980; Thissen 1978; Müskens & Thissen 1981a en b; Müskens *et al.* 1982).

De laatste bron betreft de niet-systematisch verzamelde waarnemingen, zeg maar de los verzamelde waarnemingen uit het archief van de Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken. In dit archief zijn vanaf halverwege de jaren zestig waarnemingen verzameld. Aangezien met name de schaarsere en de meer zeldzame soorten regelmatig en consequent aan de waarnemingenarchivaris zijn doorgegeven, zijn deze bronnen vooral ten behoeve van deze soorten van belang. Bij het gebruik van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen moet worden bedacht dat het beeld zeker wordt beïnvloed door de waarnemersactiviteit. Met name in de jaren 1985 tot en met 1988 is zeer intensief in het gehele Land van Cuijk rondgekeken. Qua waarnemingen is het zuidelijk deel, vooral ten zuiden van Overloon en Oploo, achtergebleven gebied. Waarnemingen tot en met 1992 zijn in dit boek opgenomen, waarbij uit de jaren 1984 tot en met 1989 de meeste waarnemingen stammen.

RESULTATEN VAN DE WINTERVOGELTELLING

De resultaten van de wintervogeltelling staan in tabel 4.2. Per soort zijn de totaalaantallen in het hele Land van Cuijk weergegeven. Van alle soorten zijn de pleisterende aantallen weergegeven.

Tabel 4.2 Resultaten van de wintervogeltellingen in het Land van Cuijk in de periode 1987-1997 (n = soort is niet geteld dat jaar).

	86/87	87/88	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93	94/95	95/96	96/97
Roodkeelduiker	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Dodaars	10	10	18	26	29	16	23	14	23	11
Fuut	44	35	33	34	52	51	62	83	170	17
Aalscholver	52	95	42	91	145	73	351	55	198	79
Blauwe Reiger	59	36	81	94	91	58	76	87	108	60
Knobbelzwaan	24	46	14	40	49	128	96	90	105	166
Kleine Zwaan	57	36	21	28	98	71	102	72	288	242
Wilde Zwaan	0	0	0	0	0	0	0	0	14	29
Rietgans	115	500	153	25	0	5	166	194	95	892
Kleine Rietgans	0	0	0	0	0	0	0	4	1	44
Kolgans	116	2	0	0	0	0	191	547	3690	9078
Grauwe Gans	73	69	5	35	113	209	315	467	399	1016
Bergeend	2	0	0	0	0	3	0	0	2	0
Krakeend	6	0	0	3	2	3	23	10	11	9
Wintertaling	76	11	23	83	28	7	116	28	137	15
Smient	0	0	0	0	0	0	2	492	7	0
Wilde Eend	921	3926	652	1947	1309	1273	1751	1267	1890	1896

Tabel 4.2 (vervolg)

	86/87	87/88	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93	94/95	95/96	96/97
Pijlstaart	0	1	0	2	0	0	0	1	0	1
Slobeend	0	0	6	2	6	0	0	0	18	0
Tafeleend	468	921	50	899	201	308	323	324	264	826
Kuifeend	538	793	500	693	265	561	170	309	435	865
Toppereend	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eidereend	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Grote Zee-eend	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zwarte Zee-eend	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Brilduiker	12	6	7	8	5	9	4	4	6	12
Nonnetje	6	0	0	0	0	0	1	2	32	63
Grote Zaagbek	5	1	4	0	19	6	11	6	48	165
Middelste Zaagbek	0	0	0	0	0	0	2	3	0	1
Blauwe Kiekendief	1	1	0	1	1	1	1	1	1	17
Havik	10	8	9	9	1	1	4	5	9	7
Sperwer	33	34	23	24	16	22	24	28	21	27
Buizerd	141	122	136	176	120	166	208	247	199	274
Ruigpootbuizerd	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1
Slechtvalk	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Torenvalk	25	43	51	117	112	85	103	66	62	76
Smelleken	0	2	0	1	1	1	0	0	1	0
Patrijs	72	37	30	116	140	147	382	211	113	99
Waterral	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Waterhoen	144	53	120	192	159	132	220	170	179	62
Meerkoet	2389	2079	2481	1973	2066	2606	1872	1751	2322	1922
Scholekster	2	0	1	0	0	0	1	0	0	0
Kievit	1000	181	1031	1278	947	591	516	857	0	0
Watersnip	3	1	4	3	0	3	12	12	21	4
Bokje	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Wulp	65	0	0	4	0	0	28	25	28	7
Witgatje	4	3	12	11	3	1	3	1	5	2
Kokmeeuw	12.469	11.805	11.581	10.061	6723	12.164	3345	2109	1310	1314
Stormmeeuw	1983	1107	424	499	330	1230	580	640	1267	265
Zilvermeeuw	100	387	429	676	375	2379	380	17	150	43
Geelpootmeeuw	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Kleine Mantelmeeuw	0	0	0	0	1	3	0	2	0	0
Grote Mantelmeeuw	0	0	0	1	0	1	1	0	1	2
Holenduif	1509	668	563	744	808	366	849	821	1052	1546
Steenuil	8	5	0	4	1	0	2	5	5	1
Ransuil	0	0	0	0	0	3	5	4	0	0
Bosuil	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Velduil	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Kerkuil	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0
IJsvogel	0	0	0	2	0	3	1	1	1	0

Resultaten van de wintervogeltelling

	86/87	87/88	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93	94/95	95/96	96/97
Groene Specht	4	1	1	3	2	1	2	4	4	4
Zwarte Specht	0	1	3	1	3	1	1	0	0	1
Kleine Bonte Specht	0	0	0	1	0	0	0	1	1	2
Grote Bonte Specht	n	n	n	n	n	n	n	n	n	25
Veldleeuwerik	1221	269	123	136	137	135	861	1055	1713	1395
Strandleeuwerik	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Graspieper	112	40	49	123	81	77	12	271	401	24
Waterpieper	0	2	1	1	0	0	2	11	1	2
Witte Kwikstaart	9	12	29	21	30	8	2	12	18	2
Grote Gele Kwikstaart	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Kramsvogel	3463	2507	898	1631	568	502	106	564	3733	894
Koperwiek	38	52	59	76	18	175	7	65	1087	188
Tjiftjaf	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Vuurgoudhaantje	1	0	0	0	0	0	0	0	3	0
Boomklever	0	3	0	0	0	0	1	5	1	2
Boomkruiper	17	12	17	28	17	17	2	20	18	16
Klapekster	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0
Vlaamse Gaai	174	63	173	122	75	144	94	157	63	150
Ekster	2053	1717	1381	1190	774	591	681	453	445	428
Kauw	6586	5116	5906	4642	4149	3648	6234	3796	5426	3080
Russische Kauw	0	22	34	25	9	11	5	7	4	8
Roek	7924	3802	6723	4712	3988	4433	5572	3946	3283	2385
Zwarte Kraai	4231	3219	3609	4500	2659	3018	3387	3413	3415	3155
Bonte Kraai	26	30	22	28	22	0	9	10	0	0
Kruisbek	0	0	0	2	25	0	3	0	0	0
Keep	142	1	39	70	1	118	0	41	30	44
Groenling	n	n	n	n	n	n	n	n	n	114
Putter	0	27	1	2	18	0	22	27	0	42
Sijs	171	325	197	230	239	98	175	385	365	595
Frater	18	0	0	0	0	0	0	2	0	25
Barmsijs	220	1	1	0	14	0	0	1	41	93
Goudvink	3	3	4	7	3	6	0	1	3	8
Appelvink	0	0	1	0	0	6	0	0	0	9
Geelgors	170	201	230	161	128	127	191	223	171	438
Rietgors	5	0	0	0	1	1	0	0	0	26
Sneeuwgors	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Hadada Ibis	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0
Zwarte Zwaan	0	0	0	1	0	0	0	0	2	1
Canadese Gans	0	0	0	0	0	1	1	0	17	40
Brandgans	0	0	0	0	0	0	0	2	1	7
Indische Gans	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1
Gans spec.	0	0	0	0	0	609	0	0	0	200
Nijlgans	0	25	2	13	2	6	70	20	63	42

Tabel 4.2 (vervolg)

	86/87	87/88	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93	94/95	95/96	96/97
Casarca	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0
Tafel- x Kuifeend	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Krooneend	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Muskuseend	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Mandarijneend	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0
Carolinaeend	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4

Van de soorten met een verborgen levenswijze en onopvallend gedrag, zijn de aantallen tijdens de wintervogeltelling (tabel 4.2) veelal onderteld. De werkelijke aantallen van deze jaarvogels zullen veeleer liggen in de orde van grootte van de broedpopulaties. Dit geldt voor: Havik, Sperwer, Kerkuil, Steenuil, Bosuil, Ransuil, Groene Specht, Zwarte Specht, Kleine Bonte Specht, Boomkruiper, Goudvink, Appelvink.

Er zijn ook soorten waarvan het totaalbeeld ontbreekt, omdat ze niet in de wintervogeltelling geteld zijn: Houtduif (in de winter kunnen grote aantallen Houtduiven op akkers verblijven. Groepen met een omvang van 2500 tot 3000 vogels zijn geen uitzondering), Turkse Tortel (in de winter worden soms grote groepen Turkse Tortels gezien. Een uitzonderlijk grote groep werd waargenomen op 2 januari 1982 in de omgeving van het Hollander Broek en bestond uit 300 exemplaren, DVi), Grote Bonte Specht, Ringmus (de schaarse waarnemingen die verzameld zijn laten zien dat de Ringmus in de winter in het gehele gebied aanwezig is. Groepjes van enkele tientallen tot honderden exemplaren zijn geen uitzondering. De grootste geregistreerde groep bestond uit 200 exemplaren en werd waargenomen in het Sambeeksche Broek op 17 januari 1987; RHe, EJa).

BIJ DE SOORTBESCHRIJVINGEN

De soortbesprekingen zijn volgens een vaste lijn opgebouwd. Als kop wordt de Nederlandse soortnaam gegeven gevolgd door de Latijnse naam. Onder de naam staat de status in het Land van Cuijk vermeld. De status is afgeleid van de Avifauna van Nederland (Commissie voor de Nederlandse Avifauna 1970):

Jaarvogel. Regelmatige (ieder jaar als zodanig voorkomende) broedvogel, die als soort gedurende het gehele jaar voorkomt

Jaargast. Regelmatige, gedurende het gehele jaar voorkomende vogelsoort, die niet of slechts incidenteel broedt.

Wintergast. Regelmatig in de winter voorkomende soort, die niet of slechts incidenteel in het zomerseizoen aanwezig is.

Onregelmatige wintergast. Niet regelmatig (niet in iedere winter) voorkomende vogelsoort in de winter.

Voor de indicatie van de talrijkheid worden de volgende klassen gebruikt:

zeer klein aantal: 1-5 exemplaren per winter

klein aantal: 6-25

vrij klein aantal: 26-100

vrij groot aantal: 101-500

groot aantal: 501-2500

zeer groot aantal: > 2500

De eigenlijke tekst begint met de verspreiding in Nederland, daarna die in het Land van Cuijk. Hierna volgt het winterhabitat van de soort in het Land van Cuijk. In de volgende alinea worden de aantallen per winter besproken. Hiervoor worden in principe de gegevens van de wintervogeltelling gebruikt. De aantallen tijdens de wintervogeltellingen worden geanalyseerd in relatie tot de weersomstandigheden tijdens de tellingen en met de weersituatie in de periodes voorafgaand aan de tellingen. De betrouwbaarheid van het vastgestelde aantal wordt bediscussieerd en waar mogelijk wordt een schatting van het werkelijke aantal gegeven. Na de aantallen over de verschillende jaren volgt het aantalsverloop in het seizoen. In de laatste alinea wordt, indien relevant, de gemiddelde groepsgrootte gegeven en de grootste groep die is waargenomen. Tot slot wordt de geraadpleegde literatuur weergegeven. Voor de soortteksten is een korte lijst van standaardliteratuur doorgenomen (Sovon 1987 en een aantal regionale boeken/rapporten om een indruk van verspreiding in de nabije omgeving te krijgen: Van den Bergh *et al.* 1979, Brouwer *et al.* 1985 en Van Noorden 1992), die niet iedere keer wordt vermeld. Meestal zijn ook de recente serie Sovon rapporten van de PTT-tellingen (Groot *et al.* 1994 in serie), de Midwintertelling van watervogels (Van Roomen *et al.* 1995 in serie) en de ganzen- en zwanentellingen (Sovon ganzen- en zwanenwerkgroep 1995 in serie) gebruikt voor de recente gegevens over het aantalsverloop en de verspreiding en over eventuele andere trends. Deze rapporten worden wel vermeld in de referentielijst. Referenties worden niet in tekst gezet om de leesbaarheid te vergroten.

De verspreidingskaarten van de wintervogeltellingen, die bij een groot aantal soorten zijn bijgevoegd geven de cumulatieve verspreiding van de tellingen van 1986/1987 tot en met 1992/1993. De laatste tellingen konden door een technische oorzaak niet meer worden verwerkt in de kaartjes. De stippen zijn de totalen per telgebied gesommeerd over de zeven teljaren. De stippen staan afgedrukt in de centra van ieder telgebied. Omdat de telgebieden niet allemaal even groot zijn, kunnen de stippen in principe enigszins verschillende dichtheden weergeven. Ondanks dit effect is er toch gekozen om de absolute aantallen weer te geven, zodat uit de stipgrootte direct een aantalscategorie van werkelijk getelde exemplaren kan worden afgelezen. De gebruikte aantalsklassen zijn:

.: 1; •: 2-9; ●: 10-99; ●●: 100-999; ●●●: >1000

SOORTBESCHRIJVINGEN

Dodaars (*Tachybaptus ruficollis*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in klein tot vrij klein aantal

De Dodaars overwintert in Nederland voornamelijk in de kustprovincies. De overwinteraars bestaan uit een deel van de Nederlandse broedvogels aangevuld met vogels uit noordelijker streken. In het winterseizoen is de Dodaars op allerlei typen water te vinden. Beken, rivieren en grote open wateren genieten de voorkeur.

Tijdens de wintervogeltellingen is de Dodaars verspreid over het hele Land van Cuijk aangetroffen (figuur 4.1). Vooral op de beken worden vaak grotere aantallen geteld. Vergeleken met de broedvogelaantallen is er in de winter een geringe toename van het aantal Dodaarsen in

het Land van Cuijk. Het aantal Dodaarzen in de winter schommelt tussen 10 en 60 exemplaren. Tijdens de wintervogeltellingen werden tien tot 29 exemplaren waargenomen. Bij de bekendtellingen van begin jaren tachtig werden in de winter van 1984 en 1985 respectievelijk 5 en 48 Dodaarzen geteld. Uit deze laatste twee getallen blijkt dat tijdens een strenge winter, in dit geval 1984, veel lagere aantallen aanwezig zijn. Dit wordt veroorzaakt doordat door bevrozing van oppervlaktewateren en beken de meeste Dodaarzen wegtrekken. Bij dergelijke vorst vindt niet alleen wegtrek plaats. Een klein deel van de Dodaarzen wijkt uit naar open stromende beken als de Graafsche - en Lage Raam en het Peelkanaal, waardoor de aantallen daar licht toenemen.

De bekendtellingen geven aan dat de aantallen tijdens de doortrek van de soort in de herfst waarschijnlijk een stuk hoger liggen. Zo werden in de herfst van 1986 39 exemplaren geteld en in de herfst van 1983 zelfs 81 exemplaren. Dit vermoeden wordt gestaafd door de niet-systematische waarnemingen.

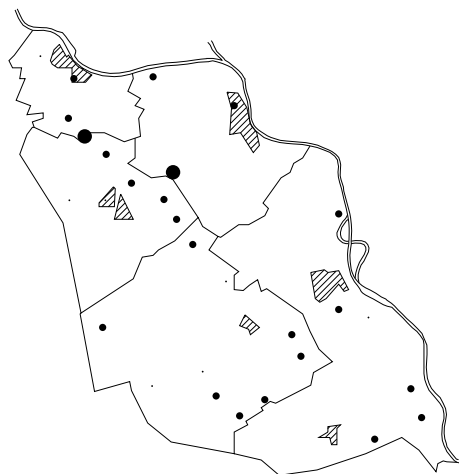
De Dodaars wordt meestal alleen of in tweetallen waargenomen. De gemiddelde groepsgrootte bedraagt 2,4 ($n=364$). De grootste groepen bestonden uit 18 exemplaren. Een groep van deze omvang is waargenomen bij de Stuw Grave (14 februari 1976, rvt) en in de Sambeeksche Uitwatering bij Sambeek (4 februari 1984, DHe). Opmerkelijk is nog een waarneming van een exemplaar bij de Stuw Sambeek dat op 12 januari 1985 al in volledig zomerkleed was (DHe).

Literatuur: Heg (1992), Groot *et al.* (1994)

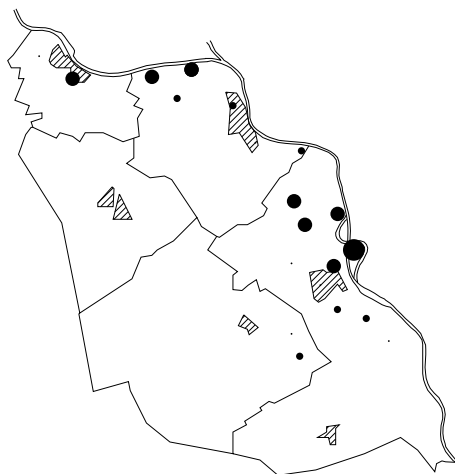
Fuut (*Podiceps cristatus*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij klein aantal

De Fuut overwintert in Nederland op grote, open plassen, voornamelijk in het Deltagebied, het IJsselmeer, de Randmeren en het rivierengebied. Bij streng winterweer trekken veel Futen naar open zee. In het Land van Cuijk wordt de soort alleen op of in de nabije omgeving van de Maas aangetroffen. De Kraaijensbergse Plassen, de oude Maasarmen en de Maas zijn de belangrijkste overwinteringsgebieden (figuur 4.2). Tijdens normale winters zijn de meeste Futen op de Kraa-

Figuur 4.1 Verspreiding van Dodaars in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.2 Verspreiding van Fuut in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

ijenbergse Plassen te vinden (17 en 40 exemplaren tijdens de wintervogeltelling van 1989/1990 respectievelijk 1992/1993). Gedurende strenge winters is een duidelijke verschuiving zichtbaar naar de Maas, die als enig groot water ijsvrij blijft. Opvallend is het ontbreken van de Fuut op de ogenschijnlijk geschikte grindgaten van de Grindkuilen.

Het aantal Futen dat iedere winter in het Land van Cuijk verblijft schommelt tussen de 35 en 75 exemplaren. Uit de rivierentellingen blijkt dat het aantal Futen in de loop van de winter vrijwel op hetzelfde niveau blijft, met een kleine piek in februari en maart. De grootste groep werd gezien op 4 februari 1991 bij de stuw van Grave (RPa) en bestond uit 60 exemplaren.

Drie achtereenvolgende winters is er een geheel albinistische Fuut waargenomen op de Kraaijenbergse Plassen. De vogel werd gezien van 14 februari 1988 tot 16 mei 1988 (JJa, MWe, MHo, RHe, RPa), op 10 februari 1989 (MWe) en 3 tot 27 december 1989 (RPa, LEn, MWe). Bovendien is er op 31 januari 1987 een leucistisch exemplaar gezien bij de stuw Sambeek (JJa, WVe, JBu, MRe).

Literatuur: Heg (1992), Camphuysen & Derks (1989)

Kuifduiker (*Podiceps auritus*)

Onregelmatige doortrekker en wintergast

Evenals de Roodhalsfuut is de Kuifduiker een wintergast van de Nederlandse kust. In het Land van Cuijk is de Kuifduiker vrijwel alleen waargenomen op de Maas of in de nabijheid ervan. Een uitzondering vormt een viertal waarnemingen op de Lage Raam ter hoogte van De Tongelaar. Drie van deze waarnemingen vonden plaats gedurende de maanden januari en februari 1985: een periode met strenge vorst. Het stromende, ijsvrije water van de Lage Raam vormde toen een uitwijkplaats voor de vogels.

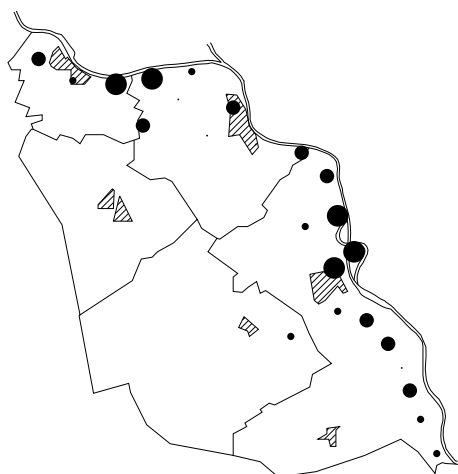
Uit het Land van Cuijk zijn 24 waarnemingen bekend. Dit hoge aantal binnenlandwaarnemingen komt voornamelijk op conto van de strenge winters van 1978/79, 1984/85 en 1985/86. Één waarneming stamt uit augustus, één uit oktober, vier uit november, drie uit december, tien uit januari, twee uit februari en twee uit maart en één uit april. De vroegste waarneming stamt uit augustus 1983 bij De Tongelaar (AtINV), de laatste waarneming werd verricht op 30 maart en 2 april 1979 op de Maas bij Beugen (MRe). Na 1986 is alleen een waarneming uit 1996 van drie exemplaren in zomerkleed bekend (17 april 1996, Kraaijenbergse Plassen, plas 4, LPe). De meeste waarnemingen betreffen solitaire vogels. Er zijn vier waarnemingen van twee exemplaren bekend. Eenmaal werden er drie gezien (zie hiervoor) en eenmaal werden vier Kuifduikers tegelijk gezien: op 28 januari 1985 op de Lage Raam ter hoogte van De Tongelaar (RBö).

Aalscholver (*Phalacrocorax carbo*)

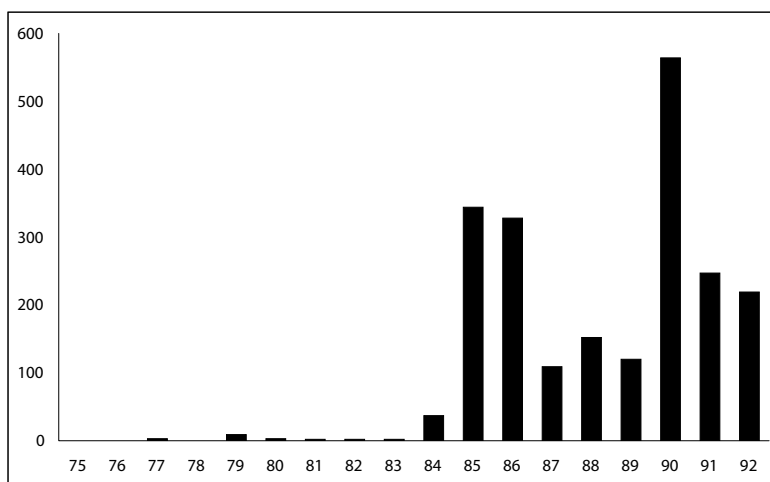
Jaargast, wintervoorkomen in vrij klein tot groot aantal

De Aalscholver overwintert in Nederland voornamelijk op en nabij de Grote Rivieren en de Randmeren. In het Land van Cuijk komt de soort bijna uitsluitend voor op de Maas en de aangegane grotere wateren. Vooral de Kraaijenbergse Plassen en de oude maasarmen zijn kerngebieden (figuur 4.3). Net aan de andere zijde van de Maas, op de Plasmolen in Limburg, bevindt zich een grote Aalscholerslaapplaats.

Tijdens de wintervogeltelling schommelden de aantallen Aalscholers per winter tussen de 42 in 1988/89 en 351 exemplaren in 1992/3. In de jaren zeventig en begin jaren tachtig was de

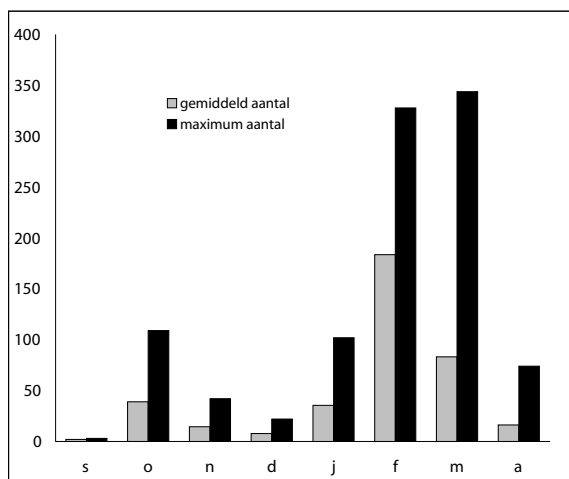
Figuur 4.3 Verspreiding van Aalscholver in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.4 Aantalsontwikkeling Aalscholver langs de Maas (wintermaximum rivierentelling 1975/76-1992/93).

Aalscholver een zeer schaarse gast in het Land van Cuijk (tot en met 1982: 20 waarnemingen en 45 exemplaren). Vooral na 1984 is het aantal Aalscholvers sterk gestegen (figuur 4.4 en 436 waarnemingen uit de niet-systematisch verzamelde waarnemingen). Deze stijging trad op in dezelfde periode als in de rest van het land. Na 1985 lijkt de Aalscholver in het Land van Cuijk gestabiliseerd te zijn. Uit figuur 4.4 en uit de wintervogeltellingen aangevuld met nieuwe wintervogelgegevens tot en met 1996/97 blijkt dat vanaf 1985 de aantallen van de Aalscholver schommelen rondom een stabiel niveau van zo'n 200 exemplaren (40-400 exemplaren).

De rivierentellingen en de niet-systematisch verzamelde waarnemingen laten de verspreiding in de loop van het seizoen zien (figuur 4.5). Vanaf september nemen de aantallen toe. In oktober wordt een tijdelijke piek bereikt. In november en december zijn de aantallen op een lager stabiel niveau. Vanaf januari nemen de aantallen aanzienlijk toe. In deze tijd trekken veel Aal-

Figuur 4.5 Aantalsverloop door het jaar van de Aalscholver langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

scholwers door. Vanaf maart, wanneer de oude vogels de broedplaatsen opzoeken, daalt het aantal snel.

De gemiddelde groepsgrootte, gebaseerd op de niet-systematisch verzamelde waarnemingen, is in het Land van Cuijk 19,0 (n=456). De grootste groep van 360 exemplaren werd op 18 oktober 1986 op de Maas bij de stuw van Grave waargenomen (RHe).

Op 11 oktober 1992 werd een kleurring afgelezen van een eerstewinter Aalscholver op de Mazenburg (MHo), die dat zelfde jaar was geringd als nestjong in de Aalscholverkolonie in de Oostvaardersplassen. Op 17 november 1996 werd dezelfde vogel opnieuw op de Mazenburg gezien (MHo).

Literatuur: Van Eerden & Zijlstra (1988), Hornman (1991), Groot *et al.* (1994)

Blauwe Reiger (*Ardea cinerea*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij klein aantal

De Blauwe Reiger komt in de winter verspreid voor in het hele land, met een concentratie in het waterrijke westen. In het Land van Cuijk wordt de Blauwe Reiger verspreid over het gehele gebied aangetroffen (figuur 4.6). Concentratiegebieden zijn het dal van de Raam en de grote plassen in de Maasuitwaarden (Kraaijenbergse Plassen en de oude Maasarmen). De soort wordt meestal langs waterkanten aangetroffen, maar vaak ook in graslanden.

Uit de wintervogeltelling blijkt dat de aantallen Blauwe Reigers 's winters schommelen tussen de 40 en 100 exemplaren. Er is hierin geen duidelijke trend zichtbaar. Uit de rivierentellingen kan een verloop in de loop van de winter worden geschetst. De Blauwe Reiger bereikt het maximumaantal in september en oktober, waarna de aantallen tot januari afnemen. Waarschijnlijk wordt deze daling veroorzaakt doordat een deel van de vogels ons land langzaam verlaat, maar mogelijk treedt ook wintersterfte op. In februari is weer een kleine piek zichtbaar. Dit zal te maken hebben met de terugtrek richting kolonies. Vanaf maart wanneer de kolonies weer bezet zijn nemen de aantallen snel af. In verreweg de meeste gevallen gaat het om solitair foeragerende individuen, soms om twee of meer.

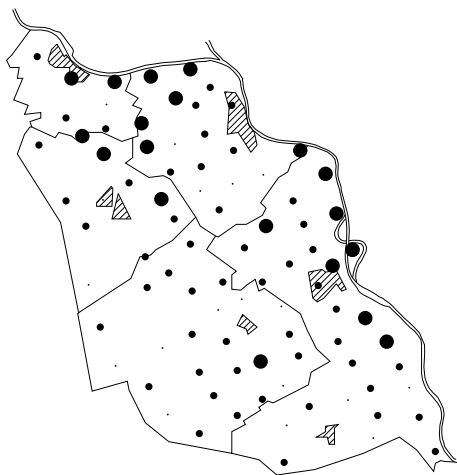
Knobbelzwaan (*Cygnus olor*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in klein tot vrij groot aantal

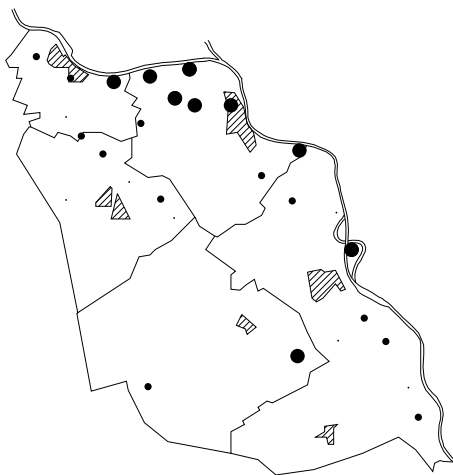
De Knobbelzwaan wordt in de winter in het gehele land aangetroffen. Grotere concentraties komen voor in het Deltagebied, in Zuid-Holland en in het rivierengebied. In het Land van Cuijk wordt de Knobbelzwaan 's winters voornamelijk in de Maasuiterswaarden en langs de Lage Raam gezien (figuur 4.7). De grootste concentraties worden waargenomen in 't Westen en de Vogelennas, Linden. Verder zijn de Kraaienbergse Plassen, de Maaskampen, de uiterwaarden ten noorden van Katwijk, de Meerkampen, de Mazonburg, de Radioplassen en de Lage Raam plaatsen waar regelmatig meerdere exemplaren worden waargenomen. Knobbelzwanen worden in het Land van Cuijk 's winters meestal op graslanden of op open water aangetroffen.

De aantallen tijdens de wintervogeltelling varieerden tussen de 14 en 128 exemplaren. Er is daarbij sprake van een positieve trend (tabel 4.2). Deze stijging is vooral toe te schrijven aan hogere aantallen in het gebied rond de Kraaienbergse Plassen. Uit de recente wintervogeltellingen (tot 1996/1997) blijkt dat de toename structureel is. Het totaal aantal ligt nog steeds op een niveau van rond de 100 exemplaren, met een uitschieter in 1996/1997 van 166 exemplaren. Een zeer duidelijke positieve trend komt ook naar voren uit de wintermaxima van de rivierentellingen (figuur 4.8). De toename van de Knobbelzwaan is lokaal van aard, gezien het feit dat de soort in de genoemde periode landelijk slechts licht is toegenomen. De aantallen van de Knobbelzwaan blijven in de loop van winter constant (figuur 4.8). Alleen in februari treedt een kleine piek in de aantallen op.

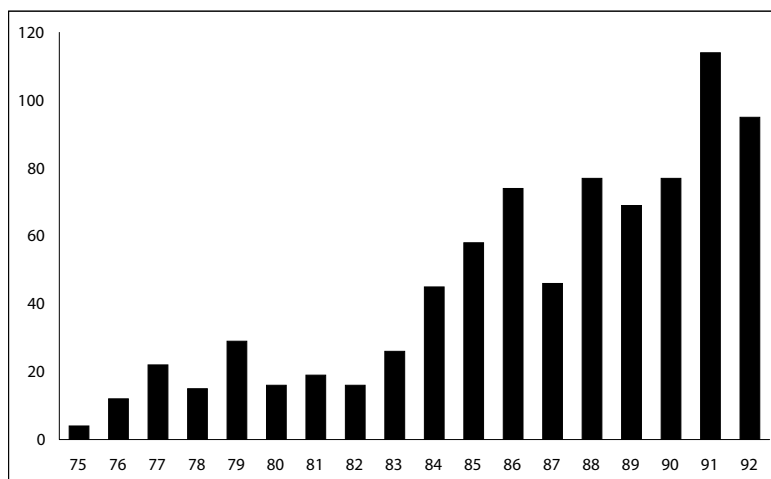
Knobbelzwanen worden meestal in kleine groepjes gezien van zo'n twee tot tien exemplaren. De grootste groepen die zijn waargenomen waren: 68 (59 ad. + 5 juv.) en 71 exemplaren op respectievelijk 24 januari 1987 bij de stuw Sambeek en 23 november 1991 op de Kraaienbergse Plassen (beide waarnemingen FAR).

Figuur 4.6 Verspreiding van Blauwe Reiger in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.7 Verspreiding van Knobbelzwaan in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

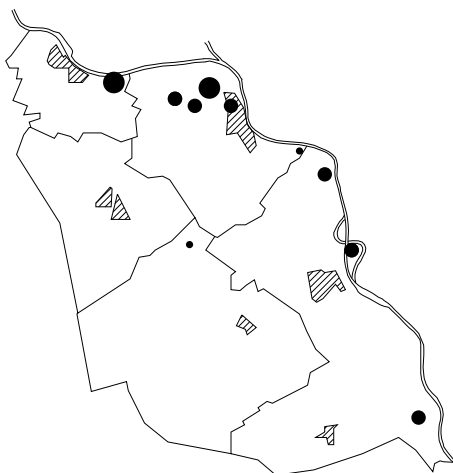
Figuur 4.8 Aantalsontwikkeling Knobbelzwaan langs de Maas (wintermaximum rivierentelling 1975/76-1992/93).

Kleine Zwaan (*Cygnus columbianus bewickii*)

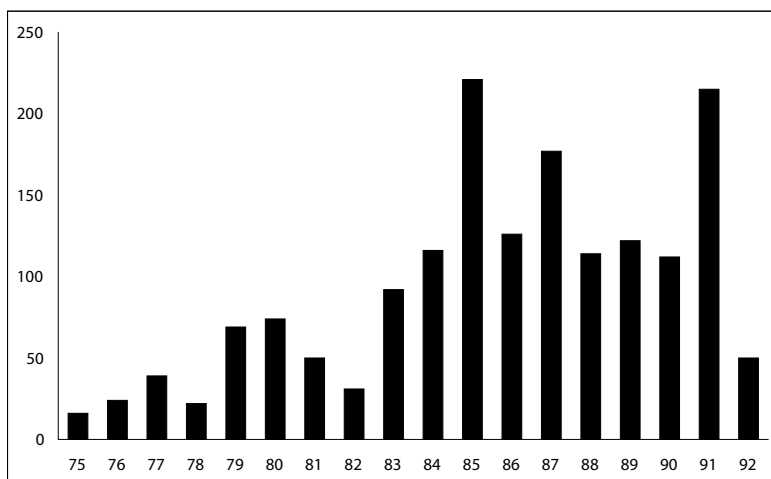
Wintergast in klein tot vrij groot aantal

Het grootste deel van de in Nederland overwinterende Kleine Zwanen wordt langs de randmeren, het rivierengebied, het Lauwersmeer en omgeving en in de natte delen van het noorden en het westen van het land waargenomen. In strenge winters is ook het Zuid-Hollandse en Zeeuwse Deltagebied een belangrijke overwinteringsplaats. De Kleine Zwaan is in het Land van Cuijk een regelmatige overwintelaar. De soort komt voor in de uiterwaarden van de Maas. Bij uitzondering wordt de Kleine Zwaan op de hogere gronden gezien. De voorkeursbiotoop bestaat uit vochtige graslanden in een open omgeving. Hier kunnen de zwanen zowel foerageren als drinken, terwijl de open omgeving voldoende uitzicht biedt. Opvallend is dat nabij gelegen droge graslanden niet gebruikt worden. Soms foerageren Kleine Zwanen ook op akkers.

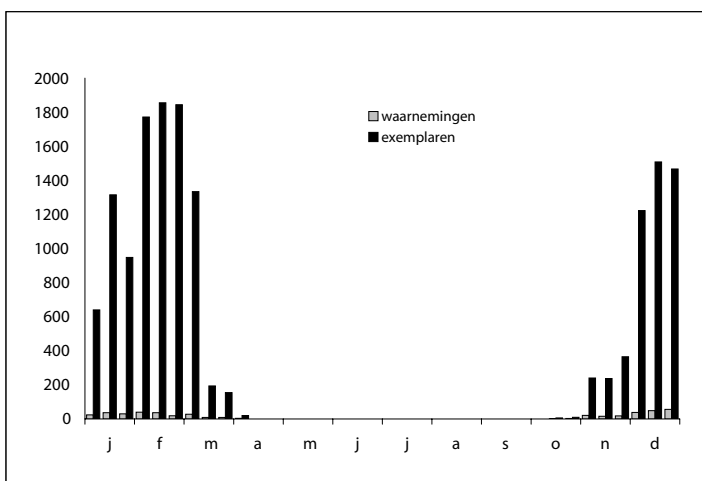
De uiterwaarden langs de Maas vormen samen met enkele gebieden ten oosten van de Maas (dus buiten het Land van Cuijk) één overwinteringsgebied. Er vindt regelmatig uitwisseling plaats tussen de diverse locaties. Bekende vaste plaatsen in het Land van Cuijk zijn de Horddonken, de Mazenburg en 't Westen. Begin jaren tachtig waren de Horddonken en de Mazenburg de belangrijkste foerageer- en slaapplekken voor Kleine Zwanen, terwijl eind jaren tachtig en begin jaren negentig de grootste groepen in 't Westen en de Kraaijenbergse Plas-sen werden aangetroffen. Dit laatste wordt ook weerspiegeld in de resultaten van de wintervogeltellingen. Figuur 4.9 laat goed zien dat het

Figuur 4.9 Verspreiding van Kleine Zwaan in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.10 Aantalsontwikkeling Kleine Zwaan langs de Maas (wintermaximum rivierentelling 1975/76-1992/93).

Figuur 4.11 Aantalsverloop Kleine Zwaan door het jaar (archiefVWG t/m 1992).

zwaartepunt van het wintervoorkomen in de periode 1986-1992 rond de Kraaijenbergse Plas-
sen lag.

Tijdens de wintervogeltellingen zijn 21 tot 288 Kleine Zwanen in het Land van Cuijk vastge-
steld. Deze variatie wordt waarschijnlijk veroorzaakt door de bovengenoemde uitwisseling
met locaties buiten het Land van Cuijk én door de variatie in strengheid van de winters. In
strengere winters zijn de aantallen in het Land van Cuijk meestal iets hoger. De dagmaxima die
uit de niet-systematisch verzamelde waarnemingen afgeleid kunnen worden, bedroegen in de
strengere winters van 1984/1985, 1985/1986 en 1986/1987 respectievelijk 125, 242 en 135 exem-
plaren. In de koudere winters van 1995/1996 en 1996/1997 werden tijdens de wintervogeltel-
lingen respectievelijk 288 en 242 Kleine Zwanen vastgesteld. De wintermaxima tijdens de rivie-
rentellingen (figuur 4.10) zijn sinds de tweede helft van de jaren tachtig duidelijk hoger dan de
jaren ervoor. Deze stijging loopt parallel aan de landelijke toename van de Kleine Zwaan. De

Kraaijenbergse Plassen en omgeving vormen samen met de ten westen van het Land van Cuijk gelegen graslandgebieden bij Oss, Nuland en Rosmalen een belangrijke nationale overwinteringsplaats met meer dan 1% van de zogenaamde *Flyway* populatie.

Figuur 4.11 geeft een beeld van het verloop van de aantallen door de winter. De eerste waarneming wordt meestal gedaan in de laatste week van oktober of de eerste week van november. De vroegste waarneming is: 6 exemplaren (2 ad. + 4 juv.) op 13 oktober 1989 in de Maaskampen (JGe). Hierna nemen de aantallen snel toe. In december en februari zijn de aantallen het grootst, terwijl in januari de aantallen lager zijn. Mogelijk verblijft dan een groter deel aan de andere zijde van de Maas. Na de eerste week van maart nemen de aantallen snel af. Vanaf half maart tot in april worden de laatste Kleine Zwanen gezien. De laatste waarneming is gedaan op 22 april 1986 bij De Vilt (3 ad. ovl, FAr).

De gemiddelde groepsgrootte, berekend op basis van alle geregistreerde waarnemingen, is 34,6 (n=442). In februari 1986 werden diverse grote groepen waargenomen. De grootste hiervan was 240 exemplaren op 24 en 28 februari 1986 op de Horddonken (DHe).

Literatuur: Heg (1986), Heijnen *et al.* (1986), Koffijberg *et al.* (1997)

Wilde Zwaan (*Cygnus cygnus*)

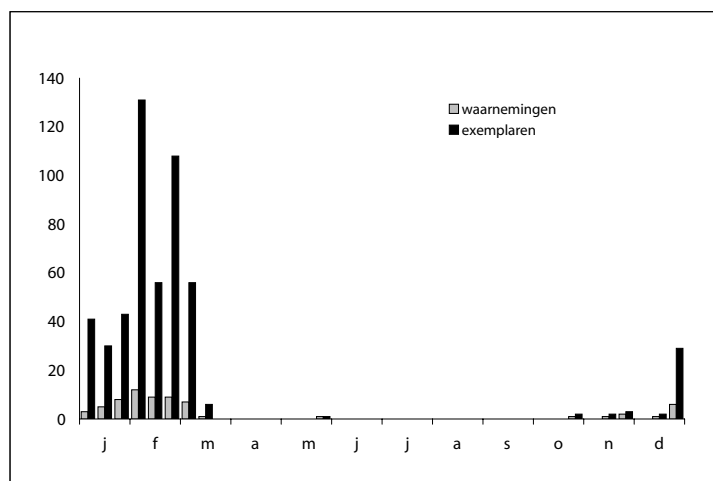
Wintergast in zeer klein tot vrij klein aantal

De concentratiegebieden van overwinterende Wilde Zwanen in Nederland zijn het Lauwersmeer, Zuidelijk Flevoland en het oostelijke rivierengebied. In het Land van Cuijk wordt de Wilde Zwaan meestal langs de Maas waargenomen. Vaak zijn dit plaatsen waar ook regelmatig Kleine Zwanen worden gezien, zoals de Mazenburg, de Horddonken en 't Westen/Kraaijenbergse Plassen.

De presentie is zeer verschillend per winter. In de meeste winters worden slechts één of enkele malen Wilde Zwanen waargenomen. Het gaat dan om enkele tot twintig exemplaren. In de strenge winters van 1984/1985, 1985/1986 en 1986/1987 waren op meer plaatsen Wilde Zwanen aanwezig. In januari en februari 1985 waren er in totaal zo'n 50 Wilde Zwanen in het Land van Cuijk aanwezig, in februari 1986 35 en in januari en februari 1987 75. Het is bekend dat in strenge winters meer Wilde Zwanen in het zuiden van het land worden gezien.

Uit de niet-systematisch verzamelde waarnemingen kan een winterverloop worden geschetst (figuur 4.12). Dit verloop is grotendeels bepaald door de drie strenge winters halverwege de jaren tachtig, toen het merendeel van alle waarnemingen van de Wilde Zwaan zijn gedaan. Het geschetste verloop is derhalve meer een verloop voor een strenge winter dan voor een normale winter. In normale winters is het verloop min of meer hetzelfde alleen de piek in februari/maart is veel lager en ontstijgt soms het niveau van december niet. Vanaf eind oktober/begin november worden de eerste Wilde Zwanen gezien in het Land van Cuijk. Tot eind december blijven de aantallen laag. Vanaf januari stijgen de aantallen flink tot de piek in februari. Hierna blijven de aantallen tot begin maart op het hoge niveau van februari. Na begin maart is de Wilde Zwaan snel uit het Land van Cuijk verdwenen. De uiterste data in het Land van Cuijk zijn: 29 oktober 1983 Oude Maas (2 ex, MAa) en 14 maart 1987 Lage Wijth, Velp (6 ex., RPa).

De waarnemingen betreffen meestal kleine groepjes tot maximaal 25 exemplaren. De gemiddelde groepsgrootte op basis van de niet-systematische waarnemingen bedraagt 8,2 (n=69). Een uitschieter was een groep van 35 exemplaren op 7 januari 1982 op de Mazenburg (MRe).

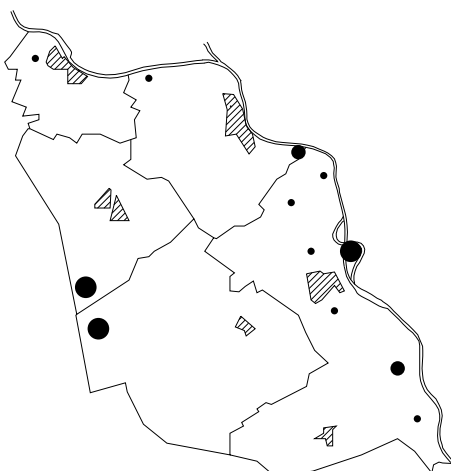
Figuur 4.12 Aantalsverloop Wilde Zwaan door het jaar (archief VWG t/m 1992).

Rietgans (*Anser fabalis*)

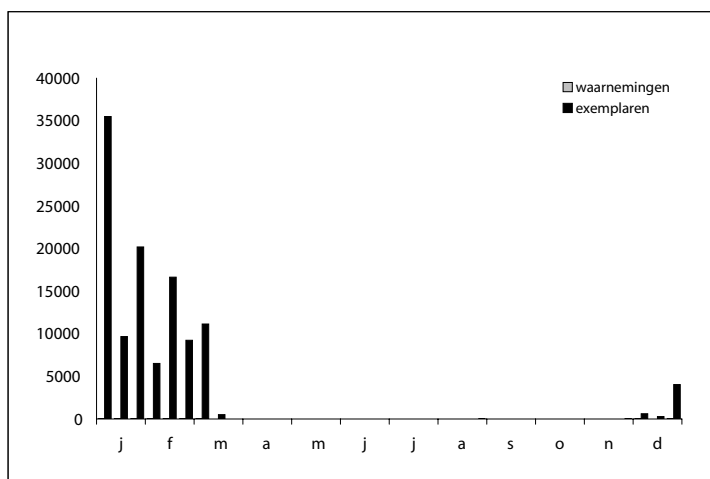
Wintergast in zeer klein tot zeer groot aantal

In Nederland overwinteren twee ondersoorten van de Rietgans: de Toendrarietgans, *A. f. rossicus* en de Taigarietgans, *A. f. fabalis*. De eerste is de algemeenste en heeft de grootste verspreiding. Zij overwintert voornamelijk in de Delta, langs de grote rivieren, in de Flevo- en Noordoostpolder, de Wieringermeer en Noordoost-Nederland. De Taigarietgans overwintert vooral in het noordoosten van Nederland, maar ook rondom de Groote Peel. In het Land van Cuijk is niet geheel duidelijk welke ondersoort(en) er overwintert(en) omdat er niet consequent op is gelet. Waarschijnlijk overwintert een klein aantal Taigarietganzen in het uiterste zuidwesten in de peelgebieden. Deze gebieden sluiten aan bij het bekende overwinteringsgebied rondom de Groote Peel. De overige overwinteringsplaatsen, die langs de Maas liggen, betreffen vrijwel zeker voornamelijk Toendrarietganzen. De twee ondersoorten worden hier verder bij elkaar als "Rietgans" besproken. Min of meer vaste overwinteringsplaatsen van Rietganzen in het Land van Cuijk zijn 't Westen, Maaskampen, Mazenburg, Zoetepasweiden/Horndonken, de uiterwaarden bij Holthees en het Peelgebied (figuur 4.13). Rietganzen worden voornamelijk op graslanden en op mais- en bietenakkers aangetroffen.

Uit de wintervogeltelgegevens blijkt dat de aantallen per jaar behoorlijk variabel zijn (tabel 4.2). Deze variatie wordt waarschijnlijk veroorzaakt door verplaatsingen binnen en buiten het Land van Cuijk en door de strengheid van de winter. Verplaatsingen binnen het Land van Cuijk kunnen met name bij een soort als de Rietgans een behoorlijke ruis opleveren omdat niet tijdens alle tellingen het gehele gebied in

Figuur 4.13 Verspreiding van Rietgans in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.14 Aantalsverloop Rietgans door het jaar (archief VWG t/m 1992).

één dag werd geteld. Wanneer de gegevens van de wintervogeltellingen worden aangevuld met de niet-systematisch verzamelde waarnemingen en de wintervogeltelling van de provincie Noord-Brabant uit 1985, blijkt dat in strenge winters de aantallen veel hoger zijn dan in normale of zachte winters. In normale winters worden maximaal enkele honderden Rietgans in het Land van Cuijk gezien. In de periode van januari tot en met maart van de jaren 1985, 1986 en 1987 verbleven er maximaal respectievelijk 8250, 4000 en 4000 exemplaren.

De eerste Rietgans werden eind november waargenomen. De vroegste waarneming is gedaan op 30 november 1985, 30 exemplaren bij de stuw Grave (RPa). Begin december worden al grotere aantallen gezien (figuur 4.14). De maximale aantallen worden vanaf eind december tot in januari of februari gezien. In normale winters worden begin maart al de laatste Rietgans waargenomen. In strenge winters zijn echter ook in maart nog grote aantallen Rietgans aanwezig. Ook in april werden nog enkele malen Rietgans opgemerkt. De laatste waarneming is op 22 april 1987 gedaan bij de Kraaijenbergse Plassen, midden (1 ex., RPa).

De gemiddelde groepsgrootte bedroeg 385 ex (n=214). Dit getal is wat geflatteerd doordat relatief veel waarnemingen komen uit de strenge winters, juist omdat toen grote groepen aanwezig waren. De grootste groep die is waargenomen was 7000 ex. (27 januari 1985, 't Westen, EJa & RPa)

Literatuur: Heijnen *et al.* (1986), Ebginge (1992), Koffijberg *et al.* (1997), Madsen *et al.* (1999)

Kolgans (*Anser albifrons*)

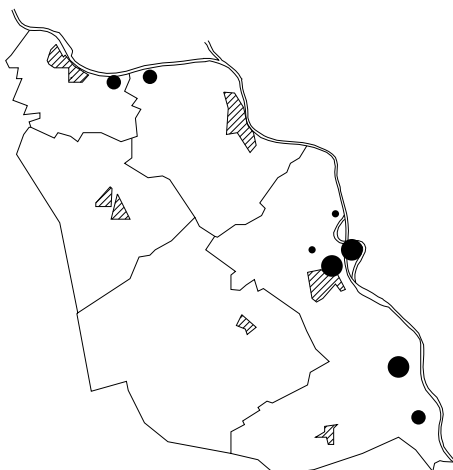
Wintergast in zeer klein tot zeer groot aantal

De hoofdmoot van de in Nederland overwinterende Kolgans komt voor in Friesland, het Rivierengebied en het Deltagebied. In het Land van Cuijk wordt de Kolgans voornamelijk in De Kampen, Maaskampen, Boxmeersche Veld, Mazenburg, Zoetepasweiden en de uiterwaarden bij Maashees gezien (figuur 4.15). Opvallend is het ontbreken in deze figuur van concentraties bij de Stuw Grave en de Vogelenpas/'t Westen. Dit zijn plaatsen waarvan, op basis van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen, bekend is dat er zich regelmatig Kolgans ophouden. De Kolgans wordt voornamelijk op grasland aangetroffen.

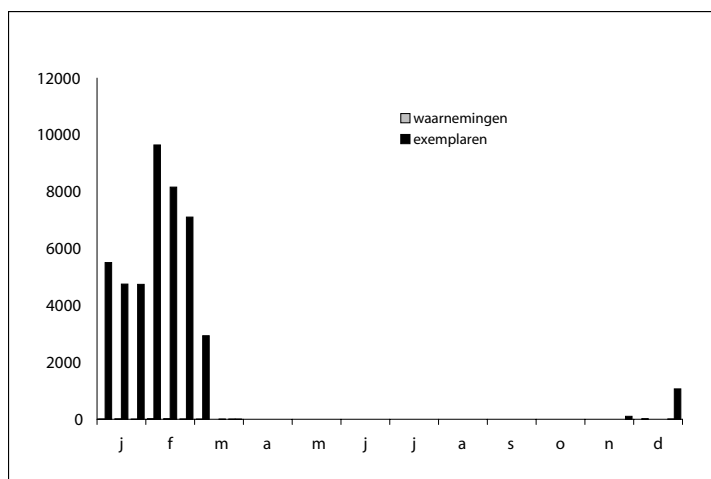
De wintervogeltellingen vonden steeds rond de jaarwisseling plaats. Dit is vóórdat de meeste Kolganzen in het gebied aankomen (zie onder). Dit betekent een ondertelling van de werkelijke aantallen. De recente wintervogeltellingen van 1994/95 tot en met 1996/97 lijken met respectievelijk 547, 3690 en 9078 waarschijnlijk wel een goede afspiegeling van de werkelijke aantallen te geven. Een reden hiervoor kan de landelijk geconstateerde vervroegde aankomst in de overwinteringsgebieden zijn, waardoor eerder de maximaantallen bereikt worden.

Per jaar verschillen de aantallen sterk. In de strenge winters zijn er veel meer Kolganzen aanwezig dan in normale winters. Zo waren er in het open gebied 't Westen in januari/februari 1985 maximaal 3700 Kolganzen aanwezig. In januari/februari 1986 waren dit er maximaal 5000, en in januari/februari 1987 maximaal 1500. Bovendien waren in januari/februari 1987 nog 2500 exemplaren in de Oeffeltsche Weiden aanwezig. In totaal waren er in 1987 dus zo'n 4000 Kolganzen aanwezig. In de recente strenge winter van 1996/97 lag het maximumaantal zelfs rond de 9100. In normale winters zijn de aantallen van de Kolgans veel lager: eind jaren zeventig, begin jaren tachtig werden er zo'n 20 tot 50 Kolganzen per winter waargenomen, terwijl dat er van 1988 tot 1992 ongeveer 40 tot 850 waren. Dit lijkt een weerspiegeling van de landelijke toename van de Kolgans.

Uit de niet-systematisch verzamelde waarnemingen blijkt dat normaliter eind december de eerste Kolganzen in het Land van Cuijk aankomen. Er zijn twee novemberwaarnemingen bekend (21 november 1988, 102 exemplaren Oeffeltsche Raam t.h.v. Sambeek, DHe en 23 november 1991 52 ovl → W Kraaijenbergse Plassen, FAr). In januari en februari verblijven de grootste aantallen (figuur 4.16). Waarnemingen uit maart en vooral uit april zijn schaars. De laatste waarneming is van 11 april 1985 (1 ex., Mzenburg, MAa & DHe).

Figuur 4.15 Verspreiding van Kolgans in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.16 Aantalsverloop Kolgans door het jaar (archief VWG t/m 1992).

De gemiddelde groepsgrootte bedroeg 459 ex. ($n=96$); net als bij de Rietgans is dit getal waarschijnlijk lager, omdat veel waarnemingen afkomstig zijn uit de strenge winters van 1985/1986 en 1986/1987 toen meer dan normale aantallen kolganzen aanwezig waren. De waarneming van de grootste groep van 5000 exemplaren stamt ook uit een van deze winters (11 februari 1986, Groote Geest/Sluisgraaf, Linden, JRo).

Literatuur: Heijnen *et al.* (1986), Koffijberg *et al.* (1997)

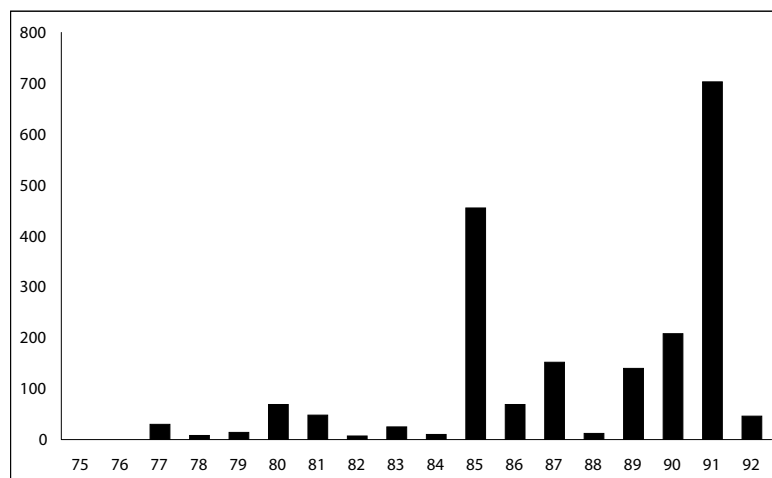
Grauwe Gans (*Anser anser*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in zeer klein tot vrij groot aantal

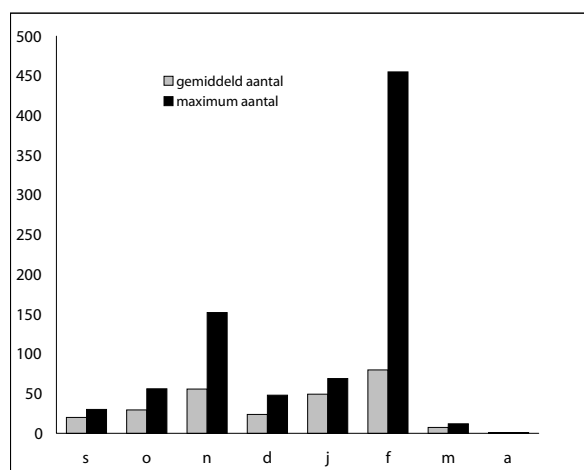
De grootste aantallen overwinterende Grauwe Ganzen in Nederland worden in de Lauwersmeer, de Oostvaardersplassen en het Verdrongen Land van Saeftinghe vastgesteld. In het Land van Cuijk worden de meeste Grauwe Ganzen op of langs de Maas gezien. Foeragerende Grauwe Ganzen worden meestal aangetroffen in de noordelijke Maasuitwaarden, rondom de Kraaijenbergse Plassen, bij de Oude Maas en bij de Mazenburg. Dezelfde plaatsen vormen samen met de Maas ook drink- en slaappleatsen. Overvliegende vogels kunnen in het gehele Land van Cuijk worden waargenomen.

De rivierentellingen laten zien dat de maxima per winter sinds de tweede helft van de jaren tachtig hoger zijn dan in de periode ervoor (figuur 4.17). Ook de wintervogeltellingen laten een duidelijke stijging zien. Uit de recente wintervogeltellingen van 1994/1995 tot en met 1996/1997 blijken de aantallen nog steeds toe te nemen. Begin jaren tachtig lag het maximumaantal op zo'n 50 tot 90 exemplaren. Eind jaren tachtig en begin jaren negentig lag het maximum op 200 tot 700 exemplaren en halverwege en eind jaren negentig was het wintermaximum al opgelopen 400 tot 1100 exemplaren (tabel 4.2 en figuur 4.17). Deze toename loopt min of meer parallel met de toename in de nabijgelegen Gelderse Poort. Waarschijnlijk vindt flinke uitwisseling plaats met dit gebied, gezien het grote aantal pendelende Grauwe Ganzen, die in tussenliggende gebieden worden gezien.

De niet-systematisch verzamelde waarnemingen laten zien dat de soort van september tot februari toeneemt. Ook het aantal individuen neemt daarbij toe, zij het met een klein dal in de

Figuur 4.17 Aantalsontwikkeling Grauwe Gans langs de Maas (wintermaximum rivierentelling 1975/76-1992/93).

Figuur 4.18 Aantalsverloop door het jaar van de Grauwe Gans langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

cember. Na februari dalen de aantallen weer snel. Een vergelijkbaar beeld komt uit de rivierentellingen naar voren (figuur 4.18).

De gemiddelde groepsmaat, berekend op basis van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen, is 33,5 (n=89). Waarnemingen van grote groepen zijn 161, 275 en 180 exemplaren op respectievelijk 18 januari 1987, Lage Wijth, Velp (RPa), 16 februari 1991, Stuw Sambeek (RSt) en 2 januari 1993, Kraaijenbergse Plassen, west (wvt).

Twee bijzondere waarnemingen zijn die van een Canadese x Grauwe Gans. Dit geval wordt bij de Canadese Gans verder besproken.

Literatuur: Van den Bergh (1991), Erhart & Bekhuis (1994), Koffijberg *et al.* (1997)

Canadese Gans (*Branta canadensis*)

Onregelmatige wintergast

De Canadese Gans overwintert in Nederland voornamelijk rondom 's-Hertogenbosch, rond Rotterdam en in de Bijland. In het Land van Cuijk is de soort vanaf 1983 bijna jaarlijks in de winter waargenomen. De Canadese Gans wordt bijna altijd waargenomen in de Maasuitwaarden of bij de grote plassen. In 1992/1993 is één exemplaar bij de wintervogeltelling waargenomen. Van de twintig overige waarnemingen in het Land van Cuijk, zijn er tien gedaan in de extreem koude periode tussen eind januari en eind februari 1987. Vanaf 21 januari zat er op of rondom de Kraaijenbergse Plassen een groep van negen exemplaren. Verder werden er in die periode nog eens drie exemplaren gezien bij Grave en elders op de plas (op dezelfde dag als de negen waren waargenomen). Op 24 januari werden zes Canadese Ganzen gezien op de Oude Maas bij Boxmeer. Waarschijnlijk werd deze waarnemingspiek veroorzaakt doordat de Canadese Ganzen door de koude verder naar het zuiden zijn getrokken. De andere waarnemingen betroffen solitaire exemplaren of kleine groepjes van maximaal drie exemplaren.

Een bijzondere waarneming werd gedaan op 26 en 27 december 1987: 1 ex. Canadese x Grauwe Gans Kraaijenbergse Plassen (JJJa). Deze vogel kwam vrijwel zeker uit de Ooijpolder, waar gemengde broedparen vastgesteld zijn.

Literatuur: Erhart & Bekhuis (1996)

Brandgans (*Branta leucopsis*)

Onregelmatige wintergast

De Brandgans overwintert in Nederland hoofdzakelijk in het noordelijk kustgebied, in Zuid-west-Friesland en in het Deltagebied. De soort wordt vanaf de jaren tachtig jaarlijks in het Land van Cuijk waargenomen. Alle waarnemingen van de Brandgans zijn gedaan op de Maas, in de Maasuitwaarden of bij aan de Maas gelegen oude armen of grindgaten. In totaal zijn er 24 waarnemingen met in totaal 62 exemplaren gedaan. Zes waarnemingen stammen uit januari, vijf uit februari, één uit maart, twee uit april, één ieder uit mei, augustus, oktober en november en twee uit december. Met name eind januari en februari 1987 zijn er veel Brandganzen gezien. Dit is waarschijnlijk een effect van de strenge winter. Meestal worden er solitaire of kleine groepjes Brandganzen gezien. Grotere groepen waren: 18 en 11 exemplaren op respectievelijk 22 januari 1989, Kraaijbergse Plassen midden (LGe) en 28 januari 1991, Boxmeer (RSt).

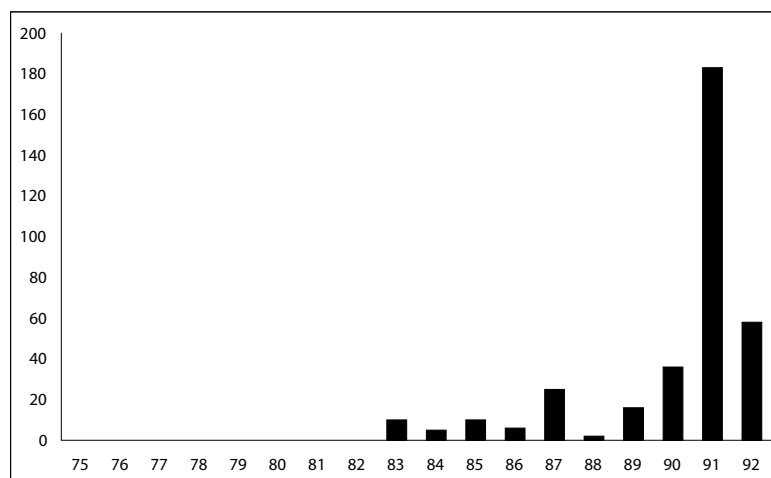
89

Nijlgans (*Alopochen aegyptiacus*)

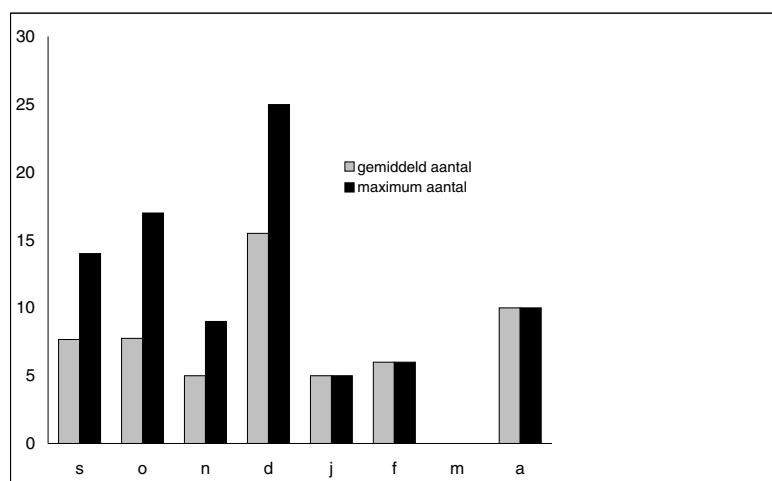
Jaarvogel, wintervoorkomen in zeer klein tot vrij klein aantal

De Nijlgans overwintert tegenwoordig in een groot deel van Nederland. Alleen op de droge hogere gronden is de soort nog schaars. In het Land van Cuijk komen de meeste waarnemingen uit de omgeving van de Kraaijbergse Plassen. Buiten de Kraaijbergse Plassen zijn ook waarnemingen van de stuw bij Grave en de Mzenburg bekend.

De eerste waarneming voor het Land van Cuijk werd gedaan op 18 september 1983 toen hier elf exemplaren werden gezien (LGe). Het is erg waarschijnlijk dat deze vogels uit de nabij gelegen Ooijpolder afkomstig waren, waar in die jaren al tientallen Nijlganzen geteld werden. Na deze eerste waarnemingen volgen er steeds meer en ook de aantallen nemen hierbij toe. Dit wordt goed geïllustreerd door de rivierentellingen (figuur 4.19). In 1991 was een totaalaantal van 190 Nijlganzen langs de Maas aanwezig, het voorlopige maximum van het Land van Cuijk. De winter hierna was het maximaal aantal gedaald tot 70 exemplaren. Uit recentere wintervogeltellingen (1994/95 t/m 1996/97) blijkt dat de Nijlgans min of meer op dit niveau is gebleven. De Nijlgans is door de winter heen in redelijk gelijke aantallen aanwezig (figuur 4.20). Een klei-

Figuur 4.19 Aantalsontwikkeling Nijlgans langs de Maas (wintermaximum rivierentelling 1975/76-1992/93).

Figuur 4.20 Aantalsverloop door het jaar van de Nijlgans langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

ne piek wordt in december bereikt, waarna de aantallen vanaf januari afnemen. In april wordt een kleinere tweede piek bereikt.

De Nijlgans wordt meestal in paren of in kleine groepjes waargenomen. De gemiddelde groeps grootte bedraagt 6,9 ($n=84$). De grootste groep die waargenomen is bestond uit 50 exemplaren op 17 februari 1991 Kraaijbergse Plassen (RHe).

Literatuur: Lensink (1996)

Casarca (*Tadorna ferruginea*)

Jaargast, wintervoorkomen in zeer klein aantal

De Casarca is in Nederland een schaarse wintergast in het rivierengebied en de Delta. Vanaf 1987 worden iedere winter één tot drie exemplaren gezien bij de Kraaijbergse Plassen. Buiten dit gebied zijn er alleen drie waarnemingen van de Oude Maas bekend. In 1978 werd hier de eerste Casarca waargenomen: op 12 juli op de Maas bij Beugen (MRe). Dit is tevens de enige zomerwaarneming die uit het Land van Cuijk bekend is.

Literatuur: Lensink (1996)

Bergeend (*Tadorna tadorna*)

Jaargast, wintervoorkomen in zeer klein aantal

De Bergeend is in de winter vooral een vogel van onze kusten. In het Land van Cuijk is het een zeer schaarse verschijning. De Bergeend wordt hier hoofdzakelijk langs de Maas waargenomen met de Kraaijbergse Plassen als belangrijkste plaats.

Vrijwel iedere winter worden er enkele Bergeenden gezien. Uit de niet-systematisch verzamelde waarnemingen blijkt een min of meer constant voorkomen op de Kraaijbergse Plassen. Tijdens de wintervogeltelling is de soort slechts vier keer waargenomen. Tijdens de telling van 1986/1987 en 1995/1996 werden er twee exemplaren gezien op de Kraaijbergse Plassen. De telling van 1991/1992 leverde waarnemingen op van één exemplaar bij de Mazenburg, twee

exemplaren op de Grindkuilen en één op de Lage Raam. Deze laatste twee waarnemingen zijn bijzonder omdat het de enige twee buiten het Maasgebied zijn.

Uit iedere maand zijn er waarnemingen bekend, in mei de meeste: 19 waarnemingen van in totaal 57 exemplaren. Op 20 mei 1987 werd ook de grootste groep geteld, negen exemplaren op de Kraaijenbergse Plassen, midden (JGe).

Smient (*Anas penelope*)

Wintergast in zeer klein aantal tot vrij groot aantal

Het zwaartepunt van het overwinteringsgebied van de Smient in Nederland ligt in de nattere gebieden in het westen en noorden van ons land. Sinds de jaren tachtig wordt de Smient algemener in het rivierengebied, vooral langs de Waal en zijn takken. Langs de oostelijke Maas is de soort nog schaars. In het Land van Cuijk wordt de Smient uitsluitend langs de Maas en op de Maasplassen gezien. Vooral de Kraaijenbergse Plassen zijn het concentratiegebied. In het rivierengebied vertoont de Smient een voorkeur voor open, drassige graslanden.

De Smient is tijdens de eerste wintervogeltellingen niet waargenomen. Uit de niet-systematisch verzamelde waarnemingen blijkt dat er toen jaarlijks hoogstens enkele tientallen Smienten in het Land van Cuijk overwinterden. Uit recentere tellingen blijkt dat dit aantal is opgelopen. Halverwege de jaren negentig overwinterden in zachte winters zo'n 500 Smienten in het Land van Cuijk. In de strengere winters (1995/1996 en 1996/1997) was dit aantal aanzienlijk lager.

De waarnemingen bestrijken de maanden september tot en met april, overeenkomstig met het landelijke patroon. In de maanden januari en februari verblijven de grootste aantallen Smienten. De vroegste waarneming is gedaan op 19 september 1991, drie exemplaren op de Kraaijenbergse Plassen, west (RPa). De laatste waarneming werd verricht op 30 april 1986, een mannetje bij de Mazenburg (JJa).

In het Land van Cuijk worden meestal enkele en soms enige tientallen exemplaren gezien. De gemiddelde groeps grootte bedraagt 6,9 exemplaren ($n=110$). Er is één waarneming van 1000 exemplaren bij Vortum-Mullem, op 22 februari 1980 (rvt), wat voor het Land van Cuijk een uitzonderlijk groot aantal is.

Literatuur: Van Roomen *et al.* (1995)

Krakeend (*Anas strepera*)

Jaargast, wintervoorkomen in zeer klein tot klein aantal

De Krakeend is 's winters in West-Nederland een algemene verschijning. In het rivierengebied komt de soort aanmerkelijk schaarser en minder verspreid voor. In het Land van Cuijk wordt de Krakeend hoofdzakelijk nabij de Maas gezien.

De Krakeend wordt vrijwel iedere winter waargenomen, maar de aantallen blijven laag. Het gaat 's winters hooguit om 5 tot 25 exemplaren. Van de landelijk geconstateerde aantalstoename van de Krakeend is in het Land van Cuijk nog weinig te merken. Uit de recente wintervogeltellingen (1994/95 tot en met 1996/97) blijkt dat de soort nog steeds op hetzelfde aantalsniveau voorkomt.

De Krakeend wordt steeds alleen of in kleine groepjes gezien. De gemiddelde groepsgrootte bedraagt 3,3 exemplaren ($n=38$). De grootste groep werd gezien tijdens de wintervogeltelling van 1992/1993: 23 exemplaren op de Kraaijbergse Plassen.

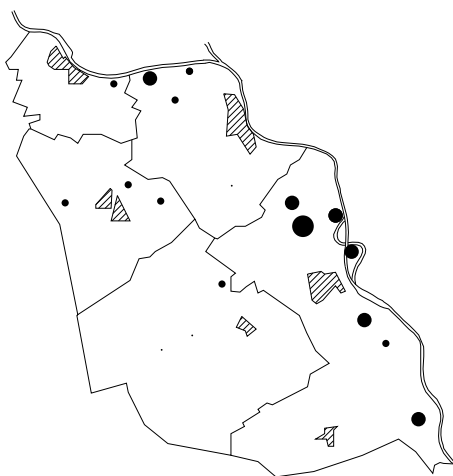
Literatuur: Van Roomen *et al.* (1995)

Wintertaling (*Anas crecca*)

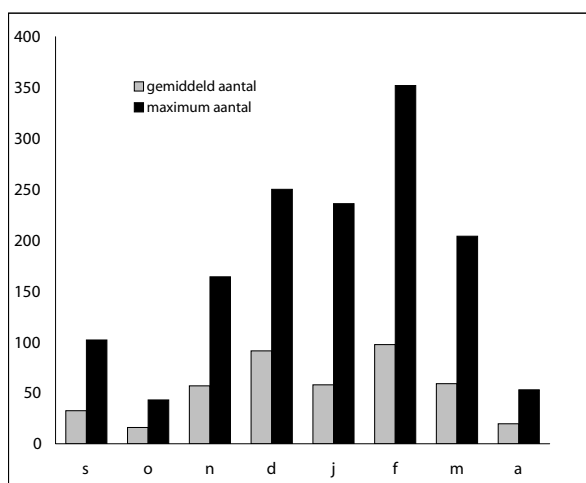
Jaargast, wintervoorkomen in klein tot vrij groot aantal

De Wintertaling wordt 's winters verspreid over het gehele land waargenomen op plassen en rivieren. In het Land van Cuijk is de soort hoofdzakelijk in de gebieden langs de Maas te vinden (figuur 4.21). Daarnaast komen ook veel waarnemingen van beken als de Graafsche Raam, de Lage Raam bij Wanroij en de Sambeeksche Uitwatering, Sambeek.

In normale winters worden de meeste Wintertalingen op de Maasplassen (Kraaijbergse Plassen en beide oude Maasarmen) en De Vilt gezien. In strenge winters wijken Wintertalingen uit naar de eerder genoemde stromende beken. Zo werden hier tijdens de bekendtelling van februari 1986 232 exemplaren geteld. De maximaantallen schommelen per winter. De invloed van strenge winters is mede door de uitwijkmogelijkheden niet duidelijk, maar heeft vermoedelijk invloed. Per jaar overwinteren er zo'n 25 tot 300 Wintertalingen in het Land van Cuijk.

Figuur 4.21 Verspreiding van Wintertaling in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.22 Aantalverloop door het jaar van de Wintertaling langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

De gemiddelde aantallen die tijdens de rivierentelling langs de Maas zijn waargenomen, zijn het hoogst in december en februari (figuur 4.22). De meeste groepen bestaan uit een paar tot enkele tientallen exemplaren, de gemiddelde groeps grootte is 15,4 exemplaren ($n=90$). De grootste groep die ooit is waargenomen was er één van 90 exemplaren in de De Vilt (MAa).

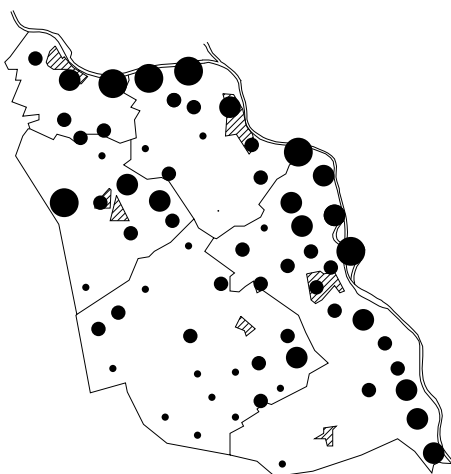
Literatuur: Groot *et al.* (1994), Van Roomen *et al.* (1995).

Wilde Eend (*Anas platyrhynchos*)

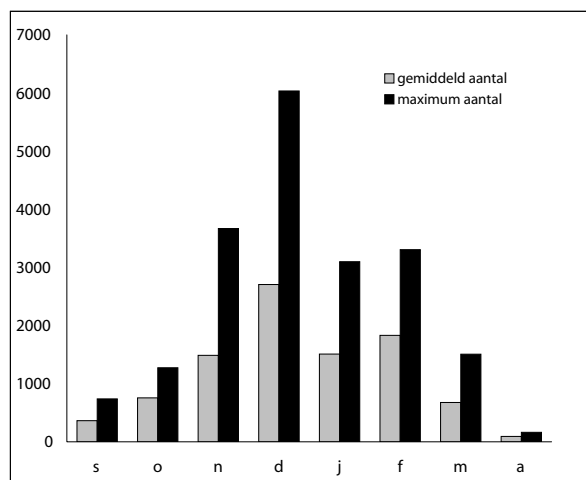
Jaarvogel, wintervoorkomen in groot tot zeer groot aantal

De Wilde Eend is in Nederland bijna overal een algemene wintergast. Alleen op de droge zandgronden zijn de aantallen wat lager. In de wintermaanden komt de Wilde Eend in het Land van Cuijk vooral voor langs de Maas, op de Grindkuilen en in iets mindere mate op de beken (figuur 4.23).

De aantallen van de Wilde Eend tijdens de rivieren- en wintervogeltellingen wisselen sterk van jaar tot jaar. De wintervogeltelling in de zachte winter van 1987/1988 leverde het grootste aantal op: 3926 exemplaren. De volgende winter, ook zacht, leverde het laagste aantal op: 652 exemplaren. De Wilde Eend is een soort die bij strenge vorst Nederland nauwelijks verlaat. In de strenge winter van 1986/1987 werden er 921 exemplaren geteld, in die van 1996/97 1896 exemplaren. Op grond van alle gegevens blijkt in de winter in het Land van Cuijk gemiddeld een maximum van zo'n 3000 Wilde Eenden aanwezig te zijn. Uit figuur 4.24 blijkt dat

Figuur 4.23 Verspreiding van Wilde Eend in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.24 Aantalsverloop door het jaar van de Wilde Eend langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

het maximum in het Maasgebied wel 6000 exemplaren kan zijn. In het gehele Land van Cuijk zal het totaal dan zeker nog veel groter zijn.

Uit figuur 4.24 blijkt dat de aantallen vanaf september flink oplopen tot een maximum in december. In januari en februari is het gemiddelde aantal wat lager. Vanaf maart neemt het aantal Wilde Eenden af. De Wilde Eend wordt zowel in kleine groepjes als in grote groepen van honderd exemplaren gezien. De grootste groep Wilde Eenden die in het Land van Cuijk is waargenomen, betreft een groep van 400 exemplaren op de Kraaijenbergse Plassen op 19 januari 1980 (JVe).

Literatuur: Groot *et al.* (1994)

Pijlstaart (*Anas acuta*)

94

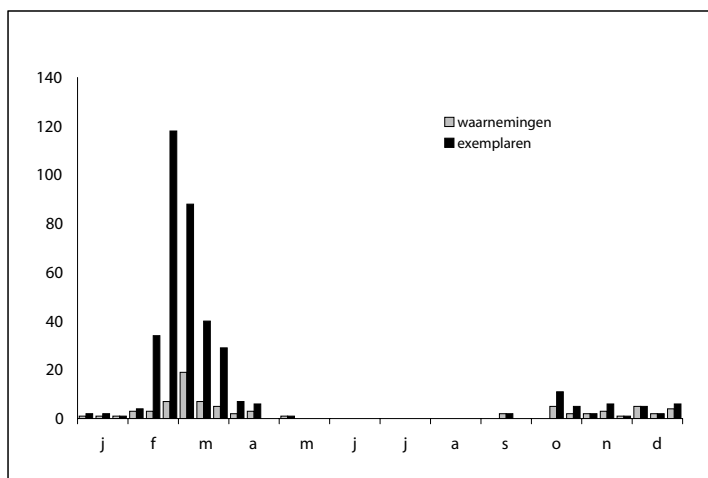
Wintergast in zeer klein aantal

Het zwaartepunt van de Pijlstaart in de winter in Nederland ligt in de Delta en op de Wadden. In het Land van Cuijk wordt de soort hoofdzakelijk langs de Maas en op de Grindkuilen gezien.

De Pijlstaart wordt iedere winter enkele keren waargenomen. Het gaat hier dan hooguit om zo'n twee tot vijf exemplaren. Tijdens de wintervogeltellingen is de soort slechts viermaal vastgesteld, waarbij het respectievelijk één, twee, één en één exemplaren betrof. Vanaf eind februari begint de doortrek van de Pijlstaart die in tegenstelling tot het najaar duidelijk zichtbaar is in de grotere aantallen (figuur 4.25). In maart trekken jaarlijks zo'n tien tot twintig exemplaren door.

De vroegste waarneming is die van één exemplaar op 12 september 1976 bij de Stuw Sambeek (GBö). De laatste is van 17 april 1985: een mannetje en een vrouwtje op de Oude Maas (MAa).

Over de gehele periode gezien betreffen de meeste waarnemingen één of enkele exemplaren. In het voorjaar worden grotere groepjes gezien. De gemiddelde groeps grootte is 4,7 exemplaren ($n=79$), maar in de winter ligt dit gemiddelde een stuk lager. Op 22 februari 1980 werd de grootste groep waargenomen: 100 exemplaren nabij Vortum-Mullem (rvt).

Figuur 4.25 Aantalsverloop Pijlstaart door het jaar (archief VWG t/m 1992).

Slobeend (*Anas clypeata*)

Jaargast, Onregelmatige wintergast

De Slobeend is in Nederland 's winters vooral een soort die in het westen voorkomt. In het oosten inclusief het rivierengebied is de soort aanmerkelijk schaarser verspreid. In het Land van Cuijk wordt de Slobeend vooral langs de Maas gezien.

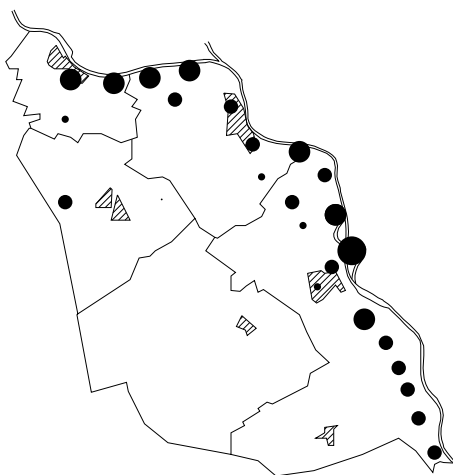
Uit alle gegevens blijkt dat de Slobeend geen regelmatig wintervoorkomen heeft in het Land van Cuijk. Tijdens de wintervogeltellingen werd de Slobeend slechts in vier winters waargenomen. De rivierentellingen en de niet-systeematisch verzamelde waarnemingen bevestigen dit onregelmatige voorkomen.

Tafeleend (*Aythya ferina*)

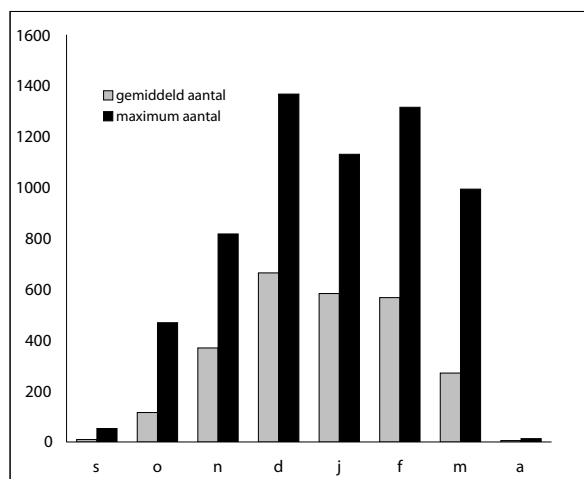
Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij klein tot groot aantal

In Nederland is de Tafeleend een overwinteraar die hoofdzakelijk in het rivierengebied, op de randmeren en in Zuid-Friesland voorkomt. In het Land van Cuijk is de soort sterk gebonden aan de Maas en de Maasplassen. De enige regelmatige plaats buiten het Maasgebied is de Grindkuilen (figuur 4.26).

Uit de wintervogeltellingen blijkt dat de aantallen van jaar tot jaar behoorlijk schommelen (tabel 4.2). In de winter van 1987/1988 werden 921 Tafeleenden geteld, terwijl dat er in de winter van 1988/1989 slechts 50 waren. Deze schommelingen zijn ook in de rest van het land

Figuur 4.26 Verspreiding van Tafeleend in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.27 Aantalsverloop door het jaar van de Tafeleend langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

geconstateerd. Gemiddeld verblijven er zo'n 200-800 Tafeleenden per winter in het Land van Cuijk.

Door de rivierentellingen is er een duidelijk verloop in de aantallen gedurende het seizoen zichtbaar (figuur 4.27). Van september tot en met december nemen de aantallen snel toe. Ze schommelen vervolgens gedurende de maanden januari en februari rond het decemberviveau. Na februari nemen de aantallen af, tot in april nog slechts enkele Tafeleenden worden gezien.

De groepsgrootte varieert van zo'n tien tot 200 exemplaren. Zij blijft gedurende de gehele winter constant. Ook in oktober of maart kunnen vrij grote groepen worden gezien. De grootste groepen waren 420 en 500 exemplaren op respectievelijk 29 oktober 1982 op de Mazenburg (MRe) en op 10 januari 1987 bij de stuw Grave (RPa).

Literatuur: Van Noorden (1992)

Kuifeend (*Aythya fuligula*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij groot tot groot aantal

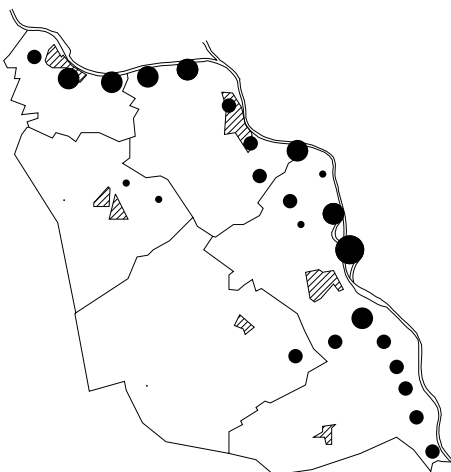
Het zwaartepunt van de verspreiding van de Kuifeend in de winter in Nederland ligt in het IJsselmeer, de Randmeren en het benedenrivierengebied. Ook in het boven-rivierengebied overwinteren veel Kuifeenden. In het Land van Cuijk worden overwinterende Kuifeenden hoofdzakelijk op de Maas en op de Maasplassen gezien (figuur 4.28). Op de Mazenburg, bij de Sambeekse stuw en op de Kraaijenbergse Plassen verblijven de grootste aantallen. Buiten het Maasgebied wordt de soort in kleinere aantallen waargenomen op De Vilt, de Radioplassen, de Grindkuilen, de Hapse Polder en de Graafsche Raam.

Net als het aantal Tafeleenden schommelt jaarlijks ook het aantal Kuifeenden. De schommelingen komen echter niet geheel overeen. Tijdens de wintervogeltelling van 1996/1997 waren er 865 Kuifeenden aanwezig terwijl er dat bij de telling van 1992/1993 slechts 170 waren. Gemiddeld overwinteren er zo'n 500 Kuifeenden in het Land van Cuijk. Dit beeld wordt onderschreven met de rivierentelgegevens (figuur 4.29). Uit deze gegevens blijkt verder dat het maximumaantal in de winter kan oplopen tot bijna 1.000 exemplaren.

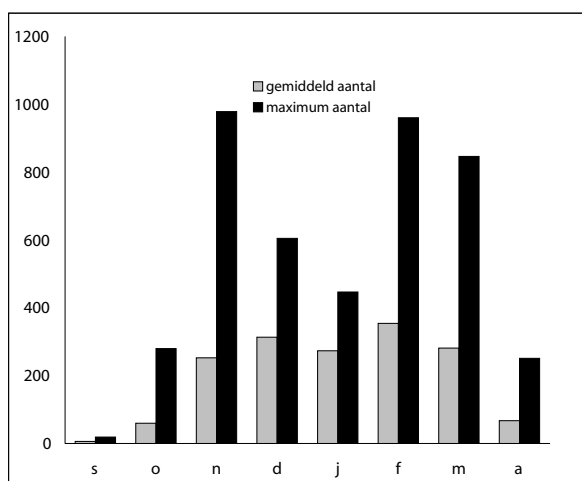
De rivierentellingen geven een beeld van het seizoensverloop (figuur RVT1). Van september tot december nemen de aantallen snel toe. In november is het maximum al bijna bereikt. Dit aantal blijft tot maart gelijk. Na maart nemen de aantallen snel weer af.

Meestal worden er kleine groepjes van zo'n 5 tot 30 exemplaren gezien, maar soms zijn ze met 50 tot 200 exemplaren wat groter. De grootste groep van 273 exemplaren werd op 1 februari 1986 waargenomen (Kraaijenbergse Plassen, midden, LGe).

Literatuur: Van Noorden (1992)

Figuur 4.28 Verspreiding van Kuifeend in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.29 Aantalsverloop door het jaar van de Kuifeend langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

Toppereend (*Aythya marila*)

Wintergast in zeer klein aantal

De Toppereend is een soort van het IJsselmeer, de Wadden en de Voordelta. In het binnenland is het een schaarse verschijning. Plaatsen in het Land van Cuijk waar jaarlijks Toppereenden worden waargenomen zijn de Kraaijenbergse Plassen, de Oude Maas en de Maas. De vogels blijven soms langere periode op één plaats aanwezig. Zo verbleven er van 17 november 1985 tot 26 januari 1986 één tot vijf Toppereenden op de Mazenburg.

Er zijn 42 waarnemingen van Toppereenden uit het Land van Cuijk bekend (totaal 100 exemplaren). Toppereenden worden vanaf eind oktober tot in april waargenomen. De meeste waarnemingen zijn gedaan in de tweede en derde decade van december (16 waarnemingen, 33 exemplaren) en in maart (9 waarnemingen, 26 exemplaren). Verder zijn twee waarnemingen uit oktober bekend (2 exemplaren), drie uit november (3 ex.), twee uit januari (2 ex.), zes uit februari (30 ex.) en 4 uit april (4 ex.). De vroegste waarneming is van een vrouwtje op 26 oktober 1991 (RPa) bij de Kraaijenbergse Plassen. De laatste waarneming is van 13 april 1985 van een mannetje bij de Mazenburg (rvt). Er worden meestal solitaire vogels gezien, soms kleine groepjes. De gemiddelde groepsgrootte is 2,4 (n=42).

Eidereend (*Somateria mollissima*)

Onregelmatige wintergast

De Eidereend is een soort van de Waddenzee, Noordzee en Voordelta. Bij hoge uitzondering komt zij voor in zoetwatergebieden. In het Land van Cuijk is de Eidereend op de Maas en op de Maasplassen waargenomen.

Van de stuw Sambeek is een opmerkelijke reeks bekend. Vanaf 6 februari 1981 tot en met 9 februari 1989 waren hier twee tot drie exemplaren aanwezig. Zij bevonden zich vrijwel het gehele jaar in de omgeving van de stuw en af en toe op de Mazenburg. De exemplaren die tijdens de wintervogeltellingen van 1987/1988 en 1988/1989 bij respectievelijk Stuw Sambeek en de Mazenburg werden waargenomen behoorden tot dit groepje. Andere locaties waar Eidereen-

den waargenomen zijn, zijn de Oude Maas, de Kraaijensbergse Plassen, de Maas en de Lage Raam.

In het Land van Cuijk zijn 234 waarnemingen verricht van de Eidereend. Ruim 90% hiervan komt op conto van de vogels bij de stuw Sambeek.

Brilduiker (*Bucephala clangula*)

Wintergast in zeer klein tot vrij klein aantal

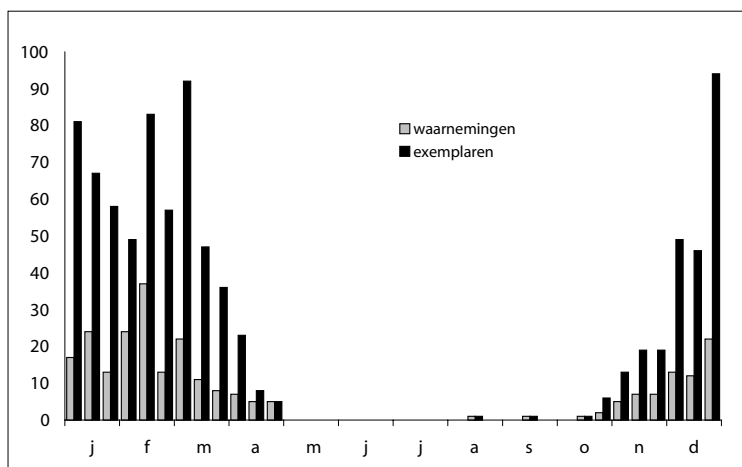
Het zwaartepunt van de overwinterende Brilduikers in Nederland ligt in de Delta en het IJsselmeergebied. In het oostelijke rivierengebied wordt de soort in kleine aantallen waargenomen. In het Land van Cuijk worden de meeste Brilduikers waargenomen op de Grindkuilen, de Maas en de Kraaijensbergse Plassen.

98

Uit de wintervogeltelling gecombineerd met de niet-systematisch verzamelde waarnemingen blijkt dat het aantal overwinterende Brilduikers per winter verschilt. In normale winters verblijven er gemiddeld zo'n 10 Brilduikers in het Land van Cuijk. Tijdens strenge winters is dit aantal veel hoger. Zo verbleven er tijdens de winter van 1983/1984 maar liefst 73 exemplaren. In de winters van 1987/1988 en 1988/1989 schommelde dit aantal tussen de 20 en 30 exemplaren. Door het dichtvriezen van de zandwinningen verdwijnen Brilduikers naar de Maas, waar juist in vorstperiodes relatief grote aantallen kunnen worden waargenomen.

De eerste Brilduikers verschijnen vanaf eind oktober (figuur 4.30). De vroegste waarnemingen zijn echter al in augustus en september gedaan: 1 vr. op 12 augustus 1987 op de Kraaijensbergse Plassen (RPa) en 1 vr. op 19 september 1987 op de Maas bij Sambeek (MHo). In november loopt het aantal langzaam op tot begin december een maximum aantal wordt bereikt. Dit maximum blijft constant tot eind februari. Hoewel er tot ver in april Brilduikers kunnen worden waargenomen, neemt het aantal al in maart sterk af. De laatst bekende waarneming is van 30 april 1984 een vrouwtje op de Grindkuilen (LGe).

De gemiddelde groeps grootte is 3,3 (n=259). De grootste groep die in het gebied werd waargenomen was een groep van 17 vrouwtjes en vijf mannetjes bij de Oude Maas op 24 februari 1985 (DHe).

Figuur 4.30 Aantalsverloop Brilduiker door het jaar (archief VWG t/m 1992).

Nonnetje (*Mergus albellus*)

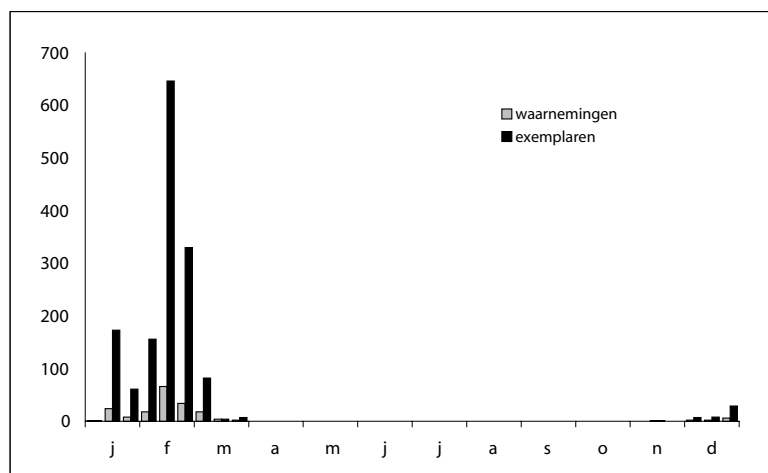
Wintergast in zeer klein tot groot aantal

De grootste aantallen overwinterende Nonnetjes worden op het IJsselmeer, het Markermeer, de Randmeren en in Friesland geteld. In normale winters worden in het rivierengebied kleine aantallen van de soort waargenomen. In het Land van Cuijk zijn de Kraaijenbergse Plassen, de Oude Maas en de Graafschsche en Lage Raam de belangrijkste overwintergebieden.

De aantallen worden duidelijk bepaald door de strengheid van de winter. Tijdens strenge winters worden relatief veel Nonnetjes gezien op de grote rivieren en in het benedenrivierengebied. In zachte winters worden er in het Land van Cuijk nauwelijks Nonnetjes waargenomen. Uit de niet-systematisch verzamelde waarnemingen blijkt dat er dan slechts enkele exemplaren aanwezig zijn. Dit schaarse voorkomen wordt ook geïllustreerd door de wintervogeltelling. In de periode van 1986/87 tot 1992/93 waren slechts in twee winters (1986/87 en in 1992/93) Nonnetjes aanwezig (respectievelijk 6 en 1 exempla(a)r(en)). In de koude winters van 1984/85 en 1985/86 en recent ook in die van 1995/96 en 1996/97 waren er verscheidene groepen Nonnetjes aanwezig. In de winters van 1985 en 1986 waren de aantallen het hoogst. In de drie koudste maanden (januari en februari 1985 en februari 1986) vond ruim tweederde van de waarnemingen plaats van alle Nonnetjes die in het bestand van niet-systematisch verzamelde waarnemingen aanwezig zijn. Er waren toen zo'n 75 tot 100 Nonnetjes in het Land van Cuijk aanwezig. In normale winters zijn dat slechts zo'n vijf tot 25 exemplaren.

Zoals in de rest van ons land, verschijnen de eerste Nonnetjes in november. De vroegste waarneming is gedaan op 17 november 1985 (1 vrouwtje op de Mzenburg, DHe). Tot ver in januari blijven de aantallen laag. Hierna lopen ze echter op tot een maximum in het midden van februari (figuur 4.31). Dit getal is deels geflatteerd omdat tweederde van de waarnemingen uit februari 1985 en 1986 stammen, maar ook uit gemiddelde jaren wordt een klein piekje in februari bereikt. Tot in maart verblijven er exemplaren in het Land van Cuijk. De laatste waarneming is van 29 maart 1979 (1 vr. Stuw Sambeek, MRe).

Nonnetjes worden in het Land van Cuijk meestal gezien in kleine groepjes. De gemiddelde groepsgrootte bedraagt 8,0 exemplaren ($n=186$). Deze gemiddelde groepsgrootte geldt voor-

Figuur 4.31 Aantalsverloop Nonnetje door het jaar (archief VWG t/m 1992).

al voor streng winterweer omdat het gros van de waarnemingen uit dergelijke periodes stamt. In normale winters ligt de gemiddelde groepsgrootte tussen de 1 en 2. De grootste "groep" betreft een van 59 exemplaren op 16 februari 1991 op het Maastraject Cuijk-Keent (MHo). Bij tweederde deel van de waarnemingen die in de onderzoeksperiode in het Land van Cuijk zijn verzameld, is het geslacht genoteerd. Het percentage vrouwtjes en eerste winter mannetjes bedroeg 58%, tegen 42% adulte mannetjes.

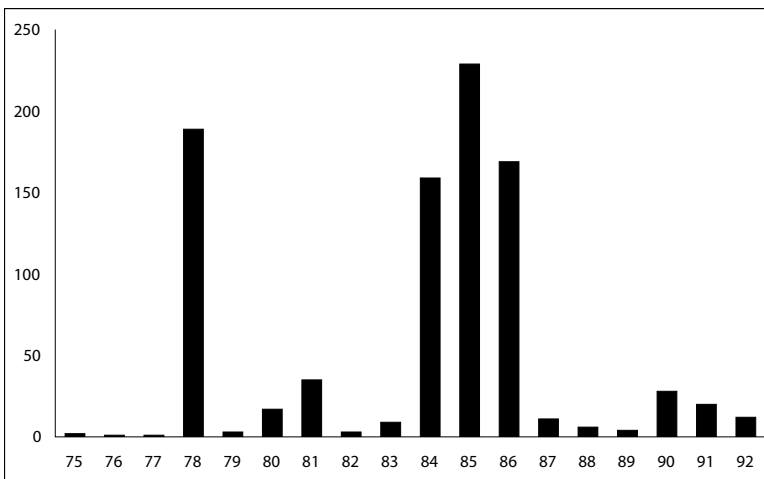
Literatuur: Buesink *et al.* (1992), Van Roomen *et al.* (1995), Boele *et al.* (1996)

Grote Zaagbek (*Mergus merganser*)

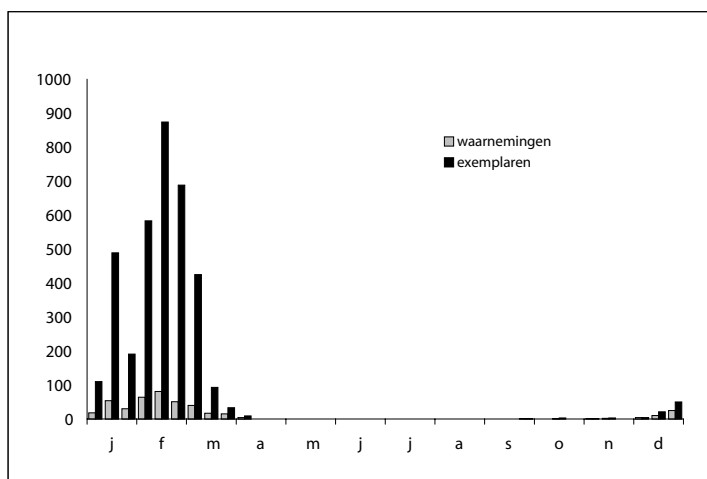
Wintergast in zeer klein tot klein aantal

Concentratiegebieden van de Grote Zaagbek in Nederland zijn het Waddengebied rond de Afsluitdijk, het IJsselmeer, de Randmeren en de Zuid-Friese meren. In het rivierengebied liggen de aantallen aanzienlijk lager. In het Land van Cuijk wordt de Grote Zaagbek uitsluitend gezien op de Maas en de Maasplassen (Kraaijenbergse Plassen, Mzenburg en Oude Maas). In de strenge winter van 1985/1986 en 1986/1987 en recent ook in die van 1996/1997 waren er Grote Zaagbekken op de stromende, ijsvrije Lage Raam aanwezig.

De Grote Zaagbek is in het Land van Cuijk een regelmatige wintergast. Het beeld dat uit de wintervogeltellingen naar voren komt (tabel 4.2) is dan ook niet geheel juist. Uit de niet-systeematisch verzamelde waarnemingen blijkt dat er iedere winter Grote Zaagbekken worden waargenomen. De aantallen zijn sterk afhankelijk van de strengheid van de winter. In zachte winters, zoals bijvoorbeeld die van 1987/1988 en 1988/1989, liggen de maxima aantallen rond de tien exemplaren. Tijdens streng winterweer zoals in de winter 1985/1986 liggen de aantallen veel hoger (figuur 4.32). Zo werden op 22 februari 1986 op Maas tussen Grave en Oeffelt totaal 167 exemplaren geteld (FAR, EJa). Op 24 januari 1987, ook in een periode met strenge vorst, werden 88 exemplaren geteld op de Maas tussen Sambeek en Oeffelt (FAR). Tijdens de koude wintervogeltelling van 1996/1997, die viel in een periode met aanhoudende vorst, werden 165 Grote Zaagbekken geteld.

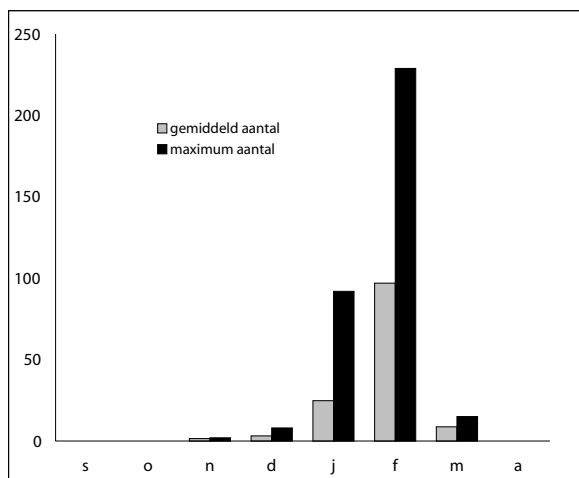
Figuur 4.32 Aantalsontwikkeling Grote Zaagbek langs de Maas (wintermaximum rivierentelling 1975/76-1992/93).

Figuur 4.33 Aantalsverloop Grote Zaagbek door het jaar (archief VWG t/m 1992).

In de meeste jaren worden Grote Zaagbekken vanaf de tweede decade van oktober waargenomen. De vroegst bekende waarneming is van 30 september 1983: een vrouwtje op Oude Maas (MAa). In december nemen de aantallen iets toe, maar pas begin januari wordt het voorkomen talrijker (figuur 4.33). De rivierentellingen laten een piek in februari zien (figuur 4.34). Tot en met de eerste decade van maart blijven de aantallen constant. In de loop van maart nemen de aantallen af en begin april zijn alle vogels verdwenen. De laatste waarneming werd verricht op 6 april 1986: een paartje op de Kraaijenbergse Plassen (LGe).

De Grote Zaagbek wordt meestal met enkele exemplaren bijeen gezien. De gemiddelde groeps grootte op basis van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen is 8,6 ($n=417$). In normale winters is dat met zo'n twee exemplaren lager. De meeste waarnemingen stammen uit strenge winters zodat het getal wat vertekend is. De grootste groep, 103 exemplaren, werd in de strenge winter van 1984/1985 waargenomen op 22 februari 1985 op de ijsvrije Maas bij

Figuur 4.34 Aantalsverloop door het jaar van de Grote Zaagbek langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

Cuijk (EJa, FAr). De verhouding tussen mannetjes en vrouwtjes/onvolwassen mannetjes blijkt ongeveer gelijk te zijn: 47 tegen 53 %.

Blauwe Kiekendief (*Circus cyaneus*)

Doortrekker en Wintergast, wintervoorkomen in zeer klein aantal

De Blauwe Kiekendief wordt 's winters in het gehele land waargenomen in open gebieden met ruigten of stoppelvelden. Intensief agrarisch landschap en aaneengesloten bosgebieden worden gemedend. In het Land van Cuijk is de Blauwe Kiekendief in het gehele gebied waargenomen, maar het merendeel van de waarnemingen is afkomstig uit de omgeving van de Maas. Vooral rondom de Kraaijenbergse Plassen en in het Maasheggengebied tussen Oeffelt en Vierlingsbeek wordt de soort iedere winter gezien. Deze uiterwaarden zijn aantrekkelijk voor Blauwe Kiekendieven, omdat de relatief talrijk aanwezige ruigten en overhoekjes een uitstekend jachtterrein vormen.

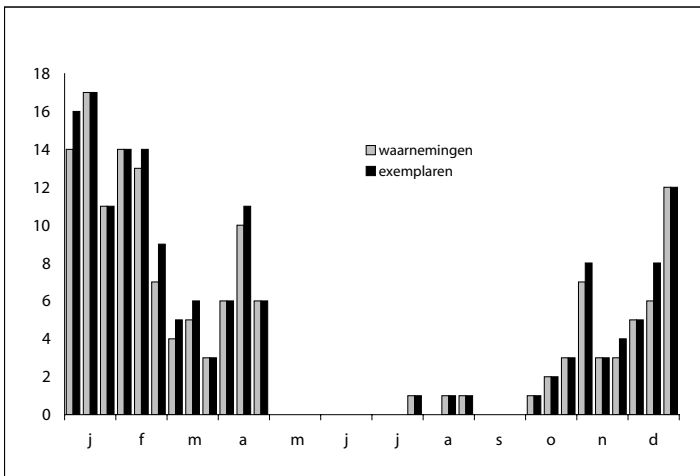
Per winter verblijven er in het Land van Cuijk hooguit één of twee Blauwe Kiekendieven. Tijdens de wintervogeltelling wordt meestal één exemplaar waargenomen (tabel 4.2). In koudere winters zijn dat er soms meer. Recent werden tijdens de koude wintervogeltelling van 1996/97 maar liefst 17 Blauwe Kiekendieven geteld.

Blauwe Kiekendieven worden in het Land van Cuijk in de periode van oktober tot mei waargenomen. De vroegste waarneming werd gedaan op 1 oktober 1983: een vrouwtje/juv., Maas Boxmeer (MAa). Het aantal waarnemingen stijgt daarna langzaam en bereikt een piek in januari (figuur 4.35). Vanaf eind februari loopt het aantal waarnemingen terug. April toont nog een kleine (doortrek)piek.

Buizerd (*Buteo buteo*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij groot aantal

De Buizerd is in de winter in Nederland, met name in de oostelijke helft, een algemene verschijning. In het Land van Cuijk wordt de soort verspreid over het gehele gebied aangetroffen (fi-

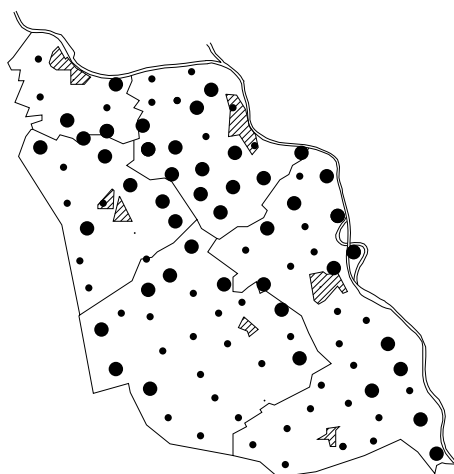
Figuur 4.35 Aantalsverloop Blauwe Kiekendief door het jaar (archief VWG t/m 1992).

guur 4.36). De aantallen zijn het hoogst in het half-open cultuurlandschap, waar bosranden, houtwallen en kleine bosjes dienen als dekings- en slaappleats.

Uit de wintervogeltelling blijkt dat de aantallen in normale, zachte winters meestal schommelen tussen de 120 en 140 exemplaren. Dit zijn waarschijnlijk lokale broedvogels aangevuld met wintergasten uit voornamelijk Duitsland en Denemarken. In koudere winters, zoals 1986/1987, 1989/1990 en 1992/1993 ligt dat aantal met respectievelijk 141, 176 en 208 exemplaren, iets hoger. In koudere periodes komen waarschijnlijk meer noordelijke en oostelijke Buizerds naar het zuiden. Toch gaat dit niet altijd op. In sommige milde winters, bijvoorbeeld die van 1991/92 en 1994/95 lag het aantal op respectievelijk 166 en 247 exemplaren. Mogelijk drukken ook de stand van muizen tijdens het afgelopen broedseizoen en tijdens de winter en het (deels daaraan gekoppelde) broedsucces een belangrijke stempel op de overwinterende aantallen. Ten opzichte van eind zeventiger jaren en begin jaren tachtig, toen roofvogeltellingen in een deel van het Land van Cuijk werden gehouden lijkt de stand van de Buizerd enigszins vooruit te zijn gegaan, maar geheel vergelijkbaar zijn de gegevens niet.

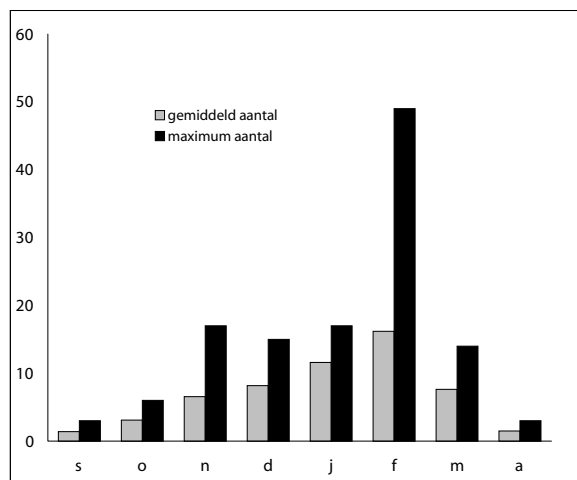
Een beeld van het aantalsverloop wordt door de maandgemiddelden van de rivierentellingen geschetst (figuur 4.37). In september en oktober gaat het slechts om een enkele Buizerd. Hierna stijgen de aantallen langzaam naar een piek in februari. Na februari nemen de in de uiterwaarden getelde aantallen snel af. In april is het aantal gedaald tot het septemberniveau.

Literatuur: Visser (1976-1980 in serie), Bijlsma (1993)

103

Figuur 4.36 Verspreiding van Buizerd in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.37 Aantalsverloop door het jaar van de Buizerd langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

Ruigpootbuizerd (*Buteo lagopus*)

Wintergast, wintervoorkomen in zeer klein aantal

De Ruigpootbuizerd is in Nederland een schaarse wintergast. Alleen in Zuidelijk Flevoland en het oostelijke Waddengebied, waar grotere ruige vlakten aanwezig zijn, wordt de soort in hogere aantallen aangetroffen. In het Land van Cuijk, waar de Ruigpootbuizerd vrijwel jaarlijks wordt gezien, zijn de meeste waarnemingen afkomstig uit het Maasdal.

Er zijn 17 niet-systematisch verzamelde waarnemingen bekend, waarvan er 15 stammen uit de omgeving van de Maas. Bij de wintervogeltellingen is tijdens de tellingen van 1992/93, 1995/1996 en 1996/1997 een Ruigpootbuizerd waargenomen. De vogel tijdens de laatste telling werd in het binnenland op de hogere gronden (Wanroijse Broek) gezien. De enige waarneming van een exemplaar dat een langere periode aanwezig was, was in 1987. Toen overwinterde er van 18 januari tot 22 maart één exemplaar bij de Kraaijenbergse Plassen (div. wrns).

Er zijn uitsluitend solitaire exemplaren gezien. De eerste en laatste waarnemingen zijn van 7 november 1984 en 22 maart 1987: een exemplaar bij respectievelijk Bergkampen, Vortum-Mullem (DHe) en Maaskampen (RHe).

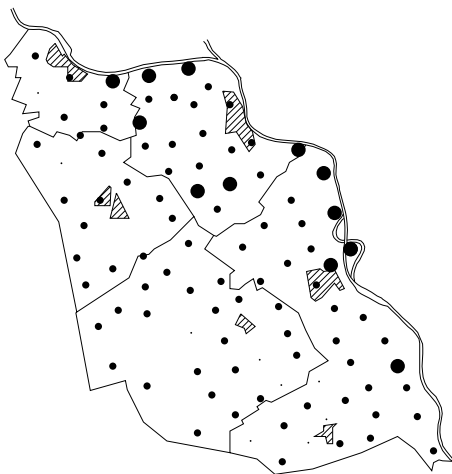
Torenvalk (*Falco tinnunculus*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij klein tot vrij groot aantal

De Torenvalk is in Nederland een algemene wintergast die bijna overal in open landschap wordt aangetroffen. Ook in het Land van Cuijk wordt de soort in alle open en half-open gebieden waargenomen. Uit de wintervogeltellingen komt duidelijk naar voren dat het Maasheggebied, de omgeving van de Kraaijenbergse Plassen en de meer open landgoederen de voorkeur genieten (figuur 4.38). Grote bosgebieden worden 's winters gemedend.

Het aantal overwinterende Torenvalken schommelt aanzienlijk. Tijdens de telling van 1986/1987 werden slechts 25 exemplaren gezien, terwijl tijdens de wintervogeltelling van 1989/1990 112 Torenvalken werden geteld. Het eerstgenoemde, lage aantal werd waarschijnlijk veroorzaakt door de serie koude winters half jaren tachtig. Toen was in het hele land de Torenvalkstand laag. Hierna is het aantal gestegen tot rond de 80-110 in de winters van 1990/1991 tot en met 1992/1993. Na 1992/1993 is de stand van de Torenvalk weer afgenomen, waarschijnlijk als gevolg van slechte muizenjaren. Uit recente tellingen van 1994/1995 tot en met 1996/1997 blijkt dat er respectievelijk 66, 62 en 76 Torenvalken aanwezig waren, een lager niveau dus dan begin jaren negentig.

Gedurende de gehele winter is er weinig verloop in het aantal overwinterende Torenvalken. Als gevolg van wintersterfte neemt de stand van de Torenvalk gedurende de winter iets af.

Figuur 4.38 Verspreiding van Torenvalk in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Smelleken (*Falco colombarius*)

Wintergast, wintervoorkomen in zeer klein aantal

Het Smelleken is in Nederland een vogel van open landschap met veel zangvogels, zoals het Waddengebied, de Flevopolders en de Delta. In het relatief besloten landschap van het Land van Cuijk is de soort slechts een onregelmatige gast. Het Smelleken is verspreid over het gehele gebied waargenomen.

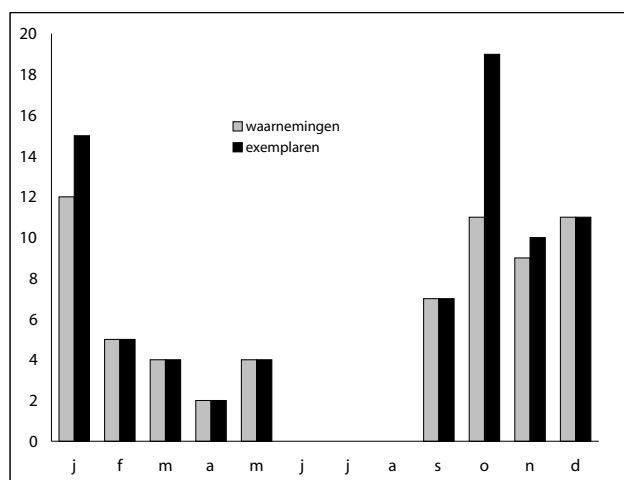
De schaarsheid van het Smelleken wordt geïllustreerd door de wintervogeltelling, de roofvogeltelling van 1979 en de niet-systematisch verzamelde waarnemingen. Bij wintervogeltelling wordt de soort meestal niet, maar hooguit met twee exemplaren gezien. Tijdens de roofvogeltelling in de koude winter van 1979, toen in Nederland relatief veel Smellekens aanwezig waren, werden slechts drie exemplaren geteld. In totaal zijn er 59 niet-systematisch verzamelde waarnemingen verricht, ongeveer drie per jaar.

105

De niet-systematisch verzamelde waarnemingen geven een beeld van het verloop in het jaar (figuur 4.39). Het Smelleken wordt vanaf begin september waargenomen. De vroegst bekende waarneming is van 6 september 1986: een exemplaar in de Vogelshoek (EJa, RPa, FAr). In oktober, wanneer de doortrek plaatsvindt, wordt een kleine piek bereikt. In december en januari is een tweede piekje zichtbaar. Na januari loopt het aantal waarnemingen geleidelijk af tot in mei. De laatste waarneming werd gedaan op 17 mei 1982: een exemplaar te St Anthonis (JPo, FKa).

Opmerkelijk is dat relatief veel vrouwtjes en onvolwassen exemplaren worden waargenomen. Bij 46 waarnemingen is het geslacht vermeld. De verhouding tussen mannetjes en vrouwtjes/onvolwassen is 1 : 3,6.

Literatuur: Visser (1979, 1980), Engels (1986)

Figuur 4.39 Aantalsverloop Smelleken door het jaar (archief VWG t/m 1992).

Patrijs (*Perdix perdix*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij klein tot vrij groot aantal

De Patrijs heeft zijn hoofdverspreiding op de hogere zand- en kleigronden van Oost- en Zuid-Nederland. In het Land van Cuijk komt de soort wijdverspreid in het agrarisch gebied voor. Het zwaartepunt ligt in tegenstelling tot het broedgebied niet in het noordelijke, maar in het zuidelijke gedeelte van het Land van Cuijk (vergelijk figuur 3.10 (hoofdstuk 3) en figuur 4.40). Mogelijk is het zuidelijk deel aantrekkelijker door het kleinschaliger karakter van het landschap.

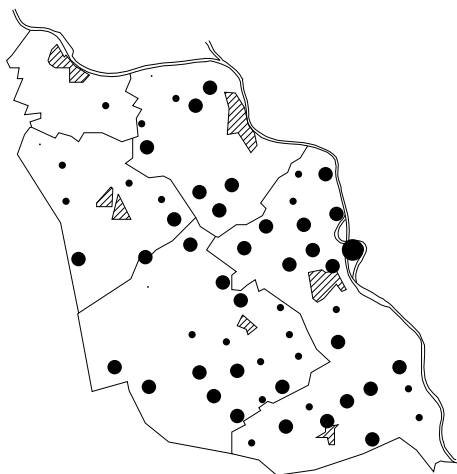
De aantallen van de Patrijs zijn tijdens de onderzoeksperiode gestegen van ongeveer 35 exemplaren na de drie strenge winters half jaren tachtig tot bijna 400 exemplaren in 1992/1993. In de periode daarna blijkt weer sprake te zijn van een forse afname tot 99 exemplaren in de koude winter van 1996/1997. De eerste stijging loopt parallel met de landelijke trend, maar na 1992/1993 is de afname juist in tegenstelling tot wat landelijk geconstateerd is. Het is duidelijk dat de Patrijs wordt ondergeteld. Met 317 territoria zouden er minimaal 650 exemplaren van deze standvogel geteld moeten worden. Blijkbaar is deze zogenaamd opvallende vogel helemaal niet zo opvallend als aangenomen wordt.

De waarnemingen hebben vrijwel allemaal betrekking op groepen Patrijzen, meestal tussen de vijf en twintig exemplaren. De grootste groep tijdens de wintervogeltellingen was dertig exemplaren groot.

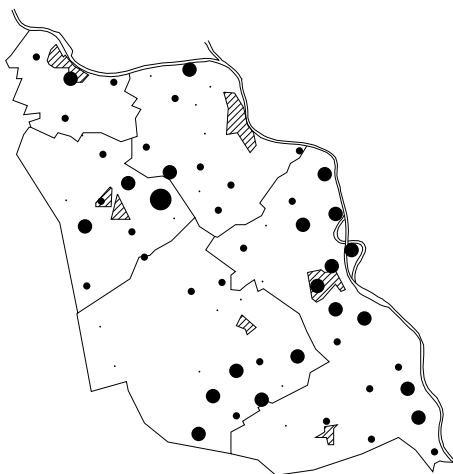
Waterhoen (*Gallinula chloropus*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij klein tot vrij groot aantal

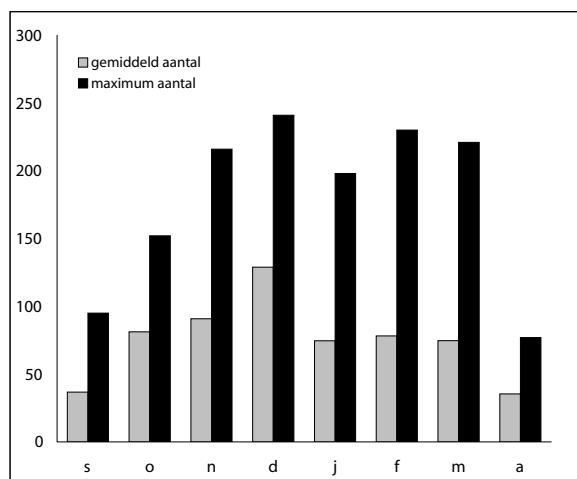
Het zwaartepunt van de verspreiding van het Waterhoen ligt 's winters in de nattere gebieden in het westen van Nederland. In het Land van Cuijk komt de soort verspreid over het gehele gebied voor (figuur 4.41). Uit de figuur van wintervogeltellingen blijkt duidelijk dat het Waterhoen voorkeur heeft voor beschutte wateren: de soort heeft, in tegenstelling tot de meeste wa-

Figuur 4.40 Verspreiding van Patrijs in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.41 Verspreiding van Waterhoen in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.42 Aantalsverloop door het jaar van de Waterhoen langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

tervogels die vooral in het open Maasgebied voorkomen, zijn hoofdverspreiding langs de beken en kleinere wateren van het Land van Cuijk.

Gemiddeld ligt het aantal Waterhoenen tijdens de wintervogeltelling op 145 exemplaren. Er is weinig variatie tussen de aantallen per winter. Alleen wanneer er ijsbedekking is of wanneer het zeer zacht weer is zijn de aantallen duidelijk anders. In de jaren waarbij tijdens de telling kleinere wateren dichtgevroren waren (1989/1990, 1992/1993 en 1995/1996), werden respectievelijk 192, 220 en 179 exemplaren geteld. Dit hogere aantal is waarschijnlijk het gevolg van het uit de dekking komen van deze relatief verborgen levende soort, waardoor ze beter opvalt en sneller geteld wordt. Toch werden er tijdens de koude vorstwinter van 1996/1997 veel minder Waterhoenders geteld (62). Mogelijk is toen door de lang aanhoudende vorst een deel weggetrokken. Het vermoeden bestaat dat er meer Waterhoenen aanwezig zijn dan meestal geteld wordt. Dit lijkt door de bekendtellingen van halverwege de jaren tachtig geïllustreerd te worden. Het aflopen van gehele beektrajecten leverde vaak hogere aantallen op dan bij de volledige wintervogeltelling geteld worden (bijv. 242 in 1983 en 170 in 1984). Opgemerkt dient te worden dat deze getallen niet direct vergeleken kunnen worden met wintervogeltellingen door de verschillende jaartallen. Het laagste aantal (53 exemplaren) werd vastgesteld tijdens de zeer zachte winter van 1987/1988. Met zacht weer blijven de Scandinavische Waterhoenen die normaal 's winters hier onze eigen broedvogels vergezellen, in hun broedgebieden.

De rivierentellingen laten een geleidelijk verloop van de aantallen zien met een top in december (figuur 4.42). De meeste waarnemingen betreffen enkele exemplaren. De gemiddelde groeps grootte tijdens de wintervogeltellingen bedroeg 5,4 exemplaren ($n=205$). Grote groepen zijn bij het Waterhoen een uitzondering. De grootste groep bestond uit 49 exemplaren (wintervogeltelling 1990/1991).

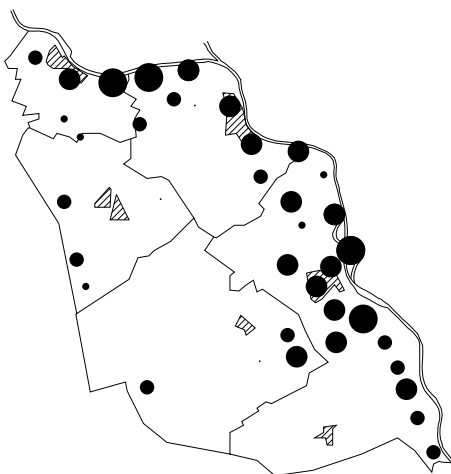
Meerkoet (*Fulica atra*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in groot tot zeer groot aantal

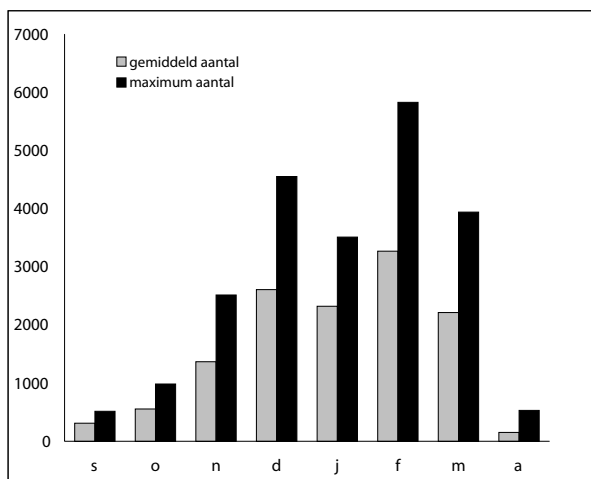
De Meerkoet heeft net als de vorige soort zijn hoofdverspreiding in het westen van Nederland. In het Land van Cuijk is de Meerkoet 's winters vooral in het Maasgebied te vinden (figuur 4.43). Hier is de voorkeurshabitat van de soort aanwezig, plaatsen waar open water grenst aan voedselrijk grasland. Belangrijke overwinteringsgebieden zijn het Maasheggengebied tussen Oeffelt en Vortum-Mullem en de Kraaijenbergse Plassen. De Radioplassen, de Grindkuilen en het Peelkanaal zijn de enige plaatsen buiten het Maasgebied waar regelmatig grotere groepen Meerkoeten verblijven.

De aantallen van de wintervogeltelling schommelen vrij constant rond de 2000 exemplaren, met 1751 (1994/1995) en 2606 exemplaren (1991/1992) als uitersten. Koudere winters hebben een negatief effect op de aantallen. Zo waren de aantallen in 1989/1990, in 1992/1993 en recent ook in 1994/1995 en 1996/1997 tijdens een vorstperiode met respectievelijk 1773, 1872, 1751 en 1922 exemplaren wat lager. Ook bleven de aantallen van de rivierentellingen in de winters van 1978/1979 en 1981/1982 duidelijk achter bij het gemiddelde. Uit de gegevens van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen blijkt dat een koude-inval in de maand februari ook wegtrek tot gevolg heeft.

Figuur 4.44 laat een stijgend verloop van de aantallen zien met een top in februari. In maart vallen de wintergroepen uiteen en verlaten de wintergasten uit Noord- en Oost-Europa het gebied. De enkele tientallen exemplaren die overblijven in april zijn plaatselijke broedvo-

Figuur 4.43 Verspreiding van Meerkoet in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.44 Aantalsverloop door het jaar van de Meerkoet langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

gels of overzomeraars. De groepen zijn meestal enige tientallen exemplaren groot, al zijn er ook uitschieters van tweehonderd exemplaren. De gemiddelde groeps grootte tijdens de wintervogeltellingen bedroeg 62,3 exemplaren ($n=227$).

Scholekster (*Haematopus ostralegus*)

Jaarvogel, Onregelmatige wintergast

De Scholekster is in de winter een soort van het Nederlandse kustgebied. In het Land van Cuijk is zij, net als in de rest in het binnenland een schaarse verschijning. De meeste winterwaarnemingen komen van de Kraaijenbergse Plassen of van de Mazenburg en de Oude Maas.

De schaarsheid van de Scholekster wordt geïllustreerd door de wintervogeltellingen, waarbij slechts in drie winters maximaal 2 exemplaren zijn geteld. Uit de niet-systematisch verzamelde waarnemingen blijkt dat er per maand van oktober tot en met februari respectievelijk slechts 2, 4, 7, 6 en 6 waarnemingen van de Scholekster zijn gedaan. Er werden maximaal drie exemplaren waargenomen op 9 en 16 november 1986 bij de Mazenburg (DHe).

109

Goudplevier (*Pluvialis apricaria*)

Doortrekker en Onregelmatige wintergast

De Goudplevier heeft in Nederland in de winter zijn hoofdverspreiding in de graslandgebieden van Zeeland, Zuid- en Noord-Holland en Friesland. In het rivierengebied en in de rest van het binnenland is de soort minder algemeen. In het Land van Cuijk is het 's winters een schaarse soort. De meeste Goudplevieren worden gezien in de rivierkleigebieden.

Uit de niet-systematisch verzamelde waarnemingen blijkt dat er in de maanden november, december, januari en februari respectievelijk 11, 5, 1 en 2 waarnemingen bekend zijn van 66, 149, 2 en 218 exemplaren. Uit de gegevens blijkt dat in de winter grotere groepen dan tijdens de doortrek (zie hfst doortrek) gezien worden. De gemiddelde groeps grootte in de winter is 22.9 exemplaren ($n=19$). De grootste groep die is waargenomen was 217 exemplaren groot (26 februari 1983, Vierlingsbeekse Broek, DHe).

Kievit (*Vanellus vanellus*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij groot tot groot aantal

De Kievit is in bijna het gehele land een zeer algemene wintergast. Vooral in het westen en in het rivierengebied zijn de grootste concentraties te vinden. In het Land van Cuijk wordt de soort op veel plaatsen gezien. Concentratiegebieden zijn de Maasuiterswaarden, de Kraaijenbergse Plassen en omgeving en het gebied ten zuiden van Haps (figuur 4.45).

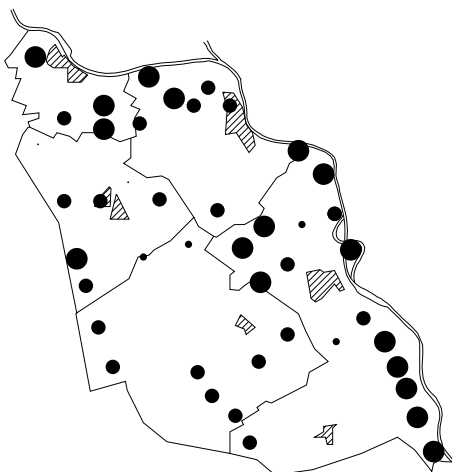
De aantallen lopen per winter sterk uiteen (tabel 4.2). Vaak is wegtrek vanwege vorst debet aan veel lagere aantallen. Dit wordt het best geïllustreerd door de recente vorst winters van 1995/96 en 1996/7 toen geen enkel exemplaar tijdens de wintervogeltelling aanwezig was. Het lage aantal tijdens de wintervogeltelling van 1987/1988 (181 exemplaren) is opmerkelijk, aangezien de omstandigheden zowel tijdens de telling als ervoor zacht waren. De winter van 1989/1990 was ook zacht, maar toen werden er tijdens de wintervogeltelling 1278 exemplaren geteld: het hoogste aantal.

De rivierentellingen geven een duidelijk patroon van de aantalsontwikkeling in de winter (figuur 4.46). In september verblijven er grote aantallen langs de Maas. Dit aantal neemt sterk af tot en met de telling van februari. In maart keren de eerste Kieviten weer terug en neemt het aantal weer toe. Het lagere aantal nabij de Maas in april, komt waarschijnlijk doordat de Kieviten zich dan weer over een groter gebied verspreid hebben om hun territoria te bezetten.

De grootste groep die in de winter is gezien, betrof 5000 exemplaren op 24 december 1988 in 't Westen (RPa, RHe).

Opmerkelijk is nog de waarneming van een leucistische Kievit in augustus en september 1984, 1985 en 1986 (LGe, JJa, FAr, EJa) bij Linden.

Literatuur: Jacobs (1986)

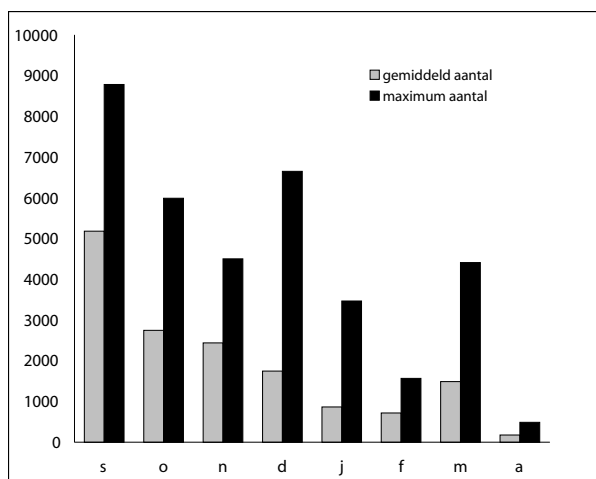
Figuur 4.45 Verspreiding van Kievit in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Watersnip (*Gallinago gallinago*)

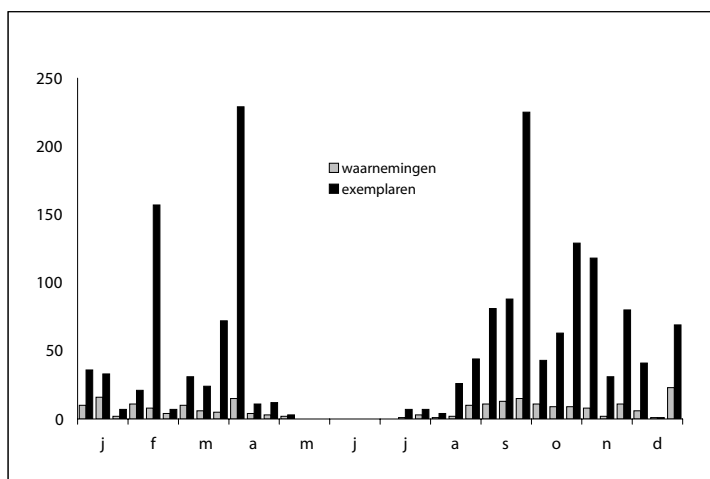
Jaargast, wintervoorkomen in zeer klein tot klein aantal

De verborgen levende Watersnip overwintert in het gehele land op vochtige beschutte plaatsen. In het Land van Cuijk wordt de soort vooral langs de beken en rond de Kraaienbergse Plassen gezien.

Door de verborgen levenswijze van de Watersnip wordt de soort tijdens integrale tellingen gemakkelijk gemist. Tijdens de wintervogeltellingen werden er nul tot twaalf exemplaren geteld. Gezien het voorgaande feit en de niet-systematisch verzamelde waarnemingen in ogenschouw genomen zal het werkelijke aantal gedurende de winterperiode schommelen tussen

Figuur 4.46 Aantalsverloop door het jaar van de Kievit langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

Figuur 4.47 Aantalsverloop Watersnip door het jaar (archief VWG t/m 1992).

de vijf en 25 exemplaren. De bekendtellingen van begin jaren tachtig laten zien dat er met streng winterweer meer exemplaren langs de beken worden gezien. Dit is een gevolg van concentratie langs de openblijvende beken.

Het verloop van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen van de Watersnip in het Land van Cuijk is grillig (figuur 4.47), maar vertoont globaal een daling in de loop van de winter. De gemiddelde groeps grootte in de winter (november-februari) bedraagt 6,0 ($n=104$).

Bokje (*Lymnocyrtus minimus*)

Wintergast, wintervoorkomen in zeer klein aantal

Het Bokje is in Nederland een zeer schaarse overwinteraar van drassige vegetaties. In het Land van Cuijk is de soort vooral een beekvogel. Bokjes zijn gezien langs Graafsche en Lage Raam, Ottersgraaf, in de Tongelaar en St Jansbeek.

In het Land van Cuijk worden niet veel Bokjes opgemerkt. Er zijn 15 niet-systematisch verzamelde waarnemingen (16 exemplaren). Bij de wintervogeltelling en bij de van 1983 tot 1987 uitgevoerde bekendtellingen werd slechts eenmaal een exemplaar waargenomen. De manier om Bokjes op te sporen is het zeer intensief afstruinen van de oevers van waterlopen en drassige ruigtes. Tijdens intensief onderzoek naar het voorkomen van Witgatjes langs beken door Dik Heg in de eerste drie maanden van 1987 werd er vier keer een Bokje opgejaagd en één keer een geplukt exemplaar gevonden. Dit waren koude maanden. Bokjes trekken vooral wanneer hun voorkeurs habitat dichtvriest naar de stromende ijsvrije beken. Waarschijnlijk trekken en overwinteren er jaarlijks Bokjes in zeer klein aantal in het Land van Cuijk.

Bokjes worden waargenomen vanaf september tot in maart. De vroegste waarneming is van september 1983: twee exemplaren, atlasblok 46-31 (AtINV). De laatste waarneming is van 7 maart 1987: één exemplaar, Tovensch Beek, Rijkevoort (DHe). De eerstgenoemde waarneming is ook de enige die twee exemplaren betreft. Verder hebben alle bekende waarnemingen betrekking op solitaire exemplaren.

Literatuur: Wymenga (1997)

Wulp (*Numenius arquata*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in zeer klein tot vrij klein aantal

De Wulp is 's winters vooral een vogel van de Wadden en in mindere mate van de Delta en het rivierengebied. In het land van Cuijk wordt de Wulp vooral in de omgeving van de Kraaijensbergse Plassen, bij de Mazenburg en in de peelontginningsgebieden waargenomen.

Uit de wintervogeltellingen en de niet-systematisch verzamelde waarnemingen blijkt dat de soort jaarlijks in het Land van Cuijk overwintert. De aantallen kunnen van jaar tot jaar verschillen. De meeste jaren overwinteren er tussen de tien en twintig exemplaren. In de winters van 1984/1985, 1985/1986, 1986/1987 en 1991/1992 overwinterden er groepen van 20 tot 50 exemplaren. Dit was waarschijnlijk deels het gevolg van koudedispersie.

Uit de niet-systematisch verzamelde waarnemingen blijkt dat vooral in december de meeste Wulpen worden gezien (46 waarnemingen, 849 exemplaren). Waarschijnlijk zijn dat noordelijke vogels die de koude daar ontvluchten. In januari en februari is het aantal waarnemingen veel lager.

De gemiddelde groeps grootte in de winter (november-maart) is 12,3 (n=95). Het hoogste waargenomen aantal betreft een groep van 75 exemplaren, die op 5 december 1985 werd gezien bij de Kraaijensbergse Plassen (FCr).

Literatuur: Jans (1985a)

Witgatje (*Tringa ochropus*)

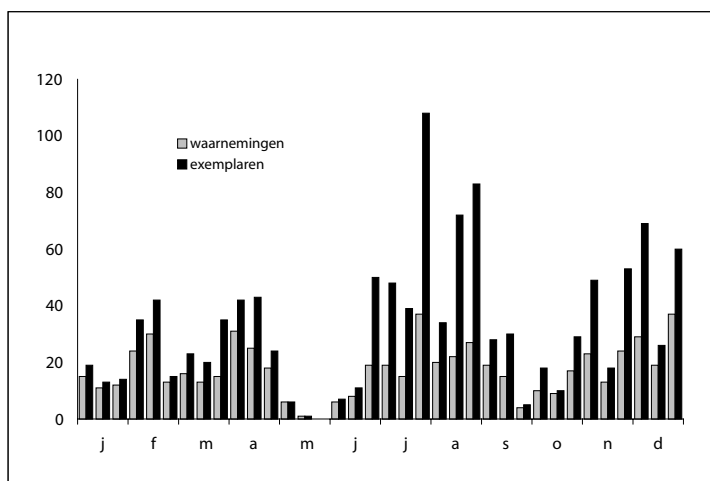
Doortrekker en Wintergast, wintervoorkomen in zeer klein tot klein aantal

Het Witgatje overwintert verspreid in het gehele land in lage aantallen. In het Land van Cuijk is de soort beperkt tot beken. Plaatsen waar regelmatig Witgatjes overwinteren zijn: de Graafsche en Lage Raam, Sambeeksche Uitwatering, Oeffeltsche Raam, St Jansbeek, Zoetepasweiden en Lactaria Beek bij Overloon (figuur 4.48). Dit zijn ook de beken die door hun stroming open blijven bij vorst en zo een refugium bieden bij dergelijk weer. Wanneer de vorst aanhoudt trekken de meeste Witgatjes verder. Uit strenge winters stammen duidelijk minder waarnemingen.

De aantallen die tijdens de wintervogeltellingen zijn vastgesteld (tabel 4.2), vormen waarschijnlijk een kleine onderschatting van de werkelijke aantallen. Wanneer de niet-systematisch verzamelde waarnemingen en de beken-tellingen erbij worden betrokken, blijkt dat er in het Land van Cuijk gemiddeld zo'n 10 tot 15 Witgatjes overwinteren. In koudere winters ligt dit aantal wat lager. Tijdens de extreme koude in januari en februari 1985 en 1986 was geen enkel Witgatje aanwezig. Het is gebleken dat er in de winter nog redelijk wat wegtrek plaatsvindt, maar deze vogels worden weer aangevuld met noordelijke vogels.

Figuur 4.48 Verspreiding van Witgatje in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.49 Aantalsverloop Witgatje door het jaar (archief VWG t/m 1992).

Uit figuur 4.49 blijkt dat eind november en in december de aantallen het hoogst zijn. In deze periode worden ook de grotere groepjes gezien zoals 8 exemplaren op 3 december 1983 (Lage Raam t.h.v. Waltserische Broek, LGe) en 9 ex. op 22 november 1985 (Lage Raam t.h.v. De Tongelaar, EJa). Vanaf eind december vallen de meeste groepjes uiteen en worden meer solitaire vogels gezien. De aantallen blijven dan tot het einde van de winter op hetzelfde lagere niveau.

Literatuur: Heg (1985a), Heg (1988)

Kokmeeuw (*Larus ridibundus*)

Jaargast, wintervoorkomen in zeer groot aantal

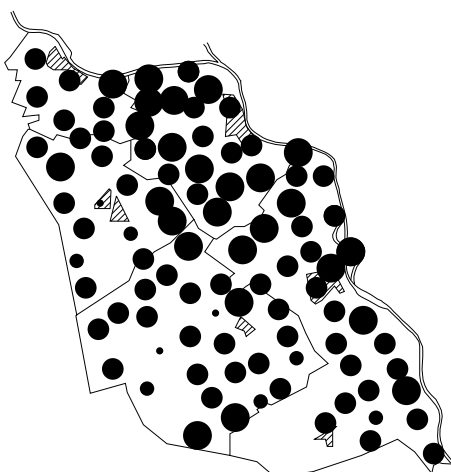
De Kokmeeuw is een algemene overwinteraar in Nederland met verreweg de hoogste aantallen in het rivierengebied en in Zuid-Holland. In het deels in het eerstgenoemde gebied gelegen Land van Cuijk is de Kokmeeuw de algemeenste winterelsoort. Tijdens de wintervogeltellingen werd de Kokmeeuw in vrijwel ieder telgebied aangetroffen (figuur 4.50). De grootste concentraties bevonden zich langs de Maas, op de grotere wateren (Grindkuilen, Kraaijenbergse Plassen en De Vilt) en in de wat uitgebreidere open landbouwgebieden (vierkant Mill-Haps-Beugen-St Anthonis en ten zuidwesten van Oploo).

De aantallen lagen halverwege en eind jaren tachtig zo rond de 11.000 exemplaren. Hiermee was deze soort de meest talrijke van de telsoorten tijdens de wintervogeltellingen. Begin jaren negentig nam de soort plotseling af. Tijdens slaapplaattellingen in december 1987, werden op de Kraaijenbergse Plassen zo'n 11.000 Kokmeeuwen geteld. Dit is een aantal dat dus ongeveer gelijk is aan het totaal aantal dat toentertijd 's winters in het Land van Cuijk aanwezig was. Bij de tellingen van 1990/1991 en 1992/1993 waren de aantallen respectievelijk 6723 en 3345 exemplaren, bij de tellingen van 1995/1996 en 1996/1997 nog maar respectievelijk 1310 en 1314 exemplaren. Deze achteruitgang is ook de rest van Nederland geconstateerd. De landelijke PTT indexen zijn in de jaren negentig gedaald van 100 (1990) naar 36 (1995). Deze afname heeft waarschijnlijk te maken met een afnemende broedpopulatie in Noordwest-Europa, een verminderd voedselaanbod door verdroging en vermessing en door het afdekken van vuilnis-

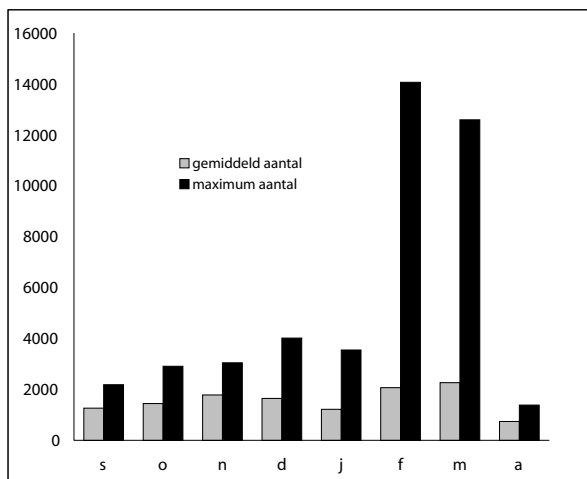
belten. Verder trekt de Kokmeeuw misschien, mede door voedselschaarste, meer naar steden, waardoor ze in het agrarisch gebied minder geteld worden.

Vanaf september tot maart neemt het aantal Kokmeeuwen op de Maas en in de uiterwaarden licht toe (figuur 4.51). In september zijn het vooral de vogels die in de buurt gebroed hebben en jongen hiervan die worden geteld. Hierna worden deze aangevuld met Fennoscandinavische en Baltische vogels. In januari is er een tijdelijke daling. Dit komt omdat in sommige jaren, door aanhoudende vorst, een deel van de Kokmeeuwen wegtrekt. In februari zijn deze vaak al weer teruggekeerd of aangevuld uit andere streken. Na maart nemen de aantallen weer snel af omdat de vogels weer naar de broedplaatsen terugkeren.

Literatuur: Van Turnhout *et al.* (1995), Boele *et al.* (1998)

Figuur 4.50 Verspreiding van Kokmeeuw in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.51 Aantalsverloop door het jaar van de Kokmeeuw langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

Stormmeeuw (*Larus canus*)

Jaargast, wintervoorkomen in vrij groot tot groot aantal

De Stormmeeuw is een algemene overwinteraar in West- en Noord-Nederland en het rivierengebied. In het Land van Cuijk worden de meeste Stormmeeuwen op de grotere open graslandcomplexen waargenomen. Concentratiegebieden zijn 't Westen, de Maaskampen, de omgeving van Grave, Het Broek, Gassel, de Broekkant bij Beers, de Mazenburg, de vuilstort van Haps, het Hollander Broek, het IJzerbroek en St Hubertsbroek, het Waltserische Broek en het Oploo's

Broek (figuur 4.52). Op de Kraaijenbergse Plassen bevindt zich een grote meeuwenslaapplaats, waar ook veel Stormmeeuwen overnachten.

Bij de wintervogeltellingen schommelen de aantallen tussen 330 en 1983 exemplaren (tabel 4.2). Wanneer de aantallen in de Maasuitwaarden tijdens de wintervogeltellingen worden vergeleken met die van de rivierentellingen in december en januari, blijkt dat de Stormmeeuw in de laatste jaren is toegenomen. Ging het eind jaren zeventig nog om tien tot 60 vogels langs het hele Maastraject, nu zijn het er zo'n 40 tot 400. Deze toename is ook in de rest van het land geconstateerd.

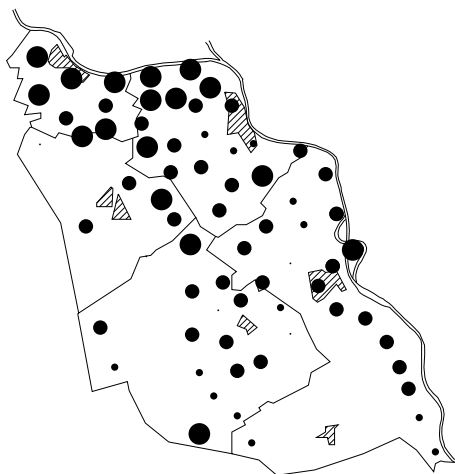
De in het Land van Cuijk waargenomen Stormmeeuwen bevinden zich meestal in groepen van vijf tot 250 exemplaren, vaak samen met Kokmeeuwen. Grotere groepen tot 500 exemplaren worden af en toe waargenomen, meestal na harde westenwinden. Dergelijke groepen bestaan dan uitsluitend uit Stormmeeuwen.

Zilvermeeuw (*Larus argentatus*)

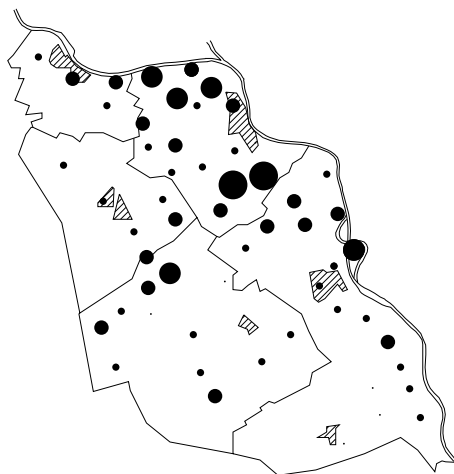
Jaargast, wintervoorkomen in vrij klein tot groot aantal

De Zilvermeeuw wordt 's winters vooral langs de kust in grote aantallen gezien. In het rivierengebied wordt de soort verspreid aangetroffen in lagere aantallen. In het Land van Cuijk is het aantal Zilvermeeuwen sterk gebonden aan de vuilstort bij Haps. Verder worden grotere groepen waargenomen op en rondom de Kraaijenbergse plassen, de Mazenburg en het Wanroij-sche Broek (figuur 4.53).

De Zilvermeeuw laat in het Land van Cuijk sinds de jaren zeventig een stijgende trend te zien. Dit komt overeen met de landelijke ontwikkeling. De stijging van het totaal aantal is in de laatste jaren voornamelijk te danken aan de uitbreiding van de vuilstort bij Haps. Dit wordt geïllustreerd door de aantallen die tijdens de wintervogeltellingen in het desbetreffende telgebied werden vastgesteld (figuur 4.54). Het lage aantal van 1990/1991 komt door het zeer slechte weer, waardoor een deel van de stortplaats slecht is geteld. Vanaf 1992/93 blijkt er een ombui-

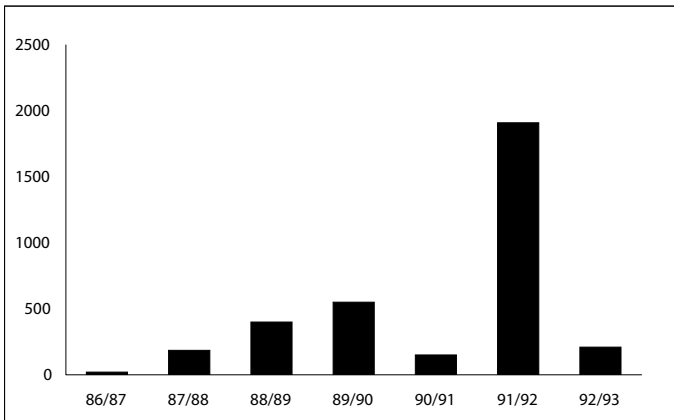
Figuur 4.52 Verspreiding van Stormmeeuw in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

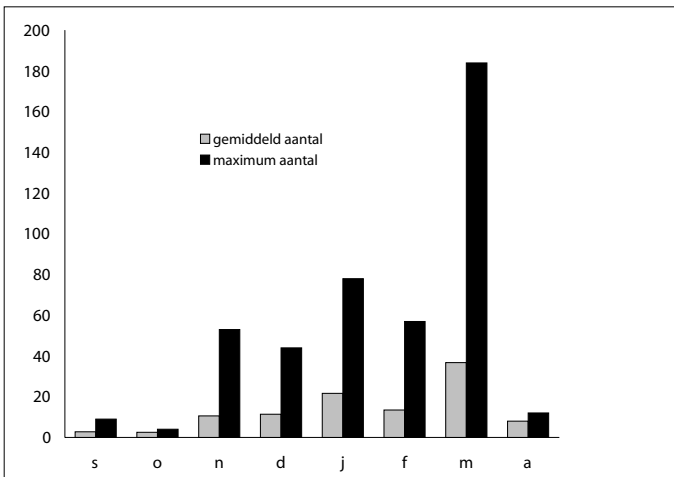
Figuur 4.53 Verspreiding van Zilvermeeuw in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

ging van de aantallen te hebben plaatsgevonden. Vanaf 1994/95 ging het nog maar om hooguit enkele tientallen Zilvermeeuwen. Deze plotselinge daling wordt veroorzaakt door afdekking van delen van de belt en doordat valkeniers de meeuwen verjagen met Havik en Slechtvalk.

De Zilvermeeuw wordt meestal in zo'n vijf tot 40 exemplaren waargenomen. Alleen op de vuilnisbelt bij Haps worden groepen van honderden exemplaren gezien. Tijdens een slaapplaatsstelling van meeuwen op de Kraaijenbergse Plassen werd op 19 december 1987 een groep van 400 Zilvermeeuwen geteld (EJa). Het verloop van de Zilvermeeuw wordt geschetst met de gegevens van de rivierentelling (figuur 4.55). Hierbij dient gezegd te worden dat het gegevens zijn uit de uiterwaarden en niet van Haps, maar waarschijnlijk zal het verloop ongeveer hetzelfde zijn. De eerste exemplaren worden in september en oktober gezien. Hierna stijgen de aantallen tot in maart, met een klein dipje in februari. Dit laatste zal veroorzaakt worden door vorstperiodes. In april, als de Zilvermeeuwen weer de kolonies opzoeken, slinken de aantallen snel.

Figuur 4.54 Aantalsontwikkeling Zilvermeeuw in de winter op de vuilstort bij Haps (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.55 Aantalsverloop door het jaar van de Zilvermeeuw langs de Maas (rivierentelling 1975/76-1992/93).

Grote Mantelmeeuw (*Larus marinus*)

Wintergast en Doortrekker, wintervoorkomen en doortrek in zeer klein tot vrij klein aantal

De Grote Mantelmeeuw is een sterk kustgebonden soort. De Grote Mantelmeeuw wordt op diverse plaatsen langs de Maas waargenomen, maar voornamelijk op en bij de Kraaijenbergse Plassen en bij de Mazenburg.

Langs de Brabantse en Limburgse Maas wordt de Grote Mantelmeeuw, anders dan langs de westelijke Maas en langs de Waal, meestal in lage aantallen waargenomen. Ook in het Land van Cuijk is dit het geval. In het najaar komen de eerste waarnemingen: twee waarnemingen in augustus, één in september en drie in oktober. In de winter wordt de soort jaarlijks waargenomen, maar het aantal blijft onder de vijf. In het voorjaar is de soort slechts drie keer waargenomen, één keer in april en twee keer in mei. Het gaat daarbij meestal om één tot drie exemplaren. Waarnemingen van groepen waren: 3 april 1986, 41 ex., Mazenburg, (MHo, LEn, JJa) en 20 mei 1990, 12 ex., 't Westen (RHe).

117

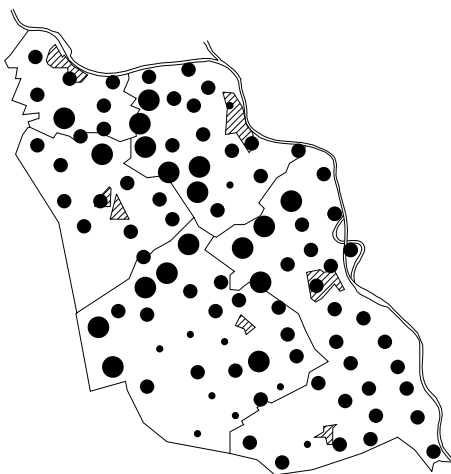
Holenduif (*Columba oenas*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij groot tot groot aantal

Tijdens het winterhalfjaar wordt de Holenduif in vrijwel het gehele land talrijk waargenomen. Ook in het Land van Cuijk wordt de soort overal waargenomen (figuur 4.56). De soort blijft vooral op akkers in het halfopen cultuurlandschap voor te komen. De aantallen zijn lager in de meer open gebieden met veel akkers zoals het Peelgebied en het gebied ten zuiden van Boxmeer en nog lager in de graslandgebieden.

Uit de wintervogeltellingen blijkt dat de Holenduif in wisselende aantallen overwintert (366-1546 exemplaren). Gemiddeld per winter verblijven er waarschijnlijk zo'n 800 tot 1500 exemplaren. Het is bekend dat Holenduiven standvogels zijn die aangevuld worden met soortgenoten uit noordelijker en oostelijker streken. In de rest van het land blijkt de soort met weinig schommelingen toe te nemen. Het verschil tussen het landelijke patroon en dat in het Land van Cuijk kan te maken hebben met het feit dat Holenduiven zich regelmatig ophouden in groepen Houtduiven, een soort die niet geteld hoeft te worden. De Holenduif wordt 's winters met name in kleine groepjes gezien, meestal samen met Houtduiven.

Literatuur: Van Turnhout *et al.* (1997)

Figuur 4.56 Verspreiding van Holenduif in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

IJsvogel (*Alcedo athys*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in zeer klein aantal

De IJsvogel wordt 's winters in lage dichtheid aangetroffen in allerlei typen stilstaande of langzaam stromende wateren. In het Land van Cuijk wordt de soort het meest langs de beken (Raam en Sint Jansbeek) en langs de Maasplassen en in mindere mate aan plassen in het binnenland (Radioplassen en Grindkuilen) waargenomen.

Per winter verblijven er gemiddeld drie IJsvogels in het Land van Cuijk. Tijdens en in het jaar na vorst winters worden meestal geen IJsvogels gezien. De daarop volgende winter of het jaar hierna is het aantal terug op het niveau van zo'n drie tot vijf exemplaren.

De niet-systematisch verzamelde waarnemingen (91 waarnemingen, 169 exemplaren) geven een beeld van het verloop in het seizoen. In de loop van de winter is er weinig spreiding in de aantallen. Vanaf november blijft het aantal op hetzelfde niveau. In februari en maart neemt het aantal waarnemingen af, waarschijnlijk door wegtrek wegens koude of door sterfte.

De IJsvogel wordt meestal alleen of met twee exemplaren gezien, soms echter ook met drie of vier exemplaren. Dit laatste geldt meestal voor een traject van een beek, dus van een echte groep is geen sprake. De gemiddelde groeps grootte is 1,9 (n=91).

Literatuur: Jans (1985b), Jans (1986)

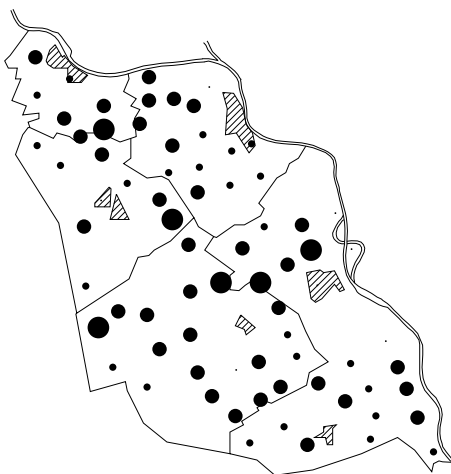
Veldleeuwerik (*Alauda arvensis*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij groot tot groot aantal

Groepen van tientallen Veldleeuweriken zijn 's winters een bekende verschijning tijdens een tocht door het open agrarisch gebied. Ook in het Land van Cuijk kan de Veldleeuwerik regelmatig op dergelijke plaatsen worden gezien. Uit figuur 4.57 blijkt dat de grootste aantallen Veldleeuweriken vooral in de grote open akkergebieden zijn gevonden. De Wanroijse Peel, de broekgebieden in het vierkant St Anthonis-Boxmeer-Haps-Mill en De Tongelaar, met hun uitgebreide grootschalige akkers zijn concentratiegebieden.

Uit de totaalaantallen van de wintervogeltelling blijkt dat er in milde winters meestal zo'n 130 tot 270 (tabel 4.2) Veldleeuweriken overwinteren. In relatief koude winters lagen de aantallen tussen de 800 en 1800 exemplaren. Dit zijn waarschijnlijk vogels uit noordelijkere streken die vorst in het noorden en oosten ontvlucht zijn.

Van november tot en met maart houden de vogels zich op in groepen van tien tot tientallen exemplaren. Soms worden groepen van honderd tot een paar honderd exemplaren gezien. De grootste groep die is waargenomen betreft 300 exemplaren op 4 maart 1987 bij Sambeek (DHe).

Figuur 4.57 Verspreiding van Veldleeuwerik in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Strandleeuwerik (*Eremophila alpestris*)

Onregelmatige wintergast, in invasiejaren wintergast in groot aantal

In Nederland is de Strandleeuwerik vooral een kustvogel die zich ophoudt langs de vloedlijn en op kwelders. Wanneer de soort in het binnenland verschijnt, verblijft deze meestal op stoppelvelden, in pioniersvegetaties en soms op grasland.

De presentie in het binnenland heeft vaak een invasieachtig karakter. In het Land van Cuijk is er net als in andere delen van het binnenland, éénmaal sprake geweest van een grote invasie. Dit was in het begin van 1987. Begin januari werd de eerste Strandleeuwerik waargenomen (3 januari 1987, 1 ex. Mazenburg, LEn). Twee weken later werden er regelmatig groepen van 25 tot 71 exemplaren rond de Kraaijbergse Plassen gezien. De Strandleeuweriken bleven hier tot begin maart aanwezig. Verder werden er groepen gezien op stoppelvelden bij Vierlingsbeek en Wanroij en bij de Grindkuilen en de Oude Maas. De laatste waarneming van 1987 werd gedaan op 22 maart 1987 (17 ex., Grindkuilen, EJa). Buiten de winter van 1987 zijn slechts twee waarnemingen bekend: 20 januari 1985, 2 ex., Kraaijbergse Plassen (LGe) en 4 januari 1997, 1 ex., Broekkant/ Wanroijsche Broek (MHo, MNij).

Literatuur: Lensink (1993)

Graspieper (*Anthus pratensis*)

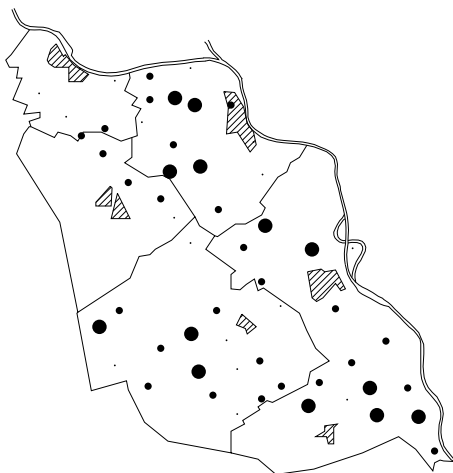
Jaargast, wintervoorkomen in klein tot vrij groot aantal

Tijdens de winter komt de Graspieper verspreid voor op vochtige graslanden, akkers en kruidenrijke ruigtes. In het Land van Cuijk komt de Graspieper vooral voor in graslanden en ruigtes nabij beken (figuur 4.58), met name langs de Raam, het Peelkanaal en de Sint Jansbeek.

De aantallen verschillen sterk per winter. Zo werden tijdens de wintervogeltelling van 1995/1996 401 exemplaren waargenomen. Tijdens de telling van 1992/1993 werden slechts twaalf exemplaren geteld. Dit laatste lijkt, net als bij de telling van 1996/1997 toen slechts 24 Graspiepers geteld werden, het gevolg te zijn van de vorst die toen heerste. Tijdens de telling van 1989/1990, toen de meeste wateren ook dichtgevroren waren werd juist een hoog aantal (123 ex.) geteld. Blijkbaar spelen andere factoren mee. Toch blijkt vaak dat tijdens koude Graspiepers wegtrekken en de aantallen dan aanmerkelijk lager zijn. Mogelijk zijn de hoge aantallen dan het gevolg van zich verplaatsende Graspiepers die tijdelijk in het Land van Cuijk verblijven voordat ze verder trekken.

De Graspieper leeft 's winters in groepsverband. De meeste waarnemingen betreffen groepjes van enkele exemplaren; soms zijn ze enkele tientallen exemplaren groot.

Literatuur: Groot *et al.* (1994), Lensink (1993)

Figuur 4.58 Verspreiding van Graspieper in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Waterpieper (*Anthus spinoletta spinoletta*)

Wintergast, wintervoorkomen in klein aantal

De Waterpieper wordt vooral op slikken en drassige graslanden en in mindere mate op akkers in het binnenland waargenomen. De biotoop van de Waterpieper in het Land van Cuijk is redelijk afwisselend en verandert in de loop van de winter. In het najaar is de Waterpieper vooral te vinden in de uiterwaarden van de Maas. Waarschijnlijk zijn dit doortrekkers. In november, december en januari worden steeds meer Waterpiepers langs beken als de Lage Raam en de St Jansbeek gezien. Drassige weilanden en tijdelijke plasjes worden vanaf december ook vaker bezocht, maar deze plaatsen liggen vaak in de buurt van de beken.

De eerste waarnemingen van de Waterpieper in het Land van Cuijk stammen uit 1983. Dat de soort hiervoor nooit is waargenomen heeft waarschijnlijk te maken met onbekendheid met de soort. Nog steeds zal een aantal waarnemers moeite hebben met de herkenning van deze soort, zodat het beeld waarschijnlijk niet geheel volledig zal zijn. Op grond van de wintervogeltellingen en de niet-systematisch verzamelde waarnemingen lijkt dat er in milde winters zo'n 5 tot 20 Waterpiepers overwinteren in het Land van Cuijk. In koude winters zijn dat er hooguit 5 of is de soort geheel verdwenen. Uit de literatuur blijkt dat de soort in strenge winters harde klappen krijgt en dat het jaren kan duren voordat de stand zich hiervan weer hersteld heeft.

Van eind oktober tot half maart worden er Waterpiepers gezien. Van oktober tot in november vindt de najaarstrek plaats. De eerste waarnemingen zijn gedaan op 20 oktober 1984 (1 ex., Maas, Groeningen, DHe) en 20 oktober 1991 (1 ex., De Kampen, RPa). Vanaf november loopt het aantal waarnemingen op. In december en januari zijn de grootste aantallen Waterpiepers gezien. In februari en in maart zijn de aantallen al weer lager. De laatste Waterpieper is waargenomen op 6 april 1987 (1 ex., Mazenburg, MWe).

Normaliter worden er solitaire exemplaren of kleine groepjes tot maximaal zes exemplaren waargenomen. De gemiddelde groepsgrootte is 2,3 (n=63). De grootste groep die is waargenomen bedroeg 35 exemplaren (31 januari 1987, Linden, LEn).

Literatuur: Bijlsma (1977), Koning (1982), Engels (1988), Lensink (1993), Van Turnhout *et al.* (1997)

Witte Kwikstaart (*Motacilla alba*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in zeer klein tot vrij klein aantal

Een klein deel van de broedpopulatie van de Witte Kwikstaart blijft 's winters in ons land. Het noordelijk deel is dan het meest ontvolkt. In het Land van Cuijk wordt de Witte Kwikstaart verspreid over het gehele gebied aangetroffen (figuur 4.59).

De aantallen zijn 's winters laag. De omvang van de winterpopulatie wordt vooral bepaald door de strengheid van de winter. Een korte vorstperiode vóór de telling, zoals in 1986/1987, 1991/1992, 1992/1993 en recent ook in 1996/1997, zorgt voor lagere aantallen (tabel 4.2). Omdat tijdens de wintervogeltelling geen dorpen worden geteld zullen de aantallen van de wintervogeltellingen een kleine onderschatting zijn. Aangevuld met niet-systematisch verzamelde waarnemingen kan gesteld worden dat er in koude winters zo rond 5 tot 15 exemplaren overwinteren, in normale, milde winters zullen dat er zo'n 20 tot 40 zijn.

Ondanks dat de Witte Kwikstaart 's winters meer een sociale soort is worden meestal solitaire exemplaren gezien. Enkele malen zijn kleine groepjes waargenomen. De grootste groep in de winter bestond uit 24 exemplaren (26 december 1988, Achterdijk, Mill, RPa, RHe).

Kramsvogel (*Turdus pilaris*)

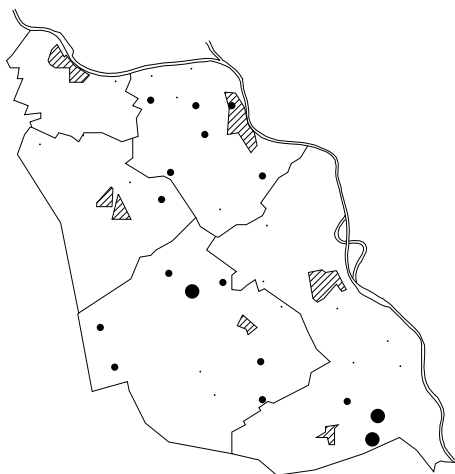
Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij groot tot zeer groot aantal

De Kramsvogel is in het gehele land een bekende wintersverschijning. Ook in het Land van Cuijk is de soort overal in het werkgebied aangetroffen. Toch zijn er duidelijke aantalsverschillen in het gebied zichtbaar (figuur 4.60). Concentratiegebied is het Maasheggengebied van Cuijk tot Vierlingsbeek, met zijn kilometerslange besrijke hagen van Eenstijlige Meidoorn en Sleedoorn en voedselrijke graslanden. In de daaraan grenzende gordel van half-open cultuurlandschap zijn de aantallen ook nog hoog. In het westelijk deel van het Land van Cuijk waar veel meer open landschap aanwezig is, zijn de aantallen veel lager. Plaatselijk zijn hier, wanneer het landschap meer besloten is, hogere aantallen aanwezig.

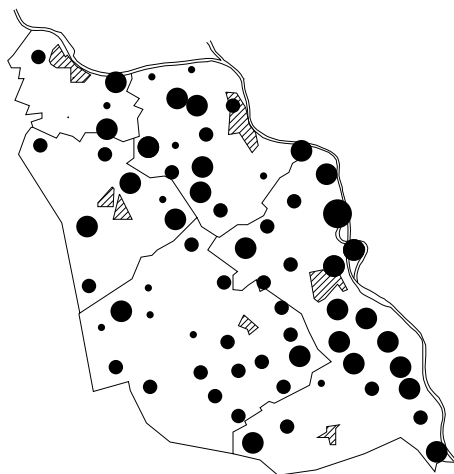
121

De aantallen van de Kramsvogel verschillen, net als in de rest van het land aanzienlijk van jaar tot jaar. Die verschillen zijn waarschijnlijk te wijten aan de jaarlijks wisselende hoeveelheid bessen aan de struiken en ook aan de strengheid van de winter bij ons en in de omringende landen. De winter van 1992/1993 was een dieptepunt met slechts 106 exemplaren, 1986/1987 en ook 1995/1996 waren jaren met hoogste aantallen respectievelijk 3463 en 3733 exemplaren. In de andere winters schommelden de aantallen tussen de 500 en 2500 exemplaren. Deze aantallen zijn waarschijnlijk reëel omdat met de wintervogeltelling de geschikte biotoop dekkend wordt geteld.

De eerste Kramsvogels worden in augustus en september gezien. Vanaf begin oktober begint echter pas de echte doortrek van Kramsvogels. In november bereiken de aantallen het niveau dat de gehele winter ongeveer aanwezig is. Het is niet onwaarschijnlijk dat groepen Kramsvogels, gedurende de winter verder trekken, terwijl deze worden aangevuld door andere groepen, zodat hetzelfde winterniveau wordt gehandhaafd. Eind april worden de laatste groepjes

Figuur 4.59 Verspreiding van Witte Kwikstaart in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.60 Verspreiding van Kramsvogel in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

gezien. Er is slechts één waarneming uit mei, die op een niet broedvogel sloeg (9 mei 1987, 1 ex., Oude Maas, LEn).

De Kramsvogel wordt in groepen gezien die in grootte variëren van zo'n tien tot 500 exemplaren. De gemiddelde groeps grootte in het Land van Cuijk is 120 exemplaren (n=150). Bij uitzondering worden hele grote groepen van 2000 exemplaren of meer waargenomen (21 november 1981, 2300 ex., Bergkampen, Vortum-Mullem, EJa; 15 januari 1984, 1800 ex., Stevensbeekse Bos, DHe; 5 februari 1984, >2000 ex., Bergkampen, Vortum-Mullem, DHe).

Koperwiek (*Turdus iliacus*)

Wintergast, wintervoorkomen in klein tot vrij groot aantal

De Koperwiek heeft dezelfde verspreiding als de Kramsvogel, maar de aantallen zijn veel lager. Een groot deel van de populatie overwintert zuidelijker. Ook in het Land van Cuijk is de verspreiding gelijk aan die van de Kramsvogel (figuur 4.61). Duidelijk concentratiegebied is de Maasheggen. Verder worden grotere aantallen rondom de landgoederen de Tongelaar en Ossenbroek en tussen Boxmeer en Vierlingsbeek gevonden. Koperwieken houden zich vergeleken met Kramsvogels meer op in de buurt van bossen.

Net als van de Kramsvogel schommelen de aantallen van de Koperwiek sterk. Ook bij deze soort zal de beschikbaarheid van voedsel (bessen) deze schommelingen veroorzaken. Tijdens de telling van 1992/1993 werden slechts 7 exemplaren geteld, het maximumaantal werd geteld tijdens de telling van 1995/1996 toen maar liefst 1087 exemplaren werden waargenomen. Waarschijnlijk viel de telling samen met massale wegtrek wegens aanhoudende vorst. Normaal overwinteren er tussen de 25 en 250 Koperwieken in het Land van Cuijk.

Als gevolg van de grote aantalsschommelingen is het verloop per winter verschillend. De vroegste waarneming is van 3 oktober 1982 (50 ex., Groeningen, DHe), de laatste waarneming werd verricht op 9 mei 1987 (2 ex., Tongelaar, LEn).

De Koperwiek is net als de Kramsvogel een sociale soort en soms worden beiden in één groep aangetroffen, waarbij Kramsvogel vaak in de meerderheid is. Meestal zijn de groepen Koperwieken hooguit enige tientallen exemplaren groot. Er is echter een drietal waarnemingen bekend van groepen van meer dan 300 exemplaren. Deze groepen werden steeds in het zuidelijke Maasheggengebied gezien, meestal in maart. De grootste groep stamt van 30 januari 1984 toen 500 exemplaren aanwezig waren in de Maasheggen bij Vierlingsbeek (DHe).

Klaapekster (*Lanius excubitor*)

Wintergast, wintervoorkomen in zeer klein aantal

De Klaapekster is een soort die 's winters vooral op grootschalige heidevelden te vinden is. In het Land van Cuijk is de soort aangetroffen op heideterreinen met enige opslag en in kleinschalig agrarisch cultuurland. De Ullingsche Bergen is dé overwinteringsplek voor de Klaapekster in het Land van Cuijk. Op andere (kleinere) heideterreinen is de soort slechts incidenteel waargenomen. In de Maasheggen zijn eveneens overwinterende Klaapeksters vastgesteld.

De oudst bekende waarneming van een exemplaar op de Ullingsche Bergen dateert uit 1948 (SBr). Daarna is hier in veel jaren een Klaapekster gezien. Vanaf 1978 is de soort jaarlijks vastgesteld. Nooit werd er meer dan één exemplaar gezien, mogelijk is het geschikte deel slechts groot genoeg voor één territorium. In de winters 1980/1981 en 1981/1982 overwinterden er

ook Klappeksters in het Maasheggengebied bij Boxmeer en Groeningen. In eerstgenoemde winter waren daar zelfs drie exemplaren aanwezig. Incidenteel zijn er nog andere waarnemingen uit de Maasheggen, die mogelijk betrekking hebben op overwinterende exemplaren. In de jaren negentig is alleen de Ullingsche Bergen nog min of meer een vaste overwinteringsplaats van de Klappekster.

De Klappekster op de Ullingsche Bergen is meestal vanaf begin november aanwezig, een enkel jaar al vanaf oktober. Tot en met maart of april blijft de Klappekster vervolgens in het gebied.

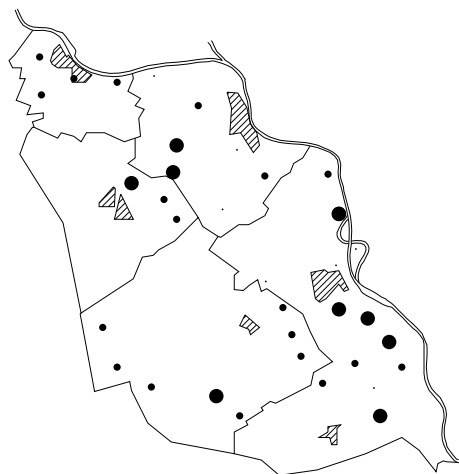
Literatuur: Heg (1987)

Ekster (*Pica pica*)

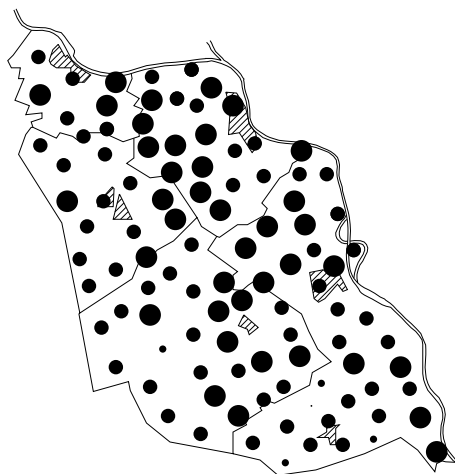
Jaarvogel, wintervoorkomen in groot tot zeer groot aantal

De Ekster komt 's winters in het gehele land algemeen voor. Ook in het Land van Cuijk kan de Ekster overal worden gezien (figuur 4.62). De hoogste dichtheid komt in het noordelijk en middeendeel voor, waar bos grenst aan half-open agrarisch land met veel houtwallen.

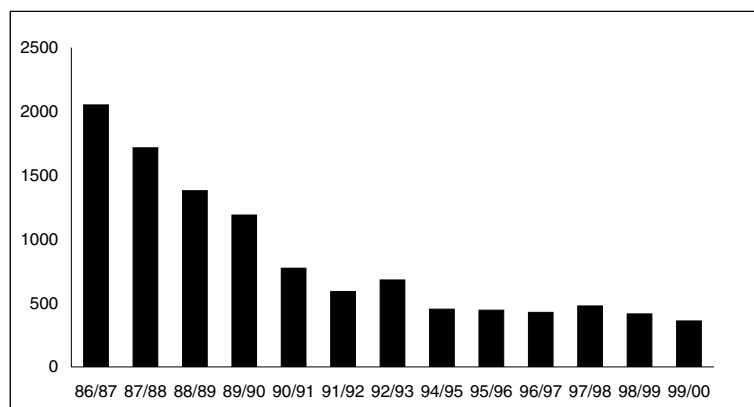
De aantallen zijn vanaf het begin van de wintervogeltelling in 1986/1987 zeer sterk achteruit gegaan (figuur 4.63). Het aantal tijdens de meest recente telling (1996/1997) was nog maar 20% van dat van de eerste telling, een afname van 80% dus. Ook in andere delen van het land is een grote achteruitgang vastgesteld. In het zuidoostelijke deel van Brabant is eveneens een dergelijke dramatische afname (± 1800 exemplaren in januari 1984 afname naar ± 500 exemplaren jan. 1993 en jan. 1994) van de overwinteringspopulatie geconstateerd. Landelijk gezien is de achteruitgang meer beperkt. Uit verder teruggaande tellingen elders lijkt het dat de daling vanaf 1984/1985 is begonnen. De oorzaken van de achteruitgang zijn nog niet bekend. Toentertijd werden de strenge winters als oorzaak aangewezen, maar nadien heeft de soort zich niet hersteld. Na de zeer strenge winter van 1978/1979 gebeurde dat wel. De Ekster blijft vooral in het agrarische gebied sterk af te nemen. In het stedelijk gebied is de stand van de soort in dezelfde tijd min of meer gelijk gebleven. Daar de wintervogeltelling in het Land van Cuijk uitsluitend het agrarisch gebied beslaat is de afname zó goed vastgesteld. De broedvo-

Figuur 4.61 Verspreiding van Koperwiek in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.62 Verspreiding van Ekster in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.63 Aantalsontwikkeling Ekster in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1996/97).

gelindexen van de Ekster zijn in die tien jaar ook omlaag gegaan, vooral in het agrarisch gebied, maar zij kunnen een dergelijke sterke afname zeker niet geheel verklaren. Het idee bestaat dat de surplus-populatie, dus de niet broedende populatie van Ekster, sterk is afgenomen. Een andere oorzaak kan een verminderd broedsucces zijn waardoor wel nog redelijke aantallen broeden, maar de jongenopbrengst daalt, dus de totale populatie kleiner wordt. Een oorzaak hiervoor zou de verandering van de voedselsituatie of impopulariteit van de vogel bij jagers kunnen zijn.

Literatuur: Lensink (1993), Van Lieshout & Van Seggelen (1994), Groot *et al.* (1994), Van Turnhout *et al.* (1995)

Kauw (*Corvus monedula*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in zeer groot aantal

De Kauw is 's winters in bijna het gehele land waar te nemen. In het Land van Cuijk geldt hetzelfde, de soort is overal, zonder enige voorkeur voor bepaalde gebieden, in grote aantallen geteld (figuur 4.64).

De Kauw is de op twee na talrijkste telsoort van het Land van Cuijk. Tijdens de wintervogeltellingen werden tussen de 3648 en 6586 exemplaren geteld. De aantallen schommelen behoorlijk, maar lijken in het algemeen geen positieve of negatieve trend te vertonen. Gemiddeld ligt het aantal overwinteraars op zo'n 5000 exemplaren.

's Winters worden Kauwen in het algemeen in grote groepen gezien, vaak in het gezelschap van Roeken en Zwarte Kraaien. Deze groepen kunnen enige honderden exemplaren groot zijn. Meestal ligt de groepsgrootte tussen de tien en 100 exemplaren.

Russische Kauw (*Corvus monedula soemmerringii*)

Wintergast in klein tot vrij groot aantal

Waarschijnlijk overwintert de Russische Kauw voornamelijk in Oost-Nederland. In het Land van Cuijk wordt de ondersoort, waar waarschijnlijk deels ook exemplaren van de Scandinavische ondersoort (*C. m. monedula*) toe worden gerekend, voornamelijk in het midden en het westen

aangetroffen (figuur 4.65). Vooral in de Peelontginningen (Groespeel, Princepeel, Ammanspeel en Wanroijse Peel) en in iets mindere mate in de voormalige broekgebieden (Het Broek, Hollander Broek, St Hubertsbroek, Wanroijse Broek, Walsertsche Broek, Papenvoortsche Broek en Sambeekse Broek) wordt deze ondersoort regelmatig aangetroffen. Dit zijn de grootschaliger en meer open agrarische gebieden in het Land van Cuijk.

Tijdens de wintervogeltellingen schommelt het aantal tussen de nul en 34 exemplaren. Het schommelende aantal lijkt veroorzaakt te worden door uitwisseling met een groter gebied in Noord-Brabant ten westen het Land van Cuijk. Uit gericht onderzoek naar het voorkomen van deze ondersoort (waarbij exemplaren met intermediaire kenmerken ook tot Russische Kauw worden gerekend) en niet-systematisch verzamelde waarnemingen blijkt dat dit aantal op kan lopen tot 150 exemplaren per winter. Waarschijnlijk overwinteren er dus zo'n 50 tot 150 Russische Kauwen in het Land van Cuijk.

Russische Kauwen komen waarschijnlijk eind oktober/begin november aan in het overwinteringsgebied. In januari en februari worden de meeste vogels opgemerkt. Begin maart worden nog steeds Russische Kauwen gezien, maar eind maart zijn ze verdwenen.

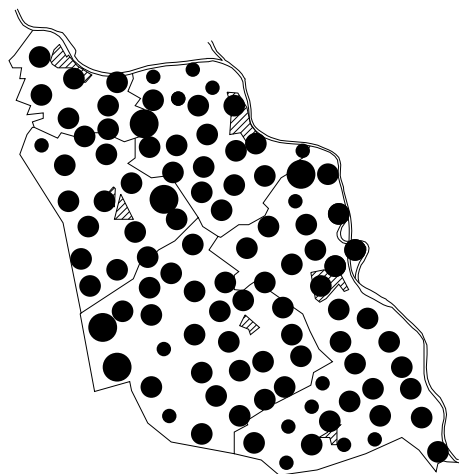
De Russische Kauw komt bijna altijd samen voor met gewone Kauwen. In deze gemengde groepen blijkt het percentage Russische Kauwen gemiddeld 9% te zijn. Verder westelijk buiten het Land van Cuijk is dit percentage hoger (11-19%). De gemiddelde groepsgrootte van de Russische Kauw bedraagt 16,9 (n=19).

Literatuur: Gorissen (1988), Heijnen (1986), Heijnen (1987)

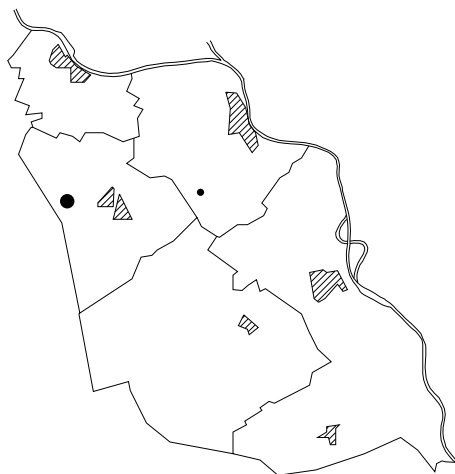
Roek (*Corvus frugilegus*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in zeer groot aantal

De Roek is een kenmerkende soort van het half-open cultuurlandschap in het oostelijke gedeelte van ons land. In het Land van Cuijk is de soort 's winters vrijwel overal aan te treffen. Opvallend is dat de grootste groepen juist in de wat grootschaliger en opener delen in het mid-

Figuur 4.64 Verspreiding van Kauw in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.65 Verspreiding van Russische Kauw in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

den en het westen van het onderzoeksgebied worden gezien (figuur 4.66). Met name de Peel-ontginningen en de voormalige Broekgebieden zijn concentratiegebieden.

In de wintermaanden komen in het Land van Cuijk grote aantallen Roeken voor. In de wintervogeltellingen werden tussen de 2385 (1996/1997) en 7924 (1986/1987) exemplaren geteld. De aantallen schommelen van jaar tot jaar aanzienlijk, zonder dat er een duidelijke voor- of achteruitgang merkbaar is. De soort is gevoelig voor sneeuw en ontwijkt dit wanneer sneeuwbedekking aanhoudt. In 1985 bleek dat Roeken in oostelijk Noord-Brabant massaal de eerste sneeuwvrije gebieden opzochten na een periode met sneeuw.

De Roek komt 's winters in kleine tot zeer grote groepen voor. Soms bestaan groepen uitsluitend uit Roeken, soms zijn het gemengde groepen van Roek met Kauw en in mindere mate met Zwarte Kraai. Een uitzonderlijk grote groep betrof één van 7000 exemplaren op 2 januari 1980 in de buurt van Mill (DVi). Waarschijnlijk heeft deze waarneming betrekking op een slaapplaats (zie ook Zwarte Kraai).

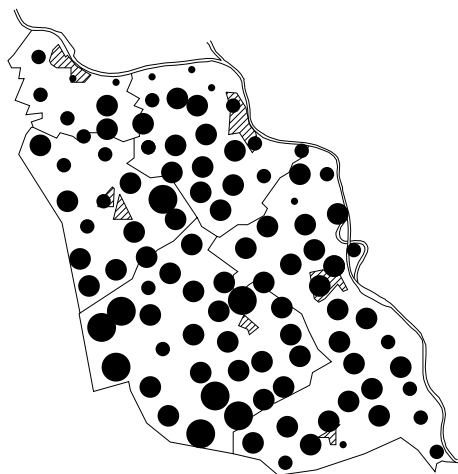
Literatuur: Heijnen *et al.* (1986)

Zwarte Kraai (*Corvus corone*)

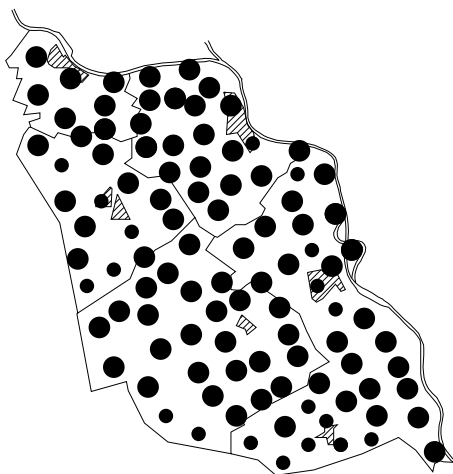
Jaarvogel, wintervoorkomen in zeer groot aantal

De Zwarte Kraai komt 's winters verspreid in het hele land voor. De soort laat in het Land van Cuijk een zeer gelijkmatig verspreidingsbeeld zien. Zwarte Kraai heeft weinig voorkeur voor bepaalde biotopen. Grotere groepen worden in allerlei typen agrarisch gebied gezien (figuur 4.67).

De Zwarte Kraai is minder talrijk dan Kauw en Roek. Het maximum dat tijdens de wintervogeltelling werd geteld bedroeg 4500 exemplaren (1989/1990; tabel 4.2). De soort vertoont in tegenstelling tot Kauw en Roek vrijwel geen schommelingen. Dit komt omdat de Zwarte Kraai geen trekvogel is; Kauw en Roek zijn dat (deels) wel. Alleen bij extreme koude willen Zwarte Kraaien nog wel eens gaan zwerven. Velen komen dan in steden terecht, maar ook in het agra-

Figuur 4.66 Verspreiding van Roek in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Figuur 4.67 Verspreiding van Zwarte Kraai in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

risch gebied neemt het aantal dan wat toe zoals in de winter van 1986/1987. Gemiddeld blijft het aantal overwinterende Zwarte Kraaien zeer stabiel te liggen op een niveau van ongeveer 3000 tot 3500 vogels.

De Zwarte Kraai is net als de meeste andere kraaiachtigen een sociale vogel die 's winters in groepen voorkomt. Gemiddeld ligt de groepsgrootte van de soort tussen de tien en 100 exemplaren. Vaak houdt de Zwarte Kraai zich op met andere kraaiachtigen. In 1982 werd er een slaapplek van Zwarte Kraaien bezocht bij de Molenheide (RHe, RPa), waar toen enkele duizenden exemplaren aanwezig waren.

Bonte Kraai (*Corvus corone cornix*)

Wintergast in zeer klein tot vrij klein aantal

De Bonte Kraai overwintert vooral in Noord-Nederland, de Flevopolders en het Deltagebied. Op deze plaatsen komen grote open agrarische gebieden of open natuurgebieden voor, de voorkeurshabitat. In het Land van Cuijk had de soort een vast overwinteringsgebied in de open Peelontginningen. Bonte Kraaien vormden in de Beugensche en Wanroijische Peel een vertrouwd winterbeeld. Hier kwam de soort vooral op grasland voor. Op andere plaatsten, steeds in grootschalige landbouwgebieden zoals bij De Tongelaar en bij Haps, is de soort incidenteel waargenomen.

Het beeld van overwinterende Bonte Kraaien is sinds 1996 verleden tijd. De soort neemt al enige tijd in heel Nederland af. Door het toegenomen voedselaanbod in de vorm van vuilnisbelten en intensievere landbouw in hun broedgebied is de soort steeds noordelijker gaan overwinteren. In Denemarken zijn de aantallen 's winters toegenomen. In het Land van Cuijk is een duidelijk afnemende trend zichtbaar. Tot begin jaren tachtig werden groepen tot meer dan 100 exemplaren waargenomen. Tijdens de wintervogeltellingen van 1986 tot 1991 was een stabiel aantal van rond de 25 exemplaren aanwezig. De winter erna werd geen enkele vogel geteld. In de twee daarop volgende winters waren er nog 10 vogels aanwezig en sinds 1995/1996 geen enkele meer.

De eerste Bonte Kraaien werden in oktober en november gezien. Het betrof vaak solitaire exemplaren of kleine groepjes. De vroegste najaarswaarneming werd gedaan op 3 oktober 1981 (rvt). In de periode daarna zijn de aantallen min of meer stabiel. De laatste exemplaren worden in maart gezien. Er zijn twee waarnemingen uit april. In 1978 en 1983 werd toen een exemplaar gezien bij Oploo (AtlNV).

Met het verdwijnen van de grote aantallen Bonte Kraaien is de groepsgrootte ook geslonken. Begin jaren tachtig konden groepen van enkele tientallen exemplaren worden waargenomen. Ook werden toen veel kleine groepjes van slechts enkele exemplaren waargenomen. Deze kleine groepjes vormden vanaf halverwege de jaren tachtig het volledige beeld. De gemiddelde groepsgrootte op grond van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen berekend over de gehele periode bedroeg 9,6 (n=79).

Literatuur: Groot *et al.* (1994), Van Turnhout (1995), DOF (1994)

Keep (*Fringilla montifringilla*)

Wintergast in zeer klein tot vrij groot aantal

De Keep wordt 's winters in bossen en op stoppelvelden gezien. In het Land van Cuijk wordt de soort vooral waargenomen bij de bossen rond Mill en Boswachterij St Anthonis. In de rest van het gebied komt de soort veel minder voor. De Keep leeft vooral van beukenootjes en wordt dus veel in beukenbossen en langs beukenlanen gezien. In het Land van Cuijk is de Beuk schaars en worden Kepen meer op akkerland in de nabijheid van bos en langs lanen in het agrarisch landschap waargenomen.

Tijdens de wintervogeltellingen zijn Kepen in zeer wisselende aantallen waargenomen, variërend van nul (1992/1993) tot 142 exemplaren (1986/1987). De oorzaak hiervan ligt waarschijnlijk in het wisselende voedselaanbod (o.a. beukenootjes) in Midden- of Noord-Europa. Per jaar overwinteren er zo'n 10 tot 200 Kepen in het Land van Cuijk. Een deel zal niet opgemerkt worden omdat ze in bossen voorkomen en omdat groepjes, vaak samen met andere soorten (Vink, Ringmus, Rietgors en Geelgors), op akkers zich onopvallend gedragen.

De eerste Kepen worden reeds eind september gezien. Daarna vindt sterke doortrek plaats tot eind oktober. Hierna blijven groepjes hangen, maar de aantallen zijn lager dan in de trektijd. In maart en april nemen de aantallen weer toe tot begin mei alle Kepen zijn doorgetrokken.

De gemiddelde groepsgrootte op grond van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen bedraagt 8,6 (n=69). De grootste groep bedroeg 100 exemplaren op 17 januari 1987 te Oeffelt (DHe).

Putter (*Carduelis carduelis*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in zeer klein tot vrij klein aantal

De Putter is een typische soort van ruderaal terreinen met een hoge kruidenvegetatie. In het Land van Cuijk worden Putters vooral waargenomen in De Tongelaar en in gebieden die aan de Maas liggen. Dit zijn de gebieden waar op grotere schaal kruidenrijke ruigtes met distels voorkomen.

De getelde aantallen schommelen enigszins. De schommelingen zullen veroorzaakt worden door de variërende aanwezigheid van ruigtes. De totalen tijdens de wintervogeltellingen liepen uiteen van nul tot 42 exemplaren. Het totaal aantal overwinteraars per winter ligt, op grond van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen, op zo'n veertig tot tachtig exemplaren.

Groepjes Putters worden vanaf september gezien. De aantallen nemen daarna toe tot in december een duidelijke piek wordt bereikt. Hierna nemen de aantallen redelijk snel af totdat in maart de laatste exemplaren gezien worden. De snelle afname vanaf januari wordt mogelijk veroorzaakt door wegtrek omdat het voedsel op is.

Putters worden 's winters meestal in kleine groepjes gezien. De gemiddelde groepsgrootte bedraagt 8,6 (n=93). De grootste groep, één van 40 exemplaren werd gezien op 1 december 1985 in Bergkampen (Maasheggen), Vortum-Mullem (DHe).

Frater (*Carduelis flavirostris*)

Wintergast in zeer klein tot vrij groot aantal

De Frater is een wintergast langs onze kusten en plaatselijk in gebieden met veel ruigtes in het binnenland. Het voorkomen van de Frater is afhankelijk van koude in noordelijker streken en van geschikte vegetaties. In het Land van Cuijk wordt de soort vrijwel jaarlijks waargenomen. Het merendeel van de waarnemingen is afkomstig uit het westelijke deel van de Kraaijenbergse Plassen, uit de Maasuiteerwaarden bij Boxmeer en uit de omgeving van de Mazenburg. Deze gebieden bieden goede foerageermogelijkheden in de vorm van kruidenrijke terreinen en braakliggende stukken met een pioniersvegetatie.

Uit het Land van Cuijk zijn 41 waarnemingen bekend. Deze zijn met name uit een klein aantal winters afkomstig. Bij de Mazenburg verbleef in 1983-1984 van eind december tot begin maart een groep van 30 tot 40 exemplaren. Op dezelfde plaats was in de winter van 1985-1986 een groep van vergelijkbare grootte aanwezig. Veel waarnemingen van Fraters werden gedurende de eerste drie, zeer koude maanden van 1987 verricht. In deze maanden waren overal in het land grotere aantallen Fraters aanwezig. De vogels waren gevlucht voor de extreme koude in het noorden van Europa en ook in het noorden van Nederland.

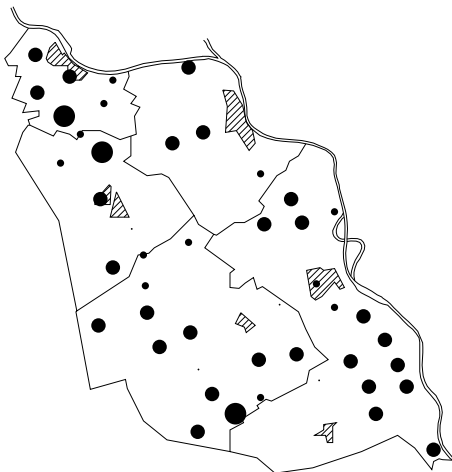
De eerste Fraters worden pas in november gezien. De vroegste waarneming is gedaan op 13 november 1982 (3 ex. Maaskampen, HVR). Tot in maart kunnen groepjes Fraters aanwezig blijven; in april is de soort verdwenen. Meestal worden groepjes Fraters gezien, soms eenlingen. De gemiddelde groeps grootte op grond van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen is 20,4 ($n=41$).

Sijs (*Carduelis spinus*)

Wintergast in vrij groot tot groot aantal

De Sijs overwintert in vrijwel geheel Nederland. Tegen het einde van de winter is de verspreiding het grootst, omdat groepen Sijzen zijn gaan rondzwerven. Dit gebeurt door het opraken van voedsel. In het Land van Cuijk is de soort vooral in het half-open cultuurlandschap en in kleinere bosjes aangetroffen (figuur 4.68). De Sijs heeft een grote voorkeur voor Berken- en Elzenzaden. Berk en Els komen in het onderzochte gebied vrijwel uitsluitend in de meer open landschappen voor. Waarnemingsconcentraties (wintervogeltelling en niet-systematisch verzamelde waarnemingen) komen uit De Tongelaar, Ossenbroek, De Vilt en het Overloonse Vlak en Siberië, Westerbeek.

De aantallen kunnen per winter variëren (tabel 4.2). Dit komt enerzijds door een wisselend voedselaanbod in de broedgebieden, waardoor de noodzaak om weg te trekken per winter anders is. Verder is ook de strengheid van de winter van invloed. Grote aantallen Sijzen wer-

Figuur 4.68 Verspreiding van Sijs in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

den gezien in de maanden januari tot en met maart van 1986 en 1987. Deze periodes waren veel kouder dan normaal. Gemiddeld overwinteren er zo'n 100 tot 300 Sijzen in normale winters tot 1000 exemplaren in koude winters en winters met voedselschaarste in het noorden en oosten van Europa.

Sijzen worden in het Land van Cuijk voornamelijk van oktober tot en met april waargenomen. De eerste waarneming is echter al gedaan op 18 september (1981, 5 ex. ovl., Vortum-Mullem, DVi). Vanaf oktober lopen de aantallen op tot in februari een piek wordt bereikt. Deze gestage toename zal veroorzaakt worden door uitzwerven van groepjes na het opraken van het zaad. In maart nemen de aantallen snel af. De laatste waarneming is op 18 mei verricht (1985, 1 ex. ovl., Overloonsche Duinen, DHe).

De Sijs is een sociale vogel die vrijwel altijd in groepen wordt gezien. De gemiddelde groepsgrootte, berekend op basis van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen, bedraagt 42,3 (n=109). Groepen van ruim 100 exemplaren zijn geen uitzondering, groepen groter dan 250 exemplaren zijn echter zeldzaam. De grootste groep werd gezien op 9 februari 1982 in De Vilt en was 500 exemplaren groot (JVr).

Barmsijs (*Carduelis flammea*)

Wintergast in zeer klein tot vrij groot aantal

De Barmsijs is een soort die 's winters langs de kust en in de bosrijke delen van Nederland voorkomt. Het voorkomen heeft in het Land van Cuijk, net als in de rest van het land een onregelmatig karakter, met invasies in jaren met een slecht voedselaanbod en lage aantallen in andere jaren. In het Land van Cuijk kan de soort in het gehele werkgebied worden gezien.

In een normale winter worden meestal maar enkele exemplaren of groepjes gezien. Een uitzondering vormt de winter van 1986/1987, toen een grote Barmsijsinvasie plaats vond. Uit deze winter stamt bijna 75% van alle waarnemingen. Vanaf november 1986 werden de eerste vogels gezien. De aantallen liepen op tot in januari, toen de grootste groepen aanwezig waren. Na januari bleven de aantallen min of meer stabiel tot in maart. Eind maart werden de laatste groepjes gezien. In totaal waren er tijdens de piek ongeveer 1000 exemplaren in het gehele Land van Cuijk aanwezig.

In normale winters worden kleine groepjes waargenomen, gemiddeld zo'n vijf exemplaren. De gemiddelde groepsgrootte van de invasiewinter 1986/1987 bedroeg 35,5 (n=72). De grootste groep die buiten het invasiejaar is gezien was 130 ex. (23 december 1990, Linden, MHo, JJa). Tijdens de invasie werden groepen gezien tot 250 exemplaren. De grootste was 250 ex. op 10 januari 1987 te Gassel (RPa). Daarnaast zijn er zeven meldingen van groepen van meer dan honderd vogels.

Literatuur: Lensink *et al.* (1989), Lensink (1989)

Geelgors (*Emberiza citrinella*)

Jaarvogel, wintervoorkomen in vrij groot aantal

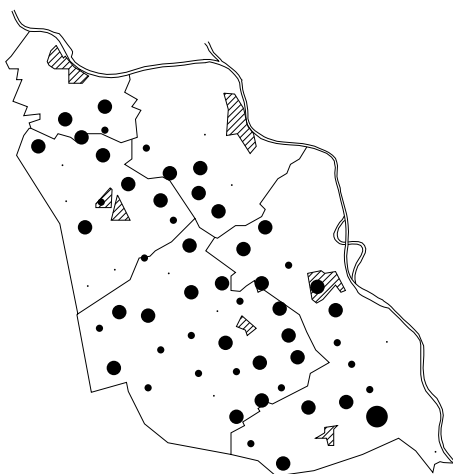
De Geelgors blijft in de winter, als echte standvogel, in zijn broedgebied in het oosten en zuiden van Nederland aanwezig. De laatste jaren is vastgesteld dat de verspreidingsgrens zowel in het broedseizoen als 's winters naar het oosten is verschoven. In het Land van Cuijk zijn de ver-

spreidingskaarten van de broedvogels en van de wintervogels vrijwel identiek (zie figuur 3.34 en figuur 4.69). De Geelgors komt 's winters overal op de hogere gronden voor in het agrarische landschap, met name in half-open landschap met akkers en houtwallen. Ook op groot-schalige akkers wordt de soort aangetroffen. De Geelgors is geheel afwezig in de Maasuiterwaarden en de aangrenzende delen.

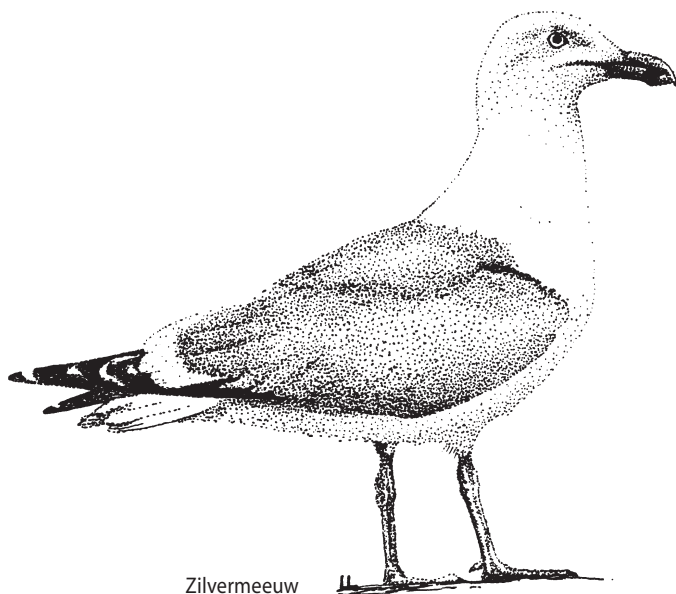
Van 1986/1987 tot en met 1996/1997 lag het wintertotaal op een vrij constant niveau van zo'n 200 exemplaren. De enige duidelijke uitschieter was 1996/1997 met 438 exemplaren. Opvallend is dat het aantal Geelgorzen 's winters lager is dan in het broedseizoen. Mogelijk wordt dit veroorzaakt door een onderschatting als gevolg van het onopvallende en erratische gedrag in de winterperiode. Foeragerende Geelgorzen op akkers kunnen vrijwel onzichtbaar zijn en ze verplaatsen zich regelmatig. Geelgorzen zijn 's winters alleen goed te tellen met een integrale gebiedstelling met zeer grote tijdsinvestering.

De meeste waarnemingen hebben betrekking op kleine groepjes van enkele exemplaren, maar ook solitaire exemplaren en groepjes van enkele tientallen exemplaren komen regelmatig voor. De gemiddelde groeps-grootte op grond van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen bedraagt 13,8 ($n=98$). De grootste groep die werd waargenomen tijdens een wintervogeltelling bestond uit 80 exemplaren (1992/1993). Andere waarnemingen van grote groepen zijn 100 exemplaren op 29 november 1986 bij de Tongelaar (EJa, JJa) en 250 exemplaren op 17 januari 1987 in het Sambeeksche Broek (EJa, RHe, JJa).

Literatuur: Van Turnhout *et al.* (1997), Osieck & Hustings (1994)

Figuur 4.69 Verspreiding van Geelgors in de winter (wintervogeltelling 1986/87-1992/93).

Zilvermeeuw

Uit het waarnemingenarchief

5

Menno Hornman & Rob Hendriks

INLEIDING

In de voorgaande hoofdstukken is een beschrijving gegeven van de broedvogels in het Land van Cuijk en van de aantallen en de verspreiding van vogels in de winter. Deze hoofdstukken zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op gericht en systematisch onderzoek: broedvogelinventarisaties, wintervogeltelling en riviertellingen. Naast deze gerichte onderzoeksactiviteiten zijn er diverse bronnen die op een niet-systematische manier aanvullende informatie verschaffen (zie pagina 4). Deze 'niet-systematisch verzamelde waarnemingen' zijn ten behoeve van het avifaunaproject samengebracht in een waarnemingenarchief. Het streven is erop gericht geweest om in dit archief alle bekende waarnemingen uit het Land van Cuijk bijeen te brengen. Het archief is geheel bijgewerkt tot en met 1992. De bijzondere waarnemingen (eerste en laatste waarnemingen en waarnemingen van dwaalgasten en onregelmatige gasten) zijn aangevuld tot en met 1999. Voor een compleet overzicht van de gebruikte bronnen zie het eerste hoofdstuk van dit boek.

In dit hoofdstuk is de informatie uit het waarnemingenarchief gebruikt om een overzicht te geven van een aantal fenomenen die in de achtereenvolgende paragrafen worden behandeld: fenologie, doortrek, onregelmatige en zeldzame gasten, slaapplaatsen en exoten.

FENOLOGIE

In deze paragraaf is voor alle zomervogels en doortrekkers de vroegste voorjaarswaarneming en de laatste najaarswaarneming uit het waarnemingenarchief vermeld. Dit wil niet zeggen dat de soorten buiten deze periode niet kunnen worden aangetroffen. De weergegeven data zijn slechts de op dit moment bekende uitersten in het Land van Cuijk voor de periode tot en met 1999.

Zomertaling (*Anas querquedula*) Voormalige broedvogel 4 maart 1982, één paartje, nabij Velp (RBö) 7 september 1997, twee exemplaren, Kraaijenbergse Plassen, plas 5 (BHo)

Wespendief (*Pernis apivorus*) Zomervogel 25 maart 1985, één exemplaar, Mazenburg (MAa, DHe) 27 oktober 1984, twee exemplaren, langs de Maas bij Boxmeer (FAr, EJa, RPa)

Bruine Kiekendief (*Circus aeruginosus*) Doortrekker en voormalige broedvogel 25 maart 1983, één vrouwtje, Pont, Sambeek (DHe) 21 oktober 1984, één mannetje, Mazenburg (FAr)

Visarend (*Pandion haliaetus*) Doortrekker 7 maart 1986, één exemplaar, Groeningen (MAa, DHe) 19 november 1985, één exemplaar, Kraaijenbergse Plassen, west (EJa)

Boomvalk (*Falco subbuteo*) Zomervogel 26 maart 1988, één exemplaar, Broekkant, Beers (RHe) 24 oktober 1982, één exemplaar, Sambeek (MAa)

Kwartel (*Coturnix coturnix*) Zomervogel 3 mei 1987, één exemplaar, Oeffeltsche Raam, Vortum-Mullem (DHe) augustus 1979, één exemplaar, Overloon (AtINV)

Kraanvogel (*Grus grus*) Doortrekker 27 februari 1996, 10 cirkelende exemplaren later in formatie richting NO, Langenboom (LPe) 16 december 1986, acht exemplaren, Grave (EJa)

Kleine Plevier (*Charadrius dubius*) Zomervogel 31 maart 1979, twee exemplaren, Stuw Sambeek (MRe) 17 november 1985, één exemplaar, Oude Maas (RHe)

Bontbekplevier (*Charadrius hiaticula*) Doortrekker 15 maart 1988, twee exemplaren, Maaskampen (LGe) 25 september 1988, één exemplaar, Kraaijbergse Plassen (JGe)

Bonte Strandloper (*Calidris alpina*) Doortrekker 22 maart 1987, 3 exemplaren, Kraaijbergse Plassen, west (MWe) 18 december 1983, één exemplaar, Mazenburg (DHe)

Grutto (*Limosa limosa*) Zomervogel 24 februari 1984, drie exemplaren, Maaskampen (TJa) 10 oktober 1982, zeven exemplaren in westelijke richting overvliegend, Mazenburg (WHe)

Regenwulp (*Numenius phaeopus*) Doortrekker 29 maart 1979, twee exemplaren, Stuw Sambeek (MRe) 31 augustus 1985, twee exemplaren, Ganzenorgel (EJa)

Zwarte Ruiter (*Tringa erythropus*) Doortrekker 26 april 1987, één exemplaar, Kraaijbergse Plassen (RPa, EJa) 26 september 1987, één exemplaar, Kraaijbergse Plassen (EJa)

Tureluur (*Tringa totanus*) Zomervogel en voormalige broedvogel 5 maart 1981, één exemplaar, Zurepasweiden (MRe) 8 oktober 1982, één exemplaar, Mazenburg (MAa)

Groenpootruiter (*Tringa nebularia*) Doortrekker 4 april 1995, één exemplaar, Kraaijbergse Plassen, noordwest (BHo) 17 oktober 1978, één exemplaar, Mazenburg (MRe)

Bosruiter (*Tringa glareola*) Doortrekker 30 april 1987, twee exemplaren, Kraaijbergse Plassen, west (MWe, MHo) 20 september 1984, één exemplaar, De Kampen (RPa)

Oeverloper (*Actitis hypoleucos*) Doortrekker 31 maart 1984, één exemplaar, Estersbroek (RPa) 7 november 1982, één exemplaar, Radioplassen (ASw)

Dwergmeeuw (*Larus minutus*) Doortrekker 2 april 1996, vier exemplaren, Kraaijbergse Plassen, plas 5 (div wrn), 17 november 1996 Kraaijbergse Plassen, plas 5 (LPe)

Zwarte Stern (*Chlidonias niger*) Doortrekker en voormalige broedvogel 14 april 1983, één exemplaar, Stuw Sambeek (MRe) 29 augustus 1987, één exemplaar, Kraaijbergse Plassen, west (LGe)

Zomertortel (*Streptopelia turtur*) Zomervogel 18 april 1984, één exemplaar, Gassel (EJa) 21 september 1985, één exemplaar, Maaskampen (RPa)

Koekoek (*Cuculus canorus*) Zomervogel 1 april 1983, één exemplaar, Oeffelt (WHe) 25 november 1985, één exemplaar, Zoetepasweiden (DHe)

Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*) Zomervogel 10 mei 1982, één exemplaar, in de buurt van Boxmeer (ASt) Er zijn geen najaarswaarnemingen bekend

Gierzwaluw (*Apus apus*) Zomervogel 22 april 1983, twee exemplaren, Boxmeer (MAa) 19 oktober 1982, één exemplaar, Boxmeer (MAa)

Boomleeuwerik (*Lullula arborea*) Zomervogel 21 februari 1983, één zingend mannetje, Ullingsche Bergen (FKa) 18 november 1982, 5 exemplaren, St Anthonispeel, St Anthonis (LBe)

Overzwaluw (*Riparia riparia*) Zomervogel 26 maart 1989, één exemplaar, Kraaijenbergse Plassen (RPa) 5 oktober 1991, twee exemplaren, Maas, Boxmeer (RSt)

Boerenwaluw (*Hirundo rustica*) Zomervogel 19 maart 1977, één exemplaar, Graafsche Raam (Hub) november 1983, één exemplaar, omgeving Grave (AtlNV)

Huiswaluw (*Delichon urbica*) Zomervogel 28 maart 1982, één exemplaar, Velp (RBö). 28 oktober 1984, één exemplaar, Escharen (LGe)

Boompieper (*Anthus trivialis*) Zomervogel 22 maart 1982, één zingend mannetje, Ullingsche Bergen (FKa). 10 oktober 1982, tien doortrekkende exemplaren, Vierlingsbeek (DHe)

Gele Kwikstaart (*Motacilla flava flava*) Zomervogel 15 maart 1980, één exemplaar, Oeffeltsche Raam ter hoogte van Oeffelt (rvt) 21 oktober 1982, twee exemplaren, Oeffeltsche Weiden (MAa)

Nachtegaal (*Luscinia megarhynchos*) Zomervogel 15 april 1982, één zingend exemplaar, De Vilt (WVe, WHe, MRe) Er zijn geen najaarswaarnemingen bekend

Blauwborst (*Luscinia svecica*) Voormalige broedvogel 1 april 1983, één exemplaar, Beers (LGe) Er zijn geen najaarswaarnemingen bekend

Zwarte Roodstaart (*Phoenicurus ochruros*) Zomervogel 21 maart 1983, één exemplaar, Tongelaar (LGe) en 21 maart 1996, één exemplaar, Cuijk (BHo), 11 oktober 1988, één exemplaar, Mazenburg (DHe)

Gekraagde Roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*) Zomervogel 1 april 1981, één exemplaar, Zurepasweiden bij Sambeek (EJa) 17 oktober 1981, één exemplaar, langs de Maas ter hoogte van Gassel (rvt)

Paapje (*Saxicola rubetra*) Doortrekker en voormalige broedvogel 6 april 1985, één exemplaar, Ullingsche Bergen (EJa), 8 oktober 1995, één exemplaar, Kraaijenbergse Plassen, west (LPe)

Roodborsttapuit (*Saxicola torquata*) Zomervogel 11 januari 1987, één exemplaar, Oude Maas (MAa), 8 november 1986, een mannetje en vrouwtje, Maasarm Boxmeer (FAR)

Tapuit (*Oenanthe oenanthe*) Zomervogel en Doortrekker 24 maart 1982, twee exemplaren, Mazenburg (WHe) 26 oktober 1985, 12 exemplaren, Grindkuilen (LGe)

Beflijster (*Turdus torquatus*) Doortrekker 1 april 1989, twee mannetjes, Estersbroek (RPa) 18 november 1982, een mannetje en een vrouwtje, vuilnisbelt Oploo (LBa)

Sprinkhaanzanger (*Locustella naevia*) Zomervogel 27 april 1987, één exemplaar, De Tongelaar (RPa) Er zijn geen najaarswaarnemingen bekend

Bosrietzanger (*Acrocephalus palustris*) Zomervogel 14 april 1981, één exemplaar, Zoetepasweiden (EJa) 3 september 1988, één exemplaar, Graafsche Raam, Grave (GTö)

Kleine Karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*) Zomervogel 24 april 1985, één exemplaar, De Vilt (MAa) 12 september 1981, één exemplaar, de Kampen (rvt)

Spotvogel (*Hippolais icterina*) Zomervogel 1 mei 1983, één zingend mannetje, Cuijk (MGr) 15 september 1984, één exemplaar, Veerhuis van Oeffelt (DHe)

Braamsluiper (*Sylvia curruca*) Zomervogel 11 april 1983, Boxmeer (MAa) Er zijn geen najaarswaarnemingen bekend

Grasmus (*Sylvia communis*) Zomervogel 14 april 1991, één exemplaar, Kraaijenbergse Plassen (RPa) 14 september 1986, één exemplaar, Kraaijenbergse Plassen, midden (LGe)

Tuinfluitier (*Sylvia borin*) Zomervogel 10 april 1987, één zingend mannetje, Park Grave (RPa) 8 september 1986, één mannetje, Broekse Wielen (LGe)

Zwartkop (*Sylvia atricapilla*) Zomervogel 17 maart 1986, één mannetje, Stuw Grave (RPa, RHe) 14 oktober 1986, 1 vrouwtje, Maas (rvt)

Fluiter (*Phylloscopus sibilatrix*) Zomervogel 18 april 1988, één exemplaar, Binckhof (GTo) Er zijn geen najaarswaarnemingen bekend

Tjiftjaf (*Phylloscopus collybita*) Zomervogel 7 maart 1989, twee exemplaren, Estersbroek (RPa) 7 november 1989, één exemplaar, Graafsche Raam, Escharen (RPa)

Fitis (*Phylloscopus trochilus*) Zomervogel 19 maart 1982, één exemplaar, Velp (RBö) 18 september 1981, een roepend exemplaar, Vortum-Mullem (DVi)

Grauwe Vliegenvanger (*Muscipapa striata*) Zomervogel 20 april 1984, één exemplaar, de Kampen (EJa) 18 september 1982, één exemplaar, Stevensbeekse Bos (DHe)

Bonte Vliegenvanger (*Ficedula hypoleuca*) Zomervogel 12 april 1987, één mannetje, Duivenbosch, Westerbeek (JJa) 12 september 1982, één exemplaar, St Anthonis (JPo)

Wielewaal (*Oriolus oriolus*) Zomervogel 17 april 1982, één exemplaar, Boxmeer (MAa) 4 september 1984, één exemplaar, De Tongelaar (RBö)

Grauwe Gors (*Miliaria calandra*) Zomervogel 5 maart 1984, één exemplaar, Zoetepasweiden (DHe) 17 oktober 1977, één exemplaar, De Vilt (MRe)

DOORTREK

In het voorjaar en najaar wordt het Land van Cuijk bezocht door diverse doortrekkende vogels-oorten. Daarnaast zijn veelal ook soorten, die in (zeer) kleine aantallen in het gebied broeden, in deze periode tijdelijk in grotere getale aanwezig. Van diverse soorten zijn er zoveel doortrek-waarnemingen in het archief opgenomen, dat er patronen beschreven kunnen worden. Dergelijke soorten zijn opgenomen in deze paragraaf. De soorten die slechts onregelmatig in het gebied te gast zijn, staan in de volgende paragraaf.

De teksten in deze paragraaf vermelden steeds de eerste en laatste waarneming van respectievelijk de voor- en najaarstrek. Daarnaast is het verloop van het doortrekpatroon beschreven. Soms is er een doortrekgrafiek opgenomen. Behalve informatie over het verloop van de doortrek zijn er soms ook groepsgrottes of waarnemingen van grote groepen vermeld. Voor de volledigheid zijn de vroegste voorjaarswaarneming en de laatste najaarswaarneming van de soorten ook opgenomen in de fenologietabel in de voorgaande paragraaf.

Ooievaar (*Ciconia ciconia*)

Doortrekker en Voormalige broedvogel, doortrek in zeer klein tot klein aantal

De Ooievaar is een schaarse broedvogel in Nederland. Doortrekkende vogels worden zowel in voor- als najaar gezien. Sommigen zijn echte trekkers die op weg zijn naar meer oostelijker broedgebieden, maar veel dieren zijn ook zwervers die uitgezet zijn in Nederland of in de ons

omringende landen. In het Land van Cuijk is de Ooievaar een schaarse doortrekker met 29 waarnemingen van 61 exemplaren. Trekkende vogels kunnen in het gehele Land van Cuijk worden aangetroffen, pleisterende exemplaren worden meestal in de buurt van de Maas of langse de beken of plassen gezien.

In het voorjaar worden de meeste waarnemingen gedaan. Dit waren steeds solitaire exemplaren. De eerste voorjaarswaarneming is van 12 maart 1988 (1 ovl., Mazenburg, MWe). In april trekt het aantal waarnemingen wat aan, maar de meeste Ooievaars worden in mei gezien: elf waarnemingen. In juni en juli worden nog steeds Ooievaars waargenomen en dit zullen zeker allemaal zwervers zijn, de meeste broeders zitten nu op het nest of hebben al jongen. Uit augustus stammen vijf waarnemingen van september slechts twee. Verder zijn er ook twee november en twee december waarnemingen. Van deze laatste stond vast dat het een project-ooievaar betrof (grootgebracht en uitgezet in Burgers Dierenpark, Arnhem). De vogel werd op 12 januari 1986 dood gevonden bij de Vogelshoek, Gassel (RHe).

137

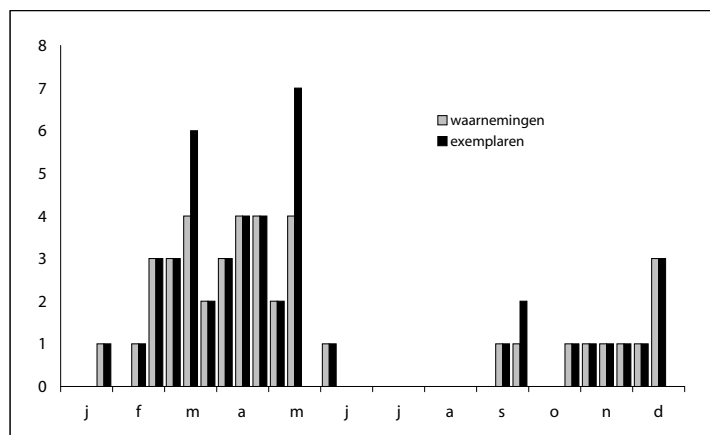
In het voorjaar worden alleen solitaire Ooievaars gezien. Vanaf juni worden ook meerdere exemplaren bij elkaar gezien. De gemiddelde groepsgrootte is 2,1 (n=29). De recordwaarneming is gedaan op 28 augustus 1989 toen 18 exemplaren over Maasveld, Beers vlogen (LGe).

Rode Wouw (*Milvus milvus*)

Doortrekker en Onregelmatige wintergast, doortrek in zeer klein aantal

De Rode Wouw is een schaarse doortrekker en een zeldzame broedvogel in Nederland. De soort wordt zowel in het voor- als najaar verspreid over het gehele Land van Cuijk in zeer kleine aantallen gezien (40 waarnemingen, 46 exemplaren). Per jaar wisselt het aantal sterk. De Rode Wouw is in het Land van Cuijk alleen in de tachtiger jaren waargenomen. Uit de periode daarvoor zijn geen waarnemingen bekend.

De eerste doortrekkers worden al in februari opgemerkt (figuur 5.1). In maart en april worden de meeste Rode Wouwen gezien. De voorjaarstrek loopt tot eind mei. Er is één waarneming uit juni bekend. In het najaar zijn de doortrekkende aantallen lager (slechts zes waarnemingen, zeven exemplaren). De Rode Wouw wordt dan ook niet jaarlijks gezien. Dit komt overeen met het beeld in het Rijk van Nijmegen en in heel Nederland. De soort kan in het najaar van september

Figuur 5.1 Aantalsverloop van Rode Wouw door het jaar (archief VWG t/m 1992).

tot in november worden waargenomen. Door het onregelmatige voorkomen is geen sprake van een duidelijk doortrekverloop.

De waarnemingen betreffen meestal solitair overvliegende vogels. Er zijn slechts twee waarnemingen van meerdere exemplaren: 15 maart 1988, drie overvliegende exemplaren, Binckhof (GTo) en op 15 mei 1988, vier overvliegende exemplaren, Graafsche Raam (LPe).

Literatuur: Van Swaay (1985), Bijlsma (1993)

Bruine Kiekendief (*Circus aeruginosus*)

Doortrekker en Voormalige broedvogel, doortrek in zeer klein aantal

De Bruine Kiekendief is in Nederland een algemene broedvogel en dito doortrekker. In het Land van Cuijk broedt de soort niet meer sinds halverwege de jaren tachtig, maar op doortrek wordt ze nog regelmatig maar in klein aantal waargenomen (42 waarnemingen, 48 exemplaren). Vrijwel alle waarnemingen zijn langs de Maas gedaan. Tijdens het voorjaar, wanneer de Bruine Kiekendief in breed front doortrekt, worden de grootste aantallen gezien. In het najaar trekt de soort meer gericht door en het Land van Cuijk wordt daarbij grotendeels gemeden.

De eerste Bruine Kiekendieven worden meestal begin april waargenomen. De vroegste waarneming is van 25 maart 1983: één vrouwtje, Pont, Sambeek (DHe). De doortrekkpiek valt eind april en begin mei. De laatste voorjaarswaarneming buiten De Vilt in de broedjaren is van 20 mei 1984: een vrouwtje, Oeffeltsche Weiden (DHe, JBu). De najaarstrek voltrekt zich van half augustus tot in oktober. De eerste waarneming is van 16 augustus 1984, een juveniel, Kraaijbergse Plassen (LGe). In september treedt een kleine doortrekkpiek op. De doortrek loopt door tot in oktober. De laatste waarneming is van 21 oktober 1984, een mannetje, Mazenburg (FAR).

Doortrekkende exemplaren zijn vrijwel uitsluitend solitair waargenomen.

Literatuur: Lensink (1996a)

Visarend (*Pandion haliaetus*)

Doortrekker, doortrek in zeer klein aantal

De Visarend is in Nederland een schaarse doortrekker. In het Land van Cuijk is het een zeer schaarse doortrekker. Over de periode 1975-1988 zijn er in totaal 29 waarnemingen van 30 exemplaren van de Visarend geregistreerd. Met name tijdens de najaarstrek worden de meeste Visarenden in het Land van Cuijk gezien. Pleisterende vogels zijn uitsluitend langs de Maas aangetroffen.

Tijdens de voorjaarstrek wordt de Visarend onregelmatig opgemerkt in het Land van Cuijk (5 waarnemingen). De vroegste voorjaarswaarneming is van 7 maart 1986: één exemplaar, Groeningen (MAa, DHe). De laatste waarneming is van 6 mei 1986: één exemplaar, Oude Maas (MAa, DHe). In het najaar is het aantal doortrekkende vogels hoger (25 exemplaren). De vroegste najaarswaarneming is: 3 augustus 1988, één exemplaar zeer hoog in westelijke richting overvliegend, De Zitterd, Grave (RPa). De meeste Visarenden worden van half september tot eind oktober gezien. De laatste waarneming is van 19 november 1985: één exemplaar, Kraaijbergse Plassen, west (EJa).

Er is één waarneming van twee exemplaren: 2 oktober 1988, vliegend in zuidwestelijke richting, Mazenburg (FAR), verder betrof het steeds solitaire vogels.

Kraanvogel (*Grus grus*)

Doortrekker, doortrek in klein tot groot aantal

De Kraanvogel is een vrij schaarse doortrekker in zuidoost- en oostelijk Nederland. Het Land van Cuijk ligt grotendeels binnen de trekbaan. De Kraanvogel trekt in zeer wisselende aantallen over het Land van Cuijk. De soort wordt vrijwel jaarlijks waargenomen. De voorjaars trek (19 waarnemingen tussen 1977 en 1991) is minder omvangrijk dan de najaars trek (38 waarnemingen in dezelfde periode). Dit komt doordat de trekbaan in het voorjaar oostelijker ligt dan in het najaar. In het najaar schampt de westgrens van de trekbaan net aan het Land van Cuijk.

De doortrek is in het voorjaar zeer onregelmatig en de groepen bestaan meestal uit enkele exemplaren. Uitzonderingen zijn echter ook mogelijk. Op 6 maart 1989 vlogen er 1500 exemplaren over de Pont bij Sambeek (FRe). Deze vogels vlogen verdeeld in zeven groepen over, in het tijdsbestek van één uur. Voorjaarswaarnemingen zijn uitsluitend uit maart en april bekend. De vroegste waarneming is van 27 februari 1996 toen 10 cirkelende exemplaren werden gezien boven Langenboom die later in formatie richting noordoosten wegtrokken (LPe). De laatste voorjaarswaarneming is van 22 april 1983, 5 exemplaren, Horddonken (DHe).

In het najaar worden de meeste Kraanvogels waargenomen in oktober en november. De vroegste najaarswaarneming is van 4 september 1982, drie exemplaren, Boxmeer (MAa). De laatste waarneming is verricht op 16 december 1986: acht exemplaren boven Grave (EJa). In normale jaren bestaan de groepen hoogstens uit enkele tientallen exemplaren. In jaren met harde oostenwind kunnen er echter honderden Kraanvogels tegelijk worden waargenomen. De grootste najaarsgroep is waargenomen op 6 november 1982: 350 exemplaren bij Stevensbeek (DHe).

Er zijn slechts twee waarneming van een pleisterende Kraanvogels in het Land van Cuijk. Van 27 tot en met 29 november 1982 verbleef er één exemplaar nabij de Tongelaar (LGe). In de tweede helft van de jaren tachtig (exacte datum onbekend) zijn er 104 exemplaren aan de grond gezien tussen de Tongelaar en Gassel (KEr).

De Kraanvogel kan zowel solitair als in grote groepen overtrekkend worden waargenomen. Meestal betreft het kleine groepjes van zo'n 10 tot 20 exemplaren. De gemiddelde groeps-grootte berekend op basis van de niet-systematisch verzamelde waarnemingen is 42,2 (n=57).

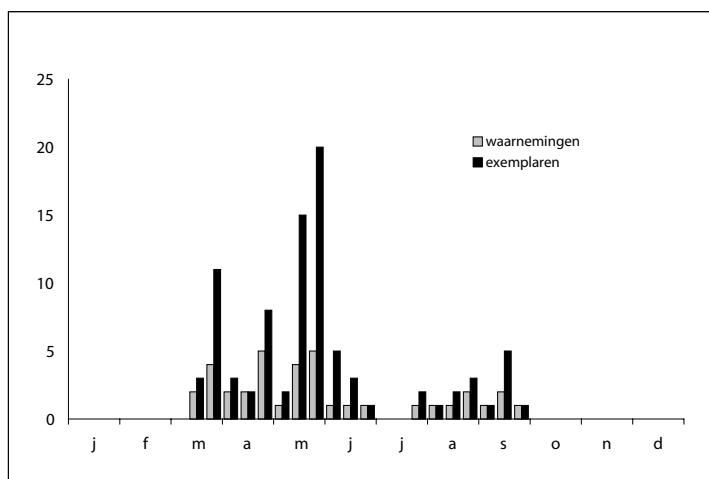
Literatuur: Glutz von Blotzheim *et al.* (1973), Van der Weide (1988)

Bontbekplevier (*Charadrius hiaticula*)

Doortrekker, doortrek in zeer klein tot klein aantal

De Bontbekplevier broedt langs de kusten van Noordwest-Europa en op toendra's in het hoge noorden van Europa. In het Land van Cuijk wordt de Bontbekplevier alleen in kleine aantallen langs de Maas waargenomen (37 waarnemingen van 88 exemplaren). In het voorjaar worden meer waarnemingen verricht dan in het najaar. De meeste waarnemingen zijn afkomstig van (tijdelijke) slikplaten in de de Kraaijenbergse Plassen.

Normaal loopt de doortrek (figuur 5.2) van maart tot en met mei en van augustus tot eind september. De vroegste waarneming is van 15 maart 1988, twee exemplaren op de Maaskampen (LGe) en de laatste van 25 september 1988, een exemplaar bij de Kraaijenbergse Plassen (JGe).

Figuur 5.2 Aantalsverloop van Bontbekplevier door het jaar (archief VWG t/m 1992).

De meeste waarnemingen stammen uit 1987, toen een zeer fraaie slikplaat in het noorden van de Kraaijenbergse Plassen een waar eldorado vormde voor doortrekkende steltlopers. Vanaf maart tot en met september zijn er hier Bontbekplevieren gezien, met als hoogste aantal zes ex. op 22 mei 1987 (RHe, RPa).

De gemiddelde groepsgrootte is 2,4 exemplaren (n= 37).

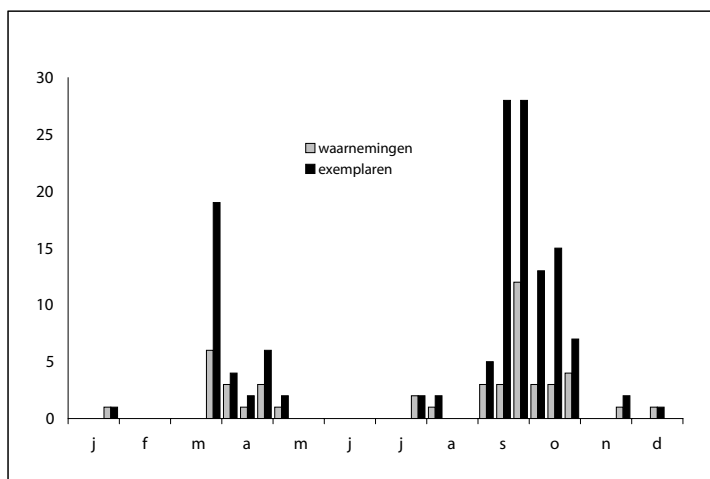
Bonte Strandloper (*Calidris alpina*)

Doortrekker, doortrek in klein aantal

De Bonte Strandloper is in het binnenland een redelijk algemene doortrekker. In het Land van Cuijk is het een schaarse doortrekker (48 waarnemingen van 137 exemplaren). De meeste vogels worden waargenomen bij de Kraaijenbergse Plassen en de Mazenburg. Het aantal waargenomen vogels hangt sterk samen met de aanwezigheid van geschikte slikplaten die ontstaan bij de ontgrondingswerkzaamheden in de Kraaijenbergse Plassen. De najaarstrek is omvangrijker dan de voorjaarstrek.

De doortrek in het voorjaar concentreert zich rond eind maart en begin april. Het gaat hierbij om slechts enkele exemplaren. De vroegste waarneming is van 22 maart 1987: 3 exemplaren, Kraaijenbergse Plassen, west (MWe). De laatste waarneming in het voorjaar werd gedaan op 10 mei 1987, 2 ex., Kraaijenbergse Plassen, west (JGe). De vroegste najaarswaarneming werd op 23 juli 1986, 3 ex., Mazenburg (FAa) verricht. In het najaar concentreert de doortrek zich in september en oktober (figuur 5.3). In deze periode worden grotere groepjes gezien van meer dan tien exemplaren. De trek eindigt grotendeels tussen eind oktober en begin november. De laatste waarneming is van 18 december 1983: één exemplaar, Mazenburg (DHe).

De gemiddelde groepsgrootte bedraagt 2,9, waarbij in het voorjaar vooral solitaire exemplaren en in het najaar groepjes van 3 tot 10 exemplaren worden gezien. De grootst waargenomen groep was 20 exemplaren groot en werd gezien op 19 september 1984 bij de Kraaijenbergse Plassen, west (EJa, RPa).

Figuur 5.3 Aantalsverloop van Bonte Strandloper door het jaar (archiefVWG t/m 1992).

Kemphaan (*Philomachus pugnax*)

Jaargast en Voormalige broedvogel, doortrek in zeer klein aantal

De Kemphaan is een steeds schaarser wordende broedvogel van het westen en noorden van Nederland. Doortrekkende exemplaren van en naar de overwinteringsgebieden in Afrika en de broedgebieden in Noord-Europa worden in het gehele land waargenomen. In het Land van Cuijk is de Kemphaan een schaarse doortrekker (43 waarnemingen, 144 exemplaren). De soort wordt uitsluitend in het Maasdal waargenomen. Het grootste deel van de waarnemingen is afkomstig van de Maaskampen en de tijdelijke slikplaten in de Kraaijbergse Plassen. De voorjaarstrek in het Land van Cuijk is groter dan de najaarstrek.

De eerste Kemphanen worden al in januari waargenomen. De voorjaarstrek van Kemphanen is het meest uitgesproken in de maanden april en mei. De aantallen zijn echter vrij laag. Het maximumaantal bedroeg 15 exemplaren (een groep) op 4 april 1986 in de Maaskampen (RPa). Half mei worden de laatste doortrekkende Kemphanen waargenomen. De najaarstrek is minder uitgesproken. Van eind juli tot half oktober worden zo nu en dan Kemphanen waargenomen.

In het voorjaar worden meestal kleine groepjes gezien, in het najaar solitaire exemplaren. De gemiddelde groeps grootte is 3,3.

Regenwulp (*Numenius phaeopus*)

Doortrekker, doortrek in zeer klein tot klein aantal

De Regenwulp wordt in het binnenland vooral in het voorjaar op doortrek waargenomen. Dit beeld geldt ook voor het Land van Cuijk. Van de 30 waarnemingen (74 exemplaren) van Regenwulpen zijn er 21 verricht in het voorjaar.

De vroegst bekende waarneming is van 29 maart 1979, twee exemplaren bij de Stuw Sambeek (MRe). Hoewel het aantal waarnemingen gering is, is er toch een duidelijk doortrekpiek in de tweede helft van april en begin mei. Dit beeld komt overeen met het patroon in de rest van Nederland.

In het najaar worden er beduidend minder Regenwulpen waargenomen. Van de vijf waarnemingen werden er vier verricht in de laatste decade van augustus. Ook dit valt samen met de landelijke doortrekpiek. De laatst bekende waarneming is van 31 augustus 1985, twee exemplaren bij de Ganzenorgel (EJa).

De meeste waarnemingen (17) hebben betrekking op solitaire vogels. De gemiddelde groepsgrootte is 2,5. Er zijn twee waarnemingen waarbij meer dan tien exemplaren werden waargenomen: 23 augustus 1985, 15 exemplaren, Kraaienbergse Plassen (RHe) en 10 juni 1991, 12 exemplaren overvliegend, Boxmeer (RSt).

Zwarte Ruiter (*Tringa erythropus*)

Doortrekker, doortrek in zeer klein aantal

142

De Zwarte Ruiter is een algemene doortrekker in het westen en noorden van Nederland en het rivierengebied. In het Land van Cuijk is de soort een zeer schaarse doortrekker (19 waarnemingen in de periode 1976-1987). De waarnemingen zijn beperkt tot het Maasdal, met name de Kraaienbergse Plassen.

De doortrek vindt in het voorjaar plaats in de periode tussen eind april en eind mei. De vroegste waarneming is van 26 april 1987; één exemplaar, Kraaienbergse Plassen (RPa, EJa). De laatste voorjaarswaarneming is van 17 mei 1987, één exemplaar, Kraaienbergse Plassen west (LEn). In het najaar vindt doortrek van midden augustus tot eind september plaats. De eerste Zwarte Ruiter in het najaar werd gezien op 26 juli 1976, één exemplaar, Oeffeltsche Weiden (waarnemer onbekend). De laatste waarneming is van 26 september 1987, één exemplaar, Kraaienbergse Plassen (EJa).

De meeste waarnemingen hebben betrekking op solitaire exemplaren. De gemiddelde groepsgrootte bedraagt 1,4. Het grootste groepje telde vier exemplaren en werd waargenomen op 12 augustus 1987 bij de Kraaienbergse Plassen (RPa).

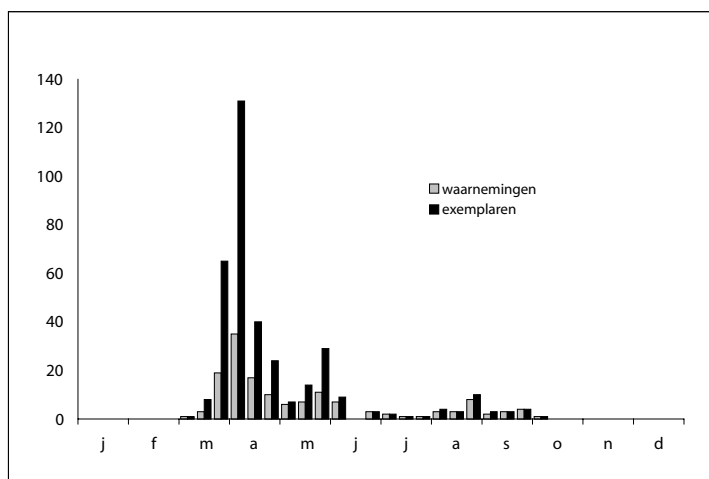
Tureluur (*Tringa totanus*)

Zomervogel en Voormalige broedvogel, doortrek in vrij klein tot vrij groot aantal

De Tureluur is een algemene broedvogel in Nederland vooral van vochtige graslanden in het westen en noorden van het land, en tevens een zeer algemene doortrekker. In het Land van Cuijk broedt de soort sinds 1976 niet meer. Als doortrekker wordt de Tureluur nog wel waargenomen (147 waarnemingen, 363 exemplaren). De doortrek in het voorjaar is aanzienlijk sterker dan in het najaar. Doortrekkende Tureluurs zijn uitsluitend in vochtige uiterwaardgraslanden en op slikplaten in het Maasdal aangetroffen.

De doortrek van Tureluurs in het voorjaar begint vroeg in maart. De vroegst bekende waarneming is van 5 maart 1981: één exemplaar, Zurepasweiden (MRe). De piek van de voorjaarstrek valt rond eind maart en begin april (figuur 5.4). In deze periode kunnen de aantallen oplopen tot enkele tientallen exemplaren. Daarna worden er tot in juni nog geregeld kleinere groepjes waargenomen. Na hoge waterstanden van de Maas worden soms grotere groepen op droogvallende graslanden waargenomen: 9 maart 1986, 20 exemplaren, Maaskampen (RPa).

In het najaar blijven de aantallen laag (maximaal enkele exemplaren). De doortrek begint alweer in juli. De meeste Tureluurs worden met name in augustus gezien (14 waarnemingen, 17

Figuur 5.4 Aantalsverloop van Tureluur door het jaar (archief VWG t/m 1992).

exemplaren). Begin oktober worden de laatste Tureluurs waargenomen. De laatste waarneming is van 8 oktober 1982: één exemplaar, Mazonburg (MAa).

In het voorjaar worden kleine groepjes van zo'n 5 tot 10 exemplaren gezien, in het najaar zijn het meestal solitaire doortrekkende exemplaren of tweetallen. De gemiddelde groeps grootte bedraagt 2,5.

De grootste groep bestond uit 20 exemplaren en werd gezien op 9 maart 1986 bij de Kraaijense Plassen (RPa).

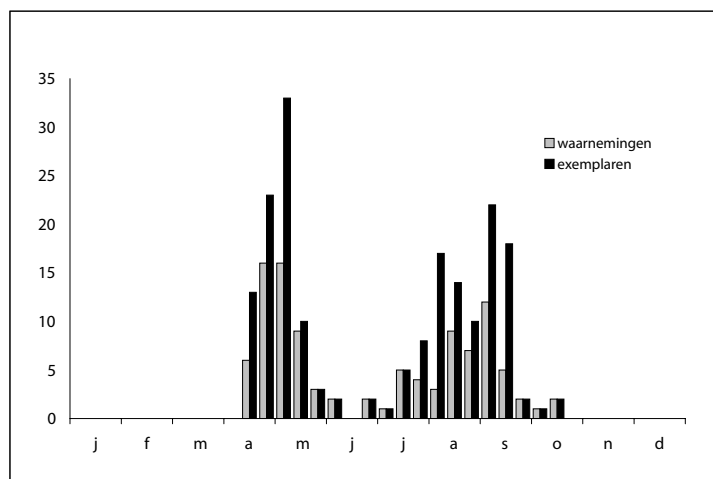
Groenpootruiter (*Tringa nebularia*)

Doortrekker, doortrek in klein aantal

Groenpootruiters worden in Nederland algemeen op doortrek waargenomen wanneer ze onderweg zijn tussen hun overwinteringsgebieden in Afrika en hun broedgebieden in Noord-Europa. In het Land van Cuijk worden Groenpootruiters in kleine aantallen waargenomen gedurende de trekperiode (116 waarnemingen in de periode 1978-1991, 186 exemplaren). De meeste waarnemingen zijn afkomstig uit het Maasdal, met name de Kraaijense Plassen en de Mazonburg. De voorjaars- en najaarstrek zijn gelijk van intensiteit (figuur 5.5).

De eerste voorjaarswaarnemingen worden vanaf half april gedaan. De vroegste waarneming is van 4 april 1995: één exemplaar, Kraaijense Plassen, noordwest (BHo). De hoogste aantallen worden van eind april tot half mei waargenomen: groepjes van maximaal vijf exemplaren. De voorjaarstrek eindigt begin juni, maar in de periode van begin juni tot begin juli kunnen soms nog solitaire exemplaren gezien worden.

Vanaf half juli komt de najaarstrek op gang. Eerst trekken de volwassen vogels door. De grotere aantallen worden in augustus en september gezien. Dit zijn grotendeels juveniele vogels. Tot eind september schommelen de aantallen rond de tien exemplaren. Hierna neemt het aantal snel af. De laatste bekende waarneming is van 17 oktober 1978; Mazonburg (MRe).

Figuur 5.5 Aantalsverloop van Groenpootruiter door het jaar (archief VWG t/m 1992).

Het grootste deel van de waarnemingen en heeft betrekking op solitaire vogels of kleine groepjes. De gemiddelde groeps grootte is 1,6 exemplaren ($n=116$). Er zijn slechts drie waarnemingen die betrekking hebben op groepen van meer dan vijf exemplaren. Het hoogste aantal werd waargenomen op 6 augustus 1980: 15 ex., Zoetepasweiden (JHe). De andere twee waarnemingen zijn: 3 september 1980, 11 exemplaren, Maas Vierlingsbeek (EJa) en 16 september 1984, acht exemplaren, Kraaijenbergse Plassen, west (LGe, EJa, RPa).

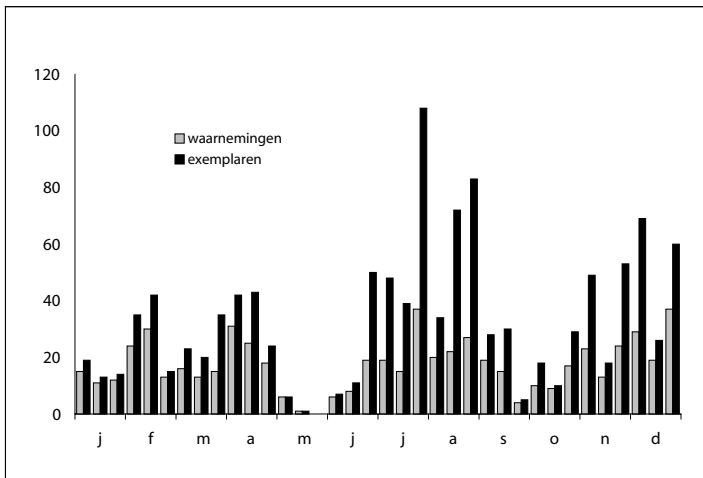
Witgatje (*Tringa ochropus*)

Wintergast en Doortrekker, doortrek in vrij klein aantal

Het Witgatje wordt in Nederland vooral gezien op reis tussen de broedgebieden in Noord-Europa en de overwinteringsgebieden in Midden- en Zuid-Europa en Noord-Afrika. Het voorkomen van het Witgatje in het Land van Cuijk is zeer goed onderzocht (631 waarnemingen, 1196 exemplaren). In het gebied is het één van de weinige steltlopers die ook buiten het Maasdal regelmatig worden waargenomen. De soort kan langs vrijwel ieder water worden gezien. In het voorjaar worden de meeste Witgatjes langs beken en plassen gezien. In het najaar worden ook afgravingen en grindgaten bezocht. In het voorjaar zijn de aantallen lager dan in het najaar (figuur 5.6).

Per voorjaar trekt een tien- of twintigtal Witgatjes door in het Land van Cuijk. De doortrek begint al eind februari. Na zachte winters trekken dan de eerste in Europa overwinterende Witgatjes naar het noorden. Hierna daalt het aantal waarnemingen. Vanaf eind maart arriveren de eersten in het Land van Cuijk. In april loopt het aantal waarnemingen dan snel op. De doortrekpiek in het voorjaar valt ongeveer half april, maar lijkt in sommige jaren (zoals 1985 en 1986) al begin april te liggen. Eind april en begin mei worden nog maar weinig Witgatjes waargenomen. De laatste voorjaarswaarneming is: 17 mei 1984, één exemplaar, Estersbroek (RPa, EJa).

De najaarstrek is veel omvangrijker. In het najaar trekken er zo'n dertig tot vijftig Witgatjes door in het Land van Cuijk. Begin juni worden alweer de eerste Witgatjes waargenomen zoals op 3 juni 1984, 1 ex., Estersbroek (RPa, EJa), 5 juni 1982, 2 ex., Oeffeltsche Raam t.h.v. Groeningen (DHe) en 6 juni 1987, 1 ex., Oeffeltsche Raam (DHe). Vanaf half juni stijgt het aantal waarnemin-

Figuur 5.6 Aantalsverloop van Witgatje door het jaar (archief VWG t/m 1992).

gen sterk. Eind juni, begin juli is er een kleine piek. Vermoedelijk betreft het hier voornamelijk vrouwtjes die wat vroeger de broedgebieden verlaten. Hierna zijn er twee pieken: één eind juli en één in de tweede helft van augustus (aankomst juvenielen). Deze zijn veel hoger dan in het voorjaar. Na deze laatste piek dalen de aantallen weer. Vanaf begin november beginnen de aantallen weer wat te stijgen.

In het voorjaar betreft het meestal enkelingen of kleine groepjes, terwijl in het najaar grotere groepjes worden gezien. De gemiddelde groepsgrootte is 1,9 exemplaren ($n=631$). Waarnemingen van grote groepjes Witgatjes zijn meestal in het najaar gedaan. Uitzonderingen hierop zijn: 22 maart 1987, negen exemplaren, Meerkampen (MVo) en 20 april 1987, zes exemplaren, Oeffeltsche Raam, t.h.v. Groeningen (DHe). In het najaar worden soms groepjes van meer dan tien Witgatjes gezien, zoals op: 21 juli 1960, 15 ex., Kammerberg, Tongelaar (wrn onb), 13 en 24 augustus 1984, 11 en 12 ex., Hapse Polder (FAR) en 29 juli 1986, 14 ex., Hapse Polder (FAR, EJa).

Literatuur: Heg (1985b)

Bosruiter (*Tringa glareola*)

Doortrekker, doortrek in zeer klein aantal

De Bosruiter wordt zowel in voor- als najaar op doortrek in Nederland vrij algemeen waargenomen. In het Land van Cuijk wordt de soort uitsluitend in het Maasdal waargenomen. Slechts eenmaal is de soort op de hogere gronden gezien (20 juli 1985, één exemplaar, Het Broek, St Anthonis, WVe, DHe). De meeste waarnemingen zijn gedaan bij de Kraaijbergse Plassen en omgeving. Omdat Bosruiters in het voorjaar oostelijker trekken, zijn vrijwel alle waarnemingen in het najaar gedaan.

Vanwege de oostelijke doortrekroute in het voorjaar, zijn er slechts drie voorjaarswaarnemingen bekend: 30 april 1987, 2 ex., Kraaijbergse Plassen, west (MWe, MHo), 17 mei 1987, 1 ex., Kraaijbergse Plassen, west (MWe, MHo) en 17 mei 1992, 4 ex., Kraaijbergse Plassen, west (KEr, LPe).

Uit het najaar zijn 21 waarnemingen bekend (44 exemplaren). De eerste waarneming is van begin juli. Hierna nemen de aantallen toe tot in begin augustus (zeven waarnemingen), waarna ze weer afnemen. Begin september is er een tweede, kleinere piek. Hierna is er nog één waarneming bekend: 20 september 1984 De Kampen (RPa).

Meestal gaat het om solitaire exemplaren of om kleine groepjes (maximaal drie exemplaren). De gemiddelde groepsgrootte is 1,8 (n=24). Grotere groepen zijn: 3 september 1980, zes exemplaren, Zoetepasweiden, (HEij) en 9 september 1985, negen exemplaren, Kraaijenbergse Plas-sen, west (RHe).

Oeverloper (*Actitis hypoleucos*)

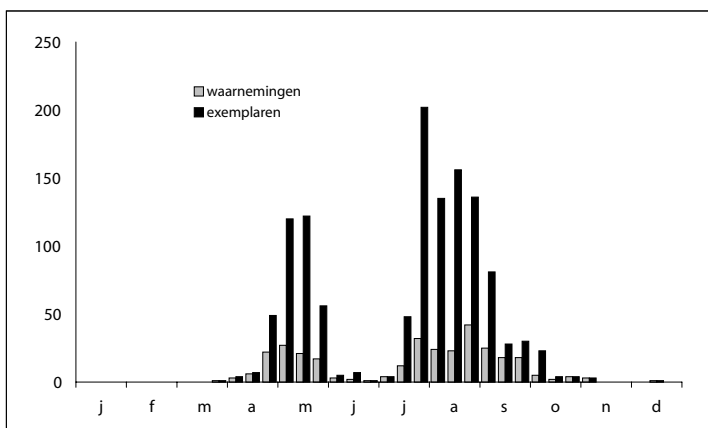
Doortrekker, doortrek in vrij klein tot vrij groot aantal

146

De Oeverloper trekt in Nederland vooral in mei en van juli tot september door. Uit figuur 5.7 blijkt dat dit ook voor het Land van Cuijk geldt. Er zijn 315 waarnemingen met 1226 exemplaren bekend. De voorjaars trek is wat betreft het aantal waarnemingen even intensief als in het najaar, maar het aantal exemplaren is dan lager. De Oeverloper kan in het gehele Land van Cuijk worden gezien. De meeste waarnemingen worden gedaan in het Maasdal.

De voorjaars trek vindt plaats van begin april tot begin juni. De eerste waarnemingen worden doorgaans begin april verricht. De vroegste waarneming is van 31 maart 1984: één exemplaar, Estersbroek (RPa). Het hoogtepunt van de doortrek valt in de eerste helft van mei (figuur 5.7). Hierna nemen de aantallen snel af tot in juni. In de gehele maand juni kan nog een enkele Oeverloper worden waargenomen.

De najaars trek start alweer begin en halverwege juli wanneer de volwassen vogels doortrekken. Eind juli wordt een doortrekpiek bereikt. Begin augustus treedt een kleine inzinking van de aantallen op, als de laatste adulten doortrekken. Halverwege augustus komen echter de juveniele vogels door en nemen de aantallen snel toe. Halverwege en eind augustus treedt een doortrekpiek op. Hierna nemen de aantallen langzaam af tot begin oktober. In oktober en november worden de laatste exemplaren waargenomen. De laatste waarneming is van 7 november 1982: één exemplaar, Radioplassen (ASw).

Figuur 5.7 Aantalsverloop van Oeverloper door het jaar (archief VWG t/m 1992).

De gemiddelde groeps grootte over het gehele jaar bedraagt 3,9 exemplaren (n=315). Tijdens de voorjaars trek zijn de groepjes iets kleiner (3,6; n=102) dan in het najaar (4,1; n=209). Vooral in juli en in wat mindere mate augustus worden de grootste groepen gezien. De gemiddelde groeps grootte in juli bedraagt 5,3 (n=48), in augustus 4,8 (n=89), in september 2,3 (n=61) en in oktober 2,8 (n=11). De grootste groepen die zijn waargenomen zijn 40 exemplaren op 31 juli 1985 (Kraaijbergse Plasen, west, DHe), 43 exemplaren op 12 augustus 1986 (Oude Maas, MAa) en 40 exemplaren op 17 mei 1987 (Kraaijbergse Plassen, midden, RPa).

Dwergmeeuw (*Larus minutus*)

Doortrekker, doortrek in zeer klein aantal

De Dwergmeeuw wordt vrijwel ieder jaar waargenomen in het Land van Cuijk, met name in het voorjaar. De soort is alleen op of langs de Maas waargenomen. Plaatsen waar zij relatief vaker wordt gezien zijn de Mazenburg, de Oude Maas, de Stuw Sambeek en de Kraaijbergse Plasen. De meeste doortrekkende Dwergmeeuwen (zowel in voor- als najaar) zijn, net als elders in het rivierengebied, onvolwassen.

In het voorjaar zijn er enkele waarnemingen uit april, terwijl mei de beste maand is met negen waarnemingen. Deze waarnemingen vallen in de landelijke doortrekperiode van april tot mei. In de laatst genoemde maand wordt de soort ook het meest in het rivierengebied waargenomen. De vroegste waarneming is van 2 april 1996, vier exemplaren, Kraaijbergse Plassen, west, div wrns). In het najaar wordt de Dwergmeeuw slechts incidenteel waargenomen. Er zijn van de maanden augustus en september slechts vier waarnemingen bekend. In deze periode wordt de Dwergmeeuw ook veel minder in het rivierengebied waargenomen omdat zij zich meer geconcentreerd langs de kust en het IJsselmeer ophoudt. De laatste waarneming is van: 17 november 1996, Kraaijbergse Plassen, west (LPe), wat voor het binnenland uitzonderlijk laat is.

De waarnemingen betreffen vaak één of twee exemplaren. Een uitzondering hierop was een groep van vijf exemplaren (drie juvenielen en twee adulten), die op 8 augustus 1981 op de Maas ter hoogte van Oeffelt werd gezien (MRe). De gemiddelde groeps grootte is 1,5 (n=18).

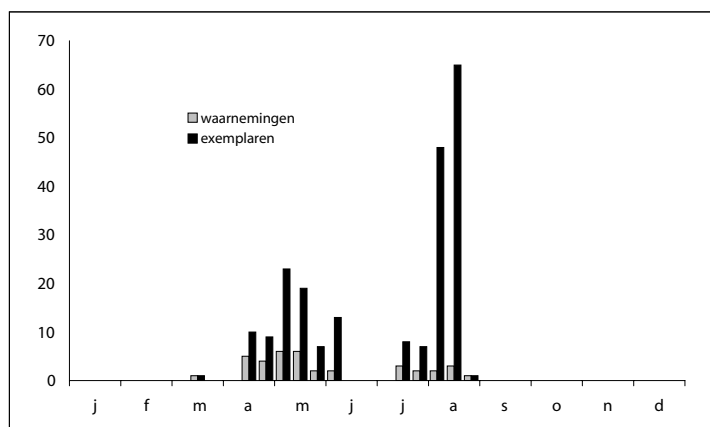
Zwarte Stern (*Chlidonias niger*)

Doortrekker en Voormalige broedvogel, doortrek in klein aantal

De Zwarte Stern wordt op doortrek regelmatig in het rivierengebied gezien, met name in het voorjaar. In het Land van Cuijk wordt de soort zowel in het voor- als najaar regelmatig waargenomen (figuur 5.8). Tot ongeveer 1986 werden de meeste Zwarte Sterns gezien in de Mazenburg, op de Maas bij St Agatha en bij de Stuw Sambeek. Sinds de aanzienlijke vergroting van de Kraaijbergse Plassen en het intensiever bezoeken van dit gebied, wordt de Zwarte Stern vooral hier waargenomen.

De voorjaars trek vindt plaats van half april tot begin juni. De vroegste waarneming was op 14 april 1983; één exemplaar bij de Stuw Sambeek (MRe). Hierna nemen de aantallen toe tot een piek halverwege mei.

De najaars trek begint half juli, wanneer de broedplaatsen verlaten worden. De meeste waarnemingen worden gedaan in augustus. Na eind augustus zijn er geen waarnemingen meer, de

Figuur 5.8 Aantalsverloop van Zwarte Stern door het jaar (archief VWG t/m 1992).

Zwarte Sterns zijn dan waarschijnlijk naar het IJsselmeer vertrokken. De laatste waarneming is gedaan op 29 augustus 1987 (één exemplaar, Kraaijenbergse Plassen, west (LGe)).

De gemiddelde groepsgrootte over het gehele jaar is 5,7 ($n=37$). In het najaar zijn de groepjes gemiddeld wat groter dan in het voorjaar: 10,8 ($n=12$) tegen 3,2 ($n=26$). Waarnemingen van grotere groepen in het voorjaar zijn: 8 juni 1982, 12 ex., Mzenburg (WHe) en 14 mei 1983, 10 ex., Mzenburg (WHe). In het najaar waren de grootste groepen 45 en 55 exemplaren groot (respectievelijk 8 augustus 1981, Maas, St Agatha (MRe) en 19 augustus 1989, Kraaijenbergse Plassen, midden (LGe)).

Gele Kwikstaart (*Motacilla flava flava*)

Zomervogel, doortrek in vrij klein aantal

De Gele Kwikstaart is een algemene broedvogel in Nederland. Ook in het Land van Cuijk broedt de soort. Daarnaast trekken broedvogels net noordelijker en oostelijker van Nederland door. In het Land van Cuijk is de Gele Kwikstaart een vrij schaarse doortrekker (117 waarnemingen, 505 exemplaren). De soort kan in het gehele gebied worden gezien. De aantallen tijdens de voorjaarstrek zijn groter dan die tijdens de najaarstrek.

De voorjaarstrek start begin april. Er is één maartwaarneming: 15 maart 1980 (één exemplaar bij de Oeffeltsche Raam ter hoogte van Oeffelt, rvt). De voorjaarstrek is het sterkst in de tweede helft van april en begin mei. De doortrekkende aantallen lopen daarna langzaam terug. Eind mei worden de laatste doortrekkers opgemerkt.

De najaarstrek is minder intensief. De eerste doortrekkers worden halverwege augustus gezien. Eind augustus en begin september valt de doortrekpiek. In de eerste helft van oktober worden de laatste Gele Kwikstaarten waargenomen. Er zijn uit verschillende jaren ook late oktober-waarnemingen bekend. De laatste waarneming is van 21 oktober 1982, twee exemplaren in de Oeffeltsche Weiden (MAa).

De meeste waarnemingen hebben betrekking op groepjes van enkele exemplaren. De gemiddelde groepsgrootte bedraagt 4,3 ($n=117$). In het voorjaar trekken in het Land van Cuijk alleen kleine groepjes en enkelingen door. De gemiddelde groepsgrootte in het voorjaar is 2,9 ($n=82$).

De grootste groep waargenomen in het voorjaar bestond uit 20 exemplaren; zo'n groep is tweemaal gezien: op 10 mei 1982, Oude Maas (HEij) en op 28 mei 1987, Princepeel (RHe). De gemiddelde groepsgrootte is in het najaar aanzienlijk hoger 6,1 (n=36). Een groep van 70 overtrekkende exemplaren nabij de Stevensbeekse Bossen (19 september 1983, DHe) is de grootste waargenomen groep.

Grote Gele Kwikstaart (*Motacilla cinerea*)

Doortrekker en Zeldzame wintergast, doortrek in klein aantal

De Grote Gele Kwikstaart heeft een uitgesproken voorkeur voor stromende wateren. De soort broedt in het oosten van Nederland. Doortrekkende exemplaren zijn afkomstig uit dit broedgebied of uit broedgebieden iets noordelijker en oostelijker van ons land. In het Land van Cuijk zijn de waarnemingen geconcentreerd langs de Maas en langs de Graafsche en Lage Raam. Incidenteel zijn er waarnemingen van de Kraaijenbergse Plassen en de Radioplassen. Uit het najaar zijn aanzienlijk meer waarnemingen bekend (60) dan uit het voorjaar (10).

Voorjaarswaarnemingen van de Grote Gele Kwikstaart zijn schaars. Er zijn negen doortrekwaarnemingen uit maart bekend (9 exemplaren) en één uit mei: 10 mei 1982 (twee overvliegende exemplaren, Oude Maas, HEij). Grote Gele Kwikstaarten broeden vroeg in het jaar. Vanaf eind mei kunnen al juvenielen uitzwermen. Er is in het Land van Cuijk één zo'n waarneming uit de zomer bekend: op 1 juli 1984 vloog één exemplaar over De Vilt (DHe).

De najaarstrek begint half augustus. De eerste najaarswaarneming is van 15 augustus 1984, één exemplaar langs de Maas ter hoogte van Groeningen (DHe). In september (16 waarnemingen, 27 exemplaren), oktober (27 waarnemingen, 44 exemplaren) en november (13 waarnemingen, 17 exemplaren) trekken de meeste exemplaren door, met in oktober de doortrekpiek. In 1984 toen uitgebreide trektellingen zijn gehouden langs de Maas bij Groeningen trokken tussen 16 september en 4 november 30 Grote Gele Kwikstaarten door. De doortrekpiek viel tussen 23 september en 17 oktober. Ondanks de aanwezigheid van een aantal (niet dichtvrietzende) beken is de soort zeldzaam in de winter. Er zijn slechts zes winterwaarnemingen: december 1982, 2 ex., De Biezen, Oploo (LBa), 19 februari 1983, 1 ex., Graafsche Raam t.h.v. Escharen (LGe), 26 februari 1983, 3 ex., Radioplassen (DHe), 26 december 1983, 2 ex., Peelkanaal t.h.v. Mill (LGe), 9 februari 1986, 2 ex., Lage Raam t.h.v. De Tongelaar (EJa) en 28 december 1988, 1 ex., Stevensbeek (wvt).

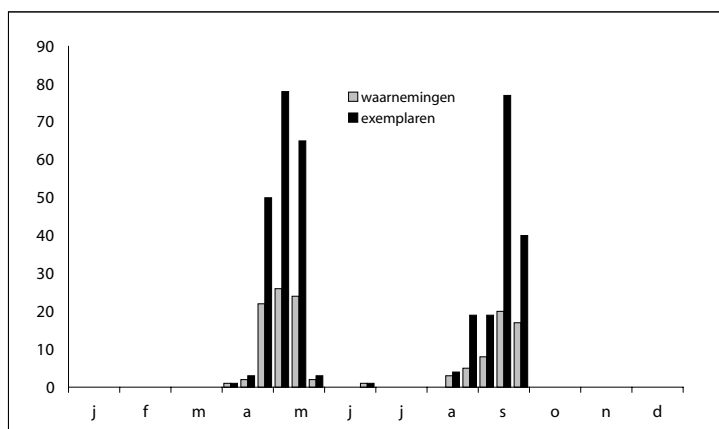
De meeste waarnemingen hebben betrekking op één exemplaar, soms twee exemplaren. De gemiddelde groepsgrootte is 1,5 (n=76). Deze is iets vervormd door de dagtotalen van de trektellingen. Zonder deze komt de gemiddelde groepsgrootte te liggen op 1,2 (n=64). De grootste waargenomen groep bestond uit 4 exemplaren (24 november 1985, Lage Raam t.h.v. De Tongelaar, EJa, RPa).

Literatuur: Heg (1985)

Paapje (*Saxicola rubetra*)

Doortrekker en Voormalige broedvogel, doortrek in klein aantal

Het Paapje is een schaarse tot algemene doortrekker in Nederland, voornamelijk in het oosten en het duingebied. Jaarlijks worden doortrekkende Paapjes in het Land van Cuijk gezien, hoofdzakelijk in de uiterwaarden. De voorjaarstrek is iets groter van omvang dan de najaarstrek.

Figuur 5.9 Aantalsverloop van Paapje door het jaar (archief VWG t/m 1992).

In Nederland worden de eerste exemplaren soms al in maart, maar meestal pas in april gezien. De vroegste waarneming in het Land van Cuijk is van 6 april 1985 (één exemplaar, Ullingsche Bergen, EJa). De voorjaars trek is op zijn hoogtepunt eind april, begin mei (figuur 5.9). Halverwege mei nemen de aantallen snel weer af. De laatste voorjaarswaarneming is verricht op 22 mei 1983 (één exemplaar, Meerkampen Oeffelt, WHe).

In het najaar vindt de trek over een langere periode en meer verspreid plaats. De eerste najaarswaarneming is van 12 augustus 1984, één exemplaar, Horddonken Vortum-Mullem (DHe). De meeste waarnemingen komen uit de tweede helft van september. De laatste waarnemingen worden eind september gedaan. De laatste waarneming is van 8 oktober 1995, één exemplaar, Kraaijenbergse Plassen, west (LPe).

Tijdens het voorjaar zijn de groepjes meestal niet groter dan drie exemplaren. De gemiddelde groeps grootte in het voorjaar is 2,6 (n=56); de grootste groep in het voorjaar is gezien op 7 mei 1982: 10 exemplaren, Zoetepasweiden (DHe). In het najaar is de groeps grootte iets hoger dan in het voorjaar 3,2 (n=37). Regelmatig worden groepjes van vier exemplaren of meer gezien. De grootste najaarswaarneming is van 12 september 1982: 25 exemplaren, Oeffeltsche Weiden (WHe). De gemiddelde groeps grootte over het gehele jaar is 2,8 (n=93).

Literatuur: Van der Weide (1991a)

Tapuit (*Oenanthe oenanthe*)

Zomervogel en Doortrekker, doortrek in vrij klein aantal

De Tapuit is broedvogel op de zandgronden van Nederland en in het duingebied. Doortrekkers op weg van verre noordelijke oorden naar Afrika of vice versa worden in het voor- en najaar in Nederland gezien. Tijdens de trek kan de Tapuit in het gehele Land van Cuijk worden waargenomen. Kleine verhogingen als paaltjes, stenen of hopen of open plaatsen zoals akkers, weilanden en heiden zijn typische plekken waar fouragerende exemplaren worden gezien. De Tapuit wordt jaarlijks tijdens de voor- en najaars trek waargenomen.

In het voorjaar worden de eerste Tapuiten eind maart en begin april gezien. De vroegste data zijn: 24 en 27 maart 1982, twee exemplaren, Mazenburg (WHe). Vanaf half april nemen de aan-

tallen snel toe, waarna de doortrekpiek begin mei valt. Halverwege mei zijn de aantallen iets lager, maar toch nog redelijk hoog. Eind mei worden nog maar weinig Tapuiten gezien. De najaarstrek is qua omvang iets groter dan de voorjaarstrek. De eerste najaarstrekwaarneming is gedaan op 29 juli 1989, twee exemplaren in Velp (GTo). Pas eind augustus komt de trek goed op gang. De piek valt halverwege september. Eind september is het grootste deel reeds doorgetrokken. Tot eind oktober worden nog enkelingen gezien. Een uitzondering hierop is: 26 oktober 1985, 12 exemplaren, Grindkuilen (LGe). Dit is tevens de laatste waarneming. Het doortrekverloop komt overeen met het landelijke verloop.

Tijdens de trek gaat het meestal om enkelingen en groepjes van twee tot tien exemplaren. Waarnemingen van grotere groepen zijn behalve de bovengenoemde: 26 augustus 1983, 20 exemplaren, Ullingsche Bergen (FKa) en 1 mei 1987, 12 exemplaren, Ullingsche Bergen (MWe, LEn). De gemiddelde groeps grootte van het Land van Cuijk is 2,4 exemplaren ($n=254$). In het voorjaar is dit met 2,2 exemplaren ($n=42$) lager dan in het najaar (3,5 exemplaren, $n=122$).

Literatuur: Hornman (1989)

Beflijster (*Turdus torquatus*)

Doortrekker, doortrek in zeer klein aantal

In het Land van Cuijk is de Beflijster is een zeer schaarse doortrekker, voornamelijk in het voorjaar. Dit geldt ook voor de rest van Nederland, maar de soort is plaatselijk algemener, bijvoorbeeld in het duingebied. In het najaar is de soort overal aanmerkelijk schaarser. Dit komt doordat Beflijsters in het najaar kiezen voor een route langs de oostkust van Engeland terwijl ze in het voorjaar over West- en Midden-Europa en dus ook over Nederland trekken. De Beflijster is in het hele Land van Cuijk waargenomen. De soort geeft de voorkeur aan graslanden die (deels) omzoomd zijn met hagen, houtwallen of soms bosranden. De meeste waarnemingen zijn dan ook gedaan in de Maasheggen en de overige Maasuitwaarden. Ook in de meer centraal in het Land van Cuijk gelegen agrarische gebieden worden regelmatig Beflijsters gemeld. Tenslotte zijn twee waarnemingen bekend van de Ullingsche Bergen, een heideterrein.

Begin april worden de eerste Beflijsters in het voorjaar gezien. De eerste waarneming is van 1 april 1989, twee mannetjes, Estersbroek (RPa). De piek valt in de tweede helft van april, waarna het aantal waarnemingen snel afneemt tot begin mei. De laatste waarneming van het voorjaar was op 3 mei 1986, één zingend mannetje, Ossenbroek (LGe). Uit het najaar zijn slechts de volgende twee waarnemingen bekend: 18 november 1982; een mannetje en een vrouwtje, vuilnisbelt Oploo (LBa) en 11 oktober 1988, één mannetje, Maasuitwaarden, Boxmeer (DHe).

De Beflijster wordt in het Land van Cuijk meestal solitair of in kleine groepjes tot drie exemplaren gezien. De gemiddelde groeps grootte is 1,6 exemplaren ($n=19$).

Literatuur: Van den Brink *et al.* (1992), Jans (1985)

ONREGELMATIGE EN ZELDZAME GASTEN

In deze paragraaf staan waarnemingen vermeld van soorten die slechts nu en dan in het gebied zijn aangetroffen. Het gaat daarbij om onregelmatige gasten (soorten die na 1900 meer dan vijf keer zijn waargenomen in het Land van Cuijk) en zeldzame gasten (soorten die vijf of minder keer zijn waargenomen na 1900). Bij de waarnemingen van zeldzame gasten is soms aangegeven of de waarneming is aanvaard door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) van de Nederlandse Ornithologische Unie (in de gevallen dat de waarneming is gemeld bij het CDNA).

Parelduiker (*Gavia arctica*)

Zeldzame gast (twee waarnemingen)

1, 2, 3, 5 en 30 juni 1985, Grindkuilen, één onv. (2e kalenderjaar) (LGe, RPa, EJa, FAr)
17 en 29 november 1985, Kraaijenbergse Plassen, één ex. (EJa, LGe, RHe)

IJsduiker (*Gavia immer*)

Zeldzame gast (één waarneming)

5 tot 22 december 1985, Mzenburg (div. wrns)

Roodhalsfuut (*Podiceps griseigena*)

Onregelmatige gast (veertien waarnemingen)

17 september 1977, 1 ex., Stuw Sambeek (wvt)
november 1982, 2 ex., omgeving Gassel (atlasblok 46-21) (AtINv)
13 en 15 oktober 1983, 1 ex., Oude Maas (DHe, MAa)
7 t/m 19 maart 1986, 1 ex., Stuw Grave (RPa)
2 t/m 16 januari 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen west/midden (div. wrns)
24 januari 1987, 1 ex., Stuw Sambeek (FAr)
13 november 1988, 1 ex., Mzenburg (JJa)
1 en 5 november 1989, 1-2 ex., Kraaijenbergse Plassen midden (RPa)
22 en 26 oktober 1991, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen west (RPa)
13 t/m 21 augustus 1995, 1 ad. + 1 juv. ex., Kraaijenbergse Plassen west (BHo, LPe)
3 september 1995, 1 juv ex., Grindkuilen (LPe)

Geoorde Fuut (*Podiceps nigricollis*)

Onregelmatige gast (negen waarnemingen)

28 september 1948, 1 ex., Hapse Polder (wrn onb)
januari 1979, 1 ex., omgeving Cuijk (atlasblok 46-22) (AtINv)
februari 1979, 1 ex., omgeving Cuijk (atlasblok 46-22) (AtINv)
30 maart 1979, 1 ex., Oude Maas (MRe)
31 juli 1979, 1 ex., Maas t.h.v Gassel (PBr)
oktober 1982, 4 ex., omgeving Gassel (alablok 46-21) (AtINv)
6 november 1982, 1 ex., Oude Maas (ASt)
augustus 1983, 1 ex., omgeving Mill (atlasblok 46-31) (AtINv)
21 mei en 3 juni 1995, 1-2 ad. zkl., Kraaijenbergse Plassen plas 5 (LPe)

Noordse Stormvogel (*Fulmarus glacialis*)

Zeldzame gast

winter 1909/1910, 1 ex., St Agatha (Jaarb. NOV 7: 55)

Roerdomp (*Botaurus stellaris*)

Voormalige broedvogel en Zeldzame gast (drie waarnemingen)

19 tot en met 22 februari 1985, 1 ex., Parksche Veld, St Anthonis (FKa)
eind december 1991 tot en met 23 januari 1992, 1 ex., Estersbroek (RPa)
15 februari 1996, 1 ex., opvliegend, De Vilt (EKO)

Kwak (*Nycticorax nycticorax*)

Zeldzame gast (vier waarnemingen)

zomer 1900, 1 ex. geschoten, Mill
27 juli 1983, 1 juv., Oude Maas (MAa)
30 juli 1986, 1 onv., De Vilt (FAR)
18 juli 1989, 1 ad., De Vilt (div. wrns)

Koereiger (*Bubulcus ibis*)

Zeldzame gast (één waarneming)

8 tot 23 november 1977, 1 ex. met plastic rode kleurring (ontsnapt), Oeffeltsche Weiden (MRe)

Literatuur: Reijnders (1977), Ganzevles *et al.* (1985)

Kleine Zilverreiger (*Egretta garzetta*)

Zeldzame gast (één waarneming)

26 september 1982, 1 ex., Mazenburg (WHe, WVe)

Grote Zilverreiger (*Egretta alba*)

Zeldzame gast (twee waarnemingen; waarschijnlijk hetzelfde exemplaar)

5 december 1983, 1 ex., Lage Raam t.h.v. De Tongelaar (LGe)
7 december 1983, 1 ex., Estersbroek (EJa, RPa)

Purperreiger (*Ardea purpurea*)

Zeldzame gast (vier waarnemingen)

september 1980, 1 ex., Omgeving Oeffelt (Atl.bl. 46-33) (AtlNV)
15 en 18 augustus 1985, 1 juv., Ganzenorgel (EJa, RPa, RHe)
23 augustus 1985, 1 ex., Lage Raam t.h.v. De Tongelaar (FCr)
11 augustus 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (RPa)

Zwarte Ooievaar (*Ciconia nigra*)

Zeldzame gast (twee waarnemingen)

5 augustus 1988, 1 ad. ovl. → NW, Maaskampen (RPa, RHe)

7 en 8 augustus 1992, 1 ex., Gassel (atlasblok 46-21) (BSP-nb)

Lepelaar (*Platalea leucorodia*)

Zeldzame gast (één waarneming)

april 1982, 1 ex., omgeving Grave (AtINV)

Kleine Rietgans (*Anser brachyrhynchus*)

Onregelmatige gast (zes waarnemingen)

2 februari 1985, 1 ex., Linden (LBe)

19 januari 1988, 1 ad., Boekelse Baan, Wanroijse Peel (LBe)

3 februari 1988, 1 ex., Vogelenpas, Linden (LBe)

11 december 1988, 16 ex., Beugensche Peel (JJa, RPa)

7 januari 1995, 4 ex., Hollander Broek, Mill (MHo)

1 februari 1996, 1 juv., Princepeel, Wilbertoord (LBe)

Dwerggans (*Anser erythropus*)

Zeldzame gast (drie waarnemingen)

16 januari 1971, 3 ex., Cuijk (SBr)

13 januari 1979, 1 ex., Bergkampen, Vortum-Mullem (rvt)

19 januari 1988, 1 ex., Wanroijse Peel (LBe)

Sneeuwgans (*Anser caerulescens*)

Zeldzame gast (drie waarnemingen)

mei 1979, 1 ex., omgeving Mill (atl.blok 46-31) (AtINV)

oktober 1979, 1 ex., omgeving Mill (atl.blok 46-31) (AtINV)

21 februari t/m 2 maart 1986, 1 ex., Mazenburg en Oude Maas (MAa, JJa, EJa, DHe) en maart

1986, 1 ex., Groeningen (DHe)

Rotgans (*Branta bernicla*)

Zeldzame gast (twee waarnemingen)

1 juni 1985, 1 ex., Grindkuilen (LGe)

28 maart 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (LGe)

Roodhalsgans (*Branta ruficollis*)

Zeldzame gast (drie waarnemingen)

1927, 1 ex., Beers (AvNBr)

2 februari 1996, 1 vr., Escharen (LBe)

18 februari 1999, 1 ex., Keent, Grave (div. wrns)

Krooneend (*Netta rufina*)

Zeldzame gast (zeven waarnemingen)

- maart 1981, 1 ex., omgeving Gassel (atlasblok 46-21) (AtINV)
- 12 maart 1983, 1 vr., Kraaijbergse Plassen, midden (HVr)
- 14 mei 1984, 1 mn., Stuw Sambeek (DHe)
- 26 mei 1984, 1 mn., Mzenburg (FAR)
- 23 april 1986, 1 mn., Mzenburg (DHe, MRe)
- 11 mei 1998, 1 mn. + 1 vr., Kraaijbergse Plassen west (ENi)
- 15 t/m 30 november 1998, 1 vr., sluis, Grave (div. wrns)

Witoogeend (*Aythya nyroca*)

Zeldzame gast (vier waarnemingen)

155

- mei 1975, 1 paar, Boxmeersche Veld (DVi)
- maart 1979, 1 ex., omgeving Gassel (atlasblok 46-21) (AtINV)
- 3 maart 1984, 1 mn., Oude Maas (MAa)
- 18 oktober 1986, 1 mn., Mzenburg (MHo, DHo, JBu, Wve)

Literatuur: Ganzevles *et al.* (1985)

Zwarte Zee-eend (*Melanitta nigra*)

Onregelmatige gast (acht waarnemingen)

- 30 juli t/m 12 december 1983, 1 vr., Kraaijbergse Plassen midden (LGe)
- 16 oktober 1984, 100 ex. → Z, later 18 en 30 ex. → N, Maas Groeningen (DHe)
- 17 en 18 november 1985, 2 vr., Stuw Grave (RPa, RHe)
- 22 februari 1986, 2 vr., Maas t.h.v. Boxmeer (DHe, MAa)
- 8 november 1986, 2 vr., Maas t.h.v. Boxmeer (FAR)
- 2 januari 1988, 2 mn., Oude Maas (LEn)
- 9 november 1988, 1 vr., Grindkuilen (RPa)
- 16 november 1988, 2 vr., Stuw Sambeek (JJa)

Literatuur: Heg (1985)

Grote Zee-eend (*Melanitta fusca*)

Onregelmatige gast (negen waarnemingen)

- 10 en 11 maart 1979, 1 mn. + 1 vr., Stuw Grave (DVi)
- 11 januari t/m 1 maart 1981, 1 vr., Kraaijbergse Plassen midden (HVr)
- 19 februari 1985, 1 ex., Maas t.h.v. Gassel (RPa, RHe)
- 3 maart 1985, 3 mn., Oude Maas (MAa)
- 8 december 1985 t/m 27 januari 1986, 3 ex., Mzenburg/ Oude Maas (div. wrns)
- 2 januari 1987, 2 mn., Mzenburg (LEn)
- 3 maart t/m 6 april 1987, 1-2 ex., Mzenburg (div. wrns)
- 7 december 1987, 2 ex., Kraaijbergse Plassen plas 7 (LEn)
- 24 december 1988 t/m 10 februari 1989, 3 mn., Kraaijbergse Plassen midden (div. wrns)

IJseend (*Clangula hyemalis*)

Zeldzame gast (twee waarnemingen)

29 december 1983, 1 vr., Oude Maas (MAa, WVe) en 4 januari 1984, 1 vr., Oude Maas (div. wrns)
8 januari 1989, 1 vr., Grindkuilen (JJa)

Middelste Zaagbek (*Mergus serrator*)

Onregelmatige gast (negen waarnemingen)

6 t/m 9 maart 1983, 1 mn., Mazenburg (div. wrns)
8 t/m 10 maart 1985, 1 mn., Mazenburg en Oude Maas (MAa, DHe, FAr)
9 en 21 maart 1986, 1 vr., Oude Maas (FAr)
25 januari 1987, 1 mn., Haven Cuijk (JJa)
31 januari 1987, 1 vr., Kraaijenbergse Plassen midden (LEn)
6 april 1987, 1 mn. + 1 vr., Mazenburg (LEn)
3 januari 1993, 2 ex., Maas t.h.v. Oeffelt (wvt)
17 april 1996, 1 vr., Maas Cuijk (LPe)
4 januari 1996, 2 mn., Kraaijenbergse Plassen west (LPe)

Zwarte Wouw (*Milvus migrans*)

Onregelmatige gast (12 waarnemingen)

4 april 1979, 1 ex., Oude Maas, Boxmeer (MRe)
15 maart 1982, 1 ex., Groeningen (DHe)
20 november 1982, 1 ex., Maas, St Agatha (DHe)
25 mei 1985, 1 ex., Vogelshoek (EJa)
29 november 1985, 1 ex., Maas, Gassel (RHe)
2 maart 1986, 1 ex., St Agatha (EJa, JJa)
13 april 1986, 1 ex., St Agatha (LEn)
3 mei 1986, 1 ex. Oude Maas (LEn)
4 mei 1986, 1 ex. Schraalzand, Boxmeer (MAa)
25 maart 1987, 1 ex. ovl, Kraaijenbergse Plassen midden (RPa)
27 april 1992, 2 ex. opvliegend van aas, akkerland tussen Lombok en Hapse Polder, gemeente Cuijk (BHo)
27 april 1996, 1 ex. ovl., Maas Grave (KEr)

Grauwe Kiekendief (*Circus pygargus*)

Zeldzame gast (twee waarnemingen)

14 augustus 1982, 1 juv. ex. Groeningen (GMy, DHe)
9 juni 1987, 1 mn., Peelven, St Anthonis (EJa)

Roodpootvalk (*Falco vespertinus*)

Zeldzame gast (vijf waarnemingen)

20 en 22 april 1981, 1 mn., Zoetepasweiden (Heij)
9 juni 1985, 2 onv., De Kampen (RPa, EJa)

22 november 1985, 1 onv., Hulsdonk, Beers (EJa)
29 mei 1990, 1 vr., Boxmeer (RSt)
24 mei 1992, 1 mn. ovl. → NO, Bergkampen, Vortum-Mullem (RHe)

Slechtvalk (*Falco peregrinus*)

Onregelmatige gast (tien waarnemingen)

18 december 1976, 1 ex., Vierlingsbeek (MRe)
15 december 1979, 1 ex., veer Katwijk (rvt)
9 januari 1982, 1 ex., Grote Geest, Linden (HVr)
25 april 1983 1 ex., Maas, Grave (RBö)
15 en 16 augustus 1984 op de Maaskampen (RPa, EJa)
27 oktober 1984, 1 ex., Oude Maas (FAr, RPa)
14 t/m 18 februari 1985, 1 mn., Maaskampen (RPa, EJa)
22 december 1985, 1 ex., Mazenburg (RPa)
9 februari 1986, 1 subad., Hollander Broek (EJa)
27 december 1991, 1 ex., Staartjesche Peel, Landhorst (wvt)

157

Grote Trap (*Otis tarda*)

Zeldzame gast

januari 1981, 1 ex., omgeving Langenboom (atlasblok 45-38) (AtINV)

Steppenvorkstaartplevier (*Glareola pratincola*)

Zeldzame gast (één waarneming)

29 augustus 1999, 1 ad., Kraaijbergse Plassen plas 7 (LPe, div. wrns; aanvaard CDNA)

Kluut (*Recurvirostra avosetta*)

Onregelmatige gast (zes waarnemingen)

15 mei 1983 3 ex. ovl., Groeningen (DHe)
3 en 4 mei 1985, 1 ex., Kraaijbergse Plassen, west (LGe, RPa, EJa)
29 mei 1985, 1 ex., Kraaijbergse Plassen, west (LGe, EJa)
25 tot en met 28 juni 1987, 2 ex., Kraaijbergse Plassen, midden (RHe, RPa, FAa, LGe)
4 april 1995, 20 ex., Kraaijbergse Plassen noordwest (BHo)
1 t/m 14 mei 1995, max. 5 ad., waarschijnlijk broedgeval, Kraaijbergse plassen plas 7 (LPe, BHo)

Zilverplevier (*Pluvialis squatarola*)

Onregelmatige gast (negen waarnemingen)

6 oktober 1979, 1 ex., De Kampen (PBr)
30 oktober 1982, 1 ex., Groeningsche Bergjes (DHe)
9 november 1985, 3 ex. ovl. → ZO, Lage Raam (EJa)
9 november 1985, 11 ex. ovl. → ZW, Kraaijbergse Plassen (EJa)
26 september 1987, 1 ex., Kraaijbergse Plassen (EJa)

21 september 1991, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, west (RPa)
20 oktober 1991, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, west (RPa)
17 mei 1992, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, west (KEr, LPe)
8 mei 1996, 2 ad. zkl. + 1 wkl., Kraaijenbergse Plassen west (LPe, KEr)

Steppenkievit (*Chettusia gregaria*)

Zeldzame gast (één waarneming)

21 april 1925, 1 ad. mn., Ossenbroek (AviNBr; aanvaard CDNA)

Literatuur: Van den Berg & Bosman (1999)

Kanoetstrandloper (*Calidris canutus*)

Zeldzame gast (drie waarnemingen)

16 mei 1987, 3 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (RPa), 17 mei 1987, 2 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (div. wrns) en 18 mei 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (JGe)
28 mei 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (JJa)
8 mei 1996, 1 ad zkl., Kraaijenbergse Plassen west (LPe, KEr)

Drieteenstrandloper (*Calidris alba*)

Zeldzame gast (twee waarnemingen)

16 mei 1987, 7 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (RPa), 17 mei 1987, 3 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (div. wrns) en 18 tot 22 mei 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (JJa, RPa, MWe)
11 mei 1992, 2 ex., Kraaijenbergse Plassen, west (KEr, LPe) en 13 en 17 mei 1992, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, west (BHo, KEr, LPe)

Kleine Strandloper (*Calidris minuta*)

Onregelmatige gast (negen waarnemingen)

4 september 1985, 1 juv., Hapse Polder (FAR)
24 en 25 september 1985, 1 juv. Grindkuilen (RPa)
21 september 1986, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen oost (LGe)
17 mei 1987, 2 ex., Kraaijenbergse Plassen oost (LGe)
24 september 1988, 1 ex. Kraaijenbergse Plassen oost (MAa)
25 september 1988, 17 ex., Kraaijenbergse Plassen midden (MAa)
15, 16 en 18 september 1990, resp. 15, 8 en 7 juv. exemplaren gezien bij de Kraaijenbergse Plassen, west (RPa, MHo, JJa)
8 oktober 1995, 1 ad. + 1 juv., Kraaijenbergse Plassen plas 6 (LPe)
20 september 1996, 3 juv., Kraaijenbergse Plassen plas 5 (KEr)

Temmincks Strandloper (*Calidris temminckii*)

Zeldzame gast (vier waarnemingen)

30 april 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (EJa)
17 mei 1987, 2 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (div. wrns)

19 tot 25 mei 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (div. wrns)

19 juli 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (JJa, LEn)

Krombekstrandloper (*Calidris ferruginea*)

Zeldzame gast (vier waarnemingen)

13 september 1986, 2 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (EJa, FAR, JJa)

16 mei 1987, 3 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (RPa)

27 mei 1987, 2 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (LGe)

13 mei 1992, 1 onv., Kraaijenbergse Plassen, west (LPe)

Gestreepte Strandloper (*Calidris melanotos*)

Zeldzame gast (één waarneming)

159

7 september 1999, 1 ad. ex., Kraaijenbergse Plassen plas 7 (BHo, MKo)

Breedbekstrandloper (*Limicola falcinellus*)

Zeldzame gast (één waarneming)

24 september 1988, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, west (LGe)

Poelsnip (*Gallinago media*)

Zeldzame gast (één waarneming)

14 september 1905, 1 ex. 'vondst' (geschoten dus), Haps (AviNBr)

Rosse Grutto (*Limosa lapponica*)

Zeldzame gast (één waarneming)

28 september 1991, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, west (RPa)

Steenloper (*Arenaria interpres*)

Zeldzame gast

23 september 1984, 1 ex., Grindkuilen (LGe)

13 september 1986, 1 ex., Mazenburg (MHo, FAR, JJa)

Kleine Jager (*Stercorarius parasiticus*)

Zeldzame gast (één waarneming)

18 september 1982, 1 ex., Stuw Sambeek (CSw, HMe)

Zwartkopmeeuw (*Larus melanocephalus*)

Zeldzame gast (één waarneming)

21 april 1996, 1 eerste zomerkleed, Kraaijenbergse Plassen plas 6 (KEr)

Geelpootmeeuw (*Larus michahellis*)

Zeldzame gast (vijf waarnemingen)

29 september 1990, 1 ad., Vuilstort Haps (FAR)

20 oktober 1991, 1 ad., Kraaijenbergse Plassen, west (RPa)

15 juli 1993, 3 ad. en 2 eerste zomerkleed ex., Vuilstort Haps (NSw)

4 januari 1997, 1 ad., St Hubertusbroek, St Hubert (MHo, MNij)

30 augustus t/m 15 september 1999, 2 tot 5 ex., Kraaijenbergse Plassen plas 7 (div. wrns)

Reuzenster (*Sterna caspia*)

Zeldzame gast (één waarneming)

13 mei 1995, 2 ex. → NO, Kraaijenbergse plassen west (LPe)

Visdief (*Sterna hirundo*)

Onregelmatige gast (12 waarnemingen)

17 oktober 1982, 9 ex. ovl. → N., Maas bij Vierlingsbeek (DHe)

21 april 1985, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen west (RPa)

22 juni 1985, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen west (RPa)

22 juni 1985, 1 ex., Maas Groeningen (DHe)

28 mei 1986, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen oost (JJa)

26 juli 1986, 1 ex., Maas Cuijk (MAa)

5 oktober 1986, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen oost (JGe)

30 april 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen midden (JJa)

10 mei 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen midden (LGe)

31 augustus 1989, 2 ex., Stuw Grave (RPa)

4, 5 en 19 juli 1997, 3 ex. fel alarm, Kraaijenbergse Plassen (FHu)

6 augustus 1997, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen (FHu)

Dwergster (*Sterna albifrons*)

Zeldzame gast (één waarneming)

5 juli 1992, 1 ex., Maas, Boxmeer (HAI, EZw)

Witwangster (*Chlidonias hybridus*)

Zeldzame gast (één waarneming)

27 juni 1979, 1 ex., Maas, Boxmeer (JSt, MRe)

Ruigpootuil (*Aegolius funereus*)

Zeldzame gast (één waarneming)

7 april 1979, 1 roepend ex., Padbroek, Cuijk (HVR; eerst wel, later toch niet aanvaard CDNA)

Literatuur: Van IJendoorn *et al.* (1996)

Bijeneter (*Merops apiaster*)

Zeldzame gast (één waarneming)

13 juni 1985, 1 ex., tuin Boxmeer (MAa; gefotografeerd. De vogel was een kwartier tot een half uur aanwezig.)

Hop (*Upupa epops*)

Voormalige broedvogel en zeldzame gast (twee waarnemingen)

16 mei 1985, 1 ex., Groeningsche Bergjes, Groenigen (EJa) en 16 mei 1985, 1 ex., Zoetepasweiden (DHe)

4 april 1990, 1 ex., St Anthonis (KEr)

Draaihals (*Jynx torquilla*)

Onregelmatige gast (14 waarnemingen)

5 mei 1960, 1 ex., Zoetepasweiden (wrn onb)

27 april 1977, 1 ex., De Vilt (MRe)

augustus 1979, 1 ex., omgeving Cuijk (atlasblok 46-22) (AtINV)

14 mei 1980, 1 ex., Stuw Sambeek (EJa)

september 1981, 2 ex., omgeving Oploo (atlasblok 46-52) (AtINV)

oktober 1982, 1 ex., omgeving Boxmeer (atlasblok 46-43) (AtINV)

mei 1983, 1 ex., omgeving Mill (atlasblok 46-31) (AtINV)

4 en 5 mei 1983, 1 ex., Hollander Broek, Mill (LGe)

23 september 1983, 1 ex., Oude Maas (MAa)

22 april 1984, 1 ex., De Vilt (FAr)

5 mei 1984, 1 mn. roepend, De Vilt (FAr)

4 mei 1985, 1 ex., De Vilt (MAa)

4 september 1986, 1 ex., Estersbroek (LGe)

1 t/m 10 september 1987, 1 ex. in maisveld, Maaskampen (JJa, RHe)

Duinpieper (*Anthus campestris*)

Voormalige broedvogel en zeldzame gast (drie waarnemingen)

15 augustus 1984, 1 ex. trekkend in zuidwestelijke richting, Zoetepasweiden (DHe)

25 april 1986, 1 ex., Waaiweg, Grave (RPa)

half mei 1994, 2 ex., Ullingse Bergen (FKa)

Noordse Gele Kwikstaart (*Motacilla flava thunbergi*)

Onregelmatige gast (acht waarnemingen)

30 april 1977, 1 mn. en 1 vr., De Tongelaar (BEn)

17 mei 1987, 1 mn., Kraaijenbergse Plassen, midden (MHo, MWe)

11 mei 1991, 1 ex., Staartjesche Peel (JJa)

11 mei 1992, 20 ex., Kraaijenbergse Plassen, west (KEr, LPe)

13 mei 1992, 22 ex., Kraaijenbergse Plassen, west (KEr, LPe)

8 mei 1996, 12 ex. (10 mn.+ 2 vr.), Kraaijenbergse Plassen west 5 (LPe)

12 mei 1996, 80 ex., Kraaijenbergse Plassen west 5 (KEr)
19 mei 1996, 4 ex. (2 mn. + 2 vr.), Kraaijenbergse Plassen west 5 (LPe)

Engelse Gele Kwikstaart (*Motacilla flava flavissima*)

Zeldzame gast (vijf waarnemingen)

7 mei 1983, 1 mn., Groeningen (DHe)
3 mei 1985, 1 mn., Oude Maas (MAa)
25 april 1986, 2 ex., Mazenburg (JJa)
3 mei 1986, 1 mn., Mazenburg (LEn)
12 mei 1996, 5 mn., Kraaijenbergse Plassen, west (KEr)

Rouwkwikstaart (*Motacilla alba yarrellii*)

Zeldzame gast (vier waarnemingen)

augustus 1979, 1 ex., omgeving Cuijk (atlasblok 46-22) (AtINV)
30 april 1987, 1 ex., Kraaijenbergse Plassen, midden (EJA, JJa)
29 augustus 1988, 1 ex., Het Broek, Gassel (RHe)
15 mei 1995, 1 ex., Zandvoort, Langenboom (LPe)

Pestvogel (*Bombycilla garrulus*)

Zeldzame gast (zes waarnemingen)

19 november 1959, 1 ex., Zoetepasweiden (SBr)
november 1981, 2 ex., omgeving Grave (Atlasblok 45-28) (AtINV)
november 1981, 1 ex., Estersveld, Grave (RPa)
november 1981, 11 ex., Binckhof (RBö)
1 februari 1996, 8 ex., Mill (via MSc)
16 december 1996, 1 ex. roepend, sluis Grave (HDi)

Waterspreeuw (*Cinclus cinclus*)

Zeldzame gast (één waarneming)

6 november 1982, 1 ex., St Jansbeek, Vortum-Mullem (DHe)

Snor (*Locustella luscinioides*)

Voormalige broedvogel en Zeldzame gast (twee waarnemingen)

12 mei 1988, 1 mn. zingend, Oeffeltsche Weiden (JJa, MWe)
5 mei 1996, 1 mn. zingend, Kraaijenbergse Plassen midden (BHo)

Bergfluitser (*Phylloscopus bonelli*)

Zeldzame gast (één waarneming)

13 mei t/m 5 juni 1982, 1 mn. zingend, Boswachterij St Anthonis (JPo, WHe, FKa, DVi, MRe; gefotografeerd en geluidsopnamen; aanvaard CDNA)

Buidelmees (*Remiz pendulinus*)

Zeldzame gast (twee waarnemingen)

16 september 1990, 1 ex., Mazenburg (MHo, JJa)

17 april 1996, 1 ex., Ganzenorgel (LPe)

Baardmannetje (*Panurus biarmicus*)

Zeldzame gast (één waarneming)

24 november 1985, 1 ex., Ganzenorgel (LGe)

Roodkopklauwier (*Lanius senator*)

Zeldzame gast (één waarneming)

163

8 juni 1998, 1 ad. mn., Haps (NGi; gefotografeerd, aanvaard CDNA)

Notenkraker (*Nucifraga caryocatactes*)

Zeldzame gast (twee waarnemingen)

8 en 10 augustus 1968, 3 ex., Groeningsche Bergjes (SBr) en 13 augustus en 13 september 1968, 1 ex., Groeningsche Bergjes (SBr)

10 september 1968, 1 ex., Holthees (SBr)

Raaf (*Corvus corax*)

Zeldzame gast (vier waarnemingen)

april 1981, 1 ex., omgeving Mill (atlasblok 46-31) (AtlINV)

16 november 1985, 1 ex. ovl., Zoetepasweiden (DHe)

30 oktober 1988, 1 ex. ovl., Maas t.h.v Boxmeer (JJa)

17 juni 1989, 2 ex. ovl. → Z, Boxmeer, centrum (MAa)

Europese Kanarie (*Serinus serinus*)

Onregelmatige gast en toevallige broedvogel (6 waarnemingen)

13 oktober 1979, 3 ex., Ganzenorgel (rvt)

april 1981, 1 ex., omgeving Cuijk (atlasblok 46-22) (AtlINV)

april 1983, 1 ex., omgeving Cuijk (atlasblok 46-22) (AtlINV)

23 april 1984, 2 ex. ovl., Groeningen (DHe)

2 oktober 1988, 3 ex., Sambeeksche Veld (FAR)

18 t/m 21 juni 1991, 1 mn. zingend, centrum Boxmeer (RSt)

Witstuitbarmsijs (*Carduelis hornemanni*)

Zeldzame gast (één waarneming)

16 december 1995, 1 mn., Grave (KEr)

Sneeuwgorse (*Plectrophenax nivalis*)

Zeldzame gast (één waarneming)

17 januari t/m 29 februari 1992, 1 mn. + 2 vr., Kraaijbergse Plassen west 5 (KEr, LPe, RPa)

Literatuur: Eradus (1993)

Ortolaan (*Emberiza hortulana*)

Zeldzame gast (vier waarnemingen)

3 mei 1981, 1 mn., Boswachterij St Anthonis (FKa)

8 mei 1982, 1 mn. + 2 vr., Gassel (WSt, JSi, JBr)

6 mei 1986, 1 mn., Boxmeersche Veld (FAr, MAa)

6 mei 1995, 2 mn. + 1 vr., Kraaijbergse Plassen west (LPe)

Grauwe Gors (*Miliaria calandra*)

Zomervogel en zeldzame doortrekker (vijf waarnemingen)

17 oktober 1977, 1 ex., De Vilt (MRe)

5 maart 1984, 1 ex., Zoetepasweiden (DHe)

12 oktober 1985, 1 ex., Mazenburg (MHo, JBu, DHo)

6 april 1987, 1 ex., Mazenburg (LEn)

19 mei 1996, 2 ex., Kraaijbergse Plassen plas 7 (LPe, KEr)

SLAAPPLAATSEN

Van diverse soorten is bekend dat ze in (soms zeer grote) groepen samen slapen. In deze paragraaf zijn de uit het Land van Cuijk bekende voorbeelden bij elkaar geplaatst. In het hoofdstuk 'Vogels in de winter' is ook enige informatie over slaapplekken opgenomen. Zie hiervoor de soortbeschrijvingen van: Aalscholver, Kleine Zwaan, Grauwe Gans, Buizerd, Kokmeeuw, Stormmeeuw, Roek en Zwarte Kraai.

Grutto (*Limosa limosa*)

Zomervogel

In sommige jaren ontstaan er in de loop van het voorjaar slaapplekken bij Keent, de Maaskampen of bij de Mazenburg. Hier kunnen dan groepen van maximaal vijftig exemplaren worden waargenomen.

Oeverloper (*Actitis hypoleucos*)

Doortrekker

Diverse malen werden er tijdens de najaarstrek slaapplekken van Oeverlopers vastgesteld. Grotere slaapplekken (25 - 43 exemplaren) bevonden zich bij de Stuw Sambeek, de Mazenburg, de Kraaijbergse Plassen en de Grindkuilen. Tijdens de voorjaarstrek is dit een minder gebruikelijk fenomeen. Er werd slechts eenmaal een slaapplek vastgesteld: 17 mei 1987, 40 exemplaren, Kraaijbergse Plassen, midden (RPa).

Kleine Mantelmeeuw (*Larus fuscus*)

Jaargast

De Kleine Mantelmeeuw was tot eind jaren tachtig een soort die zelden werd gezien in het Land van Cuijk. De nieuwe plas in de Kraaijbergse Plassen (midden) bleek echter een goede rust- en slaapplaats voor Kleine Mantelmeeuwen. De laatste jaren zijn hier in het najaar grote groepen waargenomen. Op 16 augustus 1991 werden op deze plek maximaal 155 exemplaren geteld (JJa), terwijl een jaar later een maximumaantal van 300 exemplaren werd waargenomen (MHo, JJa). De verhoudingen in kleeft blijken ongeveer gelijk te zijn: 35% adult, 30% tweedejaars, 30% eerstejaars. Alleen het percentage derdejaars lag beduidend lager: 5%.

Het aantal waarnemingen in het voorjaar is in dezelfde periode veel minder toegenomen. Ook de aantallen liggen aanzienlijk lager. Meestal worden tussen de een en vier exemplaren waargenomen, met een uitschieter van 13 exemplaren op 28 mei 1987, Kraaijbergse Plassen, midden (JJa).

165

Ransuil (*Asio otus*)

Jaarvogel

De Ransuil is geen echte standvogel. Bij voedselschaarste verlaten ze hun gebied, terwijl exemplaren uit Noord- en Oost-Europa hier overwinteren. In de winter kunnen daarom lokaal grote groepen Ransuilen worden aangetroffen op winterslaapplaatsen. Opmerkelijk is dat grotere broeddichtheden samenvallen met de nabijheid van deze winterslaapplaatsen. Groepen van vier tot 13 exemplaren werden vastgesteld in Oploo, Boswachterij St Anthonis, Gasselse bos, Hapse Polder, Kraaijbergse Plassen, Mill, Boxmeer (2x), De Vilt, Escharen en Groeningen. Sommige verblijfplaatsen worden jaarlijks benut (Boswachterij St Anthonis), andere slechts af en toe (De Vilt). Onregelmatig werden kleine aantallen aangetroffen in Stevensbeek (Radioplassen), Overloon (Schaartven), Vierlingsbeek, Oeffelt en Beers.

Oeverzwaluw (*Riparia riparia*)

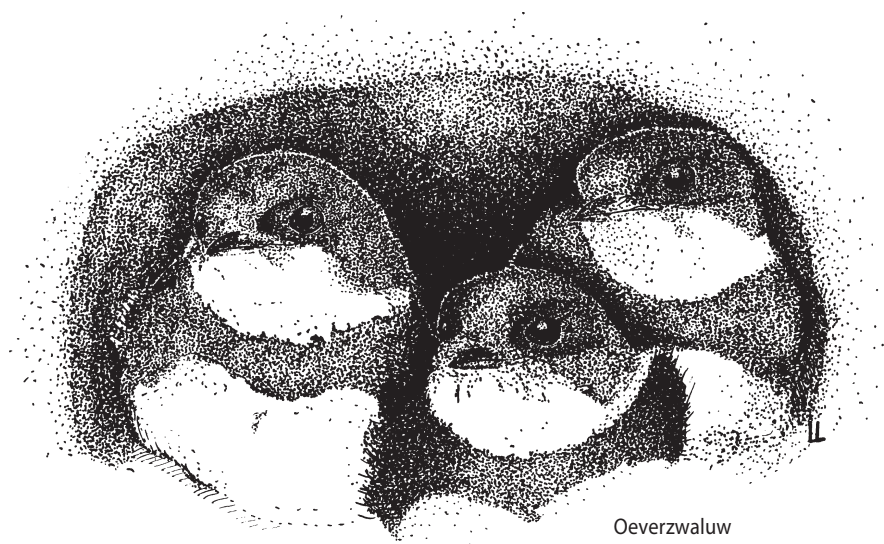
Zomervogel

Uit de jaren 1987 en 1988 is bekend dat van eind augustus tot in september bij de Kraaijbergse Plassen slaapplaatsen van Oeverzwaluwen waren. Groepen tot 175 exemplaren werden waargenomen. De vogels verzamelden zich voor zonsondergang en sliepen in de maisakkers of het riet van de Ganzenorgel. Ook van de Grindkuilen zijn uit de maanden augustus en september grote groepen bekend.

Huiszwaluw (*Delichon urbica*)

Zomervogel

In het najaar kunnen groepen tot 150 exemplaren worden waargenomen. Deze groepen ontstaan als de vogels zich verzamelen bij de slaapplaatsen. Bekende slaapplaatsen zijn De Kampen, de Grindkuilen en De Vilt.

Oeverzwaluw

Spreeuw (*Sturnus vulgaris*)

Jaarvogel

In het najaar en de winter worden grote groepen waargenomen. Meestal gaat het dan om slaappleatsen. Tellingen van de grootste slaappleatsen zijn: 17 januari 1978, 15.000 exemplaren, De Vilt (MRe) en 26 september 1981, 20.000 exemplaren, Maasheggen, Groeningen (HEij).

EXOTEN

Hadada Ibis (*Bostrychia hagedash*)

23 augustus 1988 t/m 29 september 1990 (alleen in voor- en najaar), 1 ex., Mazonburg, Oude Maas en De Vilt (div wrns)

Heilige Ibis (*Threskiornis aethiopicus*)

8 t/m 15 april 1990, 1 ex., Kleine Vilt, Oeffelt (RSt)

Zwarte Zwaan (*Cygnus atratus*)

20 februari en 7 maart 1982, 1 ex., Zoetepasweiden en Horddonken (EJa, TBe)

Indische Gans (*Anser indicus*)

9 februari 1986, 1 ex., Escharen (RPa)

31 december 1987, 1 ex., Landhorst (JJa)

Buffelkopeend (*Bucephala albeola*)

15 februari t/m 1 maart 1986, 1 mn., Maas Cuijk (MHo, div wrns)

30 augustus 1987, 1 vr., De Vilt (JJa)

19 februari 1991, 1 mn., Maas Beugen (JJa)

Carolinaeend (*Aix sponsa*)

1984 Mazenburg en Sambeek, 1985 Haps en 1986 Katwijk

Muskuseend (*Cairina moschata*)

1984 Maas omgeving Boxmeer en 1988 omgeving Linden en Gassel

Mandarijneend (*Aix galericulata*)

1982 t/m 1987, Mill en Grave, 1986 De Vilt

| 167 |

Monniksparkiet (*Myiopsitta monachus*)

15 mei 1982, 1 ex., Velp (RBö)

Kanarie (*Serinus canaria*)

26 april 1987 1 ex., Oploo (JJa)

Rode Kardinaal (*Richmondia cardinalis*)

7 en 8 april 1983 en 24 maart en 8 augustus 1984, 1 mn., De Vilt (WHe, DHe, WVe, EJa)

Grenadierwever (*Euplectes orix*)

12 oktober 1985, 1 mn., Ganzenorgel (LGe, EJa)

Japanse Nachtegaal (*Leiothrix lutea*)

30 november t/m 1 december 1991, 1 paartje, Roekenbos Boxmeer (RSt)

Steenuil

Vogels in een dynamisch landschap: van ruilverkaveling naar Groene Hoofdstructuur

6

Ronald Zollinger

In dit afsluitende hoofdstuk wordt ingegaan op de samenhang tussen het landschap en de daarin voorkomende vogelgemeenschappen. Het gaat om een dynamisch landschap dat in de afgelopen decennia erg is veranderd als gevolg van ruilverkavelingen en dat recent vooral verandert door de invulling van de ecologische hoofdstructuur. De inventarisatiegegevens in dit boek geven slechts een beeld van een korte periode. Maar, op grond van vergelijking met oude vogelinventarisaties en door te kijken naar hoe het landschap in die tussentijd is veranderd, weten we waarom bepaalde vogelsoorten verdwenen zijn, sterk achteruitgaan of in aantal toenemen. Bijvoorbeeld, bij welke kwaliteit van het heggelandschap bepaalde struweelvogels wel of niet meer voorkomen. De verspreiding van vogelsoorten zoals weergegeven in dit boek is mogelijk al (deels) achterhaald. Zo werden de laatste jaren nog steeds eeuwenoude houtwallen geruimd, terwijl op andere locaties tientallen kilometers nieuwe heg werden aangeplant; ingrijpende veranderingen die zeker invloed hebben op de lokale verspreiding en dichtheid van vogelsoorten.

Aan de hand van de gezamenlijke verspreiding van schaarse en zeldzame vogelsoorten (BSP-soorten, zie bijlage 3), die in hoge mate afhankelijk zijn van een bepaalde habitat (weide, heide, bos, moeras, houtwallen), wordt bekeken hoe deze ruimtelijk zijn verdeeld over het Land van Cuijk. Vervolgens wordt nader ingegaan op de effecten die ruilverkavelingen en het intensiever agrarisch grondgebruik hebben op de omvang en kwaliteit van bepaalde habitats. Tenslotte wordt een toekomstperspectief gegeven en worden suggesties gedaan omtrent beheer van gebieden en de noodzaak tot monitoring van vogels in reservaat- en beheersgebieden en ook in het agrarisch gebied.

LANDSCHAP EN VOGELGEMEENSCHAPPEN

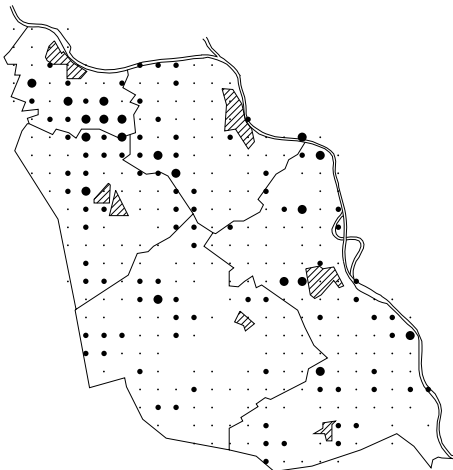
De 49 schaarse en zeldzame broedvogelsoorten, die in het hele Land van Cuijk dekkend zijn geïnventariseerd, zijn bij uitstek geschikt om te kijken hoe soortenrijk gebieden zijn. Daartoe is een kaart (figuur 6.1) gemaakt, waarin per kilometerhok is aangegeven hoeveel van deze soorten er voorkomen, ongeacht de dichtheid. Nergens zijn meer dan 10 soorten vastgesteld. De rijkste gebieden aan bijzondere soorten liggen in of rond de Graafsche en Lage Raam (De Tongelaar, Barendonk, Ossenbroek), Meerkampen, De Vilt, Brestbosch, Zoetepasweiden, Vierlingbeeksche Broek, bossen tussen Vilheide en Langenboom en de Ullingsche Bergen. Hierna volgen gebieden als Princepeel, Wanroijse Peel, Landgoed de Groote Slink-Bunthorst, Overloonsche Vlak (De Gater), Overloonsche Duinen, Vierlingbeeksche Broek, Zurepasweiden, Middelsteegse Weiden en Maaskampen (Kraaijenbergse Plassen).

Door de kenmerkende soorten voor een bepaalde habitat op één kaart af te drukken kan een beeld gevormd worden van de verspreiding van zo'n groep. Op deze manier is een indeling gemaakt naar moerasvogels, bosvogels, vogels van hekkenlandschap en weidevogels (zie tabel 6.1). De moerasvogels komen er zeer bekaaid vanaf. Alleen bij Zuid-Carolina/Vilheide, De Vilt, afgesneden Maasbocht bij Middelsteegse Weiden, en Zurepasweiden werden per kilometerhok enkele bijzondere moerasvogelsoorten vastgesteld (figuur 6.2).

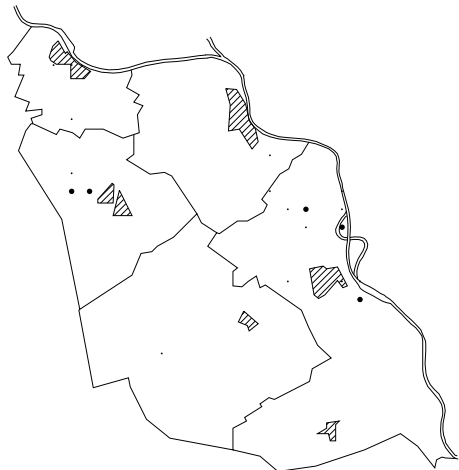
Tabel 6.1 Indeling van bijzondere soorten naar habitat

Habitat	Soorten
Moeras	Dodaars, Fuut, Knobbelzwaan, Tafeleend, Kuifeend, Waterral, Sprinkhaanzanger
Bos/heide	Wespendief, Havik, Sperwer, Buizerd, Boomvalk, Houtsnip, Bosuil, Nachtzwaluw, Groene Specht, Zwarte Specht, Kleine Bonte Specht, Boomleeuwerik, Fluiters, Vuurgoudhaantje, Bonte Vliegenvanger, Boomklever, Wielewaal, Goudvink, Appelvink
Houtwallen	Torenvalk, Patrijs, Kerkuil, Steenuil, Ransuil, Nachtegaal, Roodborsttapuit, Kramsvogel, Grauwe Klauwier, Geelgors
Weide/akker	Kwartel, Scholekster, Grutto, Wulp, Grauwe Gors

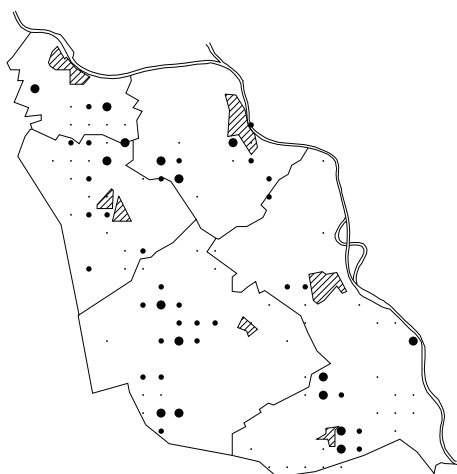
Goed ontwikkelde bos- en heidevogelgemeenschappen met vier tot zeven bijzondere soorten zijn aangetroffen langs Graafschsche en Lage Raam, de Ossenbroek, Zevenhutten, Ullingsche Bergen, Landgoed de Groote Slink-Bunthorst, Overloonsche Duinen, Stevenbeekse bossen, en Zoetepas Weiden (figuur 6.3). Het areaal aan heideterreinen is na de heideontginningen rond 1900 zeer beperkt. Alleen op de Ullingsche Bergen is nog een stuk heide van enige omvang aanwezig. Het gezamenlijke voorkomen van de Nachtzwaluw en Boomleeuwerik, beide typische broedvogels van de heide, reikt niet verder dan de Ullingsche Bergen (in 3 kilometerhokken). Boomleeuwerik alleen komt ook nog in de gemengde bossen en heide van Vierlingsbeek (in 1 kilometerhok) voor.

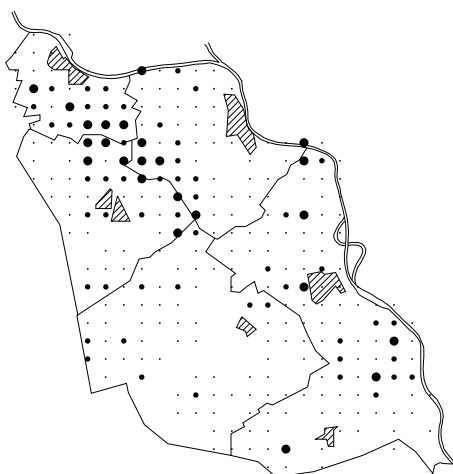
Figuur 6.1 Overzicht van het aantal soorten per kilometerhok.

Figuur 6.2 Overzicht van het aantal moerasvogelsoorten per kilometerhok.

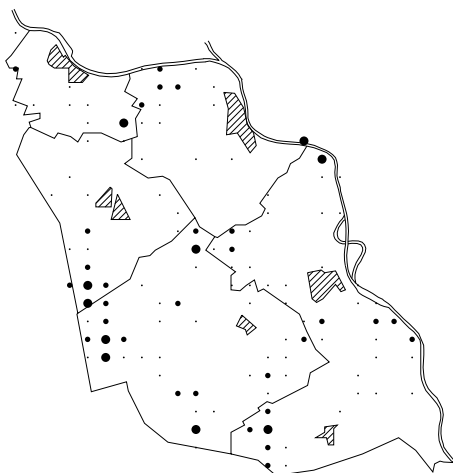
Figuur 6.3 Overzicht van het aantal bos- en heidevogelsoorten per kilometerhok.

Figuur 6.4 Overzicht van het aantal heggenslandschapvogelsoorten per kilometerhok.

Vogelgemeenschappen van het heggenslandschap met talrijke bijzondere soorten zijn in een aaneengesloten gebied te vinden langs de Graafsche en Lage Raam van Zaalheuvel bij Grave tot en met het Wanroijse Broek (figuur 6.4). In het Maasheggengebied is slechts in enkele kilometerhokken een goed ontwikkelde vogelbevolking aanwezig die zo typisch is voor het heggenslandschap. Het gaat om Zoetepasweiden, De Meerkampen en de Maaskampen. De soortenrijkdom in het Maasheggengebied is in 10 à 15 jaar tijd sterk achteruitgegaan. Visser (1977; 1979) trof in 1975/76 in alle kilometerhokken van het Maasheggengebied nog vijf tot zes bijzondere soorten aan: Torenvalk, Ransuil, Steenuil, Patrijs en Geelgors en in enkele kilometerhokken ook Roodborsttapuit.

De betere weidevogelgebieden liggen in de Princepeel en Wanroijse Peel, Het Broek ten zuiden van Gassel, Meerkampen, Wanroijse Broek, Overloonsche Vlak en Oploo's Broek (figuur 6.5).

Figuur 6.5 Overzicht van het aantal weide- en akervogelsoorten per kilometerhok.

VERANDEREND LANDSCHAP: DE GEVOLGEN VAN RUILVERKAVELINGEN, HERINDELINGEN EN AGRARISCHE BEDRIJFSVOERING

In het gebied spelen twee ruilverkavelingen een rol, namelijk van het Land van Cuijk en van Overloon-Merselo. Het landinrichtingsproject Land van Cuijk ging in 1980 van start en is officieel in november 1996 afgerond. Enkele activiteiten, zoals de aanplant van nieuwe heggen, lopen echter nog door tot in 1998. De ruilverkaveling Overloon-Merselo (7900 ha), in de gemeen-

ten Boxmeer, Oploo, Venray en Vierlingsbeek, is begin jaren '70 van start gegaan (Centraal Cultuurtechnische Commissie 1971) en is officieel in 1987 voltooid.

De ruilverkavelingen zijn in eerste instantie gericht op het verhogen van de efficiëntie van de agrarische bedrijfsvoering (uitwisseling percelen, egalisatie, betere ontwatering, aanleg nieuwe wegen e.d.). Vooral in de ruilverkaveling Land van Cuijk is in toenemende mate rekening gehouden met natuur. Een aantal halfnatuurlijke agrarische gebieden met een hoge natuurwaarde zijn aangekocht door de overheid (Landinrichtingsdienst) en overgedragen aan Staatsbosbeheer en het Brabants Landschap. Meestal werden hierdoor de begrenzings van bestaande natuurgebieden verruimd. Het agrarische gebied, dat voor de ruilverkaveling behoorlijk rijk was aan kleine landschapselementen, vooral heggen met oude knotten, is sterk verarmd. De boeren hebben in het kader van de ruilverkaveling toestemming gekregen om in de gebieden met uitsluitend agrarische functie deze heggen te rooien. Dit is dan ook op grote schaal gebeurd. Helaas zijn in het Maasheggengebied "De Bergjes" eveneens veel knotbomen (rond 90%) verwijderd voordat overdracht aan Staatsbosbeheer plaatsvond. Het gevolg van de verkavelingen is dat het heggenlandschap, waar veel vogelsoorten in voorkomen, sterk is teruggedrongen tot de reservaatgebieden. Daardoor zijn vooral populaties van de zeldzamere soorten in een isolement geraakt, waardoor de kans op plaatselijk verdwijnen als broedvogel sterk is toegenomen (Kalkhoven *et al.* 1996; Oostenbrink *et al.* 1994). De benodigde minimale oppervlakte voor vogelsoorten die aan het Maasheggenlandschap zijn gebonden is beschreven door Tanis & Mörzer Bruins (1971). Zij constateerden dat voor het herbergen van een typische vogelbevolking van het heggenlandschap een goed ontwikkeld en aaneengesloten heg van tenminste 2 kilometer lang aanwezig moet zijn. Wanneer de hegkwaliteit afneemt tot relatief goed, neemt het benodigde areaal toe tot 4 kilometer. Het verdwijnen van de Geelgors uit het Maasheggengebied kan met de afname van de hegkwaliteit in verband worden gebracht. Hierbij heeft het steeds 'sterieler' worden van de omliggende weidegronden (kortere overgangen van heg naar grasland en minder kruiden en dus minder zaden) tevens een rol heeft gespeeld.

TOEKOMSTPERSPECTIEVEN: REALISATIE VAN DE ECOLOGISCHE HOOFDSTRUCTUUR EN NATUURONTWIKKELING

Nadat landelijk de Ecologische Hoofdstructuur in kaart was gebracht, zijn de plannen op provinciaal niveau verder ontwikkeld en is er een start gemaakt met de uitvoering ervan. Binnen de provincie Noord-Brabant heeft dit geresulteerd in een Groene Hoofdstructuur, die opgenomen is in het Streekplan Noord-Brabant en in 1992 door Provinciale Staten is vastgelegd. De Groene Hoofdstructuur bestaat uit natuurkerngebieden, natuurontwikkelingsgebieden, ecologische verbindingzones en multifunctionele bossen. Tot de natuurkerngebieden voor vogels in het Land van Cuijk behoren (volgens Poelmans & Van Diermen 1997):

- kerngebieden voor struweelvogels:
Tongelaar, het Raamdal, Ossenbroek, Bergjes, Overloonsche Duinen/Het Helder/Siberië, Boswachterij St Anthonis
- kerngebieden voor weidevogels:
geen enkel terrein, omdat de norm van 12 paar Grutto/100 ha of 6 paar Watersnip/100 ha nergens werd gehaald

- kerngebieden voor zwanen en ganzen:
Vortum-Mullem e.o.
- kerngebieden voor vogels van moerassen en kleine wateren:
De Vilt
- kerngebieden voor heide- en bosvogels:
Boswachterij St Anthonis

Voor het Land van Cuijk is de ontwikkeling van de Groene Hoofdstructuur in detail uiteengezet in het begrenzingsplan Oostelijke Maasvallei (Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant 1995). Hierin worden de volgende deelgebieden genoemd en op kaart aangegeven: Beekdal Lage Raam en Biestgraaf (o.a. landgoederen de Tongelaar en Ossenbroek), Beekdal Hoge Raam en Halsche Beek, Geest en de Kampen (gelegen ten zuiden en westen van de Kraaijenbergse Plassen), Maasheggengebied, De Vilt, Schraalzand/Luneven, St Jansbeek, Molenbeek, Overloonsche Duinen en diverse verbindingzones. In tabel 6.2 is per deelgebied af te lezen hoe de verdeling is qua oppervlakte en status. In “beheersgebieden” wordt via beheersovereenkomsten gestreefd naar een agrarische bedrijfsvoering die mede gericht is op het behoud en de ontwikkeling van natuur- en landschapswaarden. Gronden in beheersgebieden worden niet aangekocht. In “reservaatsgebieden” is het uiteindelijk gewenste natuurbeheer moeilijk inpasbaar in de agrarische bedrijfsvoering, waardoor de overheid wel streeft naar aankoop van gronden van deze gebieden. Na aankoop komen de gronden in beheer bij een natuurbeschermingsinstantie. “Natuurontwikkelingsgebieden” zijn gebieden die nu weinig natuurwaarden hebben, maar waar de kansen om waardevolle natuur te ontwikkelen zeer groot zijn. Om deze natuurwaarde te ontwikkelen zal na vrijwillige verkoop van de gronden aan de overheid de inrichting worden aangepast (bijv. afplaggen, hermeandering van beek of vernatting). In natuurontwikkelingsgebieden is het niet mogelijk een beheersovereenkomst te sluiten.

Tabel 6.2 De oppervlakte per onderscheiden deelgebied en de toekomstige eindbeheerder voor de reservaatgebieden (naar: plan Oostelijke Maasvallei). Verklaring afkortingen: b = beheersgebied, r = reservaatgebied, rvv = reservaatvorming voltooid, n = natuurontwikkelingsgebied, nv = natuurontwikkelingsgebied verworven, beheer = (toekomstig) beheerder.

Deelgebied	b (ha)	r (ha)	rvv (ha)	n (ha)	nv (ha)	beheer
Beekdal/Lage Raam/Biestgraaf	241	205	13	181	53	Brab.L.
Beekdal Hoge Raam/ Halsche Beek	-	182	9	-	-	Brab.L./SBB
Geest en Kampen	39	177	9	-	-	Brab.L.
Lage Wijth	-	3	-	-	-	SBB
Maasheggengebied	721	257	143	38	-	SBB
De Vilt	27	77	27	-	-	Brab.L.
Schraalzand/Luneven	13	-	-	-	-	
St Jansbeek	-	20	-	56	-	SBB
Molenbeek	45	80	-	36	-	SBB
Overloonsche Duinen	7	-	-	-	-	
Verbindingszones	-	15	-	-	-	SBB/Brab.L.

Maasheggegebied

Het gehele Maasheggegebied tussen Cuijk en Vierlingsbeek valt binnen de Ecologische Hoofdstructuur. Zoals al uitvoerig is beschreven, is voor en tijdens de ruilverkavelingen een groot deel van het typische hegge landschap verdwenen (de Vrieze 1979, 1979a, 1981; Visser 1979a). Als onderdeel van de ruilverkavelingen zijn reservaatgebieden aangewezen en/of in oppervlakte vergroot (o.a. Groeningsche en Vortumsche Bergjes (191 ha) en Oeffelter Meent (24 ha)) en in beheer genomen door SBB. Dit is met name bedoeld om enkele fraaie gedeelten van rivierduin en heggegebied langs de Maas te beschermen. In het kader van de EHS is het reservaatgebied verder vergroot tot in totaal 400 ha en is een groot deel van het gebied aangewezen als beheersgebied (ruim 700 ha). In de Landinrichting Land van Cuijk is daar al zo veel mogelijk rekening mee gehouden en zijn inrichtingsmaatregelen genomen in de zin van aanplant van nieuwe heggen.

174

In het gehele Land van Cuijk is zoals vastgelegd 40 km heg aangeplant. Doordat de meidoornstruiken goed aansloegen bleef veel pootmateriaal over dat gebruikt is voor nog eens 15 km heg (vooral binnen SBB-reservaatgebieden). Als uitgangsmateriaal zijn bessen van eeuwenoude meidoorns uit de omgeving van Vierlingsbeek gebruikt, zodat er sprake is van gebiedseigen materiaal. Ter bescherming van de nieuwe heggen is een dubbeldraads prikkeldraad raster geplaatst op 1 meter afstand aan beide zijden van de heg tussen boerenpercelen en op 2 meter afstand in de reservaatgebieden.

In het Maasheggegebied is 35 km (van de 55 km) heg aangeplant. Het is een enkelrij Meidoornheg, die dicht opelkaar is aangeplant, namelijk 4 meidoorns per meter met om de 50 meter 1 zomereik of es (mond. med. W. Arts, Arcadis Heidemij Advies).

Voor het beheer van de heggen tussen de landbouwpercelen krijgen de boeren een vergoeding. Het gaat om een bedrag tussen de FL. 3,50 en FL. 4,00 per meter heg, waarvoor aan beide zijden gesnoeid moet worden. Om het beheer regelmatig (om de 6 jaar) en op een deskundige wijze uit te laten voeren is er een Stichting Maasheggen in het voorjaar 1998 opgericht, die voor het onderhoud van de heggen gaat zorgen. Zeker 90 % van de boeren in het gebied (mond. meded. Stichting Brabants landschap, Arcadis, gemeente Boxmeer) is enthousiast over een dergelijke regeling, waarbij zij dan (gedeeltelijk) hun vergoeding afstaan aan deze Stichting. Tot voor kort was dit nog niet goed geregeld, zodat de heggen te vaak werden gesnoeid met als gevolg dat er niet meer dan een rij kale stammetjes overbleef. Voor vogels hebben dergelijke kortgehouden heggen weinig tot niets te bieden. Ook in het gunstigste geval, wanneer de heg om de 6 jaar wordt gesnoeid, blijft de soortenrijkdom aan vogels beperkt en zal zich een vogelgemeenschap ontwikkelen van het Grasmus-Kneutype of in het gunstigste geval van het Heggemus-Mereltype welke de meest arme vogelgemeenschappen van heggen zijn (zie tabel 6.3).

Het beheer van de heggen in de reservaatgebieden is vastgelegd in het beheersplan "De Bergjes" (SBB, 1986; zie ook Van der Laan, 1982). Daarin wordt uitgegaan van een gedifferentieerd beheer van de heggen naar doeltype. De volgende typen worden onderscheiden:

- Bestaande heggen, beheer: niets doen (totale lengte ca. 1950 m). De bedoeling is te onderzoeken hoe de heg zich ontwikkelt zonder onderhoud te plegen (wel uitgerasterd, zodat alleen de zoom van de heg kan worden begraasd door melkvee uit de wei). Verwacht wordt dat hier het soortenrijke Roodborst-Zwartkop type (zie tabel 6.3) zich zal ontwikkelen.

- Proefstroken, beheer: niets doen (totale lengte ca. 530 m). Het gaat om uitgerasterde stroken grasland van 4 m breedte, waar gewacht wordt op spontane vestiging van struiken. Verwacht wordt dat er een geleidelijke overgang zal plaatsvinden van grasmus-kneu-type via heggemus-merel-type naar roodborst-grasmus-type.
- Te vlechten heggen (totale lengte ca. 2340 m). De avifauna zal zich volgens de indeling van De Vrieze (1979, 1981) niet verder ontwikkelen dan het heggemus-merel-type.
- Niet uit te rasteren heggen. Omloop vanaf 12 jaar (totale lengte ca. 4150 m). Deze heggen worden gedicht met eigen snoeihout en begrazing van omliggende weilanden zal extensief zijn. De betekenis voor vogels zal groot zijn naar verwachting en zich ontwikkelen tot het soortenrijkste type. De lange omlooptijd voor het afzetten van de heggen, eventueel te verlengen tot 15-30 jaar, speelt daarbij een belangrijke rol.
- Uit te rasteren heggen. Omloop vanaf 12 jaar (totale lengte ca. 17.845 m). Deze heggen worden afhankelijk van de huidige toestand 2,5 á 3 m uit het hart van de heg afgerasterd. Het snoeihout wordt afgevoerd. De vogelbevolking zal zich afhankelijk van het onderhoudsstadium ontwikkelen tot het grasmus-kneu-type, heggemus-merel-type of roodborst-zwartkop-type.

Tabel 6.3 De door De Vrieze (1979, 1981) onderscheidentypen vogelgemeenschappen van heggen:

Grasmus-kneutype	Tot 2 meter hoge haag, minder dan 3 jaar na afzetten. Soortenarm (7), vooral Kneu, Grasmus en Staartmees.
Heggemus-mereltype	2 tot 3 m hoge haag, 3 à 15 jaar na afzetten. Toename soortenrijkdom (21): vooral Heggemus, Merel, Winterkoning, Zanglijster, Spotvogel (en Grasmus).
Roodborst-Zwartkoptype	3 tot 6 m hoge haag, 15 à 30 jaar na afzetten. Maximale soortenrijkdom (24). Aanvullende soorten: Roodborst, Zwartkop, Tjiftjaf en Tuinfluiter.
Houtduif-Ekstertype	3 tot 6 m hoog, kruidlaag verdwenen. Gedegenereerde vorm van voorgaande typen. Soortenarm (7): vooral Houtduif, Ekster, Kraai en Grote lijster.

Het Maasheggengebied is tevens van groot belang voor overwinterende zwanen en ganzen. De Maasuiteerwaarden tussen Well en Mook zijn een belangrijke pleisterplaats in Nederland van vooral de Kleine Zwaan (Koffijberg *et al.* 1997). Belangrijke foerageerplaatsen liggen bij Horddonken (Vortum-Mullem), Oude Maasarm bij Beugen en nabij het Veerhuis (Oeffelt) (Heg, 1986). Langs de St Jansbeek (Horddonken) zal natuurontwikkeling plaatsvinden, waarvan de Kleine Zwaan mogelijk kan meeprofiteren.

Suggesties voor beheer:

De heggen genieten een wettelijk beschermde status. Maar op vele plaatsen (bijvoorbeeld Oeffeltsche Weide) zijn de heggen dusdanig ver teruggesnoeid, dat er eerder sprake is van veredelde weidepaaltjes dan van een heg. Het prikkeldraad dat langs deze kale meidoornstammen is gespannen maakt dit beeld compleet. Op diverse plaatsen staan eeuwenoude knotbomen eenzaam midden in een akker. Tot vlak tegen de stam is er geploegd, waardoor de wortels worden beschadigd en het slechts een kwestie is van tijd voordat de knotboom spontaan omvalt en als dood hout kan worden afgevoerd. Hopelijk vindt er een mentaliteitsverandering plaats door de invoering van vrijwillige beheersovereenkomsten en de daaraan gekoppelde vergoedingen. De eerste positieve berichten zijn dat de heggen in toenemende mate gedoogd worden door de boeren.

Een steeds groter deel van de heggen in het agrarische beheersgebied tussen Grave en Vierlingsbeek wordt onderhouden door de Stichting Maasheggen. In totaal gaat het om ruim 100 kilometer heg. Met een cyclus van 6 jaar, met soms een uitloop tot 12 jaar, worden de onderhoudswerkzaamheden aan de heggen verricht. Dit gebeurt machinaal, waarbij de heg wordt afgeknipt bij een breedte van 1 meter en hoogte van 1.20 meter. Daarbij blijft het prikkeldraad-raster op 1 meter aan weerszijde van de voet van de heg staan (mond. med. dhr van Dinter, gemeente Boxmeer).

Als dit eenmaal goed functioneert, zou de Provincie in overweging moeten nemen of een zwaarder pakket aan beheersmaatregelen (met hogere vergoeding) aan de boer te brengen valt. In het zwaardere pakket zou dan centraal moeten staan: een langere omlooptijd van terugzetten van de heg resulterend in een bredere en hogere heg, en extensievere begrazing van omliggende weilanden. Daarmee zal weer een hoge soortenrijkdom aan vogels ontstaan. Het Maasheggengebied is dan niet alleen fraai voor het oog, maar zou als leefgebied voor vogels en overige fauna en flora aanzienlijk verbeteren.

Kraaijenbergse Plassen

In het gebied van de Kraaijenbergse Plassen hebben vanaf de jaren zeventig grootschalige ontgroningen plaatsgevonden ten behoeve van de winning van beton- en metselzand. Dit betekent dat grote oppervlakten aan weide en akkerland zijn omgezet in waterpartijen; bij de voltooiing zal dit circa 450 ha zijn.

Het landschap van voor de ontgroningen had weliswaar sterk geleden onder ruilverkaveling en verzuring, maar herbergde nog een aantal weidevogels en aan houtwallen (Maasheggen of wat daar nog van over was) gebonden struweelvogels. Belangrijk ook was de functie als foeraergebied voor Kol- en Rietgans en Kleine Zwaan, vooral in 't Westen.

In de nieuwe inrichting hebben deze soorten deels het veld moeten ruimen of moeten uitwijken. De ontstane waterpartijen bieden wel goede mogelijkheden voor watervogels, zowel broedvogels, doortrekkers als wintergasten. Zo broeden in plas 5 alleen al zo'n 36 paar Meerkoeten en er duiken jaarlijks Zomertalingen op. Hier pleisteren regelmatig honderden eenden en ook flinke aantallen ganzen komen hier rusten. Ook voor de Kleine Zwanen zijn de Kraaijenbergse Plassen nog steeds van groot belang. Struweelvogels vinden weer in toenemende mate een plaats in de opschietende wilgenbestanden en nieuw aangeplante hagen (bijvoorbeeld Bosrietzanger, Grasmus en Rietgors).

Cruciaal voor een gunstige ontwikkeling van het gebied voor vogels is rust. Zwanen, ganzen en eenden, maar ook soorten als Steenuil en Roodborsttapuit zijn hier in grote mate van afhankelijk. En juist de rust dreigt in dit gebied de grote verliezer te worden, gezien de grootschalige plannen voor recreatie in het oostelijk gedeelte van de plassen. Het toekennen van de functie natuur aan plas 5 en de zuidwestoever van de meest recent uitgegraven plas (plas 7) is een stap in de goede richting, maar het waarborgen van een ongestoorde ontwikkeling is een tweede.

Landgoederen langs Graafse en Lage Raam en overige gebieden

Van de 10.000 ha die het ruilverkavelingsgebied Land van Cuijk omvat is 400 ha geheel opnieuw ingericht met natuurfunctie als hoofddoel. De volgende inrichtingsmaatregelen zijn uitgevoerd:

- in totaal zijn in het Land van Cuijk een half miljoen struiken aangeplant, waaronder 200.000 meidoorns. Buiten de Maasheggen is 70 ha aangeplant, bestaande uit hoofdzakelijk meidoorn, maar ook soorten als gelderse roos, eik en berk. Soms zijn er dubbele heggen aangeplant, zoals bij Beers.
- 150 nieuwe poelen werden verspreid in het Land van Cuijk gegraven vooral ten behoeve van amfibieën. Het Langven, dat uit de laatste ijstijd dateerde, is in 1950 gedempt en recentelijk afgegraven op exact dezelfde locatie (De Maurik, 2 km ten zuiden van Escharen). Voor moerasvogels zal dit herstelde ven in de toekomst aantrekkelijk worden, tenminste als zich een rietkraag langs de oevers kan gaan ontwikkelen.
- door natuurtechnische inrichting is op nog meer locaties de bovengrond afgegraven (35 tot 50 cm) tot op de zanderige, voedselarme ondergrond. In totaal is 250.000 m³ in het Land van Cuijk afgegraven en afgevoerd. De teelaarde is gebruikt voor ophogingen en dempen van sloten. Stuifzand is gebruikt voor herstel van aanliggende stuifduinen. Taluds van waterlopen, o.a. bij de Graafse Raam, Lage Raam en de Leygraaf, zijn gedeeltelijk vergraven. Veel watervogels maken daar momenteel gebruik van in de winter en de trektijd. Verwacht wordt dat zich hier spontaan een rietvegetatie zal vestigen, die geschikt is voor moerasvogels.

Tijdens strenge winters vriezen de beken vanwege de stroming niet dicht en vormen zodoende een belangrijk refugium voor soorten als Fuut, Dodaars, Grote Zaagbek en Nonnetje.

Boswachterij St Anthonis (Ullingsche Bergen, Peelven en Groot Berkenbos)

De boswachterij is 841 ha groot en is gelegen op de oostelijke flank van de Peelhorst ten westen van het dorp St Anthonis. Het bestaat uit ontginningsbossen (van vooral dennen) die tussen 1920 en 1940 zijn aangeplant. De struik- en kruidlaag is matig ontwikkeld in het bos. Binnen de boswachterij liggen de Ullingsche Bergen (146 ha) en het Peelven (16 ha), bestaande uit goed ontwikkelde (natte) heidegemeenschappen afgewisseld met zandverstuivingen. Aan de noordzijde liggen Visdel en Groot Berkenbos, beide brongebied van de Tovensche Beek. Het zijn late broekontginningen, waar zich droge tot vochtige en zeer natte graslanden bevinden naast elzenhakhoutbos.

Het beheer is gericht op het instandhouden van heide, zandverstuivingen en schrale graslanden. De Ullingsche Bergen worden sinds 1978 jaarrond begraaasd door Kempische Heideschappen en sinds 1987 ook door Schotse Hooglandrunderen. In 1993 is 12 ha dichtgroeïend stuifzand geplagd, 25 ha vliegdennen gekapt, en een afwateringssloot gedempt op de Ullingsche Bergen.

Op de oevers van het Peelven is in 1995 11 ha geplagd. In 1997 werden in het Groot Berkenbos werkzaamheden aan diverse sloten uitgevoerd: geschouwd, meanderend gemaakt, deels gedempt en een bakkenstuw geplaatst. Kortom, er zijn naast begrazing veel aanvullende beheersmaatregelen uitgevoerd om enerzijds de heide in stand te houden en te vernatten en anderzijds de stuifzanden weer terug te krijgen. Opmerkelijk is dat na deze ingrepen in het Groot Berkenbos exact dezelfde plekken plasdras kwamen te staan als aangegeven staat op de Tranchotkaart uit 1803-1820. Het herstellen van actieve stuifzanden is een moeilijker aangelegenheid: door vermossing en depositie van nutriënten vanuit de lucht groeien de tot de stuiflaag afgeplagde terreingedeelten erg snel weer dicht. In 1994, één jaar na plaggen, is rond half mei een paartje Duinpieper 3 dagen lang aanwezig geweest (echter geen broedgeval). Volgens Jan Bellemakers en Jan Post waren er tot de jaren '60 ongeveer 3 broedparen Duinpieper op de Ul-

lingsche Bergen aanwezig (mond. med. F. van Kalleeven). Het Korhoen heeft het iets langer volgehouden: in 1948 werden regelmatig 20-30 exemplaren gezien, waarna het aantal afnam en in 1969 voor het laatst 1 mannetje werd waargenomen. De Grauwe Kiekendief en de Klapekster verdwenen na 1948 als broedvogel. De Wulp decimeerde in aantal broedpaar van 20 in 1948 tot 2 in de periode 1987-1997. De Nachtzwaluw staat op punt te verdwijnen van de Ullingsche Bergen, in 1987 werden nog 4 paar vastgesteld, gevolgd door 1 paar in 1994 en zeer waarschijnlijk 0 paar in 1996 en 1997. Ondanks het openhouden van de heide en het creëren van kapvlaktes heeft de soort (tot nu toe) geen opleving laten zien. Dat dit wel plotseling kan gebeuren blijkt uit de explosieve toename tot 36 broedpaar in 1996 op de Stippelberg (12 km ten zuiden van de Ullingsche Bergen), nadat daar grootschalig kapvlaktes waren gemaakt. De Boomleeuwerik laat een opwaartse trend zien met 10-14 broedpaar in de laatste jaren. Als nieuwkomer werd in 1994 in het Groot Berkenbos een broedend paar Porseleinhoen begroet, dat later met jongen werd gezien. De Roodborsttapuit is weer terug: 3 (1994) en 5 paar (1995), nadat de soort in de jaren '70 en '80 als broedvogel was verdwenen (tabel 6.4).

Tabel 6.4 Overzicht broedvogelinventarisaties Boswachterij St-Anthonis (Berkenbos en Visdel, Ullingsche Bergen en Peelven). **Let op.** Betreft verschillende gebieden. Jaren kunnen niet vergeleken worden. In de tabel staat het aantal broedpaar vermeld. Gebruikte bronnen: waarnemingen **1948:** door Mörzer Bruijns-Braaksma (uit: SBB 1976. Beheersplan 1976-1986), **1968/1969:** Excursierapporten J.W.C. Entrop c.q. J. Bellemakers & J.W.C. Entrop. **1987a:** broedvogelinventarisatie heide Ullingsche Bergen (132 ha) door J. Thissen. **1987b:** BSP Sint-Anthonisbos (199,6 ha) door F. van Kalleeven (uit: SBB 1997. Broedvogelinventarisatie 1997, St-Anthonisbos). **1987c:** L. Engels (1987). Broedvogelinventarisatie (BMP) Staatsbossen St Anthonis 1987 (42 ha). **1994:** SBB (1994). Zeldzame en schaarse broedvogelinventarisatie (Z/S) St-Anthonisbos (841 ha) in 1994 door K. Eradus & F. van Kalleeven. **1997:** SBB (1997). Broedvogelinventarisatie St Anthonisbos (199,6 ha) in 1997 door F. van Kalleeven.

+ : aanwezig. (): aanwezig, maar voldoet niet aan criteria als broedvogel.

Soortnaam	1948	1968	1969	1987a	1987b	1987c	1991	1994	1997
Nijlgans	.	.	.	.	.	.	.	.	1
Wintertaling	.	.	+	.	.	.	.	.	.
Wilde Eend	.	.	.	3	.	1	.	.	3
Grauwe Kiekendief	+	.	0	.	.	.	.	.	.
Havik	.	.	.	.	.	1	.	4	+
Sperwer	2	.	1	.	.	.	.	2	.
Buizerd	.	.	.	.	.	1	.	5	1
Torenvalk	.	.	1	.	.	.	.	2	.
Boomvalk	2	4	2	.	.	.	.	.	.
Korhoen	20	.	1	.	.	.	.	.	.
Fazant	.	.	.	.	.	.	.	.	1
Porseleinhoen	.	.	.	.	.	.	.	1	.
Kievit	.	.	.	.	.	.	.	2	1
Wulp	20	.	9	2	-	.	.	2	2
Holenduif	.	.	.	1	.	.	.	.	1
Houtduif	.	.	.	1	.	17	.	.	3
Tortelduif	.	.	.	.	.	10	.	.	.
Koekoek	.	.	.	.	.	+	.	.	.
Bosuil	.	.	.	.	.	.	.	4	.
Ransuil	.	.	.	1	.	.	.	3	.

Tabel 6.4 (vervolg)

Soortnaam	1948	1968	1969	1987a	1987b	1987c	1991	1994	1997
Nachtzwaluw	.	.	.	4	1	.	.	1	0
Groene Specht	.	.	+	2	.	1	.	5	.
Zwarte Specht	.	.	.	.	.	1	.	4	.
Grote Bonte Specht	.	.	.	1	.	3	.	.	3
Kleine Bonte Specht	.	.	.	.	.	.	.	1	1
Boomleeuwerik	.	.	.	1	8	+	9	14	10
Veldleeuwerik	.	.	.	7	10	.	25	14	10
Duinpieper	3	.	.	.	.	.	.	(1)	.
Boompieper	.	.	.	6	.	5	.	.	14
Graspieper	.	.	.	22	.	.	.	0	.
Gele Kwikstaart	.	.	.	3	.	.	.	.	.
Witte Kwikstaart	.	.	.	3	.	.	.	.	3
Winterkoning	.	.	.	.	.	7	.	.	10
Heggemus	.	.	.	.	.	1	.	.	3
Roodborst	.	.	.	.	.	24	.	.	5
Blauwborst	.	.	+	.	.	.	.	.	.
Gekraagde Roodstaart	.	.	.	3	.	3	.	11	5
Roodborsttapuit	.	.	+	0	-	.	0	3	5
Tapuit	.	.	.	3	4	.	0	1	0
Merel	.	.	.	.	.	13	.	.	5
Zanglijster	.	.	.	.	.	.	.	.	2
Grote Lijster	.	.	.	.	.	.	.	.	2
Bosrietzanger	.	.	+	.	.	.	.	.	5
Kleine Karekiet	.	.	.	.	.	.	.	.	1
Grasmus	.	.	.	.	.	.	.	.	8
Tuinfluter	.	.	+	.	.	1	.	.	5
Zwartkop	.	.	+	.	.	5	.	.	7
Fluiter	.	.	.	.	.	+	.	3	.
Tjiftjaf	.	.	.	.	.	12	.	.	12
Fitis	.	.	.	2	.	8	.	.	5
Goudhaantje	.	.	.	.	.	10	.	.	.
Vuurgoudhaantje	.	.	.	.	.	0	.	1	.
Grauwe Vliegenvanger	.	.	.	.	.	.	.	2	2
Bonte Vliegenvanger	.	.	.	.	.	+	.	32	2
Staartmees	.	.	.	.	.	2	.	.	.
Glanskop	.	.	.	.	.	+	.	.	.
Matkop	.	.	.	.	.	2	.	.	2
Kuifmees	.	.	.	1	.	16	.	.	.
Zwarte Mees	.	.	.	.	.	12	.	.	.
Pimpelmees	.	.	.	1	.	7	.	.	9
Koolmees	.	.	.	2	.	12	.	.	13
Boomkruiper	.	.	.	1	.	1	.	.	6
Wielewaal	.	.	+	.	.	.	.	.	.
Klapekster	1	.	0	.	.	.	.	.	.
Gaai	.	.	.	.	.	1	.	.	1
Zwarte Kraai	.	.	.	2	.	1	.	.	3
Spreeuw	.	.	.	.	.	.	.	.	5

Tabel 6.4 (vervolg)

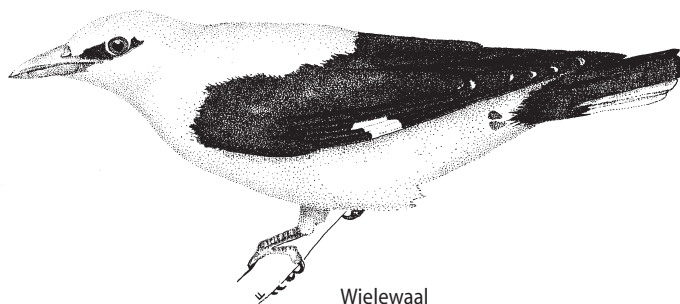
Soortnaam	1948	1968	1969	1987a	1987b	1987c	1991	1994	1997
Vink	.	.	.	6	.	30	.	.	16
Kneu	.	.	.	2	.	.	.	.	.
Kruisbek	.	.	.	.	.	0	.	1	.
Goudvink	.	.	.	.	.	.	.	.	1
Geelgors	.	.	.	7	7	1	.	14	2
Rietgors	.	.	.	.	.	.	.	1	.

ONTWIKKELINGEN IN HET BEBOUWD GEBIED: DE SITUATIE VAN DE GIERZWALUW

180

Met name voor de vogels van het bebouwde gebied blijkt het moeilijk om op basis van de algemene broedvogelinventarisaties een nauwkeurige schatting te maken van de aantallen broedparen. Een soort waarvoor dit bijvoorbeeld geldt is de Gierzwaluw. Door zijn levenswijze (het broeden op 'onzichtbare' plaatsen in spleten en onder dakpannen, waar ze vaak met grote snelheid in een oogwenk in verdwijnen) is het lastig om het precieze aantal vast te stellen. Het inventarisatiewerk in het kader van dit project levert echter als beeld op dat Gierzwaluwen in nagenoeg alle dorpen en plaatsen van het Land van Cuijk traditionele bewoners van met name de oudere gedeelten zijn. Dit laatste heeft te maken met de behoefte van deze vogels aan nestgelegenheid onder uitsteeksel, in spleten en inhammen van huizen en gebouwen. Zo zijn de gierzwaluwen in Boxmeer bijvoorbeeld met name te vinden rondom de oude kerk (Steenstraat zuid) en verder onder de daken van oudere woningen in de oranjebuurt (Bilderbeekstraat).

Door sloop en renovatiewerkzaamheden is in de afgelopen jaren op diverse plaatsen nestgelegenheid verloren gegaan. Gelukkig is er weer meer aandacht voor het behoud van nestplaatsen en het plaatsen van speciale Gierzwaluwpannen bij renovatie en nieuwbouw. Bij het uitvoeren van deze maatregelen is het van belang om er op te letten dat nieuw gerealiseerde invliegopeningen op dezelfde plaatsen zitten als de oude invliegopeningen. Uitgebreide informatie over het behoud en herstel van nestgelegenheid voor de Gierzwaluw is te verkrijgen bij de Stichting Gierzwaluwenwerkgroep-Nederland. Verder verdient het aanbeveling dat aandacht voor deze vogels in de gemeentelijke bouwverordeningen wordt opgenomen. Het is nuttig wanneer lokale vogelgroepen zich verder bezig houden met het vaststellen van de exacte nestplaatsen van de Gierzwaluw zodat hier bij toekomstige (ver)bouwactiviteiten rekening mee gehouden kan worden.

Wielewaal

Literatuur

- Barends S., Renes J., Stol T., van Triest J.C., de Vries R.J. & Woudenberg F.J.(red.) 1986. Het Nederlandse landschap: een historisch-geografische benadering. Matrijs, Utrecht.
- van den Berg A. & Bosman C. 1999. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland, deel 1. GMB Uitgeverij, Haarlem/KNNV uitgeverij, Utrecht.
- van den Bergh L.J.M. 1991. Hoeveel Grauwe Ganzen broeden in Nederland? Het Vogeljaar 39: 117-120.
- van den Bergh L.M.J., Gerritse W.G., Hekking W.H.A., Keij P.G.M.J. & Kuyk F. 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
- Beintema A., Moedt O. & Ellinger D. 1995. Ecologische Atlas van de Nederlandse Weidevogels. Schuyt & Co, Haarlem.
- Bekhuis J. 1990. Hoe lang nog broedende Woudaapjes (*Ixobrychus minutus*) in Nederland? Limosa 63: 47-50.
- Bijlsma R.G. 1977. Voorkomen en oecologie van *Anthus spinoletta spinoletta* en *A.s.littoralis* in de uiterwaarden van de Rijn bij Wageningen. Limosa 50: 127-136.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co, Haarlem.
- Bink R.J., Bal D., van den Berk V.M. & Draaijer L.J., 1994. Toestand van de natuur 2. IKC-NBLF, Wageningen.
- Boele A., van Turnhout C., Sierdsema H. & Meijer R. 1998. Punt Transect Tellingen van wintervogels in seizoen 1995/96 in Nederland. SOVON-monitoringsrapport 1998/03. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Boele A., van Roomen M. & van Winden E. 1996. Midwintertelling van watervogels in Nederland, januari 1995. SOVON-monitoringsrapport 1996/05. SOVON, Beek-Ubbergen.
- van den Brink H., Furda J., van Klinken J. & van Scharenburg K. 1992. Vogelatlas van Groningen. Drukkerij Provincie Groningen, Groningen.
- Braaksma S. 1960. De verspreiding van de Wulp als broedvogel. Ardea 48: 65-90.
- Braaksma S. 1968. De verspreiding van het Woudaapje (*Ixobrychus minutus*) als broedvogel. Limosa 31: 41-61.
- Braaksma S.J., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1956. Enige broedvogels in Noord-Brabant, De Grauwe Gors & De Tapuit. Limosa 28: 131-135.
- Braaksma S.J., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1956a. Enige broedvogels in Noord-Brabant, De Oeverwaluw & De Nachtzwaluw. Limosa 29: 95-99.
- Braaksma S.J., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1956b. Enige broedvogels in Noord-Brabant, De IJsvogel. Limosa 29: 144-146.
- Braaksma S.J., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1957. Enige broedvogels in Noord-Brabant, Het Korhoen & De Kwartel. Limosa 30: 194-200.
- Braaksma S.J., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1958. Enige broedvogels in Noord-Brabant, De Boomleeuwerik. Limosa 31: 190-194.

- Braaksma Sj., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1959. Enige broedvogels in Noord-Brabant, Havik en Sperwer. *Limosa* 32: 206-212.
- Braaksma Sj., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1959a. Enige broedvogels in Noord-Brabant, De Buizerd. *Limosa* 32: 156-158.
- Braaksma Sj., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1960. Enige broedvogels in Noord-Brabant, De Torenavalk. *Limosa* 33: 46-50.
- Braaksma Sj., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1961. Enige broedvogels in Noord-Brabant, Het Paapje. *Limosa* 34: 271-273.
- Braaksma Sj., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1962. Enige broedvogels in Noord-Brabant, De Roodborsttapuit. *Limosa* 35: 160-165.
- Braaksma Sj., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1962a. Enige broedvogels in Noord-Brabant, De Fluitert & De Ortolaan. *Limosa* 35: 275-278.
- Braaksma Sj., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V. 1963. Enige broedvogels in Noord-Brabant, De Appelvink & De Goudvink. *Limosa* 36: 112-114.
- Braam A. 1990. Korhoenders in Midden-Brabant: van braadkip tot toetssteen. In: *Vogels in Midden-Brabant* (red. F. Post, A. Braam & R. Buskens). Werkgroep voor Vogel- en Natuurbescherming Midden-Brabant, Oisterwijk.
- Brouwer P., Gorissen R., Hagemeijer W. & Helmer W. 1985. *Vogels van de Ooypolder*. Van Hoorn, Nijmegen.
- Buesink H., Beintema A.J. & van den Bergh L.J.M. 1992. Een kwart eeuw watervogeltellingen. RIN-rapport 92/25. DLO-Instituut voor Bos en Natuuronderzoek, Arnhem.
- Buesink P. & Nas G. 1996. De avifauna van de Oostbrabantse beekdalen in de winter. Samenwerkende Oostbrabantse Vogelwerkgroepen.
- Camphuysen C.J. & Derks P.T.J. 1989. Voorkomen en sterfte van Fuut *Podiceps cristatus* voor de Nederlandse kust, 1974-1986. *Limosa* 62: 57-62.
- Caspers, T. & F. Post (red.), 1996. *Natuur in Noord-Brabant. Twee eeuwen plant en dier*. Stichting het Noordbrabants Landschap, Haaren.
- Centrale Cultuurtechnische Commissie, 1971. Rapport voor de ruilverkaveling Overloon-Merselo. Ministerie van Landbouw en Visserij, Cultuurtechnische Dienst, Utrecht.
- Commissie voor de Nederlandse Avifauna 1970. *Avifauna van Nederland, Lijst van de in Nederland waargenomen vogelsoorten en hun geografische vormen*. E.J. Brill, Leiden.
- van der Crujssen F. 1985. Nestkastresultaten broedseizoen 1984. *De Mourik* 11: 7-11.
- Dansk Ornitologisk Forening 1994. *Vinterfugletaelling 1993/1994*. DOF, København.
- van Dijk A.J. 1985. Handleiding broedvogel monitoring project. SOVON, Arnhem.
- van Dijk A.J., Hustings F., Sierdsema H. & Meijer R. 1997. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1995. SOVON-monitoringsrapport 1997/06. SOVON, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J., Hustings F., Sierdsema H. & Verstraal T. 1997a. Broedvogel Monitoring Project Jaarverslag 1994-95. SOVON-monitoringsrapport 1997/03. SOVON, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J., Hustings F. & Verstraal T. 1994. SOVON Broedvogelverslag 1992. SOVON-monitoringsrapport 1994/03. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Ebbinghe B.S. 1992. Population limitation in Arctic-breeding Geese, Ph. D. Thesis. Dijkhuizen Van Zanten bv, Groningen.

- van Eerden M.R. & Zijlstra M. 1988. Aalscholvers *Phalacrocorax carbo* met kleurringen uit de Oostvaardersplassen. *Limosa* 61:57-60.
- Engels L. 1986. Het Smelleken in het Rijk van Nijmegen. januari 1973 t/m februari 1985. *De Mourik* 11: 121-125.
- Engels L. 1987. Broedvogelinventarisatie Staatsbossen St. Anthonis, Mourik 13: 151-157.
- Engels L. 1988. De Waterpieper *Anthus spinoletta spinoletta* in het Rijk van Nijmegen en omstreken 1966-1986. *De Mourik* 14: 1-47.
- van Erve F.J.H. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Eradus K. 1993. Sneeuwgorzen in het Land van Cuijk. *De Mourik* 19: 58.
- Erhart F. & Bekhuis J. 1996. Broedvogels van de Gelderse Poort 1989-94. Vogelwerkgroep Arnhem e.o./Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o./NABU-Naturschutzstation Kranenburg, Arnhem.
- Frigge P.A.J. 2000. Stipt versie 5.3. EC-LNV, Wageningen.
- Ganzevles W., Hustings F., Schepers F., Ummels J. & Vergoossen W. 1985. Vogels in Limburg. Natuurhistorisch genootschap in Limburg, Maastricht.
- Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant 1995. Begrenzingsplan Oostelijke Maasvallei.
- Geraets L. & Pahlplatz R. 1989. Een gebiedsbeschrijving en wintervogeltelling rond de Kraaijbergse Plassen in de winter 1985/86. *De Mourik* 15: 54-67.
- Glutz von Blotzheim U.N., Bauer K.M. & Bezzel E. 1973. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, band 5. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Gorissen R. 1988. De Russische Kauw, wel in het Land van Cuijk, niet in het Rijk van Nijmegen. *De Mourik* 14: 144-152.
- Graveland J. 1996. Watervogel en zangvogel: de achteruitgang van de Grote Karekiet *Acrocephalus arundinaceus* in Nederland. *Limosa* 69: 85-96.
- Groot H., Hagemeyer W. & Verstraal T. 1994. Punt Transect Tellingen van wintervogels in seizoen 1992/93 in Nederland. Sovon-monitoringsrapport 1994/04. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Heg D. 1985. Trektellingen Maas Groeningen 1983-84. *De Mourik* 11: 12-36.
- Heg D. 1985a. Het Witgatje (*Tringa ochropus* L.) in het Rijk van Nijmegen e.o. 1960-1984. *De Mourik* 11: 153-201.
- Heg D. 1986. De Kleine Zwaan op de Horddonken e.o. 1984/85. *De Mourik* 12: 24-36.
- Heg D. 1987. De Klapkester (*Lanius excubitor*) in het Rijk van Nijmegen e.o. 1969-1986. *De Mourik* 13: 159-165.
- Heg D. 1987a. Bekentellingen in het Rijk van Nijmegen e.o. 1983/1984 t.m. 1985/1986. *De Mourik* 13: 6-8.
- Heg D. 1988. Het overwinteren van Witgatjes *Tringa ochropus* in het Rijk van Nijmegen. *Limosa* 61: 113-118.
- Heg D. 1992. De fuutachtigen (*Podicepsidae* spp.) in het Rijk van Nijmegen e.o. tot en met 1986. *De Mourik* 18: 65-107.
- Heg D. & Jans E. 1986. De Steenuil in de Maasheggen 1985. *De Mourik* 12 (2): 61-68.
- Heijnen T. 1986. Russische Kauwen *Corvus monedula* soemmerringii in Midden- en Oost-Brabant. *De Roodborsttapuit* 5: 62-65.

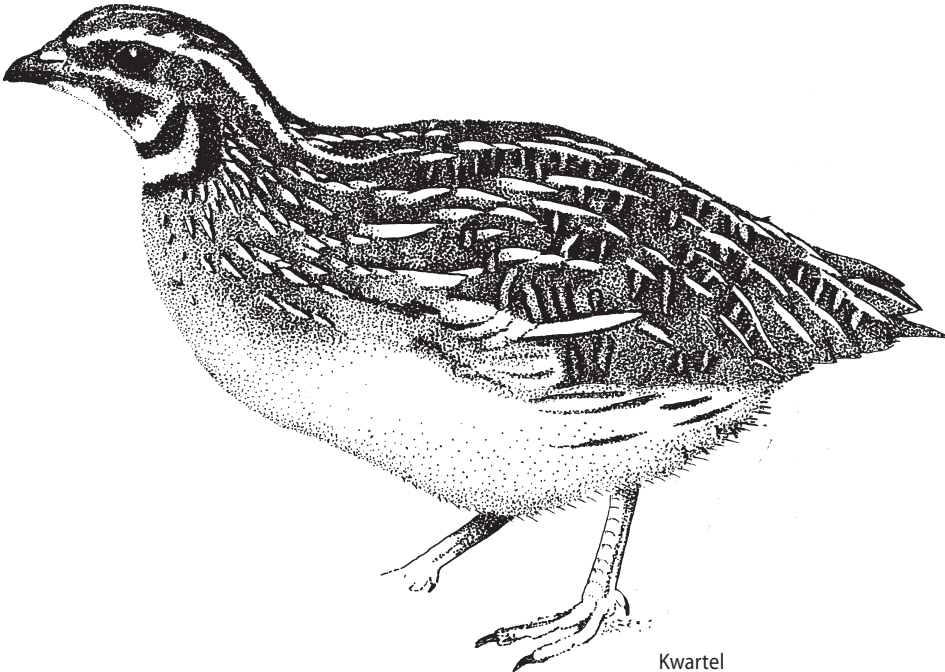
- Heijnen T. 1987. Russische Kauwen *Corvus monedula soemmerringii* in Midden- en Oost-Brabant, een vervolg. *De Roodborsttapuit* 6: 58-59.
- Heijnen T., Post F. & van der Winden J. 1986. Milieu-inventarisatie avifaunaonderzoek midden en oost Brabant, Interim rapportage: stand van zaken en voorlopige resultaten. PPD Noord-Brabant, 's Hertogenbosch.
- Hornman M. 1989. De Tapuit (*Oenanthe oenanthe*) in het Rijk van Nijmegen 1965 t/m 1987. *De Mourik* 15: 17-39.
- Hornman M. 1991. Gekleurringde Aalscholvers in ons werkgebied. *De Mourik* 17: 51-52.
- Hustings F. 1986. Veranderingen in de stand van de Roodborsttapuit (*Saxicola torquata*) in 1970-84. *Limosa* 59: 153-163.
- Hustings F., Post F. & Schepers F. 1990. Verdwijnt de Grauwe Gors (*Miliaria calandra*) als broedvogel uit Nederland? *Limosa* 63: 103-111.
- Hustings F., Foppen R., Beemster N., Castelijns H., Groot H., Meijer R., Strucker R. 1995. Spectaculaire ervaring van Blauwborst *Luscinia svecica* als broedvogel in Nederland. *Limosa* 68: 147-158.
- Hustings F., Schepers F. & Ellenbroek F., 1995a. De Grauwe Gors (*Miliaria calandra*) in de eerste helft van de jaren negentig. *Limosa* 68: 159-162.
- Jacobs J. 1986. Leucistische Kievit te Linden. *De Mourik* 12: 160.
- Jacobs J. 1988. De Broedvogels van Oploo in 1987. *Mourik* 14: 67-69.
- Jacobs J. 1990. Wintervogeltelling Land van Cuijk 1989. *De Mourik* 16: 87-88.
- Jans E. 1985. De Beflijster (*Turdus torquatus*) in het Rijk van Nijmegen e.o. 1960-1985. *De Mourik* 12: 69-77.
- Jans E. 1985a. De Wulp als broedvogel in het gebied van de Beerse Overlaat. *De Mourik* 11: 109.
- Jans E. 1985b. Het voorkomen van de IJsvogel in de winter in het Rijk van Nijmegen deel 1: Aantalverloop en trek. *De Mourik* 11: 140-148.
- Jans E. 1986. Het voorkomen van de IJsvogel in de winter in het Rijk van Nijmegen, deel 2: Verspreiding. *De Mourik* 12: 9-17.
- Jans E. 1987. Verslag wintervogeltelling (2-4 januari 1987) Land van Cuijk. *De Mourik* 13: 127-137.
- Jans E. 1989. Een gebiedsbeschrijving en wintervogeltelling rond de Kraaijbergse Plassen in de winter van 1985/86. *De Mourik* 15: 54-67.
- Kalkhoven J., van Apeldoorn R., Opdam P. & Verboom J. 1996. Worden onze natuurgebieden groot genoeg? Schatting van benodigde oppervlakte leefgebied voor kernpopulaties van een aantal diersoorten. *Landschap* 13: 5-15.
- Koffijberg K., Voslamber B. & van Winden E. 1997. Ganzen en zwanen in Nederland. Overzicht van pleisterplaatsen in de periode 1985-94. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Koning F.J. 1982. Over fenologie en biometrie van de Oever- en Waterpieper *Anthus spinoletta*. *Limosa* 55: 115-120.
- Kraal, H. & Havermans N., 1983. Ontgroning Beerse Overlaat grond voor conflicten. *Natuur & Milieu* 4: 4-8.

- Kwak R. & Stronks J. 1993. Heeft de Grauwe Klauwier een toekomst in het kleinschalige cultuurlandschap? *Het Vogeljaar* 41: 20-25.
- van der Laan K. 1982. Voorlopige beheersrichtlijnen Maasheggenreservaat. Rapportnummer 20-824-3. SBB, Tilburg.
- Lensink R. 1989. Kleine invasie van Barmsijs najaar 1988. *Limosa* 62:158.
- Lensink R. 1996. De opkomst van exoten in de Nederlandse avifauna: verleden, heden en toekomst. *Limosa* 69: 103-130.
- Lensink, R. 1996a. 33 Koperwieken ZW 4, vogeltrek in het binnenland. Wetenschappelijke Mededeling KNNV nr. 217. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Lensink R., van den Bijstel H.J.V. & Schols R.M. 1989. Invasie van Barmstijzen *Carduelis flammea* in Nederland in najaar 1986. *Limosa* 62: 1-10.
- Lensink R. & Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken 1993. Vogels in het Hart van Gelderland. Uitgeverij KNNV/Stichting Uitgeverij SOVON, Utrecht/Beek-Ubbergen.
- van Lieshout P. & van Seggelen T. 1994. Wintertelling. 't Schreeverke 7: 4-17.
- Madsen J., Cracknell G. & Fox T. 1999. Goose populations of the Western Palearctic, a review of status and distribution. Wetlands International publication No. 48, Wageningen/National Environmental Research Institute, Rönne.
- Maréchal P. 1989. Overwegingen bij en voorstellen tot herstel en behoud van de broedhabitat van de Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*). *Het Vogeljaar* 37: 361-368.
- Müskens G. & Thissen J. 1981a. Stootvogeltellingen. *De Mourik* 7: 12-16.
- Müskens G. & Thissen J. 1981b. Stootvogeltellingen, januari 1981 Rijk van Nijmegen. *De Mourik* 7: 52-56.
- Müskens G., Thissen J., Visser D. & Zollinger R. 1982. Roofvogeltellingen, januari 1982 Rijk van Nijmegen. *De Mourik* 8: 95-100.
- NatuurWetenschappelijke Commissie 1975. Advies ten behoeve van ruilverkaveling Land van Cuijk. Natuurbeschermingsconsulent, Utrecht.
- van Noorden B. 1992. Watervogels en wetlands in Limburg. Provincie Limburg, Maastricht.
- Nuijten A. & van Gils W. 1983. De verspreiding van de Roek als broedvogel in de provincie Noord-Brabant in 1979. 't Hupke 31: 22-26.
- Oostenbrink W., Schotman A. & Reijnen R. 1994. Broedvogels in lijnvormige begroeiing. Een voorspellingsmodel voor effecten van Landinrichting. *Landschap* 11: 3-15.
- Osieck E.R. & Hustings F. 1994. Rode Lijst van bedreigde soorten en blauwe lijst van belangrijke soorten in Nederland. Technisch Rapport Vogelbescherming Nederland 12. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Pahlplatz R. 1988. Broedgeval Grauwe Klauwier in het Land van Cuyk. *De Mourik* 14: 133.
- Pahlplatz R. 1988a. Albino Fuut op de Kraaienbergse Plassen. *De Mourik* 14(4): 143.
- Pahlplatz R. 1990. Broedgeval van de Grauwe Gans (*Anser anser*) in het Land van Cuijk. *De Mourik* 16: 54.
- Pahlplatz R.A.J. & Hendriks, R.J.J. 1987. Broedvogelinventarisatie Raamdal 1986. *De Mourik* 13: 32-40.
- Peters L. 1995. Wintervogeltelling in het Land van Cuijk 1994/95. *De Mourik* 21: 63-65.

- Peters L. 1996. Wintervogeltelling in het Land van Cuijk 1995/96. *De Mourik* 22:58-61.
- Poelmans W. & van Diermen J. 1997. Broedvogels van Midden- en Oost-Brabant. Provincie Noord-Brabant, 's Hertogenbosch.
- Poppel A. 1981. De Roek als broedvogel in Noord-Brabant in 1978. *De Roodborsttapuit* 1:6-10.
- Post F. & Ongenae J.P. 1990. Over de Boomklever en andere zware jongens. In: *Vogels in Midden-Brabant* (red. F. Post, A. Braam & R. Buskens). Werkgroep voor Vogel- en Natuurbescherming Midden-Brabant, Oisterwijk.
- Provincie Noord-Brabant 1995. Eerste rapportage van de evaluatie van het Milieu-effectrapport ontgrindingen. Tussentijds onderzoek naar de effecten van de zandwinning in de Kraaijense Plassen voor het milieu. Provincie Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch. 76 pp.
- Reijnders M. 1977. De Koereiger. *De Mourik* 3 (5): 15.
- van Roomen M., van Winden E. & Zollinger R. 1995. Midwintertelling van watervogels in Nederland, januari 1994. SOVON-monitoringsrapport 1995/01. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Schols R. & Schepers F. 1991. De broedvogels van het Noordelijk Peelgebied. Avifaunakartering Limburg, deelgebied I, 1990. Provincie Limburg, hoofdgroep R.O.V., Maastricht.
- Schuurkes J.A.A.R. 1986. Broedvogelinventarisaties Rijk van Nijmegen 1985. Uitgave van Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken.
- Scott D.A. & Rose P.M. 1996. Atlas of Anatidae populations in Africa and Western Eurasia. Wetlands International publication No. 41, Wageningen.
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.
- SOVON ganzen- en zwanenwerkgroep, 1995. Ganzen- en zwanentellingen in Nederland in 1993/94. SOVON-monitoringsrapport 1995/02. SOVON, Beek-Ubbergen.
- SOVON ganzen- en zwanenwerkgroep, 1996. Ganzen- en zwanentellingen in Nederland in 1994/95. SOVON-monitoringsrapport 1996/04. SOVON, Beek-Ubbergen.
- SOVON ganzen- en zwanenwerkgroep, 1997. Ganzen- en zwanentellingen in Nederland in 1995/96. SOVON-monitoringsrapport 1997/05. SOVON, Beek-Ubbergen.
- SOVON ganzen- en zwanenwerkgroep 1998. Ganzen- en zwanentellingen in Nederland in 1996/97. SOVON-monitoringsrapport 1998/06. SOVON, Beek-Ubbergen.
- SOVON/CBS 1986. Handleiding Bijzondere Soorten Project (Broedvogels). Herziene versie. SOVON, Arnhem.
- Staatsbosbeheer 1986. Beheersplan "De Bergjes". Beheersplan voor de periode 1986-1996. SBB, Utrecht.
- STIBOKA 1968. Toelichting bij de bodemkaart van Nederland 1:50.000, blad 52 West. STIBOKA, Wageningen.
- STIBOKA 1976. Toelichting bij de bodemkaart van Nederland 1:50.000, blad 45 Oost, 46 West en 46 Oost. STIBOKA, Wageningen.
- van Swaaij C. 1985. De Rode en Zwarte Wouw (*Milvus milvus* en *Milvus migrans*) in het Rijk van Nijmegen. *De Mourik* 11:52-62.
- Tanis J.J.C. & Mörzer Bruijns M.F. 1971. De vogelbevolking van de Groeningse en Vortumse Bergjes en het aangrenzende Maasheggenlandschap. *De Levende Natuur* 74:51-56.
- Teixeira R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten i.s.m. SOVON, 's Graveland.

- Thijssse J. P. 1969. Het Vogeljaar, Nederlandse vogels in hun leven geschetst. Schoonderbeek, La-
ren.
- Thissen J. 1978. Wintertelling van stootvogels, Rijk van Nijmegen e.o. februari 1978. De Mourik 4:
28-33.
- Thissen P.H.M. 1993. Heideontginning en modernisering. In het bijzonder in drie Brabantse
peelgemeenten 1850-1940. Dissertatie Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Timmerman A. 1989. De Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*) van 1950-1971 in Nederland.
Het Vogeljaar 37: 251-257.
- Topografische Dienst 1990. Grote provinciale atlas 1:25.000, Noord-Brabant/oost. Wolters-
Noordhoff, Groningen.
- van Turnhout C., Hustings F., Sierdsema H. & Verstrael T. 1995. Punt Transect Tellingen van win-
tervogels in seizoen 1993/94 in Nederland. SOVON-monitoringsrapport 1995/04. SOVON,
Beek-Ubbergen.
- van Turnhout C., Hustings F., Sierdsema H. & Verstrael T. 1997. Punt Transect Tellingen van win-
tervogels in seizoen 1994/95 in Nederland. SOVON-monitoringsrapport 1997/01. SOVON,
Beek-Ubbergen.
- Visser D. 1976. De wintertelling van stootvogels in het Rijk van Nijmegen. De Mourik 2: 4.
- Visser D. 1977. Broedvogelinventarisatie 'Kop van Limburg' in 1975 en 1976. VWG. Grote Rivie-
ren, Utrecht.
- Visser D. 1977a. Wintertelling van stootvogels in het Rijk van Nijmegen. De Mourik 3: 23-30.
- Visser D. 1978. Maasheggen en landbouwproblematiek. De Mourik 4: 14-21.
- Visser D. 1978a. Stootvogeltelling januari 1978. De Mourik 4: 16-20.
- Visser D. 1979. Stootvogeltelling februari 1979. De Mourik 5: 66-88.
- Visser D. 1979a. De Maasheggen en haar vogels. Wordt de onvervangbare waarde nog op tijd
ingezien? Vogeljaar 27: 216-225.
- Visser D. 1980. Stootvogeltelling maart 1979. De Mourik 6: 30-35.
- Visser D. 1985. Bekentelling november 1984. De Mourik 11: 126-130.
- Visser D. 1985a. Roekenkolonies 1984. De Mourik 10: 109-115.
- Visser D. & de Vries H. 1984. Bekentelling najaar 1983. De Mourik 10: 62-65.
- Voslamber B., van Winden E. & van Roomen M. 1997. Midwintertelling van watervogels in Ne-
derland, januari 1996. SOVON-monitoringsrapport 1997/04. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Voslamber B., van Winden E. & van Roomen M. 1998. Midwintertelling van watervogels in Ne-
derland, januari 1997. SOVON-monitoringsrapport 1998/04. SOVON, Beek-Ubbergen.
- de Vrieze J. 1979. Inrichting en beheer van het Maasheggenlandschap tussen Cuijk en Vierlings-
beek. L.H. Wageningen, verslag nr. 489, Wageningen.
- de Vrieze J. 1979a. De Maasheggen. Studiegroep Maasheggen. Gianotten, Tilburg.
- de Vrieze J. 1981. De Maasheggen. Natura 78: 162-169.
- van der Weide M. 1988. De Kraanvogel (*Grus grus*) in het Rijk van Nijmegen e.o. 1976-1986. De
Mourik (14): 102-108.
- van der Weide M. 1989. Steltlopers in de Kraaienbergsse plassen, 1987. De Mourik 15: 79-80.
- van der Weide M. 1991. Wintervogeltelling Land van Cuijk, december 1990. De Mourik 17: 33-35.

- van der Weide M. 1991a. Het paapje (*Saxicola rubetra*) in het Rijk van Nijmegen e.o.. De Mourik 17: 2-9.
- van der Weide M. 1993. Wintervogeltelling Land van Cuijk, 1991/92 en 1992/93. De Mourik 19: 43-45.
- van der Weide M. & Pahlplatz R. 1990. Wintervogeltelling in het Land van Cuijk, 86/87-88/89. De Mourik 16: 14-22.
- van der Winden J., Hagemeijer W. & Terlouw R. 1996. Heeft de Zwarte Stern *Chlidonias niger* een toekomst als broedvogel in Nederland? *Limosa* 69: 149-164.
- Wymenga E. 1997. Bokjes in natte ruigten en moerasvegetaties. *Twirre* 8: 1-3.
- van IJzendoorn E.J., van der Laan J. & Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). 1996. Herziening Nederlandse Avifaunistische Lijst 1800-1979: tweede fase. *Dutch Birding* 18: 157-202.
- Zijlstra M. & Hustings F. 1992. Teloorgang van de Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* als broedvogel in Nederland. *Limosa* 65: 7-18.

BIJLAGE 1

WEERSOMSTANDIGHEDEN IN DE ONDERZOEKSPERIODE

Temperatuur van 1975-1992, neerslag van 1984-1992. Alleen relevante afwijkingen van gemiddelde waarden voor Nederland zijn vermeld. Bron: maandoverzichten KNMI.

Temperatuur (- koud, -- zeer koud, + warm, ++ zeer warm)

Jaar	Jan.	Feb.	Mrt.	Apr.	Mei	Jun.	Jul.	Aug.	Sep.	Okt.	Nov.	Dec.
1975	++	+		-	-			++		-	-	
1976	+		-			+	+	+		+		-
1977		++	+	-		-			-	+		+
1978	+	-	+	-			-	-		+		-
1979	--	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+
1980	-	+	-	-	-	-	-		+	-	-	+
1981	+	-			+	-			+	-	+	-
1982	-					+	++	+	+	+	++	
1983	++	-	+	+	-	+	++	+	-			
1984	+				-	-	-	+			+	+
1985	--	-			+	--		-		-	-	+
1986	+	--		-	+			-	--		+	+
1987	--		-		-	-		-				
1988	++	+		-	+			-				++
1989	++	++	++	-	++	+	+	+	+			+
1990	++	++	++		++			+	-	+		
1991	++	--	++		-	-	++	+			-	+
1992	+	+	-		++	+	+			-	+	

Neerslag (- droog, + nat, ++ zeer nat)

Jaar	Jan.	Feb.	Mrt.	Apr.	Mei	Jun.	Jul.	Aug.	Sep.	Okt.	Nov.	Dec.
1984	++				++							
1985				+		+						+
1986			+									++
1987		+			+	+	++					
1988	+	+	++									
1989			+	+	-							+
1990					-							
1991		-			-	++						
1992											++	

BIJLAGE 2

AFKORTINGEN VAN WAARNEMERS

ASt	A. Stolk	JHe	J. Helmer
ASw	A. Sweere	JJa	J. Jacobs
AtlINV	Atlas van de Nederlandse Vogels (SOVON archief)	JPo	J. Post
AvNBr	Avifauna van Noord-Brabant (Van Erve, 1967)	JRo	J. Royendijk
BEn	B. Engelen	JSe	J. Selten
BHo	B. Hoogesteger	JSi	J. Sikkema
BrVAtl	Atlas van de Nederlandse Broed- vogels (SOVON archief)	JSt	J. Stroowinder
BSP-nb	Bijzondere Soorten Project niet- broedvogels (SOVON archief)	JVe	J. v.d. Veen
CRe	C. Reijnen	KEr	K. Eradus
CSw	C. van Swaay	LBa	L. Bas
DHe	D. Heg	LEn	L. Engels
DHo	D. Hornman	LGe	L. Geraets
div. wrns	diverse waarnemers	LPe	L. Peters
DVi	D. Visser	LBe	L. van den Bergh
EJa	E. Jans	MAa	M. Aarts
EKo	E. de Kort	MGr	M. Graat
ENi	E. Nieuwstraten	MHo	M. Hornman
EZw	E. van de Zwet	MKo	M. Koning
FAr	F. Arts	MRe	M. Reijnders
FHu	F. Hustings	MVo	M. van Vonderen
FCr	F. van der Cruijssen	MWe	M. van der Weide
FKa	F. van Kalleveen	NGi	N. Gielissen
GBo	G. Bouwman	NSw	N. van Swelm
GMü	G. Müskens	PBr	P. Brouwer
GMy	G. Myer	RBö	R. Böhmer
GTo	G. Toonen	RHe	R. Hendriks
HAL	H. Alards	rvt	rivierentelling
HVr	H. de Vries	RPa	R. Pahlplatz
HDi	H. van Diek	RSt	R. Stolk
HEij	H. Eijkmans	SBr	S. Braaksma
HMe	H. Meekes	Tanis	Tanis, 1967
Hub	Dhr. Hubers	TBe	T. van den Berg
JBu	J. Bultjes	TJa	T. Janssen
JBr	J. v. d. Brugge	WHe	W. Heese
JVr	J. de Vrieze	WHu	W. Huger
JGe	J. Geraets	wrn onb	waarnemer(s) onbekend
		WSt	W. Stoopendaal
		WVe	W. Verpoort
		wvt	wintervogeltelling

BIJLAGE 3

VLAKDEKKEND ONDERZOCHE BROEDVOGELS

Kolonievogels

Aalscholver
Blauwe Reiger
Dwergmeeuw
Dwergstern
Grote Stern
Kleine Mantelmeeuw
Kokmeeuw
Lepelaar

Noordse Stern
Oeverzwaluw
Purperreiger
Roek
Stormmeeuw
Visdief
Zilvermeeuw
Zwarte Stern

| 191 |

Zeldzame en Schaarse soorten

Appelvink
Barmsijs
Bergeend
Blauwborst
Boomklever
Boomleeuwerik
Boomvalk
Bosuil
Buizerd
Dodaars
Eidereend
Engelse Gele Kwikstaart
Fluiter
Fuut
Geelgors
Glanskop
Groene Specht
Havik
Houtsnip
Kemphaan
Kerkuil
Kleine Bonte Specht
Kleine Plevier
Knobbelzwaan
Krakeend
Kruisbek
Kuifeend
Kuifleeuwerik
Kwartel
Nachtegaal

Patrijs
Putter
Ransuil
Rietzanger
Roodborsttapuit
Slobeend
Snor
Sperwer
Sprinkhaanrietzanger
Steenuil
Sijs
Tafeleend
Tapuit
Torenvalk
Tureluur
Vuurgoudhaan
Waterral
Watersnip
Wespendief
Wielewaal
Wintertaling
Wulp
Zomertaling
Zwarte Specht
Canadese Gans
Nijlgans
Casarca
Mandarijneend
Halsbandparkiet

BIJLAGE 4

Algemene broedvogels

Rob Hendriks

In deze bijlage zijn de resultaten opgenomen van alle algemene broedvogelinventarisaties die in het Land van Cuijk zijn uitgevoerd. Deze inventarisaties beslaan de periode 1967-1996. Deels betreft het onderzoeken die al waren uitgevoerd vóór de start van de avifauna-werkzaamheden in 1987. Een aantal inventarisaties is in de jaren 1987-1989 uitgevoerd in het kader van het avifauna-project, en ook in de jaren daarna zijn nog gebieden geïnterpreteerd (figuur B4.1). Met uitzondering van de inventarisaties uit de jaren zestig en zeventig, zijn de inventarisaties allemaal verricht volgens de methode van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van SOVON (Van Dijk, 1985). Deze methode houdt in dat tijdens veldbezoeken (minimaal 5) de aanwezige vogels worden ingetekend op veldkaarten. Aan het einde van het seizoen worden de resultaten per soort geordend en geïnterpreteerd volgens een nauwkeurig beschreven methode waarbij onder andere gebruikgemaakt wordt van datumgrenzen. Deze datumgrenzen zijn voor iedere soort specifiek en houden in dat waarnemingen die binnen deze grenzen zijn verricht, een grotere zekerheid bieden dat het om territoriumhoudende exemplaren gaat dan waarnemingen buiten de datumgrenzen (Van Dijk, 1985). De oudere onderzoeken zijn ook uitgevoerd volgens de methode van territoriumkartering, maar hierbij werd de interpretatie direct vanaf de veldkaart uitgevoerd volgens persoonlijke en niet tot in detail beschreven criteria (Visser, 1977; Tanis & Mörzer Bruijns, 1971). Bij de inventarisaties van de Maasheggen in de jaren zeventig werden alle heggen minimaal eenmaal geheel langsgelopen.

In hoofdstuk twee zijn de landschappen in het Land van Cuijk beschreven. Er is daarbij een indeling gemaakt in vijf hoofdtypen. Deze hoofdtypen worden hier opnieuw gebruikt voor de indeling van de broedvogelinventarisaties. Dit maakt het mogelijk om de resultaten van verschillende gebieden maar met vergelijkbare biotopen met elkaar te vergelijken. Van de betreffende (natuur)terreinen zijn tevens korte gebiedsbeschrijvingen gegeven.

BROEDVOGELINVENTARISATIES IN HET AGRARISCH GEBIED

Bij de broedvogelinventarisaties die zijn uitgevoerd in het agrarisch gebied, ligt het accent sterk op het Maasheggengebied (vijf van de negen proefvlakken). Dat is niet verwonderlijk want het Maasheggengebied heeft een grote ecologische en cultuurhistorische waarde en is ook voor broedvogelinventarisaties erg interessant. Deze inventarisaties zijn uitgevoerd in drie decennia. De proefvlakken van de inventarisaties van de Maasheggen bij Oeffelt (1988) en van het Vortumse uiterwaard (1984-1995) zijn gelegen binnen de grenzen van de proefvlakken van de broedvogelinventarisaties in het zelfde gebied in de jaren zeventig (figuur B4.1). Het Maasheggenlandschap beperkt zich in Nederland hoofdzakelijk tot de uiterwaarden van de Maas van Vierlingsbeek tot Cuijk. Karakteristiek voor dit gebied is de kleinschaligheid van het landschap. Door ruilverkaveling en intensivering van de landbouw is de kleinschaligheid in dit gebied sterk achteruit gegaan. In het hoofdstuk 'Vogels in een dynamisch landschap: van ruilverkaveling naar Groene Hoofdstructuur' wordt hier ook op in gegaan.

Tabel B4.1 Broedvogeldichtheden in het agrarisch gebied (aantallen per 100 hectare). De nummers tussen haakjes verwijzen naar figuur B4.1.

[illegible]

Algemene broedvogels

Tabel B4.1 (Vervolg)

	Meerkampen incl. noordelijke deel Oeffelse weiden (7) 1975	Boxmeersche Weiden incl. zuidelijke deel Oeffelse weiden (11) 1976	Zurepasweiden (17) 1977	Maasheggen bij Oeffelt (8) 1988	De Cork West / De Kampen (19) 1993	Sambeekse Broek (16) 1988	Makken Ezelshemel, Vierlingsbeek (22) 1990	Idem 1991	Idem 1996	Spoordijk St Hubert (6) 1988
Sperwer								3	3	
Buizerd					0.4				3	
Torenvalk	2	2	1		1			3	3	
Boomvalk			0.3							
Patrijs	10	7		5	0.4				3	33
Kwartel		0.2	0.3							
Fazant	3	2		1	1	8	7	17	10	
Waterral	1									
Waterhoen	9	4	3	0.3			7	7		
Meerkoet	1	3		3	0.4					
Scholekster	1	1	1			12				
Kleine Plevier		0.2								
Kievit	3	3	3	2	0.4	81				
Watersnip		0.4								
Grutto	0.2	0.2	1			4				
Wulp		0.2	1	1		8				
Tureluur	0.2	0.2	0.3							
Oeverloper		0.2								
Holenduif	2	1		0.3	0.4		3	7	7	
Houtduif	38	39	34	2	4	8	33	37	33	50
Turkse Tortel	0.4	1						3		33
Zomertortel	4	4	8	1				3	7	
Koekoek	1	1	2	1		4	7	3	7	
Kerkuil		0.2								
Steenuil	11	7	7	2	0.4					
Bosuil								3	3	
Ransuil	3	2	3		0.4					
Groene Specht		0.2			0.4					
Grote Bonte Specht		0.4			0.4		10	10	10	
Kleine Bonte Specht									3	
Kuifleeuwerik		0.2								
Veldleeuwerik	3	4		1		16	3	7		
Oeverzwaluw	11	18								
Boerenzwaluw	1	1				40				
Graspieper	2		1			4				
Gele Kwikstaart	1	2		1		4				
Witte Kwikstaart	0.2	2			1	12				
Winterkoning	18	15	19	0.3	6	16	80	47	37	50
Heggemus	24	27	21	14	5	12	20	27	27	33
Roodborst		1		1	4	4	67	50	43	

Broedvogelinventarisaties in het agrarisch gebied

Tabel B4.1 (Vervolg)

	Meerkampen incl. noordelijke deel Oeffelse weiden (7) 1975	Boxmeersche Weiden incl. zuidelijke deel Oeffelse weiden (11) 1976	Zurepasweiden (17) 1977	Maasheggen bij Oeffelt (8) 1988	De Cork West / De Kampen (19) 1993	Sambeekse Broek (16) 1988	Makken Ezelshemel, Vierlingsbeek (22) 1990	Idem 1991	Idem 1996	Spoordijk St Hubert (6) 1988
Nachtegaal					0.4		3	7	17	50
Zwarte Roodstaart	0.2	0.4				4				
Gekraagde Roodstaart	6	11	17	0.3					3	
Roodborsttapuit	1	0.4			0.4					
Merel	32	16	20	4	5	44	40	37	57	133
Zanglijster	4	3		0.3	1		10	7	20	
Grote Lijster	2	3						3		
Sprinkhaanzanger	0.4			0.3						
Rietzanger		0.2								
Bosrietzanger	5	2	2	2	0.4	8				33
Kleine Karekiet	3	2	2	1						
Spotvogel	5	5	4	2		8	7	10	13	
Braamsluiper	4	4	5	2				7		
Grasmus	25	28	37	14	4	32	13	7	17	83
Tuinfluit	4	2	14	2	5	16	23	17	23	50
Zwartkop	1	2	7		4	12	43	37	40	100
Tjiftjaf	15	10	32	4	6	40	80	47	47	217
Fitis	1	2	6	0.3	1	8	43	27	30	150
Grauwe Vliegenvanger	0.4	1								
Bonte Vliegenvanger							7			
Staartmees	2	1	2		0.4		10	7	10	
Matkop	4	3	4		1		3	7	3	50
Pimpelmees	1	3	6		2		27	23	17	
Koolmees	11	10	13	2	5	36	33	37	50	67
Boomklever		0.2								
Boomkruiper	0.4	1			1		10	10	17	
Wielewaal	0.2	0.4			0.4		7	3		
Grauwe Klauwier		0.2								
Vlaamse Gaai	1	1			1		10	7	3	
Ekster	7	7	6	0.3	1	20	7	7	3	17
Kauw		1			0.4	8		3	3	
Roek		16								
Zwarte Kraai	3	3		2	1	20	17	17	20	
Spreeuw	2	2			1	32	30	13	30	
Huismus	4	6	6		1	36				
Ringmus	14	15	7	9	1	52				
Vink	1	1		0.3	4	24	37	27	37	17
Groenling	7	8	7	0.3						
Kneu	5	6	3	2						
Goudvink							3	3		

Tabel B4.1 (Vervolg)

	Meerkampen incl. noordelijke deel Oeffeltse weiden (7) 1975	Boxmeersche Weiden incl. zuidelijke deel Oeffeltse weiden (11) 1976	Zurepasweiden (17) 1977	Maasheggen bij Oeffelt (8) 1988	De Cork West / De Kampen (19) 1993	Sambeekse Broek (16) 1988	Makken Ezelshemel, Vierlingsbeek (22) 1990	Idem 1991	Idem 1996	Spoordijk St Hubert (6) 1988
Geelgors	3	2	6			28	17	13	13	17
Rietgors	2	2	1	2	0.4					
Grauwe Gors			0.3							

Meerkampen en noordelijk deel Oeffeltse Weiden

1975, Dick Visser en Henk de Vries, 500 ha. Maasheggengebied (Tabel B4.1, Figuur B4.1:7)

Dit gebied bestaat van noord naar zuid uit de Sluispolder, Meerkampen, Koude Oord, Hoge Hoek en het noordelijk deel van de Oeffeltse Weiden. Het behoort tot het laagste Maasterras en is al eeuwenlang in gebruik als hooi- en weiland. De vaak kleine percelen zijn afgescheiden door hagen met daarin onder andere veel knot Essen. Er liggen ook enkele moerasbosjes en er stromen enkele beekjes.

Literatuur: Visser (1977), Visser (1978), Visser (1979)

Boxmeersche Weiden en zuidelijk deel Oeffeltse Weiden

1976, Dick Visser, 520 ha. Maasheggengebied (Tabel B4.1, Figuur B4.1:11)

Dit deel van het Maasheggengebied heeft veel gemeen met de noordelijker gelegen Meerkampen, maar er zijn ook verschillen: er komen minder knotten voor in de hagen en het gebied is meer ontsloten door wegen. Het gebied is sterk beïnvloed door het rechttrekken van de grote Maasbochten die hier gelegen zijn. Aan de zuidzijde wordt het inventarisatieproefvlak afgegrensd door het punt waar de oude en nieuwe Maasbedding samenkomen. Van noord naar zuid bestaat het gebied uit de Middelsteegse Weiden, het Hagelkruis, het Boxmeersche Veld, Overbiest en de Regersteegse Weiden.

Literatuur: Visser (1977), Visser (1978), Visser (1979)

Zurepasweiden

1977, Jan Post, Dick Visser en J. Bellemakers, 600 ha. Maasheggengebied (Tabel B4.1, Figuur B4.1:17)

De zurepasweiden liggen ten zuiden van Boxmeer, en oostelijk van Vortem en Groeningen. Het gebied is vergelijkbaar met de voorgaande twee gebieden. Ten tijde van de inventarisatie (1977) was er in dit gebied al een ruilverkaveling afgesloten.

Literatuur: Visser (1978), Visser (1979)

Maasheggen bij Oeffelt

1988, Jan Jacobs, 325 ha. uiterwaarden (Tabel B4.1, Figuur B4.1:8)

Het geïnventariseerde deel dat hier bedoeld wordt, heet officieel de Oeffeltse Weiden. Het gebied ligt aan de Maas, tussen Oeffelt en Beugen. Aan de zuidkant is het gebied gelegen aan de afgesloten voormalige Maasmeander. Er kan hier nog worden gesproken van één de meest karakteristieke delen van de Maasheggen in Nederland. Het gebied bestaat uit kilometers heg, gras- en bouwlanden en enkele kleine vochtige moerasbosjes. In zeer natte jaren kunnen de uiterwaarden voor langere tijd onder water staan.

Vortumse uiterwaard

1984-1990 / 1993-1995, Ton v.d. Berg, 55 ha. uiterwaarden

Maasheggengebied, 55 ha / 60ha. (Tabel B4.2, Figuur B4.1:18)

197

In het uiterwaardengebied bij Vortem zijn in twee perioden inventarisaties uitgevoerd: van 1984 tot en met 1990 en van 1993 tot en met 1995. Het betreft in beide perioden proefvlakken die elkaar weliswaar grotendeels overlappen, maar toch net iets anders gekozen zijn. Het proefvlak heeft in 1993 een kleine wijziging ondergaan. Hierdoor is een stukje landbouwgrond er buiten komen te vallen en is in plaats daarvan een extra stukje reservaatgebied van SBB toegevoegd. De beide proefvlakken liggen in hun geheel binnen de grenzen van het proefvlak 'Zurepasweiden' uit 1977.

Literatuur: Schuurkes (1986)

Tabel B4.2 Broedvogeldichtheden in de Vortumse uiterwaard (aantallen per 100 hectare)

Vortumse uiterwaard (18: zie B4.1)										
	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1993	1994	1995
Nijlgans										3
Wilde Eend	4	4	4	2	2	5	2	2	3	3
Torenvalk					2	4	4	2		
Patrijs	2	4	2	2	2	2		2		
Kwartel										2
Fazant	2	7	4	4	5	5	9	15	23	18
Waterhoen								2		3
Scholekster		2	2	2		2	2			
Kievit	2	4	4		2	2	2	2	2	2
Wulp	2	2	4	4	4	4	2	2	2	5
Holenduif		2	5	4	4	5	7	7	10	8
Houtduif	20	29	25	24	11	22	36	32	40	47
Zomertortel		2	4		2	2	2	2	5	7
Koekoek	4	4	4	4	4	5	5	3	7	7
Steenuil	5	5	5	4	4	5	4	2	3	
Velduil						2		2		
Groene Specht									2	
Grote Bonte Specht					2		2		2	2
Graspieper					2		2	2	2	

Algemene broedvogels

Tabel B4.2 (Vervolg)

Vortumse uiterwaard (18: zie B4.1)										
	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1993	1994	1995
Gele Kwikstaart	2							2		
Witte Kwikstaart		2		4	4	4	4			
Winterkoning			2	2		11	15	20	23	23
Heggemus	20	18	24	22	25	38	38	22	42	32
Roodborst		2	5		2		5	8	5	7
Nachtegaal								8	5	5
Gekraagde Roodstaart	16	22	18	16	13	15	16	5	7	7
Paapje		2								3
Merel	22	18	27	18	18	27	35	23	58	53
Zanglijster	2		2		4	2	2	2		7
Rietzanger									2	
Bosrietzanger	2		2	2	4	5	5	2	2	5
Kleine Karekiet								2		
Spotvogel		4	2			2	2	7	8	2
Braamsluiper	4	9	7	9	4	4	7	5	8	3
Grasmus	27	40	38	35	25	38	36	42	48	37
Tuinfluit	7	7		9	5	4	2	5	7	8
Zwartkop	2	4	5	2	2	2	2	13	18	28
Tijftjaf	9	29	25	27	15	20	20	28	37	35
Fitis	2	5				4	4	3	3	3
Staartmees		4				4	4	7	3	3
Matkop			4					2	2	2
Zwarte Mees								2		
Pimpelmees	5	5	5	2	11	11	7	5	8	8
Koolmees	16	33	27	24	16	24	24	22	27	20
Boomkruiper	2				4	4		5	2	
Vlaamse Gaai			2	2	4		2	2	3	3
Ekster	5	13	20	16	13	11	9	8	13	12
Zwarte Kraai	7	13	11	15	9	11	11	5	15	15
Spreeuw	2	2	4			2		3	5	3
Ringmus	7	13	27	36	25	29	31	12	23	13
Vink	7	20	20	20	18	29	25	30	30	23
Groenling		2			2					
Kneu	2	2	2		2	4	5	3	2	
Goudvink		2						2		
Geelgors		2							2	
Rietgors						2		2	2	

De Cork West / De Kampen

1993, Leon Peters & Kell Eradus, 280 ha. uiterwaarden (Tabel B4.1, Figuur B4.1:19)

Dit stukje uiterwaarden bij Gassel is qua structuur en ligging langs de Maas vergelijkbaar met het Maasheggengebied. Het wordt hier echter meestal niet toe gerekend omdat het ten

noordwesten van Cuijk ligt. De Cork grenst aan de meest westelijke plas van de Kraaijenbergse plassen. Het gebied rond deze plas is in de jaren 1993-1996 ook geïnventariseerd (zie paragraaf 'Broedvogelinventarisaties in waterrijke en moerasgebieden').

Sambeeksche Broek

1988, Rob Gorissen, 250 ha. weiland (Tabel B4.1, Figuur B4.1:16)

Het Sambeekse Broek ligt even ten oosten van St Anthonis en ten noorden van Stevensbeek. Aan de zuidkant van het gebied loopt de Sambeekse Uitwatering. Het gebied ligt laag ten opzichte van de omgeving en is hierdoor vochtig tot nat. Het "broek" wordt agrarisch gebruikt en bestaat hoofdzakelijk uit graslanden. Plaatselijk zijn er nog restanten van het vroeger aanwezige kleinschalige landschap. Het gebied is betrekkelijk rustig, al is er met de aanleg van de A73 veel geluidshinder ontstaan.

199

Makken Ezelshemel, Vierlingsbeek

1990, 1991 en 1996, 30 ha. agrarisch gebied (Tabel B4.1, Figuur B4.1:22)

Dit proefvlak ligt ten zuiden van Vierlingsbeek en ten oosten van de spoorlijn Boxmeer-Venray. Het gebied omvat een deel van het beekdal van de Molenbeek en wordt gekarakteriseerd door een bosgebiedje, schrale graslandjes, weilandjes en een boomkwekerij.

Spoordijk St Hubert

1988, Rob Hendriks, 5,5 ha. beboste voormalige spoordijk (Tabel B4.1, Figuur B4.1:6)

Een zandige, voormalige spoordijk, die zich heeft kunnen ontwikkelen tot een langgerekt natuurgebied. De noordzijde is het vochtigste gedeelte waar soorten als Els, Vlier, Vogelkers, Wilg en Riet groeien. Aan deze zijde bevinden zich ook enkele watertjes. De zuidzijde daarentegen is veel droger. Hier kunnen soorten als Eik en Berk zich goed handhaven. Beneden aan de dijk groeien aan deze zijde Braam en Vlier. De dijk is aan beide zijden door akkers en weiden omgeven.

BROEDVOGELINVENTARISATIES IN BOSGEBIEDEN EN LANDGOEDEREN

Tabel B4.3 Broedvogeldichtheden in bosgebieden en landgoederen (aantallen per 100 hectare). De nummers tussen haakjes verwijzen naar figuur B4.1.

	Groeningse Bergjes (23) 1967	Vortumse Bergjes (24) 1967	Molenheide (Beerensbosje Mill) (4) 1989	Boswachterij St Anthonis (12) 1987	Brestbosch Boxmeer (14) 1986	Koudenhoek, Vierlingsbeek (21) 1992	Idem 1993	De Tongelaar (3) 1988
Wilde Eend				2	3	4	4	3
Havik				2		2	2	
Buizerd				2		4	4	3

Algemene broedvogels

Tabel B4.3 (Vervolg)

	Groeningse Bergjes (23) 1967	Vortumse Bergjes (24) 1967	Molenheide (Beerensbosje Mill) (4) 1989	Boswachterij St Anthonis (12) 1987	Brestbosch Boxmeer (14) 1986	Koudenhoek, Vierlingsbeek (21) 1992	Idem 1993	De Tongelaar (3) 1988
Torenvalk						7	7	2
Boomvalk	4							
Fazant					5	11	11	7
Kievit						2	2	1
Wulp						2		
Holenduif	20	24	54		5	11	4	1
Houtduif			138	40	58	53	44	11
Turkse Tortel	4							
Zomertortel	20	18		24	3	13	7	5
Koekoek						7	4	4
Steenuil			8				2	
Bosuil						4	4	1
Ransuil								1
Groene Specht	8	6	15	2	5	2	2	1
Zwarte Specht			8	2		4	2	
Grote Bonte Specht	8		69	7	15	20	18	7
Kleine Bonte Specht			8			2	2	
Veldleeuwerik						2		
Boompieper	4	6		12	13	16	9	9
Witte Kwikstaart		6	23					2
Winterkoning	28	29	146	17	30	53	67	21
Heggemus	16	18	23	2	10	4	13	19
Roodborst	24	41	146	57	63	93	87	17
Nachtegaal	32	53			10			27
Zwarte Roodstaart								1
Gekraagde Roodstaart	20	18		7		4	2	
Roodborsttapuit	4							
Merel	28	41	338	31	20	36	42	23
Zanglijster	24	35	8	5	13	4	13	12
Grote Lijster	12	12		5		4	4	1
Bosrietzanger					3	2	4	17
Kleine Karekiet					3			
Spotvogel	12	6			3	4	4	41
Braamsluiper		12						
Grasmus	20	24	15		15	7	11	22
Tuinfluit	28	59	46	2	50	20	13	39
Zwartkop	28	53	46	12	40	42	51	27
Fluiter	4					7	2	
Tijftjaf	32	24	123	29	63	58	73	52

Tabel B4.3 (Vervolg)

	Groeningse Bergjes (23) 1967	Vortumse Bergjes (24) 1967	Molenheide (Beerensbosje Mill) (4) 1989	Boswachterij St Anthonis (12) 1987	Brestbosch Boxmeer (14) 1986	Koudenhoek, Vierlingsbeek (21) 1992	Idem 1993	De Tongelaar (3) 1988
Fitis	36	35	31	19	90	51	42	20
Goudhaantje	8			24		7	7	
Grauwe Vliegenvanger			8					9
Bonte Vliegenvanger		6				9	2	
Staartmees	4	12		5	8	22	9	3
Matkop	8	12		5	13	29	11	8
Kuifmees				38		24	18	
Zwarte Mees	8			29	15	18	13	
Pimpelmees	24	29	146	17	10	67	56	10
Koolmees	44	59	185	28	25	109	116	28
Boomklever			54					
Boomkruiper			8	2		20	18	19
Wielewaal	16	18	8		5	2	4	2
Grauwe Klauwier								1
Vlaamse Gaai	16	12	38	2	3	7	9	3
Ekster	12	12			13			
Kauw			115		3			3
Zwarte Kraai				2	3	22	16	19
Spreeuw	8		138		20	7	11	40
Huismus	8							
Ringmus	16	12				4	4	12
Vink	28	18	246	71	13	84	84	28
Groenling	12	6						
Kneu	16	18						
Goudvink				2		7	7	
Geelgors	20	12		2	5	18	9	20

Groeningse Bergjes

1967, J. Tanis & M. Mörzer Bruijns, 25 ha. (Tabel B4.3, Figuur B4.1:23)

De Groeningse Bergjes (en de Vortumse Bergjes, zie hieronder) liggen in het gebied van de Zoete- en Zurepasweiden. De bosjes bestaan uit complexen van Grove den, verschillende soorten loofhout en hakhoutbosjes. De vogelbevolking wordt sterk beïnvloed door de goede foerageermogelijkheden in de aangrenzende Sleedoorn- en Meidoornheggen en wei- en hooilanden.

Literatuur: Tanis & Mörzer Bruijns (1971)

Vortumse Bergjes

1967, J. Tanis & M. Mörzer Bruijns, 17 ha. (Tabel B4.3, Figuur B4.1:24)

De Vortumse Bergjes liggen net ten noorden van de Groeningse Bergjes en zijn hier zeer goed mee te vergelijken. Voor de verder beschrijving zie dus hierboven.

Literatuur: Tanis & Mörzer Bruijns (1971)

Molenheide (Beerensbosje Mill)

1989, Corry Douwes & Hein Rovers, 12,9 ha. bos (Tabel B4.3, Figuur B4.1:4)

Dit is een bosgebied ten westen van Mill. Het is een gemengd bos dat uit een aantal delen bestaat met verschillende dominerende boomsoorten te weten Amerikaanse Eik, Inlandse Eik, Beuk, Grove Den, Douglas Spar.

Boswachterij St Anthonis

1987, Leon Engels, 41,9 ha. bos (Tabel B4.3, Figuur B4.1:12)

Dit proefvlak ligt midden in de Boswachterij St Anthonis. Het grenst direct aan de Ullingsche Bergen (zie paragraaf "Broedvogelinventarisaties van veen en heide" Het gebied bestaat hoofdzakelijk uit naaldbos (Grove den, Fijnspar en Lariks) met twee percelen Eik en wordt in zijn geheel doorsneden door de Tovensche Beek. Ook bevindt er zich een kleine poel.

Literatuur: Engels (1987)

Ossenbroek

1984-1990, Louis Geraets, 23 ha. bos (Tabel B4.3, Figuur B4.1:5)

Het landgoed de Ossenbroek ligt aan weerszijden van de weg van Beers naar Haps, in de gemeente Beers. Het gebied bestaat voor ruim de helft uit loof- en naaldbos. Het overige is akker- en weiland. In het geïnventariseerde deel liggen percelen met naaldbos en loofbomen en twee weilandjes. De percelen met naaldbos bestaan voornamelijk uit dicht op elkaar staande Fijnsparren met nauwelijks ondergroei. De overige percelen bestaan uit Populier en Eik met een ondergroei van Els, Berk, Amerikaanse Vogelkers en Vlier. Het terrein wordt doorsneden door paden en wegen met Eik als laanbeplanting. Langs de noordzijde stroomt een sloot en in het gehele gebied komen greppels voor, waarin in natte perioden water staat.

Literatuur: Schuurkes (1986)

Tabel B4.4 Broedvogeldichtheden in de Ossenbroek (aantallen per 100 hectare).

Ossenbroek (5: zie figuur B4.1)							
	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Wilde Eend		4	4	4	9	4	4
Wespendief				4			
Havik		4	4	4	4	4	
Buizerd			4	4	9	4	
Fazant	13	13	13	9	13	9	22

Broedvogelinventarisaties in bosgebieden en landgoederen

Tabel B4.4 (Vervolg)

Ossenbroek (5: zie figuur B4.1)							
	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Waterhoen					4		
Holenduif	9					4	
Houtduif	69	65	69	43	43	52	52
Turkse Tortel	9						
Zomertortel	9	9	17	13	13	4	9
Koekoek		4	4	4	9	9	4
Bosuil	4	4			4		4
Ransuil	4						
Groene Specht	4	4	4	4	4	4	4
Grote Bonte Specht	13	22	26	26	17	17	13
Kleine Bonte Specht	4		4			4	4
Boompieper					13	17	4
Winterkoning	82	26	30	30	43	52	65
Heggemus		9					
Roodborst	69	56	116	82	77	99	95
Nachtegaal	22	26	13	22	17	9	9
Gekraagde Roodstaart		4	4				
Merel	95	69	95	95	103	99	95
Zanglijster	39	17	22	13	26	39	30
Grote Lijster	9	4		4		4	4
Spotvogel	13	9	4	9	4	4	4
Grasmus				4			4
Tuinfluter	52	43	34	34	22	17	9
Zwartkop	52	47	47	39	34	30	30
Fluiter	4						
Tjiftjaf	47	47	77	65	65	36	56
Fitis	34	43	39	34	39	17	9
Goudhaantje	17	30		13	22	13	17
Grauwe Vliegenvanger	34	30	22	17	9	9	9
Bonte Vliegenvanger			4				
Staartmees	9	9	9	4	4	4	4
Matkop	9	9	4	9	9	4	9
Pimpelmees	65	47	26	30	47	22	30
Koolmees	69	60	82	65	69	52	60
Boomklever	9	4	9	9	9	4	9
Boomkruiper	30	34	30	34	30	34	30
Wielewaal	4	9	4	4	4	4	
Vlaamse Gaai	4	9	4	9	9	3	9
Kauw							4
Zwarte Kraai	4	4	4	9	34	30	17
Spreeuw	202	181	181	172	146	138	138
Ringmus		4					
Vink	103	103	142	103	73	77	73

Brestbosch, Boxmeer

1986, Mark Aarts, 40 ha. bos (Tabel B4.3, Figuur B4.1:14)
Bosgebied van ongeveer 40 ha., bestaande uit loofbos 75% en naaldbos 25%.

Koudenhoek, Vierlingsbeek

1992-1993, Ton van den Berg e.a. 45 ha. bos (Tabel B4.3, Figuur B4.1:21)
Gelegen ten zuidwesten van Vierlingsbeek. Een lange strook van aaneengesloten bosjes, afgewisseld door een beperkt aantal agrarische percelen.

De Tongelaar

1988, Jos Geraets, 95 ha. landgoed (Tabel B4.3, Figuur B4.1:3)
Het landgoed De Tongelaar (tussen Mill en Gassel) wordt gekenmerkt door een kleinschalig landschap van akkers en bosjes. Het geïnventariseerde deel ligt ten noorden van de Lage Raam. De bospercelen zijn allemaal loofbos en variëren van enkele zeer fraaie oude Eikenbosjes tot Populierenpercelen. Het gebied wordt doorsneden door Eikenlanen.

BROEDVOGELINVENTARISATIE VAN HEIDE

Ullingsche Bergen

1987, Johan Thissen, 132 ha. heide (Tabel B4.5, Figuur B4.1:13)
De Ullingsche Bergen liggen in de staatsbossen van St Anthonis, even ten westen van het dorp St Anthonis zelf. Het geïnventariseerde gebied wordt aan drie zijden begrensd door bos en aan de zuidkant door agrarisch gebied. Het gebied is het grootste heideterrein van het Land van Cuijk. De hei is droog, vennen komen er niet in voor. In de noordwestrand ligt een kleine zandverstuiving. De vegetatie wordt gedomineerd door pijpestrootje en struikhei. In het gebied zijn verspreid staande bomen en enkele kleine bosjes. Het gebied wordt begraasd door schapen en jaarrondbegrazing vindt plaats met Schotse Hooglanders.

Tabel B4.5 Broedvogeldichtheden in overige proefvlakken (aantallen per 100 hectare). De nummers tussen haakjes verwijzen naar figuur B4.1.

	Ullingsche Bergen (13) 1987	Estersbroek, Escharen (Raamdal) (1) 1986	Broekse Wielen (2) 1989	De Vilt (9) 1976	De Vilt (10) 1984	De Vilt (10) 1985	Kraaijenbergse Plassen (20) 1993	idem 1994	idem 1995	idem 1996	Oploo (15) 1987
Fuut	18			3	17		1	3	3	3	
Geoorde Fuut									1		
Knobbelzwaan							2	2	4	2	
Grauwe Gans										1	

Tabel B4.5 (Vervolg)

	Ullingsche Bergen (13) 1987	Estersbroek, Escharen (Raamdal) (1) 1986	Broekse Wielen (2) 1989	De Vilt (9) 1976	De Vilt (10) 1984	De Vilt (10) 1985	Kraaienbergse Plassen (20) 1993	idem 1994	idem 1995	idem 1996	Oploo (15) 1987
Nijlgans								1	1	1	
Bergeend							1	1	1	1	
Krakeend							1				
Wintertaling					3	3					
Wilde Eend	2	29	20	7	19	36	5	5	10	13	
Soepeend									1	1	
Zomertaling					3		2	1	1	1	
Slobeend					6		1		1		
Kuifeend								1	1		
Bruine Kiekendief					3						
Havik			7								
Sperwer									1	1	
Buizerd								1	1	1	
Torenvalk		6		0.4			1	1	1	1	
Boomvalk		6									
Patrijs		6		2			4	3	2	3	
Kwartel									1		
Fazant		18		3	8	17	1	1	1	3	
Waterral				2	8	6					
Waterhoen		18	13	15	67	53	3	3	6	4	4
Meerkoet		71	40	6	39	50	11	17	22	24	
Scholekster							2	1	2	2	
Kleine Plevier							1	1	1	2	
Kievit		18		4			1	1	1	1	
Watersnip				1							
Grutto									1		
Wulp	2								1	1	
Holenduif	1	18		1	3		2	1	2	4	12
Houtduif	1	106	60	20	36	47	4	8	14	16	52
Turkse Tortel				1		3				1	104
Zomertortel		29		13	25	14	1	1	1	1	
Koekoek		6		3	14	6	1	1	1	2	
Steenuil				2			2	1	2	1	
Ransuil	1			1	3	3			1		
Ijsvogel								1			
Groene Specht	2										
Grote Bonte Specht	1	6			3	3		1	1	1	
Boomleeuwerik	1										
Veldleeuwerik				5							

Tabel B4.5 (Vervolg)

	Ullingsche Bergen (13) 1987	Estersbroek, Escharen (Raamdal) (1) 1986	Broekse Wielen (2) 1989	De Vilt (9) 1976	De Vilt (10) 1984	De Vilt (10) 1985	Kraaijenbergse Plassen (20) 1993	idem 1994	idem 1995	idem 1996	Oploo (15) 1987
Boerenzwaluw				5			2				
Huiszwaluw											68
Boompieper	5										
Graspieper	17			0.4							
Gele Kwikstaart	2			2							
Witte Kwikstaart	2	6		3			1	1	1	1	16
Winterkoning		6	113	19	89	33	4	3	6	5	16
Heggemus		12	7	18	28	14	11	10	10	8	68
Roodborst		29	73	7	25	17	1	1			8
Nachtegaal		12	7	8	11	8					
Blauwborst				0.4	6			1			
Zwarte Roodstaart				0.4			1				12
Gekraagde Roodstaart	2			0.4	3						
Paapje				0.4							
Roodborsttapuit				0.4			1				
Merel		100	160	30	67	50	7	9	12	11	132
Zanglijster			20	10	22	6	1		1		8
Grote Lijster				2	6	6				1	4
Sprinkhaanzanger				1							
Bosrietzanger		41	7	9	17	6	2	3	6	16	
Kleine Karekiet		41		19	103	97	2	3	4	7	
Spotvogel		18		5	8	11	1	1		1	4
Braamsluiper				4			1	1	1	2	8
Grasmus		82	27	13	11	14	19	22	24	27	
Tuinfluit		71	40	12	28	39	4	3	5	8	12
Zwartkop		65	33	10	28	36	1	2	2	2	20
Tjiftjaf		65	107	14	92	97	5	6	6	12	20
Fitis	2	76	100	20	75	75		1	3	4	24
Goudhaantje				0.4							
Gauwe Vliegenvanger				1	3						
Staartmees		18	13	2	8	8		1	1	2	
Matkop		12	7	5	17	22	1		1	1	
Kuifmees	1										
Zwarte Mees		12									
Pimpelmees	1	12	20	3	14	14	1	2	3	4	72
Koolmees	2	47	93	1	19	17	2	5	5	4	80
Boomkruiper	1		13	1			1	1	1		
Wielewaal		6	7	2	6						
Vlaamse Gaai		12	13	1	6	6			1	1	4

Broedvogelinventarisaties in waterrijke gebieden en moerasgebieden

	Ullingsche Bergen (13) 1987	Estersbroek, Escharen (Raamdal) (1) 1986	Broekse Wielen (2) 1989	De Vilt (9) 1976	De Vilt (10) 1984	De Vilt (10) 1985	Kraaijenbergse Plassen (20) 1993	idem 1994	idem 1995	idem 1996	Oploo (15) 1987
Ekster		47	13	3	11	8	3	4	4	6	60
Kauw				1			2	4	3	3	244
Zwarte Kraai	2	35		2	8	6	1	7	10	11	4
Spreeuw		6		5	8	8	4	3	2	2	52
Huisemus				22			8	6	10	8	488
Ringmus			7	4	3		3	6	6	6	8
Vink	5	47	80	1	3	3	2	3	3	2	52
Groenling				3							32
Putter								1			
Kneu	2	6		3			2	2	2	2	4
Geelgors	6	29	13								
Rietgors		53		14	50	39	2	2	4	4	
Rode Kardinaal					3						
Zwarte Zwaan									1		
Knobbeldgans								1	2		

BROEDVOGELINVENTARISATIES IN WATERRIJKE GEBIEDEN EN MOERASGEBIEDEN

Estersbroek, Escharen (Raamdal)

1986, Rob Hendriks en Raymond Pahlplatz, 17 ha. beekdal (Tabel B4.5, Figuur B4.1:1)

Gelegen in het stroomdal van de Raam laat dit gebied vanaf de Raam een overgang zien van vochtig naar droger. Langs de Raam liggen op enkele plaatsen Rietputten. Daarnaast bestaat het Estersbroek uit graslanden en hakhoutbosjes. De bosjes bestaan voornamelijk uit Zwarte Els en Berk, maar ook Eik, Es, Beuk, Wilg en Spaanse Aak komen erin voor. In de graslandjes staan hier en daar groepjes Wilgen. Op twee plaatsen liggen vijvers die in 1985 gegraven zijn. Aan de westzijde wordt het gebied begrensd door de Karweg met daarlangs Populieren.

Literatuur: Pahlplatz & Hendriks (1987)

Broekse Wielen

1989, Gerrit Toonen, 15 ha. plassengebied (Tabel B4.5, Figuur B4.1:2)

De Broekse Wielen tellen elf kleine en grote wielen. Ze worden omgeven door bos, dat hoofdzakelijk uit loofhout bestaat (Berk, Inlandse Eik, Europese vogelkers, Vuilboom, Sleedoorn, Meidoorn). Aan de westzijde ligt een naaldbos met Grove Dennen en Larix. Aan de oevers van de wielen groeien Wilgen.

De Vilt e.o.

1976, Dick Visser, 230 ha. plassen, moeras en agrarisch gebied (Tabel B4.5, Figuur B4.1:9)

Moerasgebied met oude Maasarm waarvan de verbinding met de Maas geheel verbroken is. De Maasarm verveende en is later weer uitgebaggerd. Vlakbij is klei gewonnen waar na verlandig rietvelden met wilgen zijn ontstaan. Het rondom gelegen gebied is agrarisch in gebruik. Er worden onder andere rozen gekweekt en er zijn enkele hoogstamboomgaarden. Het noordelijk deel van het gebied wordt doorsneden door de voormalige spoorweg naar Gennep. In het centrum bevindt zich een productiebos, hoofdzakelijk bestaande uit Eiken en Populieren. Het zuidelijkste deel van het geïnventariseerde gebied bestaat uit drassig weiland en broekland.

Literatuur: Visser (1977)

De Vilt

1984-1985, Edward Jans, 35,5 ha. plassen en moeras (Tabel B4.5, Figuur B4.1:10)

Het proefvlak van deze inventarisatie betreft uitsluitend het meest centrale deel van de bovenstaande inventarisatie van De Vilt en omstreken (figuur B4.1). Er zijn twee grote plassen die omgeven zijn door een moerasbos. Heel fraai zijn de overgangen van open water, Riet, Wilgen, broekbos en Elzenbos. Het gebied is zoals hierboven beschreven omgeven door agrarisch gras- en bouwland.

Literatuur: Schuurkes (1986)

Kraaijenbergse Plassen

1993-1996, Leon Peters, 164 ha. plassengebied (Tabel B4.5, Figuur B4.1:20)

Dit proefvlak omvat de westhelft van de meest westelijke plas van de Kraaijenbergse plassen (plas 5) inclusief de oeverzone en het oostelijk deel van het gebied De Cork. Aan de noordzijde wordt het gebied begrensd door de Maas, aan de zuidzijde door de weg van Gassel naar Linden. Het proefvlak bestaat dus voor een deel uit het water van de Kraaijenbergse Plassen. Daarnaast is het agrarisch gebied met diverse houtwallen. In het noordelijk deel van het proefvlak ligt het moeras(bosje) De Ganzenorgel.

BROEDVOGELINVENTARISATIES VAN BEBOUWD GEBIED

Oploo

1987, Jan Jacobs, 25 ha. dorpsbebouwing (Tabel B4.5, Figuur B4.1:15)

Oploo is een rustig dorp met vele boerentuinen. Met deze term worden tuinen aangeduid die dicht begroeid zijn met struiken, oude hoogstamboomgaarden en oude vrijstaande bomen (Linden, Eiken, fruitbomen). Vaak zijn dergelijke tuinen omgeven met hagen (Coniferen, Meidoorn, Beuken). Op deze manier wordt een heel aardige vogelbiotoop gecreëerd. Oploo is representatief voor diverse kleine dorpen in het Land van Cuijk.

Literatuur: Jacobs (1988)

Index

A

Aalscholver 77
Appelvink 64

B

Baardmannetje 163
Barmsijs 130
Beflijster 151
Bergeend 90
Bergfluit 162
Bijeneter 161
Blauwborst 31
Blauwe Kiekendief 102
Blauwe Reiger 36, 79
Boerenwaluw 66
Bokje 111
Bontbekplevier 139
Bonte Kraai 127
Bonte Strandloper 140
Bonte Vliegenvanger 60
Boomklever 61
Boomkruiper 67
Boomleeuwerik 55
Boompieper 66
Boomvalk 41
Bosrietzanger 66
Bosruiter 145
Bosuil 50
Braamsluiper 66
Brandgans 89
Breedbekstrandloper 159
Brilduiker 98
Bruine Kiekendief 27, 138
Buffelkopeend 167
Buidelmees 163
Buizerd 40, 102

C

Canadese Gans 88
Carolinaeend 167
Casarca 90

D

Dodaars 35, 75
Draaihals 161
Drieteenstrandloper 158
Duinpieper 31, 161
Dwerggans 154
Dwergmeeuw 147
Dwergstern 160

E

Eidereend 97
Ekster 67, 123
Engelse Gele Kwikstaart 162
Europese Kanarie 163

F

Fazant 67
Fitis 67
Fluit 59
Frater 129
Fuut 35, 76

G

Geelgors 64, 130
Geelpootmeeuw 160
Gele Kwikstaart 66, 148
Geeoorde Fuut 152
Gestreepte Strandloper 159
Gierzwaluw 66
Goudhaantje 66
Goudplevier 109
Goudvink 63
Grasmus 67
Graspieper 66, 119
Grauwe Gans 37, 87
Grauwe Gors 65, 164
Grauwe Kiekendief 28, 156
Grauwe Klauwier 62
Grauwe Vliegenvanger 67
Grenadierwever 167
Groene Specht 53

Groenling 66
Groenpootruiter 143
Grote Bonte Specht 66
Grote Gele Kwikstaart 149
Grote Karekiet 33
Grote Lijster 66
Grote Mantelmeeuw 117
Grote Trap 157
Grote Zaagbek 100
Grote Zee-eend 155
Grote Zilverreiger 153
Grutto 46, 164

H

Hadada Ibis 166
Havik 38
Heggemus 67
Heilige Ibis 166
Holenduif 66, 117
Hop 31, 161
Houtduif 67
Houtsnip 45
Huismus 67
Huiswaluw 56
Huiszwaluw 165

I

IJsduiker 152
IJseend 156
IJsvogel 52, 118
Indische Gans 166

J

Japanse Nachtegaal 167

K

Kanarie 167
Kanoetstrandloper 158
Kauw 67, 124
Keep 128
Kemphaan 29, 141
Kerkuil 47
Kievit 67, 109
Klapekster 34, 122
Kleine Bonte Specht 54
Kleine Jager 159

Kleine Karekiet 66
Kleine Mantelmeeuw 165
Kleine Plevier 45
Kleine Rietgans 154
Kleine Strandloper 158
Kleine Zilverreiger 153
Kleine Zwaan 81
Kluut 157
Kneu 66
Knobbelzwaan 36, 80
Koekoek 66
Koereiger 153
Kokmeeuw 30, 113
Kolgans 85
Koolmees 67
Koperwiek 122
Kraanvogel 139
Krakeend 91
Kramsvogel 58, 121
Krombekstrandloper 159
Krooneend 27, 155
Kuifduiker 77
Kuifeend 37, 96
Kuifleeuwerik 54
Kuifmees 66
Kwak 153
Kwartel 42
Kwartelkoning 29

L

Lepelaar 154

M

Mandarijneend 167
Matkop 66
Meerkoet 66, 108
Merel 67
Middelste Zaagbek 156
Monniksparkiet 167
Muskuseend 167

N

Nachtegaal 56
Nachtzwaluw 51
Nijlgans 89
Nonnetje 99

Noordse Gele Kwikstaart 161
Noordse Stormvogel 153
Notenkraker 163

O

Oeverloper 146, 164
Oeverzwaluw 55, 165
Ooievaar 136
Ortolaan 34, 164

P

Paapje 32, 149
Parelduiker 152
Patrijs 42, 106
Pestvogel 162
Pijlstaart 94
Pimpelmees 67
Poelsnip 159
Porseleinhoen 44
Purperreiger 153
Putter 128

R

Raaf 163
Ransuil 50, 165
Regenwulp 141
Reuzenster 160
Rietgans 84
Rietgors 66
Rietzanger 33
Ringmus 67
Rode Kardinaal 167
Rode Wouw 137
Roek 62, 125
Roerdomp 25, 153
Roodborst 67
Roodborsttapuit 57
Roodhalsfuut 152
Roodhalsgans 154
Roodkopklauwier 163
Roodpootvalk 156
Rosse Grutto 159
Rotgans 154
Rouwkwikstaart 162
Ruigpootbuizerd 104

Ruigpootuil 160
Russische Kauw 124

S

Scholekster 44, 109
Sij's 129
Slechtvalk 157
Slobeend 27, 95
Smelleken 105
Smient 91
Sneeuwvangs 154
Sneeuwgor's 164
Snor 32, 162
Sperwer 39
Spotvogel 66
Spreeuw 67, 166
Sprinkhaanzanger 59
Staartmees 67
Steenloper 159
Steenuil 48
Steppenkievit 158
Steppenvorkstaartplevier 157
Stormmeeuw 114
Strandleeuwerik 119

T

Tafeleend 37, 95
Tapuit 58, 150
Temmincks Strandloper 158
Tjiftjaf 67
Topereend 97
Torenvalk 40, 104
Tuinfluiter 66
Tureluur 30, 142
Turkse Tortel 66

V

Veldleeuwerik 66, 118
Velduil 51
Vink 67
Visarend 138
Visdief 160
Vlaamse Gaai 67
Vuurgoudhaantje 59

W

Waterhoen 66, 106
Waterpieper 120
Waterral 43
Watersnip 30, 110
Waterspreeuw 162
Wespendief 38
Wielewaal 61
Wilde Eend 66, 93
Wilde Zwaan 83
Winterkoning 67
Wintertaling 26, 92
Witgatje 112, 144
Witoogeend 155
Witsluitbarmsijs 163
Witte Kwikstaart 67, 120
Witwangstern 160
Woudaapje 26
Wulp 46, 112

Z

Zanglijster 66
Zilvermeeuw 115
Zilverplevier 157
Zomertaling 26
Zomertortel 66
Zwarte Kraai 67, 126
Zwarte Mees 67
Zwarte Ooievaar 154
Zwarte Roodstaart 66
Zwarte Ruiter 142
Zwarte Specht 53
Zwarte Stern 30, 147
Zwarte Wouw 156
Zwarte Zee-eend 155
Zwarte Zwaan 166
Zwartkop 67
Zwartkopmeeuw 159

Patrijs

